Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ З ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ
ДЕПАРТАМЕНТ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,

(м. Дніпро, 26 травня 2023 р.)

Дніпро
2023

УДК 343.9+343.1
А 43

Ухвалено до друку та розповсюдження
через мережу Інтернет науковою радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 11 від 17.08.2023)

А 43 Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 26 трав. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2023. 342 с.

ISBN 978-617-8035-37-2

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, в якій взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів та наукових установ України, а також фахівці-практики правоохоронних органів. Тематика публікацій охоплює актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та навчальному процесі спеціалізованих ВНЗ, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

Матеріали подано в редакції авторів тез.
Оргкомітет не несе відповідальності
за їх зміст та автентичність

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
Наливайко Л. Р. – д.ю.н., проф., Заслужений юрист України *(голова)*;
Санакоєв Д. Б. – к.ю.н., доц. *(заст. голови)*;
Лазарєв В. О. – к.ю.н.;
Богуславський М. Г. – к.ю.н.

ISBN 978-617-8035-37-2

© Автори, 2023
© ДДУВС, 2023

Шановні учасники і гості Всеукраїнської науково-практичної конференції!

З 24 лютого 2022 року Україна живе за новими, безпрецедентними правилами, обумовленими нападом російської федерації на нашу державу. Нові реалії, в яких опинився Український народ, у зв'язку з воєнними діями, вбивствами мирного населення, знищенням цивільної інфраструктури – спричинили зміни у всіх сферах суспільного життя. Не стала винятком і система кримінального судочинства.

Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України докладають системних зусиль у значущій для кожного громадянина України справі – оборона територіальної цілісності держави від збройної агресії, надання допомоги Збройним силам України у гідній відсічі ворогу, забезпечення безпеки громадян в цілому а також здійснення захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

Керівництво та трудовий колектив університету здійснює свою діяльність в нашому спільному прагненні до перемоги, та поряд з виконанням завдань оборони країни не забуває про свою сутність та призначення – готувати у важких умовах професійних поліцейських, а також здійснювати наукову та просвітницьку діяльність з огляду на реалії сьогодення та виходячи з тих викликів, які стоять перед сучасними охоронцями правопорядку.

Проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах» передбачено п. 31 Плану проведення науково-практичних конференцій, семінарів і круглих столів Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Ідея проведення науково-практичного заходу має на меті актуалізувати ті виклики, з якими зустрічаються оперативні працівники, органи досудового розслідування, судді, прокурори та адвокати під час здійснення своїх повноважень, винести на розсуд як наукової громадськості так і досвідчених практиків проблеми діяльності Національної поліції, а також виробити в результаті дискусії окремі дієві шляхи удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції.

Окреслена у темі Всеукраїнської науково-практичної конференції проблематика особливо актуальна в контексті введення в Україні воєнного стану, оскільки з 24 лютого 2022 року до Кримінального процесуального кодексу України вже неодноразово вносились зміни, які передусім стосувались удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в нових умовах, що засвідчує динамічність кримінального процесуального законодавства та

необхідність більш грунтовного його дослідження.

Сьогоднішній науково-практичний захід стане ґрунтовною платформою для обміну досвідом, ідеями та вироблення нових підходів для покращення діяльності органів кримінальної юстиції взагалі та оперативних підрозділів й органів досудового розслідування зокрема.

До науково-практичного семінару долучилися науковці, здобувачі вищої освіти, юристи, адвокати, працівники правоохоронних органів а також судді з нашого регіону. Отже, Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах» оголошую відкритою та бажаю всім учасникам успіхів у реалізації поставлених завдань, творчого натхнення і позитивних емоцій від спілкування з однодумцями!

Проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України ***Лариса НАЛИВАЙКО***

ЗМІСТ

Абламська В. В.
Чи можливо дозволити правоохоронним органам
провокувати особу на вчинення злочину
під час здійснення контролю за вчиненням злочину? 14

Алієва К.М.
Заходи запобігання проявам неповаги до працівника
правоохоронного органу за законодавством України 18

Аксьонова Д.В., Рогальська В.В.
Особливості процедури отримання показань потерпілих
під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних з сексуальним
та гендерно зумовленим насильством в умовах воєнного конфлікту 21

Андрєєв І.П.
Деякі питання досудового розслідування
кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану 24

Антощук А. О., Танчик К. А.
Проблемні аспекти допиту неповнолітнього підозрюваного 27

Бакулін Д.О.
Проблеми та виклики, пов'язані зі строками досудового розслідування 30

Барабаш Г. В.
Деякі проблеми впровадження міжнародних стандартів
захисту прав людини під час проведення досудового слідства 33

Барабаш Г. В.
Поняття системи засобів захисної діяльності захисника
на стадії досудового розслідування.....36

Богуславський М.Г., Мороз В.П.
Щодо особливостей видів кваліфікованих вимагань, що вчинюються
організованими групами та злочинними організаціями 39

Бойко О.П.
Проблемні питання запровадження медіації
у кримінальному провадженні України 41

Воліков Т.А.
Поняття та структура криміналістичної характеристики
кримінальних правопорушень проти власності 43

Воробйов О.Г.
Експертні помилки при виконанні досліджень
наркотичних засобів та психотропних речовин 47

Гаврилишин В.М.
Спеціаліст у кримінальному провадженні 50

Глобенко Г.І.
Право на свободу та особисту недоторканність:
генеза і шляхи подальшого розвитку 53

Жилін А.Е.
Формулювання терміну «тактична операція» в кримінальних
провадженнях за фактом вчинення шахрайства у сфері
використання банківських електронних платежів: проблемні питання 56

Ємець О.М., Нирка І.Б.
Організаційно-правові проблеми протидії злочинним спільнотам 59

Єфімов В.В.
До питання важливості та ефективності міжнародного
співробітництва щодо протидії організованій злочинності
в рамках програмного співробітництва
в окремих державах Європейського Союзу 61

Єфімов М.М.
Scientific controversy regarding the hierarchical
construction of a criminal organization 63

Єлаєв Ю.Л.
Поняття пенітенціарної злочинності:
наукові підходи до юридичного визначення 65

Захарко А.В.
Реформування засади гласності і відкритості
судового провадження (ст. 27 КПК України) 69

Ісланкін С.М.
Відсторонення від посади в кримінальному процесі:
напрями вдосконалення 73

Каркоцький І. О.
Щодо порядку організації проведення судових експертиз 77

Кіяниця В.М.
Деякі питання застосування запобіжних заходів
на стадії досудового розслідування в умовах воєнного стану 80

Комаринська Ю.Б.
Встановлення способів приховування кримінальних
правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством 82

Комашко В.В., Шамара О.В.
Проблеми законодавчого врегулювання системи органів
боротьби з організованою злочинністю крізь призму
євроатлантичної інтеграції України 85

Литвинов В.В.
Окремі питання процесуального статусу іншої особи,
права чи законні інтереси якої обмежуються
під час досудового розслідування 99

Маленко О.В.
Актуальні питання продовження слідчим суддею строку дії
дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій 102

Назаренко П.Г.
Стандарти надання вторинної безоплатної правової допомоги
у кримінальному судочинстві.....106

Неклеса О.В.
Окремі аспекти взаємодії органів досудового розслідування
з оперативними підрозділами Національної поліції 110

Обшалов С.В., Чаплинський К.О.
Теоретико-прикладні засади соціальної складової
протидії кримінальним правопорушенням
підрозділами Національної поліції 112

Огурченко В. Г.
Проблемні питання провадження негласних
слідчих (розшукових) дій: оперативно-розшукове забезпечення 116

Патик Л.Л., Патик А.А.
Основні науково-технічні засоби виявлення прихованих
слідів пальців рук під час огляду місця події
на сучасному етапі розвитку криміналістики 119

Пашковський М.І.
Удосконалення кримінально-процесуальної регламентації
створення і діяльності спільних слідчих груп 122

Полтавський А.О.
До питання розроблення стандартних операційних процедур збирання
слідової інформації під час проведення слідчих розшукових дій..... 126

Пономарьов А.А.
Недоліки українського законодавства щодо злочинів, пов'язаних
з домашнім насильством за участі дитини..... 129

Рожнова В.В.
Удосконалення системи органів правопорядку
та законодавства України в світлі вимог Єврокомісії
як один із чинників забезпечення Національної безпеки..... 132

Саінчин С.О.
Кримінально-процесуальна проблематика взаємодії
органів досудового розслідування..... 137

Самойленко С.В.
Типові слідчі ситуації наступного етапу
розслідування провокації підкупу 140

Санакоєв Д.Б.
Окремі питання використання інформації під час конфіденційного
співробітництва як особливої форми сприяння у протидії злочинності 142

Солдатенко О.А.
Деякі питання проведення обшуку у невідкладних випадках 147

Тертишник В. М.
Законодавчі аспекти забезпечення ефективної діяльності слідчих органів України щодо протидії «білокомірцевій злочинності» 149

Фаріон О.Б.
Методика формування стратегії протидії транскордонній організованій злочинності у прикордонному регіоні держави 153

Федорончук І.В.
Ототожнення адвоката з клієнтом: нові виклики для захисників в умовах воєнного стану 155

Федченко В.М.
Щодо обов'язкового початку досудового розслідування 158

Ханькевич А.М.
Особливості підготовки працівників Національної поліції України до роботи з населенням деокупованих територій 162

Худенко Д.М.
Засоби підрозділів кримінального аналізу з виявлення підробки сутності 164

Черненко А.П.
Регламентація окремих положень провадження дізнання потребує удосконалення 169

Шендрик Ю.В.
Проблемні питання здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки під час воєнного стану 173

Шинкаренко І.Р.
Оцінки рівня загрози безпеці аерокосмічного комплексу як основа формування стратегії протидії кримінальній протиправності 176

Шиян А.Г.
Зняття показань технічних приладів та технічних засобів під час розслідування кримінальних проступків і злочинів: порівняльний аналіз 181

Юр'єв Д. С.
Тактика розслідування розкрадань, що здійснюються посадовими особами на підприємствах металургійної промисловості 183

ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Болгаренко В.М.
Обмеження прав та свобод людини під час здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану 186

Бордюг О.І.
Поняття повідомлення про підозру в кримінальному провадженні 188

Булдакова А.С.
Психологічно-тактичний аспект допиту осіб, які постраждали від збройної агресії рф 191

Ведькал А.О.
Питання загальних положень досудового розслідування 194

Гальцова О.Є.
Забезпечення реалізації рівності усіх учасників кримінального провадження перед законом і судом 197

Грибченко К.В.
Сутність покарання у виді довічного позбавлення волі 199

Дзюба М.С.
Вплив воєнного стану на діяльність організованих злочинних груп в Україні 202

Джаним А.С.
Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні 205

Джафаров Р.Ф.
Деякі проблеми проведення обшуку під час дії режиму воєнного стану 207

Дубовик А.П.
Дотримання права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні 209

Жернаков Д.О.
Нормативне забезпечення взаємодії органів
досудового розслідування з оперативними підрозділами 211

Жовтяк Я.І.
Актуальні питання, щодо проведення слідчого
експерименту під час дії воєнного стану.....213

Жолоб Ю.О.
Застосування положень концепції «плодів отруйного дерева»
у кримінальному провадженні 216

Загоровська І.
Окремі питання проведення слідчих (розшукових) дій
в умовах воєнного стану.....219

Задорожня І.І.
Забезпечення прав і свобод людини під час проведення обшуку 221

Зайцев Д.А.
Актуальні питання автоматизації дактилоскопічних
процесів на базі відділів поліції 224

Івоніна А.О.
Деякі проблемні питання щодо забезпечення права на свободу
та особисту недоторканість під час досудового розслідування 226

Іщенко М.В.
Суб'єкти кримінального процесу: поняття та класифікація.....229

Кайсарова А.О.
Проблеми використання доказів, отриманих шляхом зламу
та перехоплення електронних комунікацій у кримінальному процесі 231

Коваль К.О.
Взаємодія органів досудового розслідування під час проведення
слідчих (розшукових) дій на деокупованих територіях України 234

Ковіненко О.О.
Оцінювання доказів слідчими суддями протягом обрання
запобіжного заходу чи продовження строків тримання під вартою 236

Daria D. Kochkina
Use of special knowledge during the examination
of the body found in the reservoir 238

Крюк А.А.
Поняття та класифікація учасників кримінального процесу 241

Кудла І.
Проблеми визначення поняття готування
до кримінального правопорушення 243

Кудрик К.В.
Загальні положення про недопустимість доказів,
отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини 246

Лісова Є.В.
Специфіка допиту учасників організованих
злочинних груп та злочинних організацій 249

Масоха В.О.
Забезпечення державного суверенітету
як пріоритет політики національної безпеки 252

Мельник А.М.
Деякі питання виявлення й аналізу електронних доказів 253

Пашинська А.С.
Протидія злочинності підрозділами
стратегічних розслідувань у сучасних умовах 255

Первак О.С.
Роль міжнародних організацій у співпраці з правоохоронними
органами України щодо боротьби з організованою злочинністю 257

Проценко Х.В.
Особливості процесуальної фіксації проведення слідчих
(розшукових) дій у житлі чи іншому володінні особи 260

Рачинський О.О.
Облік геномної інформації людини в умовах воєнного стану 262

Рогознікова Д.І.
Проблемні питання оскарження затримання особи
під час досудового розслідування 265

Руденко А.В.
Особливості зупинення та відновлення
досудового розслідування в умовах воєнного стану 267

Санакоєв С.Д.
Організовані групи в Україні: сфери діяльності та засоби протидії.....269

Санакоєв С.Д.
Окремі питання цивільно-правових відносин негласних
співробітників при виконанні спеціального завдання
з розкриття злочинної діяльності організованої групи 271

Сидоренко А.А.
Вимоги до складання кримінальних процесуальних документів.....274

Смірнова Д.Д.
Тримання під вартою як винятковий
запобіжний захід: підстави застосування 278

Снісар В.Є.
Види покарань, які застосовуються до неповнолітніх 281

Філімоненко Н.Ю.
Деякі питання відшкодування шкоди
під час досудового розслідування кримінальних проступків 283

Фісун Н.О.
Особливості дотримання принципу законності
під час проведення досудового розслідування 285

Абламська Вікторія Вікторівна
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем наукового забезпечення правоохоронної діяльності та якості підготовки кадрів Харківського національного університету внутрішніх справ

ЧИ МОЖЛИВО ДОЗВОЛИТИ ПРАВООХОРОННИМ ОРГАНАМ ПРОВОКУВАТИ ОСОБУ НА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ?

Останнім часом серед науковців та законотворців обговорюється питання щодо можливості надання правоохоронним органам дозволу на провокацію (підбурювання) особи на вчинення злочину з метою його подальшого викриття при здійсненні контролю за вчиненням злочину у кримінальному провадженні, розпочатому на підставі статей 368, 369, 369-2 Кримінального кодексу України. Тобто, це стосується злочинів, які віднесені до корупційних кримінальних правопорушень. Тож, спираючись на національне та міжнародне законодавство, а також судову практику спробуємо віднайти відповідь на це питання.

У чинній редакції ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) містяться приписи, що «забороняють під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні. Прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину зобов'язаний викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину» [1].

На наш погляд, встановивши на законодавчому рівні вказану заборону, законодавець керувався та врахував практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), у рішеннях якого неодноразово наголошувалося на недопустимості здійснення провокації під час документування злочинів корупційного спрямування. На сьогодні така практика має бути врахована під час застосування відповідних положень КПК України, і особливо тих, що стосуються обмеження прав і свобод людини. Таке твердження наочно підтверджується приписами ч. 5 ст. 9 КПК України, де передбачено, що «кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини». Як бачимо,

законодавцем не передбачено жодних виключень з наведеного положення.

Необхідно наголосити на тому, що відповідно змісту до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477-IV «судді у національному судочинстві мають застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних та практику ЄСПЛ як джерело права» [2].

Додаткової актуалізації це питання набуває у зв'язку із внесенням відповідних змін до Конституції України щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (Закон України «Про внесення змін до Конституції України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII). Відтак в Основному Законі нашої держави підтверджено європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України.

Таким чином, ініціюючи внесення відповідних зміни і доповнення до національного законодавства, зокрема й до КПК України, законотворцям необхідно брати до уваги існуючу на сьогодні практику ЄСПЛ. Звісно, це також стосується заборони провокації (підбурювання) особи на вчинення злочину з метою його подальшого викриття. Щодо цього питання приведемо наступні рішення ЄСПЛ.

У рішенні «Раманаускас проти Литви» (Ramanauskas v. Lithuania) [3] від 05.02.2008 року № 74420/01 ЄСПЛ сформував концепцію та завдання для судів, що стосується забезпечення для підсудних права на справедливий суд у розрізі питання про провокацію. Суд зазначив наступне:

1. Використання доказів отриманих внаслідок провокації – є порушенням права на справедливий суд. Докази, здобуті внаслідок провокації, мають бути виключені та не враховані при прийнятті рішення (п. 60 рішення).

2. Провокація полягає у діях поліцейських чи осіб, які їм підпорядковані, не у переважно пасивній манері, а шляхом впливу (підбурювання) особи до вчинення злочину, який би не був вчинений за інших обставин (п. 55 рішення).

3. Суд констатував, що з'ясування обставин, чи мала місце провокація правоохоронних органів, є обов'язком суду, що розглядає справу, а доведення факту відсутності провокації є обов'язком обвинувачення (п. 70 рішення).

У рішенні «Чохонелідзе проти Грузії» (Tchokhonelidze v. Georgia) [4] від 28.06.2018 року № 31536/07 ЄСПЛ хоча і послідовно погоджується з використанням агентів під прикриттям як законного методу розслідування для боротьби з тяжкими злочинами, але при цьому наголосив, що цей метод все ще вимагає чітких, адекватних та достатніх процедурних гарантій, які відмежовують допустиму поведінку поліції від провокації, оскільки суспільні інтереси не можуть виправдати використання доказів, отриманих у результаті провокації поліції (п. 44 рішення).

Отже, слід резюмувати, що ЄСПЛ не забороняє використовувати у кримінальному провадженні докази, отримані в результаті проведення

негласних слідчих (розшукових) дій, наприклад, операцій під прикриттям, проте категорично забороняє судам використовувати докази, отримані в результаті провокації правоохоронців.

Національні суди у своїх рішеннях також враховують практика ЄСПЛ. Наприклад, у справа № 1622/16159/2012 [5] колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального Верховного Суду залишила в силі виправдувальний вирок суду першої та апеляційної інстанції (у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України) та погодилася з тим, що мала місце провокація. Зокрема, судді констатували наступне:

«Проаналізувавши та дослідивши надані стороною обвинувачення докази, Суд вирішив, що з боку працівників міліції мав факт підбурювання ОСОБА_2 до вчинення злочину, оскільки ініціатива з проведення відповідних дій виходила саме від заявника та правоохоронних органів. З урахуванням практики Європейського суду з прав людини, отримані шляхом провокації докази не можуть бути використані в судочинстві, оскільки це є порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод у зв'язку з порушенням принципу справедливості».

Аналогічний висновок прослідковується у справі № 323/669/19 [6], в якій колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду дійшла такого висновку:

«За усталеною практикою Європейський суд з прав людини усі докази, отримані внаслідок провокації правоохоронних органів, слід визнавати недопустимими, оскільки їх отримано внаслідок істотного порушення права людини на справедливий судовий розгляд, що закріплене у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Відповідно до ст. 86 КПК України доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд, ухвалюючи судове рішення.

Згідно з ч. 1 ст. 87 КПК України недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав і свобод людини.

Рішення місцевого суду щодо визнання ряду доказів недопустимими апеляційний суд визнав правильним, оскільки докази були отримані внаслідок провокації злочину».

Беручи до уваги наведене, можна зазначити, що Верховний Суд у повній мірі врахував практику ЄСПЛ з питань, що стосуються провокації злочину. Як і приписи численних рішень ЄСПЛ («Ramanauskas v. Lithuania» п. 60, «Tchokhonelidze v. Georgia» п. 60 тощо), так і норми ст.ст. 87, 271 КПК України містять положення, які забороняють використовувати докази, отримані

внаслідок провокації. Такі докази є недопустимими, оскільки здобуті з порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод, яка гарантує кожній особі право на справедливий суд.

Резюмуючи викладене, можна констатувати, що, незважаючи на нагальну необхідність підсилення протидії вчинення корупційних кримінальних правопорушень, категорично неприйнятним є надання правоохоронним органам дозволу на провокацію (підбурювання) особи на вчинення злочину з метою його подальшого викриття при здійсненні контролю за вчиненням злочину. Таке твердження підтверджується усталеною практикою як ЄСПЛ, так і національних судів України. В іншому разі, це неодмінно призведе до збільшення скарг до ЄСПЛ, остаточні рішеннях по яких будуть прийняті не на користь України. Тобто ми будемо мати ситуації, коли особа вчиняє спровокований правоохоронцями корупційний злочин, останні документують такий злочин, а національні суди виноситимуть обвинувачуваний вирок щодо цієї особи. При цьому, в подальшому дана особа матиме законне право на подання скарги до ЄСПЛ і внаслідок констатації ЄСПЛ факту порушення конвенційних норм національні суди будуть вимушені виправдати таку особу з виплатою відшкодування з Державного бюджету України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#top

3. Case of «Ramanauskas v. Lithuania» (Application No. 74420/01). Judgment 5 February 2008. URL: https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:[%22Ramanauskas%20v.%20Lithuania%22],%22sort%22:[%22kpdate%20Ascending%22],%22documentcollectionid2%22:[%22JUDGMENTS%22],%22itemid%22:[%22001-84935%22]}

4. Case of «Tchokhonelidze v. Georgia» (Application No. 31536/07). Judgment 28 June 2018 URL: https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:[%22Tchokhonelidze%20v.%20Georgia%22],%22sort%22:[%22kpdate%20Ascending%22],%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22documentcollectionid2%22:[%22JUDGMENTS%22],%22itemid%22:[%22001-183946%22]}

5. Ухвала колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального Верховного Суду від 7 червня 2018 року у справі № 1622/16159/2012 (провадження № 51-2694км18). Єдинийдержавний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/74630424

6. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 09 грудня 2020 року у справі № 323/669/19 (провадження № 51-4134км20). Єдиний державний реєстр судових рішень. https://reyestr.court.gov.ua/Review/93505820

Алієва Каріна Мамедівна
викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ НЕПОВАГИ ДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Відсутність у кримінальному законодавстві України норми, яка б передбачала відповідальність за неповагу до працівника правоохоронного органу, обумовлює застосування інших видів юридичної відповідальності за це діяння за сучасних умов в Україні.

До таких видів юридичної відповідальності, у першу чергу, відноситься цивільно-правова. Цивільно-правову відповідальність за шкоду, що заподіяна працівникам правоохоронних органів порушенням їхніх майнових та немайнових прав нападом, непокорою, іншими протиправними діями, потрібно розуміти як обов'язок компенсувати таку шкоду в повному обсязі, якщо порушник не доведе, що шкода сталася не з його вини. Такий підхід відповідає положенням теорії деліктів, сприяє забезпеченню правопорядку, захисту прав та інтересів потерпілих, а також посиленню правового впливу на боржників [1, с. 236].

Прикладом захисту честі, гідності та ділової репутації працівника Національної поліції України є наступний. Б., спілкуючись з патрульним поліцейським, ображав його, принижуючи честь, гідність та репутацію перед підлеглими, погрожував фізичною розправою. При цьому Б. здійснював відеозапис «спілкування» на відеозаписуючий пристрій. Згодом відео цього випадку з'явилось у мережі Інтернет. Поліцейський подав до суду позовну заяву проти Б. про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди. Проте суд першої інстанції відмовив поліцейському у задоволенні позову, а апеляційна інстанція залишила рішення районного суду без змін [2, с. 27-28].

Наведений приклад свідчить про відсутність у законодавстві України дієвого та ефективного способу захисту працівника правоохоронного органу від проявів неповаги щодо нього.

Безумовним позитивним моментом ЦК України є встановлення можливості у різний спосіб відшкодовувати моральну шкоду (грошовими коштами, іншим майном або в інший спосіб). Також позитивним є факт формального визначення поняття цієї шкоди. До одного з її видів, згідно п. 4 ч. 2 ст. 23 ЦК України, відноситься приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [3].

Порядок відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні достатньо врегульований: нормативно закріплена й діє спеціальна процедура, яка передбачає можливість пред'явлення відповідного цивільного позову й компенсації завданої майнової та/або моральної шкоди в межах кримінального провадження (глава 9 «Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов, виплата винагороди викривачу» КПК України [4]).

Разом з тим, хоч КПК України і передбачає можливість відшкодування моральної шкоди потерпілому, він не містить обов'язку осіб, які здійснюють досудове розслідування, роз'яснення потерпілому підстав та порядку такого відшкодування. Серед прав потерпілого, визначених ст. 56 КПК України, зазначене його право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом.

У зв'язку з наведеним, зазвичай потерпілий виявляється необізнаним зі своїм правом на відшкодування моральної шкоди у кримінальному провадженні, спричинену, зокрема, посяганням на його честь і гідність.

Вищенаведене стосується і працівників правоохоронних органів, щодо яких вчинене посягання на честь і гідність. Кожне з таких посягань спричиняє потерпілому моральної шкоди.

Необізнаність про підстави та порядок відшкодування такої шкоди як на загальних підставах у межах цивільного судочинства, так і в кримінальному провадженні, відкритому за статтями КК України, які передбачають відповідальність за посягання на працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів, не сприяє підвищенню ефективності правового захисту працівників правоохоронних органів від проявів неповаги щодо них.

На наш погляд, у випадку посягань на честь і гідність працівників правоохоронних органів рішення питань їх обізнаності про підстави та порядок відшкодування моральної шкоди від цих посягань набуває особливого значення у зв'язку з підвищеною суспільною небезпекою цих посягань, здатних заподіювати шкоди не тільки самому потерпілому, але й авторитетові органів державної влади.

В умовах поширення кримінально протиправних діянь, що посягають на життя, здоров'я, тілесну недоторканність, честь і гідність працівників правоохоронних органів, встановлення однакових підходів вирішення питання щодо компенсації моральної шкоди у кримінальному провадженні стає не стільки важливою, скільки необхідною умовою вдосконалення кримінально-правового захисту досліджуваної категорії осіб.

На наш погляд, доцільним буде внесення змін та доповнень до КПК України в частині роз'яснення підстав та порядку відшкодування моральної шкоди у кримінальному провадженні.

Пропонуємо викласти п. 10 ч. 1 ст. 56 «Права потерпілого» КПК України у такій редакції: «10) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням матеріальної та/або моральної шкоди в порядку,

передбаченому главою 9 цього Кодексу та іншим законодавством» [4].

Одночасно у кримінальному процесуальному законодавстві доцільним було б визначення поняття моральної шкоди, яке має певну специфіку у разі вчинення кримінального правопорушення.

Пропонуємо наступне визначення моральної шкоди, спричиненої кримінальним правопорушенням: «Моральною шкодою, спричиненою кримінальним правопорушенням, яка підлягає матеріальній компенсації, визнаються душевні страждання, які фізична особа зазнала у зв'язку із вчиненням щодо неї кримінального правопорушення».

Така моральна шкода буде підлягати компенсації як у межах кримінального провадження, так і в цивільному процесуальному порядку.

Існування в кримінальному процесуальному законодавстві норми про відшкодування моральної шкоди дозволить потерпілому і, зокрема, працівнику правоохоронного органу, обрати найбільш зручний для нього порядок компенсації душевних страждань, спричинених кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел:

1. Шишка Р., Присяжнюк В. Відшкодування збитків та шкоди, заподіяних працівникам правовохоронних органів. *Про українське право*. *Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка* / за ред. І. Безклубого. Київ, 2010. 367 с.
2. Марініч Ж. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації поліцейського. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 24-30.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

Аксьонова Дар'я Валеріївна
офіцер з протидії гендерно
зумовленому насильству
ГО «Десяте квітня»

Рогальська Вікторія Вікторівна,
професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З СЕКСУАЛЬНИМ ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИМ НАСИЛЬСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

В умовах дії воєнного стану загострюються усі негативні суспільні явища, зокрема набуває розповсюдження вчинення найтяжчих злочинів, пов'язаних з сексуальним і гендерно зумовленим насильством.

Під час воєнного стану сексуальне насильство застосовується для деморалізації мирного населення. Його наслідки можуть бути жорстокими та полягати у сильному фізичному та психологічному впливі на жертв та інших свідків.

Сексуальне насильство внаслідок воєнних дій та збройного конфлікту – не просто кримінальний злочин, це порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини (Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року).[1]

Також слід зазначити, що у 2022 році Верховна рада України ратифікувала «Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими «явищами» (далі – Стамбульська Конвенція). Метою документу є руйнування гендерних стереотипів, які допускають насильство щодо вразливих груп населення, у зв'язку з чим держава постає перед рядом викликів щодо імплементації міжнародних стандартів у законодавчо визначені процедури розслідування злочинів.

Як зазначила суддя Верховного суду у Касаційному кримінальному суді Н. Стефанів основним доказом у кримінальних провадженнях щодо сексуального насильства є показання потерпілих. На нашу думку, окремої уваги потребує процедура отримання показань потерпілих під час досудового розслідування кримінальних проваджень вказаної спрямованості.

Проблемні питання щодо процедури отримання показань досліджували такі вчені, як: А. Орлеан, О. Броневицька, Ю. Белоусов, С. Деркач, В. Луцик,

Т. Добровольська, М. Порубов, С. Тетюєв, О. Шило, О. Ямпольський та інші.

Поняття показань, визначено ст. 95 КПК України, — це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. [2]

Аналізуючи вказану законодавчу норму в рамках зазначеної проблематики можна сформувати наступне поняття отримання показань — це процес збору відомостей під час допиту потерпілого уповноваженими процесуальними особами щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, що мають значення для кримінального провадження та підлягають перевірці.

Так, єдиним законним шляхом отримання показань слідчим під час досудового розслідування є проведення слідчої дії допит. Первинний допит потерпілого проводиться на стадії досудового розслідування, однак за принципом безпосереднього дослідження доказів під час судового розгляду потерпілі підлягають повторному допиту у суді. Виходячи з такого підходу потерпілому завдається додаткова психологічна травматизація. Це призводить до відмови потерпілих брати участь у досудових розслідуваннях кримінальних проваджень вказаної спрямованості.

Законом № 2201-IX від 14.04.2022 суду було надано право обґрунтовувати свої рішення показаннями, наданими під час допиту слідчому чи прокурору свідком, потерпілим та підозрюваним у кримінальних провадженнях, що здійснюються в умовах воєнного стану. Такі показання можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. [3][7]

Однак до теперішнього часу проблема застосування особливого порядку досудового розслідування не вирішена. Незважаючи на те, що вищезазначена норма регулює порядок проведення слідчої дії під час особливого режиму, вона не виключає правового впливу та відповідної процедури допиту за ст. 225 КПК України. Таким чином, у практичній діяльності виникає питання щодо співвідношення застосування вказаних норм при обранні процедури проведення допиту для подальшої допустимості доказів у суді. [6]

Відповідно ст. 18 Стамбульської Конвенції сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для захисту всіх жертв від будь-яких подальших актів насильства. Вказані заходи повинні ґрунтуватися на гендерному розумінні насильства стосовно жінок і домашнього насильства та зосереджувалися на правах людини та безпеці жертви. [4]

Отже, з метою імплементації стандартів Стамбульської Конвенції у національне законодавство пропонуємо більш ефективний, на нашу думку, метод отримання показань потерпілих від сексуального, гендерно зумовленого та домашнього насильства, а саме шляхом проведення процесуального

інтерв'ю з обов'язковою участю психолога – консультанта.

Процесуальне інтерв'ю — це інструмент, що сформувався, завдяки міждисциплінарним науковим розробкам та був відшліфований за час багаторічної практики роботи поліцейських, детективів, прокурорів Британії, Австралії, Норвегії, Канади та інших країн. [5], [8]

За стандартами проведення інтерв'ю обов'язково фіксується відео-технічними засобами та здійснюється двома уповноваженими особами. У випадках з сексуальним, гендерно зумовленим та домашнім насильством доречно буде запропонувати запровадити психолога-консультант до органів досудового розслідування, який забезпечуватиме належну психологічну допомогу під час інтерв'ювання потерпілих за обставинами кримінальних злочинів, а також участь такого спеціаліста дозволить оцінювати психологічну спроможність вцілілих осіб співпрацювати з уповноваженою особою іншої статі. Також враховуючи особливості зазначеної категорії проваджень слід обмежити допит потерпілого до мінімальної кількості та під час дослідження показань у суді використовувати відеозапис з допиту на стадії досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. «Сексуальне насильство під час воєнного стану. Що варто знати і як діяти?» URL: https://www.prostir.ua/?news=uvaha-seksualne-nasylstvo-pid-chas-vojennoho-stanu-scho-varto-znaty-i-yak-diyaty

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. джерело документа https://zakon.rada.gov.ua)

3. «Досудове розслідування в умовах воєнного стану: які зміни внесено в КПК?» Автор: А. Павлюк: URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/213263_dosudove-rozslduvannya-v-umovakh-vonnogo-stanu-yak-zmni-vneseno-v-kpk;

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) (джерело документа https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text);

5. «Допит в умовах воєнного стану: особливості фіксації інформації та необхідність змін до законодавства.» Автори: Є. Крапивін., Ю. Бєлоусов, А. Орлеан. URL: https://justtalk.com.ua/post/dopiti-v-umovah-voennogo-stanu-osoblivosti-fiksatsii-informatsii-ta-neobhidnist-zmin-do-zakonodavstva;

6. «Під час застосування положень ст. 615 КПК слідчий, прокурор обов'язково мають зазначати чому немає об'єктивної можливості дотриматися стандартного порядку проведення процесуальних дій: суддя ВС Яновська». URL: https://advokatpost.com/pid-chas-zastosuvannia-polozhen-st-615-kpk-slidchyj-prokuror-obov-iazkovo-maiut-zaznachaty-chomu-nemaie-ob-iektyvnoi-mozhlyvosti-dotrymatysia-standartnoho-poriadku-provedennia-protsesualnykh-dij-sudd/.

7. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання (станом на 30 грудня 2022 р.). Дніпро-Львів-Одеса-Харків. 2023. 82 с. \

8. Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики. /Ю. Бєлоусов, О. Броневицька, С. Деркач, В.Луцик, А.Орлеан, В. Рогальська, Т.Філоненко, В.Яворська. К.: Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с.

Андрєєв Ігор Петрович,
адвокат

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В реаліях сьогодення спостерігається певна специфіка в нормативному регулюванні кримінального провадження. Разом із звичайними нормами, що застосовуються в буденному житті поза реаліями воєнного стану, до нормативної складової правового регулювання питань розслідування кримінальних правопорушень включаються особливі норми права, які встановлюють не лише специфічні засоби та механізми правового регулювання досудового розслідування кримінальних правопорушень, але й мають свою специфіку щодо дії у просторі, часі та щодо кола осіб. За умов воєнного стану нормативне регулювання кримінального провадження включає специфічні засоби та механізми правового регулювання, що є основою для формування специфіки розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Водночас, законодавцем має бути збережено функціонування принципу верховенства права. Чіткість, однозначність та деталізація правового регулювання та регламентації процесів досудового розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану є позитивною тенденцією та гарантією дотримання прав сторін, включаючи громадян, суди і інших учасників юридичного процесу.

У статті 3 Конституції України [1] заявляється, що найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Пріоритетність прав і свобод людини також підкреслена в Стратегії національної безпеки України, яку затвердив Указ Президента України №392/2020 від 14.09.2020 року [2]. В цій стратегії акцентується на тому, що безпека людини є безпекою держави, а реалізація статті 3 Конституції України є головною метою державної політики національної безпеки.

Реалії військової агресії актуалізують важливу роль у збереженні внутрішньої стійкості держави механізмів забезпечення правопорядку, які законодавець формує й удосконалює виходячи з викликів сьогодення.Ззаконодавець вніс зміни до Розділу IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» Кримінального процесуального кодексу України [3], що має забезпечити ефективне кримінальне переслідування осіб в умовах воєнного стану.

У загальному, концепція особливого режиму досудового розслідування характеризується обмеженням процесуальних гарантій для сторони захисту та розширенням процесуальних можливостей сторони обвинувачення. Цей стан

речей створює ризики неправомірного обмеження прав, що виникають внаслідок кримінального переслідування в умовах воєнного стану. У таких умовах активна й продуктивна участь захисника є необхідною для виявлення та припинення порушень прав і свобод людини і громадянина у кримінальному провадженні.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану» [4], який набрав чинності 8 березня 2022 року, внесено ряд змін до чинного Кримінального процесуального кодексу України. Ці змінибули зумовлені сучасними загрозами, що виникли внаслідок агресії російської федерації проти України.

Зміни відносяться, зокрема, до статті 615 Кримінального процесуального кодексу України. Необхідно зазначити, що конкретні деталі та зміни в статті 615 не вказані в запиті, тому не можу надати точну інформацію про ці зміни. Однак, можна припустити, що зміни спрямовані на забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану та адаптацію кримінального процесу до складних умов воєнного конфлікту, що стало наслідком агресії росії.

Попередня редакція ст. 615 КПК України передбачала особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях. Даною статтею також передбачалося: на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії у Донецькій та Луганській областях, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 163, 164, 2344, 235, 247 та 248 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 Кримінального кодексу України, ці повноваження виконує відповідний прокурор [3].

Нині найменування та сфера регулювання ст. 615 КПК України було істотно змінено, починаю з назви: «Особливий режим досудового розслідування та продовження строків тримання під ватрою під час судового провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України». Таким чином, на відмін від попередньої редакції, охоплює не тільки режим досудового розслідування, алей

продовження строків тримання під вартою під час судового провадження. Також в новій редакції статті стримування збройної агресії російської федерації стосується не тільки територій Донецької та Луганської областей, зважаючи на збройну агресію на всій території Україні. Тому ми погоджуємось з думкою О. Капліної, яка наголошувала на доцільності приведення Розділу IX-1 КПК України у відповідність з його безпосередньою назвою, а також закріпленням в ньому положень, що в свою чергу полегшить слідчим процедуру досудового розслідування, сприятиме усуненню зайвого формалізму, однак разом з тим дозволять не порушувати під час досудового розслідування законодавство та не перетворити закон на беззаконня [5, с. 50].

Аналізуючи нормативні положення та особливості роботи правоохоронних органів в умовах воєнного стану, ми розробили певні висновки. В умовах воєнного стану виникають специфічні ситуації, коли обмежуються деякі права та свободи громадян. В таких випадках необхідно приділити увагу організації досудового розслідування, яке потребує не лише тактичних і організаційних особливостей проведення розшукових дій, але й відповідного правового регулювання.

Забезпечення здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану передбачає адекватне правове регулювання відповідних правовідносин, які виникають у надзвичайних умовах під час розслідування кримінальних правопорушень. Аналіз нормативних положень та їх роз'яснення спрямовані на забезпечення стабільного функціонування вітчизняної системи кримінальної юстиції в умовах протистояння російській агресії проти України.

Важливо відмітити, що відповідні нормативні положення є обмеженими у часі і діють лише під час воєнного стану, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичних операцій чи заходів щодо забезпечення національної безпеки і оборони, а також при стримуванні збройної агресії з боку російської федерації або інших держав проти України.

Список використаних джерел:

1. . Конституція України. Верховна Рада України. Конституція України. Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України. Стратегія від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс України. Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2111-IX. Відомості Верховної Ради України. № 7118. 2022.

5. Капліна О. В. Проблеми застосування норм кримінального процесуального законодавства в умовах проведення АТО. Досудове розслідуванн: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. Вип. 6, 2014. С. 46-51.

Антощук Андрій Олександрович,
т.в.о. завідувача кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Танчик Каміла Анатоліївна,
магістр права Національної
академії внутрішніх справ,

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО

Злочинність серед неповнолітніх завжди була і залишається актуальною, навіть, у наші дні, що підтверджується офіційною статистикою. Так, відповідно до офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, у 2019 році обліковано – 4088 кримінальних правопорушень вчинених неповнолітніми або за їх участю, у 2020 році – 3708 кримінальних правопорушень, у 2021 році – 3247 кримінальних правопорушень, у 2022 році
– 1824 [1]. Враховуючи той факт, що у лютому 2022 року російська федерація розпочала повномасштабну війну проти України, відповідно і кількість кримінальних правопорушень скоєних неповнолітніми, скоротилося вдвічі, але залишається досить високою. Негативним моментом також є той факт, що найчастіше неповнолітні скоюють злочини насильницького характеру. Разом із цим, неповнолітні є спеціальними суб'єктами, щодо яких у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) передбачено спеціальні норми, щоб забезпечити найбільший обсяг гарантій даних осіб. Як показує практика розслідування, що вимоги, які містяться в КПК України щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а зокрема допиту неповнолітніх вимагають перегляду та доопрацювання. Але, на жаль, навіть існуючими правилами слідчі нерідко нехтують. Порушуються розроблені криміналістичні тактики та процесуальні норми, які призводить до визнання недопустимими результати приведення окремих слідчих (розшукових) дій. Особливо гостро це питання стоїть при допиті неповнолітнього підозрюваного. Саме тому, такий стан речей вказує на недостатню належність існуючих криміналістичних тактик та методик допиту.

Допит передбачає собою комплекс всіх необхідних організаційних, процесуальних, криміналістичних, психологічних та етичних аспектів. Особливо ці аспекти відіграють ключову роль при допиті неповнолітнього підозрюваного, який користується додатковими гарантіями.

Якщо говорити про процесуальні аспекти, то необхідно зазначити, що одним із основних гарантій неповнолітнього підозрюваного є участь у забезпеченні цих гарантій захисника. Так, відповідно до вимог ст. 490 КПК

України допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого здійснюється згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом, у присутності захисника [2]. Тобто участь захисника є обов'язковою. Це положення закріплене і у п. 1, ч. 2. ст. 52 «Обов'язкова участь захисника». Крім цього, на обов'язковості участі захисника для захисту прав неповнолітнього підозрюваного вказується і в п. b ст. 40 Конвенції ООН про права дитини. Так, кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи звинувачується в його порушенні, мала принаймні такі гарантії [3]

Крім цього, про додаткові гарантії неповнолітніх підозрюваних мова йде і листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх», відповідно до якого у ч. 4 неповнолітньому підозрюваному (обвинуваченому) має бути реально забезпечено його право на захист, у тому числі шляхом забезпечення обов'язкової участі захисника, як із моменту встановлення факту неповноліття, так і з часу виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою (пункти 1 – 2 ч. 2 ст. 52 КПК) [4]. Проте, досить часто у практичній діяльності доводиться стикатися із тим, що захисники не можуть найти спільної мови із підзахисним та встановити між собою належний контакт, який потрібен для ефективного захисту прав неповнолітнього підозрюваного. Саме тому, доцільним було б унормувати закріплення спеціалізації захисників по роботі з неповнолітніми. Це потрібно в першу чергу для успішного досягнення завдань кримінального провадження. Захисник неповнолітнього відіграє важливу роль під час проведення допиту, оскільки з однієї сторони він надає правову допомогу підзахисному, а з іншої – забезпечує додержання вимог закону щодо порядку проведення слідчої дії та підвищує ефективність її результатів. Його активність, кваліфікація та досвід юриста здатні позитивного впливати на неповнолітнього підзахисного і на поведінку слідчого, який проводить допит, а конструктивні зауваження, клопотання, пропозиції – на тактику його проведення, а відтак – і на його результати [5, с.9].

Наступним проблемним аспектом є участь педагога та психолога. У ч. 1 ст. 227 КПК України законодавець наділяє орган досудового розслідування правом вибору між педагогом та психологом. Однак на нашу думку, дані учасники виконують не тотожні функції, оскільки вони мають різні професійні знання, тому участь одного з них не повинна виключати участі іншого. І це все буде залежати від конкретної ситуації та матеріалів кримінального провадження. Коли при допиті неповнолітнього братимуть участь педагог та психолог, їх функції будуть чітко розмежовані та конкретизовані. Водночас, доводиться констатувати той факт, що правовий статус психолога та педагога жодним чином не закріплений в КПК України, немає ні їх дифініції, не закріплені їхні права, у нормі закону лише визначено про обов'язковість їхньої присутності при допиті неповнолітнього. Саме тому, на нашу думку в КПК України варто приділити більше уваги їх процесуальному статусу та закріпити,

хто такий педагог та психолог у кримінальному провадженні, яка мета участі кожного з них у слідчих (розшукових) діях. Надалі це буде лише сприяти більш активному залученню слідчими, дізнавачами даних учасників у процес розслідування [6, с. 176].

Не менш важливою складовою дотримання процесуальних гарантій допиту є питання щодо часу проведення допиту неповнолітнього підозрюваного. У ч. 2 ст. 226 КПК України встановлено вимогу, згідно з якою допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день [2]. Проте вже давно підтверджено загальновідомий факт, що підлітки здатні утримувати свою увагу протягом40-45 хвилин, тому доцільніше було б внести зміни до статті щодо часу проведення допиту, враховуючи при цьому фізіологічні особливості неповнолітнього.

Поряд із процесуальним аспектом проведення допиту важливого значення при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, відіграє тактика проведення допиту останніх. Слідчий повинен добре знати психологічні особливості особистості неповнолітніх та враховувати їх при виборі тактичних прийомів проведення допиту. Однак на практиці дуже рідко зустрічаються слідчі, які мають навички спілкування з неповнолітніми підозрюваними. Це зумовлено кількома факторами, найчастіше суб'єктивними, наприклад, недостатністю часу для вивчення відповідної літератури, невеликим досвідом роботи та ін. Тактика допиту неповнолітнього повинна відповідати його психологічному розвитку, відповідно до його віку.

Окремо необхідно зауважити, що виокремлені нами проблемні аспекти в організації та проведенні допиту неповнолітнього підозрюваного визнані і державними органами. Так, відповідно до «Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року», яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1027-р визначені основні проблеми, що існують у цій сфері:

- відсутність чітких положень щодо процесуальних прав дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності, що не відповідає не лише міжнародним стандартам кримінальної юстиції щодо дітей, а і загальним стандартам, які застосовуються до повнолітніх осіб;
- відсутність обов'язкового спеціального навчання слідчих, прокурорів у провадженнях щодо неповнолітніх;
- низький рівень розвитку альтернативних судовим провадженням механізмів;
- відсутність чітко визначених прав законного представника дитини у кримінальному процесуальному законодавстві;
- недостатній рівень правової визначеності статусу педагога, психолога, лікаря, представника служби у справах дітей, відсутність критеріїв їх вибору та залучення;
- недостатня ефективність участі захисника неповнолітнього

підозрюваного, обвинуваченого у досудовому розслідуванні внаслідок відсутності єдиних стандартів спеціалізованого навчання захисників, які залучаються для надання правової допомоги [8].

Отже, вважаємо, дана проблематика має не тільки теоретичне, а й переважно практичного значення. Для того щоб допит неповнолітнього було проведено не лише відповідно до закону, але й мав успішний результат, слідчому, дізнавачу необхідно володіти знаннями не тільки у кримінальному процесуальному законодавстві, але й досконало володіти тактичними навичками допиту, знати основи педагогіки та дитячої та юнацької психології.

Список використаних джерел:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування : наказ Генерального прокурора від 30 черв. 2020 р. № 299. *Офіс Генерального прокурора* : URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 .

3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. Ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

4. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. Лист Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18.07.2013 № 223-1134/0/4-13. *ZakonOnline*. URL: *https://zakononline.com.ua/documents/show/345736_345801*

5. Юсупова К. Тактичні особливості участі захисника у допиті неповнолітньої особи на досудовому розслідуванні. Studia Prawnoustrojowe. Nr 55 (2022). URL : https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/sp/article/view/7578/5844

6. Антощук А.О., Замула Б.А. Окремі аспекти допиту неповнолітнього підозрюваного у кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. № 1. 2023 . С. 173–179. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/25.pdf

Бакулін Дмитро Олександрович,
адвокат

ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СТРОКАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Досудове розслідування є важливою стадією кримінального процесу, яка має на меті збір та оцінку доказів для прийняття обґрунтованих рішень щодо винуватості осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів. Однак, процес досудового розслідування пов'язаний зі значними викликами та проблемами, зокрема тими, що стосуються встановлення та дотримання строків.

Законодавство багатьох країн, включаючи законодавство України, передбачає встановлення процесуальних строків для забезпечення швидкого

та ефективного розгляду кримінальних справ. Строки досудового розслідування мають вирішальне значення для забезпечення збалансованого відношення між правами та інтересами сторін процесу, а також для запобігання надмірному тривалому процесу доказування.

Однак, необхідно усвідомлювати, що створення адекватних строків досудового розслідування є складним завданням. З одного боку, необхідно враховувати складність кримінальних справ, яка може бути різною в залежності від характеру злочину, кількості доказів та кількості осіб, залучених до справи. З іншого боку, необхідно забезпечити баланс між швидким вирішенням справи та всебічним, повним та об'єктивним дослідженням обставин.

Проблеми та виклики права зумовлені непередбачуваними умовами сучасності, за настанням яких право як основний регулятор суспільних відносин повинно реформуватись та миттєво реагувати . Категорія «розумних строків» ставить перед кримінальним процесом складну задачу – дослідити всі обставини справи, довести вину особи, що вчинила кримінальне правопорушення та забезпечити дотримання прав та свобод людини і громадянина впродовж розумного строку, тобто протягом такого проміжку часу, який є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного судового захисту [2].

Деякі строки чітко визначені в чинному законодавстві України. Так,. Кримінальний процесуальний кодекс України, в ст. 219 визначає, що загальний строк досудового розслідування, починаючи з моменту внесення інформації про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, не може перевищувати: дванадцять місяців – у кримінальних провадженнях щодо нетяжких злочинів; вісімнадцять місяців – у кримінальних провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [1].

Так, законодавець встановлює «ліміт» часу, вводить певні межі, з дотриманням яких мають бути забезпечені головні принципи кримінального процесу та правосуддя загалом, а також виконані основні завдання кримінального провадження. В деяких випадках, чітко визначені строки – це вже неабиякий виклик.

Кожна кримінальна справа має унікальні обставини, які вимагають всебічного, детального й об'єктивного дослідження. Недостатня кількість ресурсів, неправильне розподілення часу та обмеження процесуальних строків можуть перешкоджати досягненню високої якості дослідження та встановленню істини у кримінальній справі [3]. Законодавство передбачає механізм продовження строку досудового розслідування, якщо складність справи або кількість слідчих дій, які необхідно здійснити для збору певної доказової бази, позбавляють органи досудового розслідування можливості провести таке розслідування в межах визначених строків, ще й всебічно, ефективно та об’єктивно [3]. Таке продовження здійснюється за клопотанням

слідчого або прокурора на підставі статтей 295 та 295- КПК України, проте і подібний механізм не є абсолютним та не передбачає множинності в застосуванні.

Відповідно до статті 219 КПК України, строк досудового розслідування може бути продовжений: до трьох місяців – керівником окружної прокуратури, керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступником Генерального прокурора; до шести місяців – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора; до дванадцяти місяців – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із Генеральним прокурором чи його заступниками [1].

Аналіз вказаного положення дозволяє дійти до висновку, що складність справи та неможливість з'ясування всіх її обставин в межах строків, передбачених чинним КПК України, все же продовжує бути викликом.

Викликом є потреба у забезпеченні справедливості та рівноправності сторін у процесі досудового розслідування. Визначення адекватних строків, які б ураховували інтереси обвинуваченого та потерпілого, а також необхідність забезпечення високої якості доказів, є викликом для системи досудового розслідування [2]. Недостатня швидкість розслідування може призводити до порушення прав людини, а надмірне прискорення може утруднювати виконання процесуальних гарантій та повноцінного захисту.

Вказані обставини набувають ще більшого загострення в умовах воєнного стану. Законодавчі акти набувають своїх змін, і відповідно, строки стають більш жорсткими, перед органами досудового розслідування постає важка та складна задача.

Воєнний стан створює особливі умови, які можуть ускладнити збирання та перевірку доказів. Наприклад, недоступність деяких територій, руйнування інфраструктури, евакуація свідків та постраждалих – це лише кілька прикладів труднощів, з якими стикаються правоохоронні органи [3]. Врахування цих особливостей та розробка ефективних методів збирання та закріплення доказів стають надзвичайно важливими завданнями.

Зрозуміло, що для подолання цих викликів необхідно здійснювати постійну систематичну роботу щодо вдосконалення законодавства, процедур та практики досудового розслідування. Застосування сучасних методів та технологій, розробка стандартів та критеріїв для оцінки складності справ, а також забезпечення необхідних ресурсів та кваліфікованого персоналу є важливими кроками у розв'язанні цих викликів.

Підсумовуючи, усвідомлення проблем та викликів, пов'язаних зі строками досудового розслідування, є першим кроком до їх подолання. Важливо спільно працювати науковій спільноті, юридичним практикам та законодавчим органам для вироблення ефективних стратегій та механізмів, які забезпечать швидке, справедливе та якісне досудове розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс України. Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
2. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України. К. 2005.1120 с.
3. Прокопенко О.Ю. Діяльність органів Національної поліції України як суб'єкта забезпечення правопорядку в регіоні : адміністративно-правові засади. Х. 2016. 448 с.

Барабаш Гліб Вікторович
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

Міжнародні стандарти захисту прав людини являють собою загальновизнані, загальнообов'язкові та універсальні правові вимоги, які є фундаментом для нормального існування міжнародної правової системи. Україна як держава, яка визнає права та свободи найвищою соціальною цінність, що прямо випливає із положень Основного закону, безумовно має обов'язок впровадження таких міжнародно-правових стандартів захисту прав людини в усіх сферах державного життя [1, с. 278-279].

При цьому, впровадження міжнародно-правових стандартів захисту прав людини є вкрай важливим саме у діяльності правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування, оскільки, з одного боку, їх метою є здійснення належного та вчасного захисту прав особи, яка потерпіла від кримінального правопорушення, а з іншого боку, – забезпечення дотримання прав особи, яка перебуває у статусі підозрюваного/обвинуваченого в рамках такого кримінального провадження.

Варто також враховувати, що сформовані на сьогодні міжнародні стандарти захисту прав людини під час проведення досудового розслідування слугують лише певним орієнтиром для всіх держав при регламентації та забезпеченні прав громадян у сфері кримінального судочинства, адже мають здатність до нарощування, тобто, можуть розширюватися та деталізовуватися кожною державою в національному законодавстві по-своєму. Тобто, вони здатні реалізуватися тільки за умови включення їх до національного законодавства.

При цьому, цілком закономірним є те, що при впровадженні таких

міжнародно-правових стандартів, як правило, держава стикається із різного роду проблемами. Саме тому, дослідження таких проблем наразі є необхідним задля усвідомлення їх існування та вироблення механізмів їх подолання у національній практиці. Цим породжена актуальність цього дослідження.

Серед проблем та викликів з якими зіткнулася наша держава при впровадженні у національне законодавство міжнародних стандартів захисту прав людини під час проведення досудового розслідування можна виокремити декілька основних.

По-перше, наразі Україні необхідно досягти моделі, коли органи досудового розслідування є втіленням законності та правопорядку в державі. У зв'язку із цим вкрай важливим є впровадження нових методів навчання студентів навчальних закладів, які будуть майбутніми працівниками таких органів. Такі методи та методики навчання мають бути спрямовані перш за все на формування високої правосвідомості таких осіб, поваги до закону та прав людини, усвідомлення їх відповідальної ролі (як правозахисників) у суспільстві.

Іншим напрямком є необхідність постійної комплексної роботи (у т.ч. психологічної) із працівниками органів досудового розслідування задля запобігання виникненню у них професійного вигорання, професійної деформації та інших явищ, які негативно позначаються на ефективності їх діяльності, а отже, заважають у повній мірі реалізації міжнародних стандартів захисту прав людини під час проведення досудового слідства.

По-друге, задля можливості реалізації міжнародних стандартів захисту прав людини під час проведення досудового слідства, вони мають бути впроваджені безпосередньо у національне законодавство. У зв'язку із цим, звісно, існує проблема необхідності вдосконалення законодавства, яке регулює порядок проведення досудового розслідування та повноваження органів, які його здійснюють. Для прикладу, однієї із очевидних проблем є те, що процедура початку досудового розслідування нині врегульована недостатньо повно [2, с. 245]. Окрім цього, чинний КПК України чітко не закріплює такого базового права як право на переклад в рамках досудового розслідування. Так само, неврегульованим залишається поняття «перекладач», який є учасником кримінального провадження та залучення якого, у т.ч. дозволяє реалізувати особі право на захист, право надавати пояснення тощо, та вимоги до його кваліфікації [3, с. 162].

У зв'язку із цим, повністю погоджуємося із думкою науковця Дрозда В., який підкреслює, що питання подальшого вдосконалення й демократизації досудового розслідування вирішуються дуже повільно. Таку тенденцію науковець пояснює тим, що наразі відсутня єдина концепція реформування положень кримінально-процесуального законодавства [1, с. 282].

Також окремо варто звернути увагу і на необхідність визначення шляхів підвищення ефективності процесуального механізму застосування міжнародно-правових стандартів захисту прав і свобод особи в кримінальному

провадженні з обов'язковим урахуванням практики Європейського суду з прав людини [1, с. 292-293].

По-третє, проблемою на сьогодні є здійснення досудового розслідування, який відповідатиме ознаці «ефективності». Зокрема, з одного боку, з метою реалізації міжнародних стандартів прав людини, законодавець намагається максимально чітко визначити кроки органу досудового розслідування, а з іншого боку, наразі ось така надмірна формалізація досудового розслідування не дозволяє у повній мірі досягти його мети. Досудове розслідування в нашій державі не відповідає визнаним стандартам, зокрема, вимогам розумної швидкості, послідовності та повноти проведення досудового розслідування [4, с. 150]. На сьогодні, поширеними проблемами є також відсутність чітких методик та тактик проведення розслідування, відсутність технічного потенціалу задля впровадження електронного документообігу, перенавантаження органів досудового розслідування тощо.

Ще одним аспектом цієї проблеми є необхідність диференціації методик здійснення досудового розслідування, що також сприятиме реалізації ефективного досудового розслідування. Для прикладу, під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей доцільним є впровадження концепції дружнього ставлення до дитини, яка включає забезпечення психологічної підтримки дитини, яка є потерпілою, коректного та негрубого ставлення до нього слідчого, а також вибір слідчим таких заходів розслідування, які передбачають мінімальне залучення до них дитини [5, с. 189].

Таким чином, проблеми впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини під час проведення досудового розслідування полягають у тому що наразі відсутня єдина загальна концепція досудового розслідування в Україні, яка б відповідала міжнародним стандартам захисту прав людини. У зв'язку із цим виникають складнощі щодо визначення шляхів вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України. Запровадження такої концепції, на нашу думку, дозволить подолати усі інші проблеми, які були окреслені нами в рамках цього дослідження, на належному рівні впровадити міжнародні стандарти захисту прав людини під час проведення досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування:проблеми теорії та практики: монографія. Одесса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.

2. Патюк С., Щербак І. Проблемні питання початку досудового розслідування в Україні. Підприємництво, господарство і право. № 5. 2021. С. 241-246.

3. Актуальні проблеми діяльності органів досудового роз слідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 7 черв. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 255 с.

4. Чернобаєв С. Міжнародні стандарти ефективного досудового розслідування. Національний юридичний журнал: теорія та практика. № 1 (41). 2020. С. 147-150.

5. Нікітіна-Дудікова Г. Ю., Чорноус Ю. М. Міжнародні та європейські стандарти

правосуддя, дружнього до дитини, під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Нове українське право. Вип. 2. 2022. С. 182-190.

Барабаш Гліб Вікторович
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін ННІП та ІО Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ ЗАСОБІВ ЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Право на самозахист під час досудового розслідування гарантується Конституцією особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, та право захищатися від обвинувачення, пред'явленого їй у повідомленні про підозру в обвинувальному акті, надавати докази. та відхилити або змінити пред’явлене йому обвинувачення [5, с. 6-8].

Попереднє розслідування за новим Кримінальним процесуальним кодексом починається з внесення відомостей до ЄДРПОУ і не передбачає права на реєстрацію кримінальної справи. Проте закриття кримінальної справи може тривати, і цей обов’язок покладається на захист. Загалом логіка нового КПК полягає у сприянні захисту, підозрюваного та захисту обвинуваченого безпосередньо в суді. Таким чином, якщо неможливо довести законність скарги згідно зі ст. 303 КК. Для того, щоб «врятувати» людину, знищити її бізнес і знешкодити її перед виборами, достатньо включити процес її криміналізації, і нова Комуністична партія Китаю надає таку можливість, випустивши запобіжники на зразок імпічменту. Для порушення кримінальної справи [7, с. 15-17].

У статті 283 Кримінального кодексу прокурор зобов'язаний у найкоротший термін після повідомлення особі про підозру припинити кримінальне провадження. Захист має подати клопотання про закриття справи (хоча б як запобіжний захід), якщо для цього є поважні причини. Захист не повинен ініціювати процес, залишаючись на милість слідства та прокуратури. Відіграє активну роль, подаючи своєчасні дії для закриття процесу. Крім того, прокурор повинен відстоювати свою позицію, відхиляючи такі вимоги. Часто трапляються випадки, що цікавлять захисника, але раніше йому не доведені [2, с. 27-30].

На стадії попереднього розслідування захисник самостійно встановлює фактичні обставини справи, тобто відповідає на питання: Коли? де що як? і

пише «історію» – переконливу, фактичну та актуальну для інтересів підсудного. Відповідно до статті 93 КК України сторона захисту має право збирати докази шляхом вилучення речей, копій документів, відомостей та запитів державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових і фізичних осіб. осіб. Під час проведення експертних висновків, висновків ревізії, актів розслідування, ініціювання слідчих (розшукових) дій, потенційних слідчих (розшукових) дій та інших судових дій, а також інших дій, які можуть забезпечити подання до суду обґрунтованих і допустимих доказів [4, с. 375-379].

На відміну від діяльності слідчого, який зобов'язаний вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного та об'єктивного розслідування справи, захисник збирає докази в «односторонньому» порядку. Лише такі докази можуть бути зібрані для виявлення обставин, які виправдовують підозрюваного чи обвинуваченого та пом’якшують відповідальність. Захисники керуються правилом: «Не нашкодь клієнту». Захисник також повинен враховувати докази, які послаблюють становище підсудного. Якщо такі докази неможливо спростувати, тоді захисник повинен розглянути, як протистояти таким доказам. Наприклад, інформацію про поганий зір свідка можна трактувати як стан, що позбавляє особу можливості правильно оцінити ситуацію. У деяких випадках елементи, що послаблюють позицію, можуть бути замовчені, а захисник, керуючись принципом «примату інтересів підзахисного», може встановити свою позицію щодо недоліків і суперечностей у доказах, зібраних стороною обвинувачення. [6, с. 229-233].

Прогалини також виникають через втрату недопустимих доказів. Обговорювалося питання про те, чи може захисник довести невинуватість свого клієнта, надавши слідчому інформацію про причетність іншої особи до злочину. Звичайно, захист підзахисного не здійснюється лише з обвинуваченнями інших осіб, але якщо захистити свого підзахисного можна лише у випадку сильного конфлікту в процесі, захисник повинен виконувати свої професійні обов’язки, т.к. важливіше захистити клієнта від цього конфлікту [1, с. 90-91].

Дуже важливим аспектом роботи захисника на попередньому слідстві є встановлення нормальних, етично виважених стосунків з клієнтом щодо угоди про визнання винуватості. Нерідко буває, що думки та погляди обвинуваченого та захисника розходяться з певних фактів чи питань, порушується принцип довіри. У цьому випадку захисник повинен виступати в ролі психолога, всебічно роз'яснювати підзахисному всі аспекти захисту, дотримуватися такої тактики поведінки з підозрюваним, обвинуваченим під час допиту та інших слідчих дій, якої неможливо. зводить його зі шляху. поліцейський Але рішення останнього необхідно приймати самостійно, бажано в письмовій формі, що вбереже обвинуваченого від переслідувань і звинувачень, за які передбачено

суворе покарання, коли особа, яку можна в чомусь звинуватити, є захисником.

Важливою складовою захисту інтересів клієнта є професійні відносини захисника з прокурором, оскільки захист і обвинувачення є рівноправними учасниками кримінального процесу. Як слушно зазначив В. В. Долежан, прокурор не повинен ігнорувати правову позицію захисника, оскільки це в кінцевому результаті може призвести до негативних наслідків [3, с. 33-35].

Отже, присутність захисника на досудових стадіях кримінального провадження забезпечить надійний захист інтересів підзахисного та допоможе повною мірою реалізувати свої конституційні права.

Список використаних джерел:

1. Борзих Н.В. Діяльність захисника на досудових стадіях кримінального процесу та при судовому розгляді справи: Монографія. Донецьк, 2010. 115 с.
2. Погорецький М.А. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі України. Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві: Доповіді учасників міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2002. С. 27-30
3. Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: Монографія. Острог, 2009. 75 с.
4. Святоцька В. Адвокатура України крізь призму загальних принципів організації та діяльності адвокатури у державах ЄС. *Право України.* 2012. № 1-2. С. 375-379.
5. Сірий М.І. Українська модель здійснення судового контролю на досудових стадіях кримінального процесу. *Адвокат.* 2005. № 9. С. 6-8.
6. Тертишник В.М., Михайлова Н.В. Функція захисту у кримінальному судочинстві. *Право і суспільство.* 2010. № 6. С. 229-233
7. Чайка Р. А. Участь захисника на досудовому слідстві: автореф. Харків, 2008. 19 с.

Богуславський Максим Григорович
науковий співробітник навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем протидії організованій злочинності та корупції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

Мороз Віта Петрівна
завідувач навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем протидії організованій злочинності та корупції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИДІВ КВАЛІФІКОВАНИХ ВИМАГАНЬ, ЩО ВЧИНЮЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

На сьогодні на території Україні триває якісна зміна характеру злочинності. Злочинці стають все більш організованими, активно використовують новітні технології, інструменти, сучасні види стільникового і мобільного зв'язку, більш активно протидіють правоохоронним органам, способи скоєння злочинів стають більш витонченими, досконалими й результативними для злочинців. Негативні процеси, які відбуваються в суспільстві, зумовлюють зростання кількості злочинів корисливо-насильницької спрямованості. Однією з таких форм злочинної діяльності є вимагання, на скоєнні якого спеціалізуються учасники організованих груп.

Вимагачі не обмежуються майновими вимогами, поєднаними з різного роду погрозами, пошкодження майна, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень і навіть вбивства. До потерпілих часто застосовується насильство, що є небезпечним для їх життя чи здоров'я. При вчиненні вимагань може використовуватися холодна чи вогнепальна зброя. Особливо страждають від цього явища підприємці, які майже в половині випадків є потерпілими від злочину. Деяких людей викрадають, незаконно позбавляючи або обмежуючи їх волю, застосовують побої і катування тощо [1, с.5].

Вимагання, вчинене організованими групами й злочинними організаціями, є різновидом організованої злочинності. Саме завдяки організованості цих груп стає можливим вчинення найнебезпечніших видів аналізованого злочину, коли вимагаються значні суми грошей і великі цінності,

викрадаються потерпілі, а їхні близькі родичі беруться в заручники, установлюються корумповані зв'язки із працівниками правоохоронних органів, органів державної влади та управління.

В сучасних умовах можна виділити наступні види кваліфікованого вимагання:

1. Примус до видачі матеріальних цінностей і грошей за допомогою фізичного впливу та погроз. Дії злочинців при здійсненні такого вимагання зводяться до такого: злочинці обирають жертву – підприємця, який володіє значною готівкою, потім шляхом фізичного насильства примушують його видати вказану суму. При всій «традиційності» цього способу він зазнає явних змін, насамперед, у бік збільшення різноманітних засобів фізичного впливу і застосування жорстоких методів катування.

2. Вимагання із захопленням заручників. До захоплення заручників вдаються злочинні угруповання найбільш високого рівня організованості. Ця форма характеризується: високою віктимністю поведінки потерпілих, ризиком для життя та здоров'я заручника, реальністю застосування насильства або іншої шкоди заручнику чи близьким особам, прагнення потерпілого або членів його сім'ї приховати від правоохоронних органів факти вимагання, кваліфікованістю злочинців та більш ретельним розробленням плану злочину.

3. Вимагання за допомогою шантажу. Шантаж – одна з найбільш дієвих форм вимагань. Основа «компромату», як правило, – реальне порушення законодавства, яке регулює економічні стосунки як потерпілого так і його близьких осіб (ухилення від оподаткування, укладення протизаконних договорів і т.ін.). Отримання інформації про деякі вчинки потерпілого дає змогу злочинцям пред'явити майнову вимогу, підкріплену конкретними матеріалами, які компрометують потерпілого.

4. Вимагання під виглядом комерційного партнерства. Дії злочинців при здійсненні такого злочину визначаються високим рівнем конспіративності й маскуються партнерськими взаємовідносинами у сфері підприємництва. Членами злочинного угруповання розігруються складні комбінації, в результаті яких потерпілий виявляється в матеріальній залежності від вимагачів.

5. Вимагання, що здійснюються під виглядом примусу до виконання цивільно-правових зобов'язань. Використовуючи факт виникнення цивільних зобов'язань, злочинні угруповання здійснюють вимагання під виглядом стягнення боргів на користь комерційних структур. Вимагання розпочинається зі штучного створення ситуацій, у яких комерційна структура в односторонньому порядку подвоює суму заборгованості, як правило, маніпулюючи поняттям «упущений зиск», а потім укладає угоду з охоронним підприємством при стягненні боргу з недобросовісного боржника. Одержавши таким чином право на вимогу боргу, вимагачі не йдуть шляхом офіційної процедури, а стають на шлях застосування насильства.

6. Вимагання під виглядом надання охоронних послуг. Вимагання під

виглядом захисту – найбільш розповсюджена форма паразитування на комерційних структурах. Злочинці, погрожуючи знищенням матеріальних цінностей комерційного підприємства, фізичною розправою над його працівниками, вимагають великі суми грошей за забезпечення функціонування підприємства (взяття його під охорону) [2, с. 8-10].

Список використаних джерел:

1. Насильницькі вимагання майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: монографія / М.Г. Колодяжний; за ред. В.В. Голіни. – Х.: Кроссроуд, 2010. – 288с.
2. Виявлення і розкриття кваліфікованих видів вимагань вчинених учасниками організованих груп та злочинних організацій: метод. рекомендації; кол. авт. Дніпро: ДДУВС, 2023, 50с.
3. Ухвала суду №96719998, 30.04.2021, Київський районний суд міста Харкова / https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/96719998/.

Бойко Олексій Павлович
доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

16 листопада 2021 року був прийнятий ЗУ «Про медіацію» № 1875-IX [1]. Прийняття цього закону дало потужний імпульс розвитку медіації в нашій державі, початок формування нового правового інституту та становлення нової професійної спільноти.

Водночас слід зазначити, що медіація досі не стала звичним та традиційним способом вирішення та врегулювання правових спорів. Практика запровадження процедури медіації у кримінальному провадженні України на сьогодні відсутня. Це перш за все пов’язано з тим, що при прийняті ЗУ «Про медіацію» законодавець не передбачив зміни до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року щодо здійснення медіації у кримінальному провадженні [2].

Про сутність і значення процедури медіації у кримінальному провадженні України, її переваги перед іншими способами вирішення конфліктів повинна бути поінформована переважна більшість населення. Низька поінформованість населення може призвести до того, що громадяни та посадові посадові особи не знатимуть значення терміна "медіація"та порядку її проведення у кримінальному провадженні. Ситуація, що може скластися,

пов'язана з низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів, частину яких пропонуємо розглянути далі.

Низька поінформованість суспільства про процедуру медіації. Також слід зазначити, що низька інформованість ЗУ «Про медіацію» не дає повного уявлення про специфіку цієї процедури.

Так, відповідно до ст. 1 ЗУ «Про медіацію» використовуються такі основні поняття:

- медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію;

- медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів;

- правила проведення медіації – порядок та методика проведення медіації, права та обов'язки учасників медіації, визначені договором про проведення медіації або затверджені суб'єктом, що забезпечує проведення медіації, відповідно до вимог ЗУ «Про медіацію» [1];

- та ін.

Звісно ж, що наведені визначення недостатньо відбивають специфіку медіації. Аналіз норм Закону дозволяє виділити такі ознаки медіації у кримінальному провадженні: 1) медіація є процедурою у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим); 2) медіація вимагає залучення до її проведення третьої незалежної особи як посередника для сприяння сторонам у прийняті взаємоприйнятного рішення (медіатора).

На жаль, подальший аналіз Закону не дозволяє дати докладної характеристики названих ознак.

Так, говорячи про першу ознаку, необхідно зазначити, що будь-яка процедура є послідовним порядком вчинення певних дій, а кримінальна процесуальна процедура – послідовний порядок скоєння певних кримінальних провадженнях. Звісно ж, що медіація відноситься до юридичних процедур врегулювання будь-яких конфліктів, у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення а також у кримінальних провадженнях, але разом з тим чомусь не отримує своєї деталізації в нормативному правовому акті, який, по суті, покликаний її врегулювати. Безумовно, у законі йдеться про певні елементи процедури, зокрема, вказується на необхідність укладання медіаційної угоди (письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації) [1]; Хоча виходячи з аналізу КПК України законодавець не закріпив чіткої процедури медіації у кримінальному провадженні [2].

Законодавцем у ЗУ «Про медіацію» визначено зміст договору про

проведення медіації, до якого відносяться строки та місце проведення медіації, порядок та підстави припинення медіації, однак у законі нічого не йдеться про порядок процедури, про послідовність дій, про так звані стадії процедури медіації. У ч. 1 ст. 17 цього Закону зазначається, що медіація проводиться медіатором (медіаторами) з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора.

Друга ознака – участь третьої фізичної особи (або третьої сторони), яка залучається сторонами як посередник для сприяння у прийняті рішення на основі взаємоприйнятних умов. Закон пред'являє певні вимоги до цієї категорії фахівців: зокрема, відсутність судимості, повна дієздатність та ін. Але в законі не вказується, за рахунок яких прийомів та способів медіатор врегулює суперечку. Якщо говорити про медіатора у кримінальному провадженні, то законодавець у КПК України не закріпив такого суб'єкта.

Отже, проаналізувавши означене вважаємо для запровадження медіації у кримінальному провадженні України необхідно: 1) Закріпити в КПК України окрему главу щодо здійснення медіації у кримінальному провадженні, в якій передбачити порядок проведення та залучення медіатора, підстави початку та припинення медіації у кримінальному провадженні) 2) Передбачити в КПК України такого суб'єкта кримінального провадження як медіатора з чітким визначенням прав і обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення: 15.05.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 15.05.2023).

Воліков Тарас Анатолійович
кандидат юридичних наук,
докторант кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Методика розслідування злочинів проти власності, як зазначалось нами раніше, є комплексною міжвидовою методикою [1, с. 115-118]. Будь-яка криміналістична методика має певну структуру, початковим елементом якої є

криміналістична характеристика. Поняття криміналістичної характеристики та її структура були тривалий час дискусійними серед науковців. Суттєве значення у розробку теорії криміналістичної характеристики внесли такі вчені, як В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, М. М. Єфімов, В. А. Журавель, А. В. Іщенко,І. І. Когутич, О. Н. Колесніченко, В. С. Кузьмічов, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, О. В. Одерій, О. В. Пчеліна, М. В. Салтевський, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський,Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько та ін. Однак окремі питання є дискусійними іна сьогодні, зокрема щодо можливості існування криміналістичної характеристики міжвидових, видових та позавидових методик. Тому, вважаємоза доцільне розглянути дискусійні питання визначення вченими- криміналістами сутності криміналістичної характеристики.

Більшість вчених-криміналістів надають дещо різне формулювання криміналістичної характеристики, вкладаючи в нього майже однаковий зміст. Так, О. Н. Колесниченко та В. О. Коновалова визначають поняття криміналістичної характеристики як «системи відомостей (інформації) щодо криміналістично значущих ознак злочинів даного виду, які відображають закономірні зв'язки між ними і слугують побудові та перевірці слідчих версій для вирішення конкретних завдань розслідування» [2, с. 16]. М. В. Салтевський розглядає її як «інформаційну модель, що являє собою якісно-кількісну систему опису типових ознак конкретного виду (групи) злочинів» [3, с. 419]. В. Ю. Шепітько визначає криміналістичну характеристику як систему «відомостей про певні види злочинів..., які мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами,прийомами та методами» [4, с. 367]. На думку авторів підручників з криміналістики, криміналістична характеристика є сукупністю взаємозалежних даних про криміналістично вагомі ознаки кримінальних правопорушень даного виду (групи), що сприяють їх розслідуванню шляхом побудови та перевірки версій у результаті проведення запланованих слідчих (розшукових) дій та інших заходів [5, с. 349; 6, с. 16].

Найбільш повно, на наш погляд, охарактеризували поняття криміналістичної характеристики В. П. Бахін та Б. Є. Лук'янчиков, узагальнивши відповідні погляди вчених: «1) інформаційну модель типових ознак певного виду (групи) злочинів; 2) вірогідну модель події; 3) систему даних (відомостей) про злочин, які допомагають його розкриттю та розслідуванню; 4) систему узагальнених фактичних даних, знання яких необхідне для організації розкриття та розслідування злочинів; 5) систему особливостей виду злочинів, які мають значення для розслідування; 6) систему опису криміналістично значущих ознак злочинів з метою забезпечення їх розкриття, розслідування та запобігання; 7) склад події даного виду злочину, який вказує на його стійкі ознаки, що проявляються зовні як визначена за змістом, чітко вибудована система матеріальних та інтелектуальних слідів тощо» [7, с. 39]. Майже таке ж саме визначення міститься у мультимедійному

підручнику колективу авторів Національної академії внутрішніх справ [8].

На нашу думку, криміналістична характеристика включає в себе інформацію щодо найбільш значущих характеристик окремого кримінального правопорушення або їх сукупності (способи вчинення, обстановку, сліди, характеристику особи правопорушника та потерпілого), що використовуються на початковому етапі розслідування та визначають напрямок діяльності слідчого про можливі та найбільш перспективні напрямки розслідування, на підставі чого висуваються версії, організовується цілеспрямований пошук правопорушника, майна, вирішуються загальні та окремі завдання розслідування. Як правило, дефіцит в таких відомостях слідчий відчуває на початковому етапі розслідування коли недостатньо отримано інформації після проведення початкових слідчих (розшукових) дій.

Оскільки криміналістична характеристика є сукупністю відомостей про кримінальні правопорушення певного виду потрібно з'ясувати, які саме криміналістично вагомі ознаки складають її зміст. У структурі криміналістичної характеристики В. В. Тищенко виділяє наступні елементи: «1) дані про суб'єкт (суб'єкти) злочину (злочинної діяльності); 2) дані про цілі та мотиви діяльності по вчиненню злочинів; 3) дані про об'єкти злочинного посягання (як такі можуть розглядатися певні суспільні відносини, матеріальні об'єкти, предмети і сама людина-потерпілий; 4) дані, що характеризують обстановку, в якій протікає процес злочинної діяльності (місце, час, інші умови, які впливають на дії злочинця і механізм слідоутворення); 5) дані про процес (механізм) злочинної діяльності, включаючи дії з підготовки, вчинення і приховування окремих злочинів і злочинної діяльності в цілому, дані про знаряддя та засоби, а також про утворені при цьому сліди (їх види, характер, місця перебування); 6) дані про наслідки чинених злочинів (заподіяння матеріальної шкоди, тілесних ушкоджень, позбавлення життя, утворення відповідних носіїв інформації й інше)» [9, с. 60].

З більшістю зазначених науковцем елементів ми погоджуємось. Однак, вважаємо, що дані про мотив та мету правопорушення не є достатньо інформативними елементами. У певній категорії кримінальнихправопорушень вони є визначеними, наприклад, при вчиненні злочинів противласності мотиви є корисливими майже у будь-якому випадку. Мотив та мета є ознаками суб'єктивної сторони злочину, тобто елементами кримінально- правової характеристики та, водночас обставинами, що встановленню,дослідженню та доказуванню при розслідуванні. Також, не можна, на наш погляд, виділяти як окремий елемент дані про злочинні наслідки., Розкриваючи зміст цього елементу, В. В. Тищенко вказує на наслідки як зміниобстановки у результаті дій з підготовки, вчинення та приховування злочину, що можуть бути матеріальними та ідеальними. Тобто мова йде про сліди протиправної діяльності, що потрібно, на наш погляд, виділяти як окремий елемент криміналістичної характеристики.

Погоджуємось з науковцями, які виділяють наступні елементи

криміналістичної характеристики: «характеристика предмету злочинного посягання (речі матеріального світу, якими прагнуть заволодіти злочинці – гроші, цінності, майно тощо); типові способи вчинення злочину (складаються зі способів підготовки до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення злочину та способів приховування (маскування) злочинних дій); типова «слідова картина» події (комплекс матеріальних та психофізіологічних слідів, що притаманні певному виду (групі) злочинів та певним способам та етапам його вчинення); характеристика особи злочинця (характеризується фізичними, соціально-демографічними даними; чинниками, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо); характеристика особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки віктимної поведінки тощо)» [8]. Такі ж елементи зазначено у більшості підручників з криміналістики [5, с. 350; 6, с. 17; 10, с. 31].

Список використаних джерел:

1. Воліков Т. А. Основи формування міжвидової методики розслідування злочинів проти власності. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. С. 115-118.
2. Колесніченко О. М., Коновалова В. О. Криміналістична характеристика злочинів. Харків : Юрид. ін-т, 1985. 92 с.
3. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. Київ: Кондор, 2005. 588 с.
4. Шепитько В. Ю. Криминалистика : курс лекций. 2-е изд., перераб. и доп. Х. : ООО «Одиссей», 2005. 368 с.
5. Криміналістика: підручн. для студ. вищ. навч. закл. [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-е вид. перероб. і доп. ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
6. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень: підруч. Дніпро: Видавець Біла К. О. 2022. 271 с.
7. Бахін В. П. Лук'янчиков Б. Є. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів. *Правничий часопис Донецького університету*. 2000, № 1 (4), с. 39-43.
8. Криміналістика. Мультимедійний навчальний підручник. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/criminalistics/info/lec22.html (дата звернення: 20.05.2023).
9. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеська національна юридична академія. О.: Фенікс, 2007. 260 с.
10. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.

Воробйов Олександр Григорович,
старший судовий експерт відділу
дослідження матеріалів, речовин і
виробів Харківського НДЕКЦ МВС

ЕКСПЕРТНІ ПОМИЛКИ ПРИ ВИКОНАННІ ДОСЛІДЖЕНЬ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

Одним із найважливіших напрямів наукових досліджень у галузі кримінального процесуального права, криміналістики та судової експертизи є дослідження проблеми оцінки доказів. Значимість оцінки доказів особливо підкреслюється законодавцем у Кримінальному процесуальному кодексі України [1].

Вивчення і узагальнення матеріалів судової, слідчої та експертної практики останніх років засвідчує, що під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях допускається суттєва кількість помилок. Про те до цього часу не проводилося спеціального вивчення причин їх виникнення.

Причини експертних помилок можуть бути об'єктивними, тобто не залежати від експерта як суб'єкта експертного дослідження, так і суб'єктивними.

Постанова про призначення експертизи надається слідчими з супровідною документацією, яка повинна підтверджувати належність упаковки до конкретного провадження. Потрібно розуміти, що хімік-експерт не повинен бути фахівцем з усіх галузей криміналістичних експертиз і не повинен досліджувати, наприклад, паперові матеріали (ярлики), полімерні матеріали (наприклад, поліетиленовий або поліпропіленовий пакети), барвники пишучих предметів (кулькова, гелева, перова ручка) то що.

Описова частина експертного висновку, без сумнівів, повинна мати опис упакування та супровідних документів. Опис упакування повинен бути переконливим для суду, щоб виключити сумніви, що упакування та об’єкти дослідження не підмінені, повинна додаватися фототаблиця, з фотографіями упаковки (всіх написів, підписів, номеру пакету т. д.).

Висновок експерта умовно має аналітичну частину, яка поділяється на описову, дослідницьку, синтезуючу (експертну оцінку) та висновки.

Розгляд дослідницької частини, висновку є основним і найскладнішим під час проведення експертизи та її рецензування. Завдання експерта — безапеляційно довести, що та чи інша речовина є наркотичною, психотропною чи сильнодіючою, встановити – якою саме і, на вимогу, встановити її масу [2,с. 172-179].

При дослідженні речовин застосовується кілька методів, в основному спектральні та хроматографічні. Вони діляться на ідентифікаційні (наприклад, хроматомас-спектрометрія, ІЧ-спектрометрія та інші) та порівняльні (ТЗХ,

газова хроматографія з полум'яно-іонізаційним детектуванням, ВЕРХ та ін.). Однак при використанні будь-якого методу експерт порівнює отриманий результат з завідомо відомим зразком порівняння.

Експерт має порівнювати отримані результати лише з легітимними еталонними даними. Нерідко експерти намагаються порівняти отримані дані з джерелами, які вони отримали за невідомих обставин (наприклад, свідки ТШГ «відомого складу», але невідомого походження).Такий варіант порівняння в експертній практиці є неприпустимим.

Також існує ймовірність, що дані об'єкти порівняння були неправильно досліджені раніше, зазнали зміни, псування, змішування тощо. Це правило справедливе для зразків порівняння електронних даних (наприклад, мас-спектри), тому перед дослідженням треба перевіряти зразок порівняння та калібрувальний графік.

Якщо експерт відносить будь-яку речовину до певного наркотичного засобу, він зобов'язаний користуватися тільки тим, що без жодних сумнівів відповідає тій речовині, до якої експерт її відносить. Варто окремо відзначити, що експерт має повне право порівнювати отримані результати з будь-яким джерелом, не завжди придбаним відповідно до правил держзакупівель, але у будь-якому випадку ці дані мають бути легітимними та повинні мати можливість їх оцінки щодо легітимності.

До суб’єктивних експертних помилок можна віднести недостатню обізнаність експерта про всі актуальні методики, а також відсутність у експерта власної позиції, невміння або небажання відстоювати свою думку або ступінь залежності від керівництва експертної установи. Для перевірки отриманих результатів та їх відтворюваності різними експертами необхідно, щоб у експертів, теоретиків та практиків в галузі дослідження наркотичних засобів, психотропних та сильнодіючих засобів, здійснювався єдиний підхід до експертизи наркотиків. При цьому не лише на національному, а й на міжнародному рівні.

Встановлення кількісного вмісту наркотичного засобу, наприклад, суміші, проводиться декількома способами: простим зважуванням і кількісним аналізом із застосуванням аналітичних приладів. При простому зважуванні варто звернути увагу на те, яка речовина піддається зважуванню. Якщо встановлено, що ця речовина відноситься до Списку I Переліку наркотичних засобів та сильнодіючих речовин, то допустимо провести просте зважування, оскільки вважається, що всі суміші відносяться до наркотичного засобу.

Погіршує ситуацію те, що через завантаженість чи відсутність обладнання експерт часто засновує свої висновки про склад речовини на результатах одного з аналітичних методів, хоча має використовувати кілька (два і більше). А це у кілька разів збільшує можливість помилки, що підтверджують дані слідчої та судової практики.

Ще одна експертна помилка – це неправильний вибір методів дослідження.

Поява останнім часом значної кількості речовин, визнаних наркотичними засобами, психотропними, сильнодіючими речовинами, тягне за себою необхідність у еталонних зразках. При цьому вони повинні регулярно оновлюватись через здатність речовин до зміни складу та структури при тривалому зберіганні. Відсутність еталонних зразків – причина помилок у визначенні як якісного, а й кількісного змісту даних об'єктів.

Ще одна група експертних помилок – неправильна оцінка результатів досліджень. До таких помилок можна також віднести неправильне визначення поняття конкретного наркотичного засобу, психотропної чи сильнодіючої речовини. Так, деякі наркотичні засоби, що містять одну і ту ж активну речовину, можуть бути визначені різними поняттями, які при цьому мають різні кількісні характеристики великого та особливо великого розмірів. Особливе місце в системі помилок займає вільне застосування і тлумачення правових норм при віднесенні речовин до категорій наркотичних, психотропних або сильнодіючих [3, с. 58 – 61].

Значний вплив на уникнення експертних помилок надає створення нових сучасних методик та методичних рекомендацій, які ґрунтуються на досягненнях науково-технічного прогресу та використанні високочутливих приладів. Впровадження нових методів дослідження дає змогу провести декілька досліджень, в рамках однієї експертизи та підтвердити або спростувати отриманий результат.

Основним у попередженні експертних помилок є перевірка висновків експертів керівниками експертних установ та більш кваліфікованими експертами. Усвідомлення виконавця щодо майбутньої перевірки спонукає до постійного контролю своїх досліджень та приведення додаткових аргументів на користь свого рішення. Перевірка висновків експерта повинна бути добре організована, проводитись обов’язково та уважно.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.naiau.kiev.ua/osvitamvs/

2. Абрамова В.М. Поняття помилки судового експерта. Вісник Академії правових наук. Х.: Право, 2002. №3 (30). С. 172-179

3. Клименко Н.І. Процесуальні гарантії достовірності висновку експерта. Криміналістичний вісник. 2004. № 1(1) . С. 58-61.

Гаврилишин Віталій Михайлович
провідний фахівець
з публічних закупівель

СПЕЦІАЛІСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В сучасному інформаційно-індустріальному суспільстві збільшується кількість кримінальних правопорушень, досудове розслідування яких потребує спеціальних знань. Це, зокрема, деякі кримінальні правопорушення проти власності, проти довкілля, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності та у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку, кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення тощо.

У таких випадках слідчому, прокурору недостатньо юридичних знань, тому виникає необхідність у залученні спеціаліста. Крім того, участь спеціаліста часто є необхід ною для процесуального оформлення доказів в електронній формі (в процесі огляду та зняття (виготовлення) копій інформації, що міститься в комп'ютерних системах, мобільних терміналах систем зв'язку тощо), зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису з метою забезпечення визнання судом копій інформації як оригіналу документа.

Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) в ст. 71–72 визначено поняття, повноваження та підстави для настання відповідальності спеціаліста у кримінальному провадженні, проте на практиці виникають питання щодо місця та ролі спеціаліста в проведенні окремих процесуальних дій, доказового значення наданих ним консультацій, пояснень, довідок та висновків з питань, що належать до сфери його знань. Питання виникають також і щодо використання в процесі досудового розслідування (доказування певних фактів) результатів проведених спеціалістом досліджень, перевірок тощо.

Різні аспекти використання спеціальних знань та участі спеціаліста у кримінальному провадженні досліджували такі науковці як О. Бишевець [1], Л. Дробчак [2], О. Кочура [3] тощо.

Так, у відповідності до ч. 1 ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення

схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК України (ч. 2 ст. 71 КПК України).

Крім того, участь спеціаліста є необхідною для фіксації (процесуального оформлення) доказів в електронній формі. Так, згідно із ч. 4 ст. 99 КПК України, дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікацій- них системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа.

Так, змінами до ст. 71 КПК України передбачено, що спеціаліст може надавати не тільки консультації, але й пояснення та довідки, зокрема надавати довідки з питань, що належать до сфери його знань, у випадках, передбачених частиною третьою статті 245-1 КПК України.

На практиці часто виникають питання щодо залучення спеціаліста під час досудового розслідування для проведення перевірки суб'єкта господарювання з питань дотримання законодавства України при закупівлі товарів, робіт та послуг за бюджетні кошти, наприклад, під час будівництва, визначення розміру заподіяної матеріальної шкоди (збитків) та посадових (службових) осіб, внаслідок дій або бездіяльності яких допущено порушення законодавства та завдано матеріальну шкоду (збитки).

Суб'єкти господарювання оскаржують такі дії спеціаліста до суду, мотивуючи свою позицію тим, що довідка та дії спеціаліста з її складення і проведення перевірки у межах кримінального провадження здійснюються з перевищенням наданих законом повноважень, всупереч нормам Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю» [7] та вчиняються у спосіб, що не передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України.

З цього приводу Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду в постанові від 25.02.2020 у справі №826/6293/16 [4] зазначив, що взаємодія між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України з питань розгляду звернень правоохоронних органів, призначення, організації та проведення ревізій за ними, передачі їм матеріалів ревізій за власною ініціативою органів ДКРС, зворотного інформування про результати розгляду переданих матеріалів, виділення спеціалістів органів ДКРС, інших питань, що мають місце при виконанні органами ДКРС та правоохоронними органами покладених на них завдань регулює Порядок взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури,

внутрішніх справ і Служби безпеки України, затвердженого наказом Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 р [5].

Відповідно до пункту 3.1. цього Порядку працівники органів ДКРС за зверненнями правоохоронних органів можуть брати участь у перевірках, що проводяться правоохоронними органами у підконтрольних установах та на інших об'єктах контролю – як спеціалісти.

Результати участі спеціаліста у перевірці оформляються довідкою, яка складається на чистому аркуші та підписується спеціалістом із зазначенням посади та назви органу, у якому він працює. Довідка складається у двох примірниках, один з яких після підписання спеціалістом надсилається правоохоронному органу – ініціатору перевірки. Другий примірник довідки залишається у відповідному органі Державної аудиторської служби України.

Також показовою є Постанова Верховного Суду (колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 16.02.2022 у справі 758/5719/16-к) [6], в якій Верховний Суд зазначив, що «згідно з частиною 3 статті 237 КПК з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. За змістом частини 3 статті 110 КПК рішення слідчого, дізнавача, прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених цим Кодексом, а також коли слідчий, дізнавач, прокурор визнає це за необхідне. КПК не передбачає обов'язкового винесення постанови про залучення спеціаліста. Таким чином, відсутність постанови про залучення спеціаліста не може бути підставою визнання протоколу огляду чи обшуку із залученням спеціаліста недопустимим доказом.

На окрему увагу заслуговує повноваження спеціаліста надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК України.

Враховуючи суттєву завантаженість експертних установ, а також з метою підвищення ефективності та дотримання розумних строків досудового розслідування, доцільно поширити повноваження спеціаліста надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, на досудове розслідування всіх кримінальних правопорушень. Реалізація такої пропозиції не призведе до звуження прав і свобод людини, адже особа, якій вручається повідомлення про підозру, має право не погодитись із висновком спеціаліста та протягом сорока восьми годин звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи.

Таким чином, за наявності згоди особи із висновком спеціаліста, буде значно зекономлено час досудового розслідування. Крім того, у разі засудження особи, на останню не будуть покладені витрати на проведення судової експертизи.

Список використаних джерел:

1. Бишевець О. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 2. С. 187-193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_2_26.
2. Дробчак Л.В. Процесуальні гарантії неупередженості професійних учасників кримінального провадження. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/diss/DrobchakL/a_DrobchakL.pdf.
3. Кочура О. Визначення поняття «спеціальні знання» та їх викорис- тання у кримінальному провадженні. https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/134.pdf.
4. Постанова Верховного Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 25.02.2020 у справі №826/6293/16. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87838758.
5. Порядок взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України: Наказ Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1166-06#Text
6. Постанова Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 16.02.2022 у справі 758/5719/16-к. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_KKS_01_05_2022.pdf.
7. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю: Закон України від 26.01.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text.

Глобенко Геннадій Іванович
професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ: ГЕНЕЗА І ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Сучасні євроінтеграції процеси, активним учасником яких є Україна, створили належні передумови для запровадження в державі міжнародних і європейських правових стандартів захисту прав і свобод людини. Перш за все, вказане обумовлюється тим, що людина з наданими їй від народження правамиі свободами є найвищою соціальною цінністю для будь-якої демократичної держави. З огляду на вказане питання, що стосуються забезпечення прав

людини, безпеки суспільства і держави є ключовими під час вивчення українськими науковцями законодавчого врегулювання кримінально-правової політики держави, кримінальних процесуальних відносин, засад кримінального провадження тощо. Алгоритм як законотворчих, так і правозастосовних процесів значною мірою визначаються засадами кримінального провадження, які безпосередньо характеризують рівень захисту прав і свобод людини та їх обмеження в кримінальному процесі. Особливе місце серед засад кримінального провадження посідає засада забезпечення права на свободу та особисту недоторканність.

Належне забезпечення реального захисту прав людини у кримінальному провадженні належить до найбільш гострих проблем української дійсності, оскільки проголошення в положеннях законодавства гарантій щодо їх дотримання не тягне за собою автоматичного забезпечення їх реалізації. Тому, створення механізму їх належної реалізації, є як ніколи актуальними. У кримінальному процесуальному аспекті труднощі з дотримання досліджуваного нами права виникають переважно на досудовому розслідуванні під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, які за своє сутністю мають достатньо значний ступінь його обмежень.

Першочерговою умовою удосконалення регламентації норм, що стосуються права на свободу та особисту недоторканність є повноцінне розуміння сутності цього права, оскільки без формування належних знань про об'єкт дослідження, його неможливо досконало вивчити. У цьому сенсі одним із важливих аспектів пізнання сутності цього права є визначення особливостей його історичного становлення і розвитку, який був вкрай не послідовним. Зауважимо, що більшість науковців обмежуються лише згадкою про конкретні історичні події чи нормативні документи, з якими пов'язують його виникнення і залишають пози уваги будь-які дані про періодизацію. Однак, більшість з них вважає, що право на свободу й особисту недоторканність було вперше сформульовано в Великій хартії вольностей 1215 р. «Жодна вільна людина не може бути арештована, або поміщена до в'язниці, чи позбавлена володіння, або оголошена поза законом, або вигнана, або яким-небудь іншим чином знедолена…» (ст. 29). Слід зазначити, що в деяких джерелах має місце інформація про надання такого права лише заможним верствам населення.

Між іншим, у Франції в Декларації прав людини і громадянина 1789 р. цього права не існувало. В Зводі законів Російської імперії 1906 р., який діяв на більшій частині України, що входила до складу Російської імперії, право на особисту недоторканність належало лише імператору, а населення наділялось лише правом на недоторканність житла і майна. Після означеного періоду право на особисту недоторканність громадян було вперше передбачено Конституцією УРСР 1937 р., але як відомо, воно носило виключно формальний характер.

На сучасному етапі в державі право на свободу та особисту недоторканність виокремлено в окрему засаду кримінального провадження

(ст. 12 КПК України) і гарантується як низкою міжнародно-правових актів, зокрема ст. 5 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, так і ст. 29 Конституції України. Положення вищевказаних нормативно-правових актів з досліджуваного питання були враховані законодавцем в КПК України 2012 р., зокрема: а) тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе забезпечити досягнення мети їх застосування (ч. 1 ст. 183 КПК України); б) щодо обмежень застосування тримання під вартою як запобіжного заходу, передбачених ч. 3 ст. 176 КПК України тощо.

На жаль, незважаючи на певні прогресивні новації в приписах чинного законодавства, яке корелюються з міжнародним, кількість констатованих Європейським судом з прав людини порушень Україною ст. 5 Конвенції залишається надто високим, що вказує на наявність в Україні системних проблем у цій сфері. Крім цього у структурі застосування запобіжних заходів їх левова частина й на сьогодні належить саме триманню під вартою.

Виклики сучасності, що пов'язані з військовою агресією з боку Російської Федерації, обумовили необхідність запровадження суттєвих законодавчих змін, які не могли оминути сферу кримінальної процесуальної діяльності. З огляду на вказане, запропоновані законодавцем зміни, з одного боку, балансують між охороною національної безпеки України, а з іншого, із забезпеченням основоположних прав і свобод людини, гарантованих міжнародно-правовими документами до яких, поміж інших, належить право особи на свободу та особисту недоторканність. У контексті розгляду окресленого аспекту, цілком очевидним є те, що запровадження воєнного стану у багатьох випадках вимагає спрощення окремих процедур кримінального провадження, що мають місце в приписах ст. 615 КПК України. Втім, такий відступ України від взятих на себе зобов'язань цілком узгоджується з положеннями ст. 15 Конвенції, в якій наголошується на тому, що «під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією…». Слід зазначити, що через анексію і окупацію Росією окремих територій нашої держави, Україна в 2015 р. вже мала досвід здійснювати подібні відступи від міжнародних зобов'язань, якими гарантуються це право, через неможливість в повному обсязі на цих територіях виконувати договірні зобов'язання у сфері прав людини.

Резюмуючи викладене зазначимо, що ґенеза міжнародного і національного законодавства з досліджуваного питання є тривалим процесом, що залежить від багатьох об'єктивних чинників, серед яких важливе місце посідає участь у ньому науковців, які на підставі досліджень вносять пропозиції щодо унормування відповідних нормативно-правових актів.

Детальний аналіз міжнародних і національних нормативно-правових

актів щодо права на свободу і особисту недоторканість вказує на те, що у контексті позитивних зобов'язань держави щодо його забезпечення, внутрішнє право переважно відповідає міжнародну. Втім, в КПК України мають місце ряд недоліків нормативної регламентації, пов'язаних з визначенням правомірних випадків обмеження такого права.

ЖИЛІН Артем Едуардович
здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права

ФОРМУЛЮВАННЯ ТЕРМІНУ «ТАКТИЧНА ОПЕРАЦІЯ» В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТОМ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ БАНКІВСЬКИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Починаючи дослідження вказаного питання, зазначимо, що, загалом, стосовно значення тактичних операцій в структурі методики розслідування вважаємо за доречне привести думку Р. Л. Степанюка, який визначив, що дана категорія повинна розглядатись як комплекс слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів, спрямованих на виконання проміжного завдання розслідування у певній слідчій ситуації. Автор вказував, що типові тактичні операції являють собою визначені на підставі узагальнення слідчої практики алгоритми дій слідчого, спрямовані на вирішення проміжних завдань, що виникають на певних етапах розслідування у типових слідчих ситуаціях. Науковець зробив висновок, що для формування окремих методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України, найбільше значення має диференціація типових тактичних операцій стосовно рівнів методик (універсальні, загальні й окремі тактичні операції) і проміжних завдань розслідування, у зв'язку з чим можуть бути диференційовані загальні тактичні операції, які конкретизуються в методиках розслідування нижчого рівня [6, с. 31]. Тобто Р. Л. Степанюк вказав на те, що вирішення завдань розслідування потребує побудови та реалізації відповідних тактичних операцій, з чим ми погоджуємося.

Зі свого боку, О. П. Кузьменко наголошує на тому, що завдання, які ставляться перед слідчими, оперативними працівниками, експертами, прокурорами та іншими представниками правоохоронних органів, а також суддями у зв'язку із зростанням професіоналізму правопорушників, їх організованості та технічної оснащеності, кількості зброї, що безконтрольно розповсюджується територією України, постійно ускладняються. Автор робить висновок, що «…саме тому для виконання завдання із швидкого, повного та неупередженого розслідування потрібен системний підхід, який

забезпечується у тому числі, й засобами криміналістичної тактики й методики. Серед таких засобів особливого значення набувають різноманітні тактико-криміналістичні комплекси, у тому числі, тактичні (криміналістичні) операції». Науковець вважає, що необхідність у проведенні тактичної операції у практичній діяльності виникає насамперед тоді, коли перед уповноваженою особою постає певне виокремлене завдання розслідування, а окреме, ізольоване застосування слідчих (розшукових) дій або інших процесуальних дій для його виконання є недостатньо ефективним, пов'язане з додатковими витратами часу, технічних засобів та матеріальних ресурсів. Тобто дослідник вказує, що саме для вирішення окремих тактичних завдань досудового розслідування необхідне впровадження в практичну діяльність окремих тактичних комплексів – тактичних операцій [3, с. 120-121]. Як бачимо, О. П. Кузьменко вважає тактичні операції засобом реалізації окремих тактичних завдань.

Стосовно самого формулювання досліджуваної криміналістичної категорії (тактична операція), то, наприклад, окрема група науковців (П. Д. Біленчук, В. І. Перкін) зазначають, що «…тактична операція – це комплекс слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на досягнення конкретної мети в ході розслідування злочинів» [1, с. 16].

Зі свого боку, М. В. Салтевський вважає, що «…це засіб діяльності слідчого, що використовується для вирішення тактичних завдань, які виникають при розкритті, розслідуванні і попередженні злочинів» [4, с. 79]. Тобто вказані науковці по-різному розглядали вказане поняття. Перша група визначала його як комплекс певних процесуальних дій, а М. В. Салтевський визначав тактичну операцію як засіб вирішення тактичних завдань.

Зі свого боку, С. М. Шевчук наголошував на тому, що «…після прийняття рішення про проведення певної тактичної операції відбувається побудова моделі цієї операції і створення програми її реалізації. До програми має бути включено системний перелік методичних рекомендацій та конкретних дій щодо вибору засобів розв'язання сформульованих тактичних завдань, визначення послідовності їх застосування, з урахуванням часу, місця і початку операції. Поряд із цим до загальної моделі програми тактичної операції можуть входити моделі дій кожного з її учасників або моделі здійснення тієї чи іншої слідчої дії, що входить до складу тактичної операції» [7]. Як бачимо, автор наголошує на варіативності можливих напрямів реалізації тактичних операцій в залежності від її учасників чи особливостей проведення комплексу відповідних слідчих (розшукових) дій.

Найбільш оптимальним, на нашу думку, є визначення надане С. Ф. Здоровко. Автор сформулював його наступним чином: «…тактична операція – це система однойменних або різнойменних, процесуальних або непроцесуальних дій і заходів (слідчих, оперативно-розшукових, організаційних), які спрямовані на вирішення проміжного завдання

розслідування, об'єднані єдиним планом і єдиним задумом, характеризуються вибірковістю і ситуаційною обумовленістю та виконуються правомочними посадовими особами під керівництвом слідчого» [2, с. 22].

А вже С. С. Чернявський зазначав, що «Тактична операція є комплексом слідчих дій, а також оперативно-розшукових й інших заходів, що пов'язані метою вирішення тактичного завдання розслідування та здійснюються за єдиним планом» [6, с. 19].

З огляду на приведені визначення, спробуємо сформулювати власне бачення вказаного поняття. Так, тактична операція – це сукупність слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів, що вирішують конкретне тактичне завдання, яке має безпосереднє значення для ефективного здійснення певного кримінального провадження. Реалізація тактичних операцій має дуже важливе значення в ході розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів.

Список використаних джерел:

1. Біленчук П. Д., Перкін В. І. Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів: Навч. посібник. Київ, 1996. 32 с.

2. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями : дис… канд. юрид. наук. 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 210 с.

3. Кузьменко О. П. Початковий етап розслідування масових заворушень : дис канд. юрид. наук: 12.00.09 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 225 с.

4. Салтевський М. В. Криміналістика. Підручник: У 2 ч. Харків: Консум, 2001. Ч. 2. 248 с.

5. Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : автореф. дис. на здоб. наук. ст. доктор юрид. наук зі спец. 12.00.09. Харківський національний університет внутрішніх справ: Харків, 2012. 40 с.

6. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : автореф. дис. … доктора юр. наук : 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2010. 36 с.

7. Шевчук В. М. Технологія тактичної операції як різновид криміналістичних технологій. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 235–242.

Ємець Олег Миколайович,
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Нирка Ігор Богданович
головний оперуповноважений
Департаменту захисту інтересів
суспільства і держави
Національної поліції України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ СПІЛЬНОТАМ

Боротьба із злочинністю належить до пріоритетних напрямів роботи влади будь-якої демократичної держави, а боротьба з організованою злочинністю є одною з головних соціальних проблем, яка обумовила необхідність постійного вдосконалення законодавства та фахівців, які працюють у цій сфері.

Процес законодавчого забезпечення побудови в Україні правової держави проходить достатньо складно. Дієвий механізм забезпечення виконання деяких законів, які регулюють сферу безпеки від злочинних посягань в державі досі ще не можна вважати повністю утвореним. Закони, що приймаються, часто потім корегуються, до них вносяться багаточисельні зміни та доповнення. Ілюстрацією та підтвердженням цієї тези є Кримінальний кодекс України 2001 року, до якого за останні роки внесено величезну кількість змін та доповнень. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року багато в чому ускладнив процедуру проведення досудового слідства. Нестабільне законодавство є однією з основних причин неефективності правоохоронної діяльності в країні, що певним чином зменшує роль багаточисельних правоохоронних органів країни, які при цьому ще й дублюють свої функції.

Дискутуючи на тему вдосконалення чинного законодавства щодо боротьби з злочинністю та організованими її проявами слід обговорити необхідність утворення окремого підрозділу в структурі Національної поліції України [0] з відповідними функціями. Після ліквідації ГУБОЗу, функцію боротьби з ОЗГ, як додаткове навантаження, передали в підрозділи карного розшуку, та інші підрозділи кримінального блоку НПУ, які в силу свого навантаження фізично не можуть надавати належної уваги зазначеному напрямку. Багато в чому саме це призвело до відсутності системного контролю за лідерами ОЗГ та кримінальними авторитетами, які в умовах сьогодення досить ефективно впливають на різні політичні та економічні сфери України.

Створення спеціальних правових норм щодо протидії протиправній діяльності осіб, які вчиняють злочини в складі організованих груп і злочинних організацій та безпосередньо їх лідерів, є однією з правових проблем боротьби з організованою злочинністю. Так, наприклад, відповідно до ч. 5 ст. 185 КК України [0], на одному рівні стають особи, що скоїли крадіжку в особливо великому розмірі та той самий злочин в складі організованих груп і злочинних організацій. Уважаємо, що більшу соціальну небезпеку представляє якраз протиправна діяльність організованих груп і злочинних організацій, однак на покарання згаданої норми КК України це не впливає.

Для більш ефективної боротьби з організованими групами і злочинними організаціями важливо застосовувати більш серйозні показання безпосередньо до їх лідерів, зокрема та так званих «кримінальних авторитетів». При цьому необхідно змінити підхід до способу утримання останніх в місцях позбавлення волі, максимально ізолюючи їх від інших ув'язнених, таким чином обмежуючи чи взагалі виключаючи можливість впливати на будь які процеси.

В умовах тотальної глобалізації потрібно налагодити та закріпити на законодавчому рівні ефективний механізм міжнародного співробітництва та взаємодії з правоохоронними органами та спеціальними службами інших держав. В умовах сучасного розвитку суспільства та у зв'язку з процесом Євроінтеграції України, так звані «кримінальні авторитети» та інші особи, що перебувають у статусі підвищеного злочинного впливу здійснюють керівництво організованими групами і злочинними організаціями фактично перебуваючи за межами України, а це значно ускладнює притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Крім того, варто розглянути питання щодо спрощення процедури отримання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій або інших ухвал суду, що обмежують Конституційні права (обшук, арешт майна, тимчасові доступи тощо). При наявності достатніх підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий витрачає багато часу для того, щоб отримати відповідне рішення суду, після чого скеровує його оперативному підрозділу на виконання. Таким чином з моменту виникнення необхідності в проведення негласних слідчих (розшукових) дій до фактичного їх проведення проходить 10-15 діб, що вкрай негативно впливає на процес розслідування злочинів.

Ці та інші організаційно-правові проблеми протидії організованим групам і злочинним організаціям потребують осмислення та обговорення з метою вироблення оптимальних пропозицій щодо їх вирішення для удосконалення сучасного стану боротьби з організованою злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Про національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

Єфімов Володимир Веніамінович
доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ВАЖЛИВОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В РАМКАХ ПРОГРАМНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОКРЕМИХ ДЕРЖАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Більшість держав — членів Євросоюзу беруть участь у Шенгенській угоді, яка передбачає можливості співпраці між правоохоронними органами сусідніх країн. Але для решти європейських країн набагато важче досягти задовільного рівня міжнародної співпраці. Отже, слід ратифікувати ті міжнародні угоди, що полегшують пряме співробітництво поліції та судів, одночасно укладаючи двосторонні угоди про правову допомогу в цій сфері.

Прикладом такої двосторонньої кооперації є Фінляндія і Франція, які мають значний досвід у співпраці національних правоохоронних органів. Телекомунікаційний центр фінського Національного бюро розслідування, а також центральна секція оперативної поліцейської співпраці французького Міністерства внутрішніх справ можуть служити прикладами найкращої практики в цій галузі, оскільки вони забезпечують комплексний підхід до міжнародного обміну інформацією в кримінальних справах. Окрім того, обидва центри мають у штаті представників різних органів кримінальної юстиції, які спеціалізуються на різних напрямках співробітництва. Це гарантує відповідний рівень проведення експертизи, потрібної для адекватного вибору засобів реагування і правильного застосування формальних процедур. Центри забезпечують належний рівень поінформованості та оперативного зв'язку між різними правоохоронними органами як усередині країн, так і за кордоном.

Фінляндія, Словенія і Франція мають двосторонні угоди із сусідніми державами про правову допомогу в кримінальних справах. Але підписання і ратифікації формальної угоди урядами недостатньо. Для того щоб співробітництво було ефективним, необхідно проводити постійне навчання співробітників правоохоронних органів. Важливо також, щоб вони налагоджували надійні стосунки зі своїми колегами за кордоном. Не можна недооцінювати важливість міжособистісних зв'язків на різних рівнях. Формами встановлення таких зв'язків між співробітниками є організація регулярних зустрічей між колегами з обох сторін, а також взаємний обмін співробітниками з метою їх стажування.

У 2013р. на кордоні Франції та Німеччини в м. Оффенбург (Offenburg) було створено спільний німецько-французький центр поліцейської та митної співпраці з метою запобігання загрозам для безпеки і суспільного порядку двох країн, а також для розслідування кримінальних справ, участі в координації спільних заходів, до яких залучаються представники декількох органів із різних підрозділів, передання відповідно до загального стандарту будь-якої зібраної інформації (незважаючи на обов'язки інформувати національну штаб-квартиру), обміну особовими даними, які є необхідними для кримінального розслідування або передання громадян третім країнам. Досвід центру із взаємної співпраці поліції та митних органів показує, що значних результатів можна досягти поєднанням міжнародної та міжвідомчої співпраці в кримінальних справах. Представники всіх відповідних правоохоронних органів працюють у цьому центрі.

Співробітництво між правоохоронними органами у сфері протидії торгівлі людьми було також включено як один із дієвих заходів впливу на організовану злочинність. Згідно з дослідженням, проведеним під егідою ООН (the State of the Future survey by the World Federation of United Nations Associations), щорічні прибутки організованих об'єднань у всьому світі від торгівлі людьми оцінюються у 64 мільярди доларів. За даними ООН, до 50 мільйонів осіб на сьогодні тримаються в рабстві, що набагато перевищує пік торгівлі африканськими рабами. Не випадково ця проблема стала головним пріоритетом для ООН, Ради Європи і Євросоюзу. Для засудження організаторів цих злочинів показання жертв як свідків є основними. У той же час вони потребують відповідного захисту (у першу чергу, процедурного), тому надзвичайно важливою є співпраця з неурядовими громадськими організаціями (НГО). В Огляді було досліджено досвід у цій сфері таких країн, як Австрія, Бельгія і Болгарія, де така кооперація між відповідними організаціями розвинута на належному рівні. Співробітництво правоохоронних органів із FIFO досягає двох цілей: допомагає і захищає жертв цього виду злочину та прискорює їх участь у рамках кримінального процесу. Слід зауважити, що оскільки цей злочин має транскордонний характер, то важливим є питання про місцеперебування іноземного свідка — потерпілого. Цю проблему потрібно вирішувати в законодавчому порядку. Однак кримінальне обвинувачення не може бути побудоване тільки на показаннях потерпілих, тому варто для викриття злочинних організацій використовувати й інші методи розслідування.

Багато компаній — розробників програмного забезпечення, тісно співпрацюючи з правоохоронцями, створили потужні засоби, що можуть допомогти в розв'язанні завдання аналізу розвідувальних даних. Три провідних програмних пакети — це Analiyst's Notebook, Orion Leads, розроблений Orion Scientific Systems, та Watson Powercase (раніше ним володіла компанія «Harlequin»), пропонований компанією «Hanalys». Хоча ці пакети відрізняються один від одного своєю потужністю і зручністю в

користуванні (між цими характеристиками є певні компроміси), усі вони мають можливості і здатність допомогти в ідентифікації злочинних мереж. Вони всі, наприклад, мають компонент, який допомагає за телефонними рахунками проаналізувати моделі взаємодії ключових фігур. Ці результати можна використовувати в тому, що зазвичай називають асоціативним аналізом зв'язків, або ж мережним аналізом. Такий підхід допомагає визначити та оцінити відносини або зв'язки людей і організацій, що втягнуті в організовану злочинну діяльність, зрештою допомагає зрозуміти й наочно уявити мережу. Незважаючи на його широке використання в тактичних цілях і специфічних випадках, аналіз зв'язків також може бути й цінним засобом досягнення стратегічних цілей. Він, наприклад, може допомогти у визначенні більш важливих вузлів мережі, ключових фігур, які виконують різноманітні функції в мережі, та в установленні «порталів» чи «воріт», через які злочинні мережі успішно проникають до легального світу. Зі стратегічною метою його також можна використовувати для оцінювання завданої шкоди. Фактично, аналітична обробка розвідувальних даних сприяє як загальному, так і більш точному визначенню злочинних мереж.

Єфімов Микола Миколайович
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

SCIENTIFIC CONTROVERSY REGARDING THE HIERARCHICAL CONSTRUCTION OF A CRIMINAL ORGANIZATION

At the time, in connection with the change of the current criminal code of Ukraine, there was a need to rethink certain concepts (criminal offense, crime, misdemeanor). Among the innovations of the specified legislative act are also the concepts of organized group and criminal organization.

In Part 3 of Art. 28 of the Criminal Code of Ukraine, the legislator determined that a criminal offense is recognized as having been committed by an organized group, if several persons (three or more) participated in its preparation or commission, who previously organized themselves into a stable association to commit this and other (other) criminal offenses, united by a single plan with the division of functions of group members aimed at achieving this plan, known to all group members. And in part 4 of the specified article, the following is formulated: a criminal offense is recognized as having been committed by a criminal organization,if it was committed by a stable hierarchical association of several persons (five or

more), whose members or structural parts of which, by prior collusion, organized themselves for joint activities with the aim direct commission of serious or particularly serious crimes by members of this organization, or leadership or coordination of criminally illegal activities of other persons, or ensuring the functioning of both the criminal organization itself and other criminally illegal groups [3]. As you can see, the main differences between these concepts are as follows: the hierarchical nature of the association, the number of people, the presence of a designated leader (leaders).

Among the types of complicity, the legislator in Part 1 of Art. 27 of the Criminal Code of Ukraine defined the following: executor, organizer, instigator and accomplice [3]. At the same time, we consider such types to be sufficient in terms of criminal law, but in terms of criminology and investigative activities, they are clearly not sufficient for the investigation of certain types of criminal offenses.

In particular, some scientists (N. S. Karpov, S. V. Yevdokymenko) emphasized that establishing ties between criminal groups pursues the following goals: mutual exchange of criminal experience and demarcation of spheres of activity; «laundering» money or committing crimes outside the region or country; leaving Ukraine to avoid criminal liability; exchange of perpetrators of crimes, etc. [2, p. 28].

In turn, K. O. Chaplinskyi, studying organized criminal groups as a subject of criminal activity, emphasized that it should be remembered that each criminal association consists of individual individuals who possess certain qualities and characteristics that characterize them in a personal way. The author noted that the situation in a criminal group leaves an imprint on the behavior and character traits of its members, which reflect all the signs of an organized group as a whole [4, p. 46].

We also see the interesting position of E. Yu. Buzhdyganchuk, who defined the following structure of the studied category, which commits criminal offenses against morality: a) the organizer (leader) of the group; b) persons who maintain places of debauchery (administrators of places for providing intimate services); c) persons who search for people to engage in prostitution; d) persons who provide intimate services; e) auxiliary staff – persons who ensure the safety of the activities of the OG, receive orders and distribute prostitutes among customers, accumulate the received funds, accompany prostitutes, perform medical examinations of prostitutes; f) technical personnel – persons who conduct covert video recording of the provisionof intimate services for the purpose of further compromising, discrediting or blackmailing clients; g) persons who ensure the exit of a prostitute abroad; h) persons who cover up the criminal activity of a criminal group [1, p. 89].

We consider the most optimal structure, which was defined by a group of authors (K. O. Chaplinskyi, P. Ya. Minka), as follows: leaders (organizers) of organized groups or criminal organizations; analytical unit (advisors and consultants); security unit (intelligence and counter-intelligence); a block of cover (protection), consisting of corrupt officials and representatives of law enforcement agencies, as well as lawyers who serve criminal groups, and the keeper of a single

«cash register»; active members: militants, direct executors, bodyguards, gunners, etc. [4, p. 48-49].

Summarizing, we note that we have defined the following structure of a criminal organization: leaders (organizers) of criminal organizations; advisory block; protective block; active members (combatants, direct executors, guards, gunners); technical staff (persons who conduct hidden video recording); support staff (persons who ensure the activities of the group); persons who cover up the criminal activities of the group (corrupt officials, law enforcement officers, lawyers).

Список використаних джерел:

1. Буждиганчук Є. Ю. Розслідування сутенерства, вчиненого організованою групою : дис. на зд. наук. ст. к.ю.н. за спец. 12.00.09. ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом». Київ, 2020. 259 с.

2. Карпов Н. С., Євдокіменко С. В. Злочинна діяльність / Наукове видання під ред. В.П. Бахіна. К., 2001. 246 с.

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 : URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення – 01.05.2023)

4. Чаплинський К. О., Мінка П. Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : Навчальний посібник. Дніпропетровськ : Видавництво «Свідлер А.Л.», 2009. 225 с.

Єлаєв Юрій Леонідович
викладач кафедри організації
досудового розслідування
факультету № 1 Криворізького
навчально-наукового інституту
Донецького державного
університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ЮРИДИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ

В багатьох юридичних дослідженнях поза увагою науковців досить часто залишається питання щодо вчення про пенітенціарну злочинність (злочинність у сфері відбування та виконання покарань). Разом з цим, вищевказане питання є актуалітетом в царині фундаментальних досліджень в галузі кримінально-юрисдикційних наук (кримінальне право, кримінальний процес, кримінально-виконавче право, кримінологія). Для наукового пізнання пенітенціарної злочинності характерним є застосування міждисциплінарного підходу до з'ясування юридичного змісту. Зокрема, в кримінологічному аспекті пенітенціарна злочинність перебуває у взаємозв'язку з царинами рецидивної злочинності, організованої злочинності. Одним із основних питань вчення про пенітенціарну злочинність є питання про поняття вказаного різновиду

злочинності. Так, необхідно звернути особливу увагу на те, що в кримінологічному розумінні у вимірі (в аспекті) особливої частини вказаної царини юридичних знань доктринальне утворення – пенітенціарна злочинність за своїм змістом (своєю суттю) є найбільш близьким до кримінологічної характеристики злочинності в місцях позбавлення волі.

Нормативно-правовою основою (фундацією) доктринально-юридичного утворення – пенітенціарна злочинність є, передусім, положення Розділу XVIII Кримінального Кодексу України (далі за текстом – КК України [1]) – Кримінальні правопорушення проти правосуддя. Адже, пенітенціарна злочинність має нерозривний теоретико-юридичний взаємозв'язок з інститутом виконання судового рішення у кримінального провадженні, передусім, в сфері виконання обвинувального вироку суду, у відповідності до якого особу визнано винною у скоєнні кримінального правопорушення з призначенням їй відповідного покарання.

Пенітенціарна злочинність, в кримінально-юрисдикційному розумінні, є сферою знань про всі кримінальні правопорушення, які вчиняються під час виконання та відбування покарання. Таким кримінальним правопорушенням може бути, зокрема, крадіжка (ч. 1 ст. 185 КК України [1]) вчинена особою, яка відбуває покарання у виді громадських робіт за скоєння погрози знищення майна (ч. 1 ст. 185 КК України [1]). В даному разі, цей випадок можна розглядати, як загальний підхід до визначення пенітенціарної злочинності. В свою чергу, вчинення певного кримінального правопорушення особою, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк також можливо розуміти, як пенітенціарну злочинність, в межах цього загального теоретичного підходу. Наприклад, особа, яка відбуває покарання у виді позбавленні волі за скоєння грабіжу (частина 1 статті 186 КК України [1]) вчиняє умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (частина 1 статті 122 КК України [1],), у вигляді спричинення цього виду тілесного ушкодження іншому засудженому на грунті особистих неприязних стосунків. Таким чином, пенітенціарну злочинність в розумінні даного наукового підходу можливо розглядати, як загальну пенітенціарну злочинність.

У зв'язку з цим, необхідно зазначити, що в межах вказаного доктринального підходу факт вчинення засудженою особою умисного тяжкого злочину або умисного особливо тяжкого злочину (в розумінні частин 5 та 6 статті 12 КК України [1]) можна розглядати, як загальну тяжку пенітенціарну злочинність. Наприклад, особа, яка засуджена до позбавлення волі на певний строк за скоєння зґвалтування (частина 1 стаття 152 КК України [1]) під час відбування покарання вчиняє нове кримінальне правопорушення – умисне вбивство (частина 1 статті 115 КК України [1]).

Водночас, окрім вищеназваного загального підходу до визначення пенітенціарної злочинності є можливими розглядати пенітенціарну злочинність у спеціальному розумінні, як злочинність, яка полягає у скоєнні кримінальних правопорушень саме в сфері виконання покарань. В даному

випадку, під кримінальними правопорушеннями в сфері виконання покарань можливо розуміти тільки ті кримінальні правопорушення, які безпосередньо спрямовані проти суспільних відносин у сфері виконання покарань. До таких кримінальних правопорушень можливо віднести, в тому числі, такі кримінально карані діяння, як: ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (стаття 389 КК України [1]), умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості (стаття 389-1КК України [1]), ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (стаття 390 КК України [1]), злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань (стаття 391 КК України [1]).

Одночасно з цим, із урахуванням критерією (ознаки) суспільної небезпечності кримінально караного діяння, є можливим визначити поняття тяжкої пенітенціарної злочинності. Так, у формально-юридичному розумінні (вимірі) тяжка пенітенціарна злочинність охоплює наступні склади кримінальних правопорушень: 1) дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (стаття 392 КК України [1]); 2) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, вчинена за наявності кваліфікуючих обставин (ч. 2 ст. 393 КК України [1]). Доктринальною фундацією для вказаного дефініціювання є наукове кримінологічне вчення про тяжку насильницьку злочинність. Гносеологічний взаємозв’язок вищевказаних двох кримінологічних доктрин полягає у тому, що вищеназвані тяжкі пенітенціарні злочини в деяких випадках посягають на: а) право особи на життя; б) право особи на здоров’я.

Такими тяжкими пенітенціарними насильницькими злочинами є, зокрема: втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, яка скоєна: а) способом, небезпечним для життя чи здоров'я інших осіб; б) із застосуванням насильства чи погрозою його застосування; в) у поєднані із заволодінням зброєю чи з її використанням.

Окрім вищевикладеного, в межах дослідження пенітенціарної злочинності слід звернути увагу на те, що таке кримінальне правопорушення, як порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України [1]) можливо віднести до категорії постпенітенціарної злочинності. Адже, вчиняючи вищевказане кримінальне правопорушення винний вже не відбуває покарання, оскільки, воно ним вже відбуто та особу звільнено з місць позбавлення волі. Разом з цим, в прямо передбачених законом випадках, адміністративний нагляд є правовий наслідком саме покарання. Звертаємо увагу на те, що основним безпосереднім об’єктом вищевказаного кримінального правопорушення є суспільні відносини в сфері адміністративного нагляду, який передбачений приписами Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01 грудня 1994 року № 264/94-ВР [2].

Вбачається, що фундаментальне дослідження пенітенціарної злочинності буде сприяти, в тому числі, науковому пізнанню кримінологічної експертизи проектів Законів України у сфері кримінально-виконавчого права. Так,

юридичний інститут – кримінологічної експертизи, прямо передбачений приписами пункту 2.8. Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки [3], згідно яких встановлено принцип забезпечення обов'язкового проведення кримінологічної експертизи проектів законів про внесення змін до кримінального, кримінального процесуального та суміжного законодавства України.

В даному випадку, для позначення цього різновиду злочинності обрано саме термін – пенітенціарний, оскільки, саме дефініція: пенітенціарної системи, прямо та безпосередньо вказується у назви та у тексті Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року [4].

Все вищенаведене свідчить про необхідність подальшої структуризації теоретичних знань у сфері боротьби з пенітенціарною злочинністю (зокрема, зі злочинністю в установах виконанням покарань). Також, є можливим створення (креатування) монографії «Пенітенціарна злочинність: стан, структура та динаміка», яка буде науковим орнаментом доктринально-юридичних знань у кримінологічній сфері. Крім того, розділ «Пенітенціарна злочинність» і/або глава «Тяжка пенітенціарна злочинність» буде освітнім орнаментом підручників та навчальних посібників з кримінально-правових навчальних дисциплін.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 17.05.2023 року).

2. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01 грудня 1994 року № 264/94-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0% B2%D1%80#Text (дата звернення: 17.05.2023 року).

3. Указ Президента України «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки» від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text (дата звернення: 17.05.2023 року).

4. Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, яка схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 року № 1153-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 1153-2022-%D1%80#Text. (дата звернення: 17.05.2023 року).

Захарко Андрій Володимирович
доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕФОРМУВАННЯ ЗАСАДИ ГЛАСНОСТІ І ВІДКРИТОСТІ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ (ст. 27 КПК УКРАЇНИ)

Принцип гласності судового процесу та його повного фіксування технічними засобами визначений у п.6 ч.1 ст.129 Конституції України [1]. Протягом періоду чинності Конституції формулювання цього принципу не змінювалося в її змісті, окрім того, що він був переміщений із п.7 до п.6 аналізованої статті згідно з Законом України від 2 червня 2016 року [2].

Цьому принципу кореспондують положення ст.11 «Гласність і відкритість судового процесу» Закону України (далі – ЗУ) «Про судоустрій і статус суддів» [3]. В аналізованій статті зазначається: судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом. Додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, може бути надання інформації з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Порталу Дія. Програмними засобами Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, у тому числі мобільного застосунку Порталу Дія, може бути також забезпечено додаткове інформування сторін спору, авторизованих через Єдиний державний веб-портал електронних послуг або через мобільний застосунок Порталу Дія, шляхом відображення в електронній формі судового рішення у справі, виконавчого документа. Інформація про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюдненою на офіційному веб-порталі судової влади України, крім випадків, установлених законом. Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених законом. У відкритому судовому засіданні мають право бути присутніми будь-які особи. У разі вчинення особою дій, що свідчать про неповагу до суду або учасників судового процесу, така особа за вмотивованим судовим рішенням може бути

видалена із зали судового засідання. Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслювання перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, а також трансляція судового засідання повинні здійснюватися без створення перешкод у веденні засідання і здійсненні учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав. Суд може визначити місце в залі судових засідань, з якого має проводитися фотозйомка, відеозапис. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду виключно у випадках, визначених законом. При розгляді справ перебіг судового процесу фіксується технічними засобами в порядку, встановленому законом, крім справ щодо надання дозволу на проведення розвідувальних заходів. Учасникам судового процесу на підставі судового рішення забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у порядку, встановленому законом. Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судове рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення. Судові засідання проводяться виключно в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду – залі засідань, яке придатне для розміщення сторін та інших учасників судового процесу і дає змогу реалізовувати надані їм процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки.

У Кримінальному процесуальному кодексі України наведеній засаді кореспондує п.20 ч.1 ст.7 «Загальні засади кримінального провадження», визначена як «гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами» [4]. Втім, при конкретизації положень цієї засади у ст.27 КПК, її назва сформульована зі зміною в редакції ЗУ від 16.11.2017 №2213-VIII [5]. У чинній редакції ст.27 «Гласність і відкритість судового провадження та повне фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій» КПК України містяться наступні положення: учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом. Кримінальне провадження в судах усіх

інстанцій здійснюється відкрито. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, в судове засідання під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України "Про захист населення від інфекційних хвороб", якщо участь в судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у разі: 1) якщо обвинуваченим є неповнолітній; 2) розгляду справи про кримінальне правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; 3) необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; 4) якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; 5) необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Особисті записи, листи, зміст особистих телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень можуть бути оголошені у відкритому судовому засіданні, якщо слідчий суддя, суд не прийме рішення про їх дослідження у закритому судовому засіданні. Кримінальне провадження у закритому судовому засіданні суд здійснює з додержанням правил судочинства, передбачених у КПК. На судовому розгляді в закритому судовому засіданні можуть бути присутні лише сторони та інші учасники кримінального провадження. Під час судового розгляду та у випадках, передбачених КПК, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК. Кожен, хто присутнійв залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслювання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду. Судове рішення, ухвалене у відкритому судовому засіданні, проголошується прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, судове рішення проголошується прилюдно з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення.

Уявляється, що назва ст.27 КПК України і формулювання п.20 ч.1 ст.7 КПК України мають бути ідентичними, для чого в КПК треба внести відповідну зміну.

Право кожного на публічний розгляд його справи визначено у ст.6 «Право

на справедливий суд» Європейської конвенції з прав людини 1950 року [6]. Право кожної людини на відкритий судовий розгляд неупередженим судом визначено також у ст.47 «Право на ефективний засіб правового захисту та на справедливий судовий розгляд» Хартії основних прав Європейського союзу [7].

Дослідження проблематики аналізованої засади в контексті забезпечення доступу журналістів, представників засобів масової інформації до судових рішень, відкритості судової влади триває в наукових публікаціях М. Вільгушинського, Л. Москвич [8], І. Жаровської [9] тощо. Видається логічною пропозиція М. Вільгушинського, Л. Москвич вирішувати питання доступу представників ЗМІ та журналістів до зали судових засідань за аналогією використання інституту акредитації, зарезервувавши для них певний відсоток місць у залі судових засідань, які призначені для публіки, а також врегулювавши це питання в законодавстві про судоустрій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (Дата звернення: 24.05.2023).

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2.06.2016 р. №1401-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n6 (Дата звернення: 24.05.2023).

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2.06.2016 р. №1402-VIII. Дата оновлення 23.12.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (Дата звернення: 24.05.2023).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення 28.04.2023. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384 (дата звернення: 24.05.2023).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування : Закон України від 16.11.2017 року № 2213-VIII. Дата оновлення 08.07.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19#n20 (дата звернення: 24.05.2023).

6. Європейська конвенція з прав людини 1950 року. Закон України від 17.07.1997 №475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.05.2023).

7. Хартія Європейського союзу про основоположні права. Громадська організація «Центр громадянських свобод». URL: https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/

8. Mykhailo Vilhushynskyi, Lidiia Moskvych. The right of the public on publicly heard and opencriminal proceedings in the context of preventingcorruption and economic crime by judicial power // Baltic Journal of Economic Studies. Vol. 5, No. 4, 2019. Url: http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/705

9. Жаровська І. М. Сучасні проблеми судової системи: спеціалізація, доброчесність та відкритість судів // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету імені короля Данила Галицького. 2023, Вип. 15 (27). Том 1. DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.1.39-45 Url: https://visnyk.iful.edu.ua/

Ісланкін Сергій Миколайович
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Під «удосконаленням (вдосконаленням)» розуміють – робити досконалішим, кращим [1, с. 1506] або змінювати у бік поліпшення; результат такої зміни [2, с. 397]; або поліпшувати (робити кращим, досконалішим, більш задовільним тощо), покращувати [3, с. 785].

Пропонується розглянути напрями вдосконалення такого заходу забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади, під час застосування якого суттєво обмежуються конституційні права, зокрема ті, що регламентовані законодавцем в ст. 38 та ст. 43 Конституції України [4;5].

Системний аналіз наукової літератури та кримінального-процесуального законодавства дозволяє виокремити нормативно-правові та організаційні напрями вдосконалення застосування відсторонення від посади.

Задля підвищення загальної ефективності застосування вищезазначеного заходу забезпечення кримінального провадження вважаємо за доцільним зосередити увагу саме на нормативно-правових напрямах вдосконалення, оскільки необхідно визнати, що чинні нормативно-правові акти в частині регламентації застосування відсторонення особи від посади потребують певного доопрацювання та законодавчого врегулювання з метою усунення наявних протиріч. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо застосування зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження підвищить його ефективність а також буде сприяти визначенню нових форм і напрямків у вирішенні завдань кримінального судочинства.

Детальний аналіз міжнародного законодавства, в якому регламентовано застосування відсторонення від посади [6; 7] та опитування практичних працівників (слідчих, дізнавачів, прокурорів, суддів, адвокатів) дозволило виокремити наступні групи змін до національного законодавства щодо відсторонення від посади, а саме:

- розширення можливостей застосування відсторонення від посади не лише під час здійснення досудового розслідування злочинів, а і під час здійснення дізнання кримінальних проступків;
- передбачення обов’язку для дізнавача, слідчого, прокурора за наявності підстав передбачених статтею 157 КПК України, звертатися до слідчого судді, суду з клопотанням про відсторонення від посади, у разі вчинення особою

корупційного кримінального правопорушення;

- надання можливості слідчому та дізнавачу звертатися до слідчого судді з клопотаннями: про відсторонення від посади, про продовження строку відсторонення від посади чи про його скасування без додаткового погодження з прокурором;

- передбачення обов'язку розгляду клопотання про відсторонення від посади слідчим суддею, судом в день його надходження до суду;

- передбачення обов'язку негайного вручення копії рішення про відсторонення від посади після його оголошення особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному чи обвинуваченому, іншим заінтересованим особам та обов'язку щодо його негайного виконання в порядку, передбаченому для виконання судових рішень, а у разі відсутності дізнавача, слідчого, прокурора під час оголошення судового рішення – обов'язку надіслати копію судового рішення таким особам не пізніше наступного робочого дня.

Внесення зазначених змін обґрунтовуємо наступним: відповідно до положень Конституції України життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю і першочерговими завданнями забезпечується державою. Таким чином, норми Основного закону вказують на непорушність прав і свобод людини, проте законом передбачені випадки, у яких людини може бути обмежена або повністю позбавлена гарантованих їй конституцією прав та свобод. Зокрема особа може бути обмежена або позбавлена певних прав та свобод в межах та порядку визначеному кримінальним процесуальним законодавством України. Оскільки кримінальне судочинство пов'язане із державно-владним примусом, що застосовується від імені держави уповноваженими на те суб'єктами з метою захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура

Під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема вчинених службовими особами, із застосуванням своїх посадових повноважень, практичним працівникам нерідко доводиться стикатися з тим, що зазначені особи, використовуючи своє службове становище, перешкоджають розслідуванню, знищують документи, речові докази, впливають на своїх підлеглих, не дозволяють їм давати показання, з метою перешкоджання встановленню обставин, що мають значення для кримінального провадження й уникнення покарання. Для запобігання таким негативним проявам,

кримінальним процесуальним законодавством передбачена можливість застосування до особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження, такого заходу забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади.

До прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», відсторонення від посади могло бути застосовано лише щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Однак відсторонення від посади як захід процесуального примусу у більшості випадків застосовується до осіб, щодо яких відкрито кримінальне провадження за вчинення ними кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а отже у разі доведеності вини підозрюваного, обвинуваченого йому призначається покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Значна кількість кримінальних правопорушень у вказаній сфері, зокрема некваліфікуючі частини статей КК України відноситься до кримінальних проступків. Отже виникає потреба розширення можливостей застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження не лише за вчинення злочину, а й за вчинення кримінального проступку та наділення дізнавача, як суб'єкта здійснення дізнання по кримінальним проступкам додатковими повноваженнями щодо можливостей звернення до слідчого судді з клопотанням про відсторонення від посади.

Відповідно до ст. ст. 40 та 40-1 КПК України слідчий, як і дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій та здійснення досудового розслідування. Враховуючи особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо яких вирішується питання про застосування відсторонення від посади, а також з метою забезпечення швидкості та оперативності досудового розслідування виникає практична необхідність у самостійному зверненні як дізнавача так і слідчого із клопотанням про відсторонення від посади до слідчого судді без відповідного його погодження з прокурором. Таке звернення може забезпечити уникнення знищення чи підробки речей і документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування, проявів незаконного впливу на свідків та інших учасників кримінального провадження або фактів протиправного перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином.

Враховуючи обраний курс України на посилення боротьби з проявами корупції, виникає необхідність внесення змін до КПК України в частині встановлення вимоги щодо обов'язкового звернення дізнавача, слідчого, прокурора з клопотанням щодо відсторонення від посади у разі вчинення особою корупційного кримінального правопорушення за наявності підстав передбачених статтею 157 КПК України. Наявність регламентації в КПК

України обов'язковості звернення дізнавача, слідчого, прокурора з клопотанням про відсторонення від посади до слідчого судді, суду – дозволить забезпечити дієвість кримінального провадження під час досудового розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень.

Також, з метою підвищення оперативності та ефективності застосування відсторонення від посади пропонується передбачити обов'язок розгляду клопотання про відсторонення від посади слідчим суддею, судом в день його надходження до суду, а не протягом трьох днів, як це здійснюється наразі. Окрім того, нами пропонується передбачити обов'язок негайного вручення копії рішення про відсторонення від посади після його оголошення особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному чи обвинуваченому, іншим заінтересованим особам та обов'язку щодо його негайного виконання в порядку, передбаченому для виконання судових рішень, а у разі відсутності дізнавача, слідчого, прокурора під час оголошення судового рішення – обов'язку надіслати копію судового рішення таким особам не пізніше наступного робочого дня. Саме внесення цих змін підвищить ефективність застосування відсторонення особи від посади та буде сприяти забезпеченню дієвості кримінального провадження. З таким висновком погодилися і 68 відсотків опитаних респондентів

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь, 2004. 1440 с.

2. Словник української мови: в 11-и т. 1976. URL: http://sum.in.ua.

3. Бурячок А.А., Гнатюк Г.М., Головащук С.І. та ін. Словник синонімів української мови: в 2-х т. Київ: Наук, думка, 2001. Т. 2. : 0-Я. 2001. 960 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. No 4651-VI. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384.

5. Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. No254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

6. Ісланкін С.М. Відсторонення від посади: міжнародний досвід регламентації. Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. м. Дніпро, ДДУВС, 26.05.2022. С.88-91.

7. Ісланкін С.М. Відсторонення від посади: міжнародний досвід регламентації. Правова позиція, № 4 (37), 2022 С.271-274.

Каркоцький Іван Олексійович
директор Запорізького
науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України

ЩОДО ПОРЯДКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Організація проведення судових експертиз, а також переліки родів (видів) судових експертиз визначено в нормативних правових актах відомств, в яких є державні спеціалізовані установи (підрозділи), які безпосередньо здійснюють проведення експертних досліджень.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи та відомчі служби, до яких належать науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України, експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України [1].

Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України складають Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України (далі – ДНДЕКЦ) та територіальні підрозділи науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (далі – НДЕКЦ).

Експертна служба МВС є найбільшою мережею експертних установ в Україні та налічує 24 адміністративно – лабораторних комплекси. У 8 обласних центрах створено та забезпечено сучасним обладнанням повнопрофільні адміністративні лабораторні комплекси судової експертизи (Вінницький, Запорізький, Київський, Львівський, Миколаївський, Харківський, Дніпропетровський та ДНДЕКЦ). Експертна служба МВС України виконує понад 70 видів експертних досліджень.

На сьогодні експертними установами МВС України проводяться наступні види та підвиди експертиз: почеркознавча та лінгвістична; технічна експертиза документів; експертиза зброї; трасологічна; вибухово-технічна; фототехнічна, портретна та голографічних зображень; відео-, звукозапису; матеріалів, речовин та виробів; біологічна; інженерно-транспортна; безпеки життєдіяльності; будівельно-технічна; земельно-технічна; пожежно-технічна; комп'ютерно-технічна; оціночно-будівельна; дорожньо-технічна та інші, що налічують по більш ніж 70 експертних спеціальностей.

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють діяльність експертних служб МВС України, є Положення про експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, затверджене наказом Міністра

внутрішніх справ України від 03 листопада 2015 року № 1343 та Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджена наказом Міністра внутрішніх справ України від 17 липня 2917 року № 591 [2].

Судовими експертами державних спеціалізованих установ, як це передбачено ч. 2 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про судову експертизу» атестовані відповідно до зазначеного Закону судові експерти включаються до державного Реєстру атестованих судових експертів (далі – Реєстр), ведення якого покладається на Міністерство юстиції України.

Процедуру формування та ведення Реєстру визначає Порядок ведення державного Реєстру атестованих судових експертів, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 29 березня 2012 року № 492/5 [3].

Реєстр – це офіційна електронна база даних, що ведеться з метою створення інформаційного фонду про осіб, які отримали в порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу», кваліфікацію судового експерта.

Функції держателя Реєстру покладаються на Управління експертного забезпечення правосуддя Департаменту з питань судової роботи та банкрутства Міністерства юстиції України, на який покладено організаційно-управлінське забезпечення судово-експертної діяльності.

Адміністратором Реєстру є державне підприємство «Національні інформаційні системи», що забезпечує технічне та технологічне створення та супроводження програмного забезпечення Реєстру, надання доступу до відомостей Реєстру, забезпечує збереження та захист даних, що містяться у Реєстрі.

Варто нагадати, що судові експертизи поділяються на:

1) первинні та повторні. Повторні призначаються у разі необґрунтованості висновку експерта в результаті первинної експертизи або у разі сумніву в правильності його висновку. Така експертиза доручається іншому експертові або іншим експерта;

2) основні та додаткові. Додаткова експертиза призначається, якщо експертиза визнана неповною або не досить ясною, і доручається тому самому або іншому експертові;

3) одноособові та комісійні. Перші проводяться одним експертом. Комісійна експертиза виконується групою експертів спеціалістів з однієї галузі знань. Комісійна експертиза може призначатися для вирішення достатньо складних питань або за наявності різних точок зору з якого-небудь питання;

4) однорідні та комплексні. Однорідною є експертиза, при проведенні котрої використовуються знання у якійсь одній галузі науки. При виконанні

комплексної експертизи використовуються спеціальні знання різних наук. Це можуть бути медико-криміналістичні, психолого-психіатричні, будівельно-технічні та інші комплексні дослідження. Спеціалісти, які беруть участь у комплексній судовій експертизі та дійшли єдиної думки, складають та підписують спільний висновок. При цьому в зазначеному документі визначається, у чому конкретно полягала роль кожного спеціаліста. У разі, коли експерти не дійшли згоди, кожний з них складає окремий висновок.

За своєю складністю судова експертиза та експертне дослідження поділяються на категорії:

– прості, під час проведення яких досліджуються не більше десяти однорідних об'єктів, вирішуються не більше трьох запитань та застосовуютьсяне більше трьох загальнонаукових і/або спеціальних методів дослідження;

– середньої складності, під час проведення яких досліджуються від десяти до двадцяти однорідних і/або не більше десяти різноманітних об'єктів, вирішуються не більше п'яти запитань та застосовуються від трьох до п'яти загальнонаукових і/або спеціальних методів дослідження;

– складні (особливої складності), під час проведення яких досліджуються від двадцяти до ста (більше ста) однорідних і/або від десяти до двадцяти (більше двадцяти) різноманітних об'єктів, вирішуються п'ять і більше (шість і більше) запитань, застосовуються п'ять і більше загальнонаукових і/або спеціальних методів дослідження та два (більше двох) загальнонаукових і/або спеціальних методів дослідження.

Вибір часу призначення експертизи зумовлюється факторами своєчасності, обґрунтованості і забезпеченості для її успішного проведення необхідними матеріалами. Іншими словами, експертиза повинна у відповідних випадках призначатися невідкладно, щоб не втратити певні об'єкти і своєчасно скористатися її результатами в доказуванні, при проведенні інших слідчих (розшукових) дій.

Керівник експертної установи, розглянувши отримані від ініціатора проведення експертизи матеріали, доручає відповідному структурному підрозділу експертної установи організувати проведення експертизи.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що в цілому питання організації проведення судової експертизи законодавчо забезпечені. При цьому, сам порядок організації проведення судових експертиз в значній мірі виконує роль структурного елементу процесуального механізму забезпечення реалізації принципу об'єктивності та повноти дослідження в судово-експертній діяльності

Список використаних джерел:

1.Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змінами та доповненнями) Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

2. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: наказ

МВС України від 17 липня 2017 р. № 591 [Електронний ресурс] / – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text.

3. Про затвердження Порядку ведення державного Реєстру атестованих судових експертів/ Наказ Міністерства юстиції України від 29.03.2012 № 492/5 //https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0484-12#Text.

Кіяниця Володимир Миколайович
старший викладач кафедри
кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та введення воєнного стану, законодавство нашої держави зазнали змін, які вплинули на сферу застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні.

Закони, такі як "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав", "Про внесення змін до Кримінального кодексу та КПК України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки", "Про внесення змін до КПК України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану", "Про внесення змін до КПК України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану"[1] встановили ряд особливостей, які стосуються проведення досудового розслідування, судового розгляду, процесуальних дій, повноважень слідчого судді та керівника органу прокуратури, строків досудового розслідування, застосування запобіжних заходів, порядку закінчення досудового розслідування та можливості відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Перелік наведених законодавчих актів містить значну кількість змін, що стосуються застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Обсяг змін у цій сфері настільки великий, що їх повний опис та аналіз в межах однієї статті є неможливим. Проте, можна виділити деякі цікаві аспекти.

Судова практика свідчить, що при розгляді питань, пов'язаних з запобіжними заходами під час воєнного стану, часто виникають певні проблемні аспекти, пов'язані з фізичною відсутністю матеріалів кримінального провадження [2].

Згідно з дослідженням судової практики, слідчі судді та суди при розгляді питання про скасування запобіжного заходу досліджують такі критерії: вид злочину, у вчиненні якого підозрюється або обвинувачується особа; здатність особи здійснювати захист держави; військовозобов'язаність особи; відсутність обмежень щодо несення військової служби та інші фактори.

Загалом, вважається, що навіть у разі правопорушень, що вчиняються в умовах воєнного стану, рішення про застосування запобіжного заходу щодо підозрюваної або обвинуваченої особи повинно бути обґрунтованим та вмотивованим. Таке рішення має бути прийняте з урахуванням усіх обставин кримінального провадження.

У нинішніх умовах воєнного стану законодавець передбачив особливості стосовно зміни запобіжних заходів відповідно до частини 5 та 6 статті 616 КПК. Наприклад, передбачена можливість зміни запобіжного заходу з застави на особисте зобов'язання, або зміни запобіжного заходу з домашнього арешту на особисте зобов'язання.

Розглядаючи питання зміни запобіжного заходу домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання в умовах воєнного стану (згідно з частиною 6 статті 616 КПК), цікавим є той факт, що таке рішення приймається слідчим суддею або судом за клопотанням підозрюваного або обвинуваченого. Потрібно відзначити, що зміна запобіжного заходу можлива лише на території, де ведуться активні бойові дії. Це законодавче положення має послідовний та логічний характер [3].

Варто звернути увагу на недоліки, пов'язані з визначенням підстав для скасування запобіжного заходу, які неоднозначно сформульовані в законі (згідно з частиною 2 статті 616 КПК). Законодавець використовує формулювання "за наявності достатніх підстав", що має оціночний характер. Таке формалізоване визначення може викликати неоднозначні тлумачення.

Прийняті законодавчі новелі, що стосуються застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану, мають значний вплив на хід кримінального провадження. Зокрема, спостерігається розширення повноважень обвинувачення, що може позначитися на процесуальних гарантіях прав особи в кримінальному провадженні. В таких умовах законодавець повинен пильно стежити за забезпеченням можливості реалізації права на захист особи, зокрема, при застосуванні найсуворішого запобіжного заходу – тримання під вартою [3].

Отже, умови воєнного стану вимагають введення спеціальних процедур для продовження кримінального провадження, що базується на правозастосовній практиці. Ця практика виявила необхідність регулювання багатьох питань, що виникли в цій сфері з початку воєнних дій на території України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до КПК України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 01.05.2022 року № 2201-IX. URL:https://zakon.rada. gov.ua/laws/ show/ 2201-20#Text.
2. Михайленко В. Судова практика з питань запобіжних заходів в умовах воєнного стану. URL:https:// lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/sudovapraktyka-z-pytan-zapobizhnyh-zahodiv-v-umovahvoyennogo-stanu-2/.
3. Неледва Н.В. (2022). Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану: огляд законодавчих новел. юридичний вісник, 198. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v6_2022/6_2022.pdf#page=198.

Комаринська Юлія Борисівна
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВСТАНОВЛЕННЯ СПОСОБІВ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Коло кримінальних правопорушень, вчинення яких пов'язано із домашнім насильством, доволі широке і відповідно має досить велику кількість способів його вчинення та приховування.

Результати багаторічних наукових досліджень з питань створення та вдосконалення методик розслідування різних видів кримінальних правопорушень ввели у криміналістичну науку розмежування способу вчинення кримінального правопорушення на повноструктурний, що поєднує єдиним замислом спосіб підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення і протилежний такому, тобто неповноструктурний, тобто спосіб вчинення та приховування розглядаються як окремі категорії.

В переважній більшості спосіб приховування розглядається вченим-криміналістами [1; 2; 3; 4 та інші] як вжиття особами певних дій, з метою знищення або спотворення слідової інформації кримінального правопорушення.

Досліджуючи кримінальні правопорушення, по'вязані із домашнім насильством, доречним буде акцентувати увагу на тому, що способи вчинення таких кримінальних правопорушень потребують розмежування на дві групи відповідно від наявності або відсутності такого елементу як приховування:

1) Кримінальні правопорушення в яких під способом вчинення слід розуміти повноструктурне поняття способу вчинення. У таких випадках особою правопорушника, переважно, виступає кривдник, особа, яка чинить

систематичне насильство. Слід зауважити, що мова йде саме про приховування слідів кримінального правопорушення, вчиненого в результаті домашнього насильства, адже сліди домашнього насильства приховують як кривдник так і жертва. Така обставина є перешкодою для встановлення систематичності застосування домашнього насильства, що в свою чергу ускладнює встановленню доказів, що підтверджували би мотиви вчинення кримінального правопорушення, що досліджується.

Доречним буде розглянути дану групу кримінальних правопорушень на прикладі вбивства та кримінальних правопорушень вчинених у співучасті. Так результати проведеного дослідження науковцями кафедри соціальних служб коледжу Емек Єзріель, Афула Ізраїль, Ruhama Goussinsky і Dalit Yassour-Borochowitz, підтверджують, що з точки зору мотиву та емоційної динаміки вбивство жінки-партнера ("феміцид") не відрізняється від інших проявів насильства щодо партнера-жінки. Результати показують, що обставини, пов'язані з вбивством, набагато більш відмінні, і в більшості випадків смертельне насильство не є спонтанним, а скоріше спланованим і умисним актом, мотивованим глибоким відчаєм, що призводить до бажання знищити іншу людину навіть ціною самознищення [5].

Жінки набагато частіше вбивають, щоб захистити себе від жорстокого інтимного партнера. Їхні дії можуть бути не у відповідь на негайний напад, а на триваюче насильство або загрозу серйозного насильства. Оскільки більшість жінок менші та фізично слабші за свого партнера-чоловіка, вони можуть вбити свого інтимного партнера, коли він спить або коли цього не очікує [6]. Жінки зазвичай використовують зброю, наприклад, ніж, тоді як чоловіки зазвичай використовують голі руки [7]. Вчинивши кримінальні дії у відповідь на домашнє насильство жінки також, в переважній більшості, намагаються їх приховати.

Також до цієї групи слід віднести кримінальні правопорушення, що вчиняються у співучасті, такі як торгівля людьми, експлуатація дітей, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, побої та мордування тощо.

Насильство в сім’ї, окрім побутових проявів, виступає і в інших формах, які торкаються інтересів злочинності і, зокрема, організованої. Основними формами є: насильницьке використання малолітніх і неповнолітніх громадян до здійснення чи потурання у скоєнні різних злочинів (з поміж них, найчастіше за етичним принципом); організоване нелегальне вивезення з України організованою злочинністю молодих жінок і неповнолітніх дітей у країни Європи і Азії для використання їх у секс-бізнесі; вивезення малолітніх дітей для продажу за кордоном особами, що бажають їх усиновити, купівля дітей у батьків з неблагополучних сімей; спостерігається тенденція використання підлітків і юнаків з неблагополучних і малозабезпечених сімей для виконання злочинних задумів керівників злочинних організованих груп; «продаж» окремих членів сім’ї, що за якихось причин виявилися боржником, в

економічне рабство (безоплатна, тяжка робота; фізичне знищення одного члена сім'ї іншим для одержання матеріальної вигоди) як найвища форма насильства в сім'ї [8].

Таким чином, під час розслідування кримінальних правопорушень, що відносяться до цієї групи, слідчий повинен розуміти, що в таких випадках відбувається подвійне приховування – домашнього насильства і відповідного кримінального правопорушення, що є його наслідком, яке свідомо вчинене.

2) Кримінальні правопорушення в яких спосіб вчинення та спосіб приховування є двома окремими етапами протиправних діянь. В таких випадках особою правопорушника може бути будь-хто з учасників події.

Так результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень та результати анкетування практичних працівників дозволяють провести наступний розподіл: 1) член родини, який піддавався систематичному насильству – 78%; 2) людина, яка чинить систематичне домашнє насильство, однак не розрахувавши силу і наслідки своїх дій вчинив більш тяжке кримінальне правопорушення – 17%; 3) особа, яка намагаючись захистити жертву систематичного насильства вчинила кримінальне правопорушення, переважно це вбивство та нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня важкості – 5%.

У розслідування кримінальних правопорушень цієї групи, приховування кримінальних дій, що є наслідком домашнього насильства не є запланованим. Враховуючи не спланований хід подій правопорушник заздалегідь не планує спосіб приховування. Воно вчиняється ґрунтуючись на інстинктах самозбереження. Відповідно воно не настільки ретельно проведено, і є психологічним тягарем для правопорушника. В таких випадках встановлення та дослідження обраного правопорушником способу і засобів приховування кримінального правопорушення, надає слідчому ще більше доказової інформації.

Список використаних джерел:

1. Бахін В. П. та інш. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: Науково-практичний посібник. К.: ЮрІнком Інтер, 2005. 215с.

2. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пясковський В.В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю. К. : КНТ, 2009. 160 с.

3. Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування: [монографія]. Харків: Факт, 2006. 311 с.

4. Чаплинський, К. О., Лускатов, О. В., Пиріг, І. В., Плетенець, В. М., Чаплинська, Ю. Криміналістика: підруч. для студентів вищ. навч. закл. 2-е вид, переробл. і доповн. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.

5. Ruhama Goussinsky, Dalit Yassour-Borochowitz, "I killed her, but I never laid a finger on her" — A phenomenological difference between wife-killing and wife-battering, Aggression and Violent Behavior, Volume 17, Issue 6, 2012, Pages 553-564. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1359178912000869

6. Victorian Law Reform Commission. Defences to homicide: Final report. Melbourne,

Australia. 2004. 360 p. URL: https://www.lawreform.vic.gov.au/wp-content/uploads/2021/07/VLRC_Defences_to_Homicide_Final_Report-1.pdf.

7. Tyson D., Kirkwood D., Mckenzie M. Family Violence in Domestic Homicides. *Violence Against Women*. 2016. Vol. 23, no. 5. P. 559–583. URL: https://doi.org/10.1177/1077801216647796

8. Думко Ф. К. Підготовка курсантів до роботи з неблагополучними сім'ями : монографія. Одесса, 2002. 166 с.

Комашко Володимир Володимирович
доктор філософії у галузі права,
завідувач відділу правової та
антикорупційної політики центру
безпекових досліджень Національного
інституту стратегічних досліджень,
Заслужений юрист України, м. Київ

Шамара Олександр Володимирович
доктор філософії у галузі права,
старший дослідник, доцент, радник
директора Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук
України», м. Київ

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕВРОАНТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Преамбулою Конституції України визначено, що Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, приймає цю Конституцію – Основний Закон України.

Статтею 85 Основного Закону України, у пункті п'ятому до повноважень Верховної Ради України віднесено визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

На виконання своїх повноважень Верховною Радою України прийнято Закон України «Про національну безпеку України», де у статті 3 визначено, що одним із фундаментальних національних інтересів України є інтеграція

України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО), розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Положеннями статті 102 Основного Закону України визначено, що Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Стратегією національної безпеки України, уведеною в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392 визначено, що, ураховуючи фундаментальні національні інтереси, визначені Конституцією України і Законом України «Про національну безпеку України», пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є європейська і євроатлантична інтеграція. Серед поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов Стратегією визначено, що спеціальні служби іноземних держав, насамперед Російської Федерації, продовжують розвідувально-підривну діяльність проти України, намагаються підживлювати сепаратистські настрої, використовують організовані злочинні угруповання і корумпованих посадових осіб, прагнуть зміцнити інфраструктуру впливу. Крім того, зазначено, що для системного захисту України від загроз національній безпеці необхідним є розвиток сектору безпеки і оборони. Для цього Україна має забезпечити системність реформування Національної поліції України, посилити кримінальну поліцію та органи досудового розслідування, зокрема у сфері боротьби з організованою і транснаціональною злочинністю.

Окремо, слід звернути увагу на Стратегію забезпечення державної безпеки, затверджену Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. Стратегія забезпечення державної безпеки визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, є основою для планування і реалізації політики у сфері державної безпеки.

У пункті 5 Стратегії забезпечення державної безпеки Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України, що кореспондується зі статтею 1 Закону України «Про Службу безпеки».

Стратегією забезпечення державної безпеки визначено у пункті 10, *що спеціальні служби окремих іноземних держав продовжують розвідувально-підривну діяльність проти України, намагаються* підживлювати сепаратистські настрої, ***використовувати організовані злочинні угруповання*** і корумпованих посадових осіб для зміцнення інфраструктури впливу. Також, серед основних завдань державної політики у сфері забезпечення державної безпеки у пункті 24 Стратегії забезпечення державної безпеки визначено

удосконалення контррозвідувального забезпечення державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, оборонного, економічного і науково-технічного потенціалу, економічної безпеки, об'єктів критичної інфраструктури від впливу суб'єктів розвідувально-підривної діяльності, а також ***інтенсифікація боротьби з*** тероризмом та ***організованою злочинністю***, протидія руйнуванню державного апарату та місцевого самоврядування у зв'язку з поширенням системної корупції в державних органах.

У свою чергу, Указом Президента України від 11.05.2023 №273/2023 схвалено «Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки» (далі – Комплексний план).

Він ґрунтується на всебічному аналізі діяльності органів правопорядку та прокуратури, а також проблемних питань їх функціонування з урахуванням висновків, зроблених за результатами вивчення попереднього досвіду, та положень інших програмних документів, розроблених із метою вдосконалення роботи відповідного сектору. Його метою є – підвищення пріоритетності реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони, забезпечивши модернізацію й приведення у відповідність із стандартами, яких повинна досягти Україна на шляху до членства у *Європейського Союзу*. Визначені заходи, у першу чергу спрямовані на зміни в системі органів правопорядку, є комплексними і стосуються всіх аспектів їх функціонування: від *підготовки та добору високопрофесійних співробітників на службу до забезпечення ефективності функціонування системи з урахуванням міжнародних стандартів*.

Водночас загальною метою реформування органів правопорядку визначено удосконалення, зокрема: структури управління, ***законодавчого регулювання***, у тому числі з урахуванням потреб правозастосовної практики. ***Основними пріоритетами,*** посеред іншого визначено – *підвищення ефективності виконання органами правопорядку та прокуратури покладених на них функцій, покращення взаємодії між собою та зі складовими сектору безпеки і оборони*.

Як констатовано положеннями Комплексного плану, поточна ситуація потребує схвалення комплексного нормативно-правового акту, який закріплює концепцію проведення реформ у сфері діяльності органів правопорядку та прокуратури, що дадуть змогу вирішити низку проблемних питань, зокрема: надмірну тривалість досудового розслідування внаслідок перевантаження та подекуди ***неефективності органів досудового розслідування й прокуратури, нечіткість у розмежуванні компетенції та повноважень різних органів правопорядку, дублювання їхніх функцій,*** *недостатню гармонізацію кримінального та кримінального процесуального законодавства України зі стандартами Європейського Союзу.*

Статтею 116 Основного Закону України визначено, що Кабінет Міністрів

України забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Кабінетом Міністрів України розпорядженням від 16 вересня 2020 р. №1126-р схвалено Стратегію боротьби з організованою злочинністю, в якій, зокрема, зазначено, що в умовах збройної агресії проти України та намагання створити терористичні організації в державі організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки. Підвищення рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинено у складі організованих груп і злочинних організацій, зокрема із застосуванням вогнепальної зброї, установлення корумпованих відносин між посадовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування та криміналітетом, використання неконкурентних методів у фінансово-господарській діяльності підприємств негативно впливає на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток України. Окрему увагу слід звернути на той факт, що організована злочинність є інструментом, що використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні та спричинення шкоди національній безпеці. Наявні умови для використання окремими громадськими об'єднаннями організованої злочинності як засобу політичної боротьби та придушення демократії.

В умовах сьогодення окремі фахівці висловлюють думку про «моральну застарілість» Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», однак при цьому слід врахувати, що його розроблено та прийнято на підставі резолюції 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (далі – Конвенція) *підписана Україною 15.11.2000, ратифікована 04.02.2004. Дата набуття чинності Конвенції для України – 21.05.2004*). І саме цей міжнародний акт містить такі конвенційні засади, зокрема як: криміналізація участі в організованій злочинній групі (ст.5); криміналізація відмивання доходів від злочинів (ст.6); заходи щодо боротьби з відмиванням коштів (ст.7); криміналізація корупції (ст.8); заходи протидії корупції (ст.9); конфіскація та арешт (ст.12); міжнародне співробітництво з метою конфіскації (ст.13).

Вказане об'єктивно засвідчує не тільки необхідність наявності галузевого законодавчого інструментарію у боротьбі з організованою злочинністю, а й підтримання постійної динаміки в його розвитку. Інакше, ці ж міркування припустимі і до таких негативних соціальних проявів як корупція, відмивання доходів від злочинів та інше.

Преамбулою Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», цей Закон визначає ***головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи*** боротьби з організованою злочинністю.

У статті п'ятій, цього закону, визначено систему органів, які здійснюють

боротьбу з організованою злочинністю до якої входять спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю державні органи та державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій.

До державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю *не віднесено жодного державного органу*. Проте, Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» передбачено, що в разі необхідності Верховною Радою України на постійній або тимчасовій основі можуть бути створені й інші спеціальні органи для боротьби з організованою злочинністю.

До державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, Законом віднесено: органи Національної поліції і Служби безпеки України; органи прокуратури України; органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю; органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори; розвідувальний орган Міністерства оборони України; Служба зовнішньої розвідки України; Національне антикорупційне бюро України; Бюро економічної безпеки України. Попри те, що в Україні вже майже п’ять років функціонує Державне бюро розслідувань, повноваження цього органу щодо участі у боротьбі з організованою злочинність належним чином на законодавчому рівні не унормовані. Визначені ж пунктом 2 частини першої статті 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» повноваження цього органу зведено виключно до здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вжиття заходів до їх усунення.

Тобто, Державне бюро розслідувань не будучи державним органом, який спеціально створений для боротьби з організованою злочинністю і не являючись державним органом, який бере участь у боротьбі з організованою злочинністю

(ст. 5 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»), на сьогодні наділений правом виключно *щодо здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до його компетенції.*

Ще більш не визначена ситуація і щодо повноважень Державного бюро розслідувань із взаємодії органів прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України у питаннях боротьби з організованою злочинністю (ст.16 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»), оскільки Державне бюро розслідувань не визначено й суб’єктом взаємодії з цих питань.

Адже саме виключно приписами частин 4-6 ст.16 вказаного Закону встановлюється, що умови і порядок обміну інформацією між підрозділами

Служби безпеки України та підрозділами органів Національної поліції регулюються спільними нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України і Служби безпеки України (ч.4); передача оперативної інформації спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю територіальним органам Національної поліції і Служби безпеки України допускається тільки за згодою і за письмовим розпорядженням керівника відповідного спеціального підрозділу (ч.5); територіальні органи Національної поліції і Служби безпеки України (у межах відомств) *зобов'язані передавати відповідним спеціальним підрозділам оперативну інформацію, документи та інші матеріали, пов'язані з організованою злочинністю, а також кримінальні провадження через відповідного прокурора на письмову вимогу спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю.* Керівники територіальних органів Національної поліції, Служби безпеки України забезпечують взаємодію із спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю і сприяють виконанню поставлених перед спеціальними підрозділами завдань (ч.6).

З урахуванням викладеного, здійснення підрозділами Державного бюро розслідувань *(оперативними, оперативно-технічними, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки)* оперативно-розшукової діяльності та обмін інформацією, матеріалами щодо організованої злочинності слід унормувати з урахуванням приписів Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Серед такої кількості органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, неодмінно повинна бути координація цього процесу.

Таку координацію можуть виконувати органи прокуратури, через призму правозастосування статті 25 Закону України «Про прокуратуру», якою визначено, що Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності. Основною формою координації є проведення координаційних нарад з керівниками правоохоронних органів, на яких заслуховується інформація щодо їх діяльності у сфері протидії злочинності. Рішення координаційної наради є обов'язковим до виконання всіма зазначеними в ньому правоохоронними органами. Порядок та інші форми координації затверджуються наказом Генерального прокурора.

Проте, органи прокуратури дещо обмежені в реалізації координаційної функції у сфері боротьби з організованою злочинністю щодо розвідувальних органів та до кінця не відомо, яким чином буде реалізована така координація щодо контррозвідувального органу, оскільки кінцевого узгодженого статусу Служби безпеки України не існує та не прийнято Верховною Радою України відповідного Закону, в рамках реформи Служби безпеки України.

У зв'язку із наведеним вище та констатованою у Стратегії боротьби з

організованою злочинністю відсутністю системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю *(неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконаліть процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності, використання застарілих форм і методів боротьби)* призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею, що зумовлює необхідність розгляду питання створення *спеціальних органів* ***для боротьби з організованою злочинністю***.

У першу чергу, такими органами слід визначити правоохоронні органи, які мають у своїй структурі органи досудового розслідування відповідно до статті 216 КПК України (слідчі органів Національної поліції, органів безпеки (СБУ), державного бюро розслідувань, детективи органів Бюро економічної безпеки України та Національного антикорупційного бюро України). Окремою інституцією у питаннях боротьби з організованою злочинністю також слід, передбачити органи прокуратури на які покладено, як нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, досудове слідство та здійснюють процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, так і координацію діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності (ст.36 КПК та ст.25 ЗУ «Про прокуратуру»).

Наріжним каменем, стоїть питання унормування на рівні Закону взаємодії державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, визначених Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Статтею 16 Закону (Редакція від 25.11.2021, підстава – 1150-IX) визначено взаємодію у цьому питанні виключно органів прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України. Взаємодія органів доходів і зборів, органів Державної прикордонної служби України та органів державного фінансового контролю; органів і установи виконання покарань та слідчі ізолятори; розвідувального органу Міністерства оборони України; Служби зовнішньої розвідки України; Національного антикорупційного бюро України; Бюро економічної безпеки України; Державного бюро розслідувань у питаннях боротьби з організованою злочинністю Законом не врегульовано.

Також слід врахувати, що зазначена Конвенція Мета цієї Конвенції полягає у сприянні співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею.

У зв'язку із чим слід торкнутись проекту Закону України про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» (реєстраційний №3196- д) щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України». У прикінцевих та перехідних положеннях передбачено

внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та пропонується викласти статтю 5, у такій редакції «*Стаття 5. Система державних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю*

1. Систему державних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю становлять:

а) державні органи, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю;

б) державні органи, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю.

2. До державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю в межах покладених на них завдань та функцій, належать: а) органи прокуратури України; б) Національна поліція України; в) Бюро економічної безпеки України; г) Державне бюро розслідувань; ґ) Національне антикорупційне бюро України».

Таким чином, законопроектом запропоновано виключити з числа державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, Службу безпеки України. Такий підхід протирічить Стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженої Указом Президента України, схваленого рішенням Ради національної безпеки і оборони України.

При цьому законодавець залишає без змін пункт третій статті 5 Закону, де зазначається, що до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, належать: а) органи Національної поліції і Служби безпеки України; б) органи прокуратури України; в) органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю; д) органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори; е) розвідувальний орган Міністерства оборони України; є) Служба зовнішньої розвідки України; ж) Національне антикорупційне бюро України; з) Бюро економічної безпеки України.

Досвід деяких країн членів НАТО та ЄС свідчить, що на сьогодні, наприклад, пріоритетами Федерального бюро розслідування США є: захист США від терористичних актів; захист США від зовнішньої розвідки, шпигунства та кібероперацій; боротьба зі значною кіберзлочинністю; боротьба з державною корупцією на всіх рівнях; захист громадянських прав; *боротьба з транснаціональними злочинними організаціями*; боротьба з тяжкими злочинами; боротьба з насильницькими злочинами[1].

Основними напрямами роботи Агентства внутрішньої безпеки Польщі *(Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego)* є: контррозвідка, боротьба з тероризмом, протидія розповсюдженню засобів масового ураження, боротьба з економічними злочинами, *боротьба з організованою злочинністю*, боротьба

[1] https://www.fbi.gov/about/mission.

з корупцією, захист таємної інформації, аналітика[2].

SRI – головна розвідувальна служба Румунії, що спеціалізується на зборі, оцінці і управлінні розвідувальною інформацією. Серед основних завдань SRI є запобігання і *протидія* шпигунству, тероризму та *транскордонній організованій злочинній діяльності,* яка за своїм характером і масштабом впливає на національну безпеку; захист румунських демократичних цінностей, забезпечення безпеки громадян, а також безпеки економічної та секретної інформації.[3]

Отже, тільки унормування окреслених наявних законодавчих прогалин, вже призведе до вирішення питомої ваги проблем, що визначені пунктами 4.1.-4.2. та 4.4. Комплексного плану, таких як: *удосконалення внутрішньої структури і функцій органів правопорядку* та прокуратури, *забезпечення їх раціональної побудови й спроможності ефективно виконувати свої функції шляхом оптимізації ресурсів* відповідно до визначених законом повноважень; *посилення координаційної ролі Офісу Генерального прокурора, запровадження правового механізму затвердження та/або погодження Генеральним прокурором міжвідомчих актів органів правопорядку з питань проведення досудового розслідування та здійснення оперативно-розшукової діяльності* (стандарти, методичні рекомендації); ***чіткий розподіл повноважень, функцій і сфер відповідальності між органами правопорядку, створення ефективної системи їхньої взаємодії***.

Зважаючи на вищезазначене слід констатувати, що існує необхідність розділити боротьбу з організованою злочинністю в Україні *на тактичний та стратегічний рівень*.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про національну безпеку України», державна безпека визначена, як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Стратегією національної безпеки України, уведеною в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, визначено, що, ураховуючи фундаментальні національні інтереси, визначені Конституцією України і Законом України «Про національну безпеку України», серед поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов визначено спеціальні служби іноземних держав, насамперед Російської Федерації, які продовжують розвідувально-підривну діяльність проти України, намагаються підживлювати сепаратистські настрої, використовують організовані злочинні угруповання і корумпованих посадових осіб, прагнуть зміцнити інфраструктуру впливу.

[2] https://www.abw.gov.pl/pl/

[3] https://www.sri.ro/mission-vision-values

Серед загальних загроз організованої злочинності в Україні Стратегією боротьби з організованою злочинністю, схваленою розпорядженням від 16 вересня 2020 р. №1126-р, визначено, що в умовах збройної агресії проти України та намагання створити терористичні організації в державі організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки. В Стратегії зазначено, що організована злочинність є інструментом, що використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні та завдання шкоди національній безпеці.

Саме наведене вище слід віднести до стратегічного рівня боротьби з організованою злочинністю, який повинен бути покладений *на державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Як свідчить досвід окремих зарубіжних країн, наприклад Іспанії, ключові функції у боротьбі з організованою злочинністю поєднанні в одному органі державної влади, що здійснює боротьбу з терористичною діяльністю.*

Аналіз норм ст.258 (Терористичний акт), ст.258-1 (Втягнення у вчинення терористичного акту), ст.258-2 (Публічні заклики до вчинення терористичного акту); ст.258-3 (Створення терористичної групи чи терористичної організації); ст.258-4 (Сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму) та ст.258-6 (Перетинання державного кордону України з терористичною метою) Розділу IX (Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки), Кримінального кодексу України (далі – КК) у своєму системному взаємозв'язку із положеннями ст.28 КК *(Вчинення кримінального правопорушення групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією)* Розділ VI (Співучасть у кримінальному правопорушенні) та ст.255 *(Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній*) Розділ IX дає підстави зазначити про можливу наявність певної правової прогалини.

Так, ст.28 КК визначає, що кримінальне правопорушення визнається таким, що вчинене *групою осіб*, якщо у ньому брали участь декілька *(два або більше)* виконавців без попередньої змови між собою. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим: *за попередньою змовою групою осіб*, якщо його спільно вчинили декілька осіб *(дві або більше)*, які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення; *організованою групою*, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб *(три і більше)*, які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи; *злочинною організацією*, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності

з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування яксамої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп *(частини 1-4)*. За приписами ж ч.4 ст.255 КК, «*створення злочинної спільноти*» є *об'єднання двох і більше злочинних організацій*.

Нажаль положення норм статей 258-258-4 та ст.258-6 КК України, не містять такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення злочину *організованою групою* чи *злочинною організацією* за виключенням частини 3 статті 258-5 КК (Фінансування тероризму).

Отже, вчинення терористичного акту; втягнення у вчинення терористичного акту; публічні заклики до вчинення терористичного акту; сприяння вчиненню терористичного акту; проходження навчання тероризму і перетинання державного кордону України з терористичною метою за чинним законодавством України не може бути кваліфіковано, як вчинення такого кримінального правопорушення *організованою групою, злочинною організацією* та *злочинною спільнотою*.

Об'єктивна сторона такого кримінального правопорушення, як створення *терористичної групи* чи *терористичної організації*), керівництво *такою групою чи організацією* або участь у ній (*тобто терористичній*), а так само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК) теж не передбачає такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення *організованою групою, злочинною організацією* та *злочинною спільнотою,* а значення таких понять, як: ***«терористична група»*** та ***«терористична організація»*** **не визначено КК України.**

Натомість, як вже зазначалося, поняття вчинення кримінального правопорушення – за попередньою змовою групою осіб; – організованою групою; – злочинною організацією; – злочинною спільнотою, і їх кримінально-правова характеристика чітко унормовані (сформульовані) положеннями ст.28 та ч. 4 ст.255 КК України.

Оскільки кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки Кримінальним кодексом України (ч.3 ст.3 КК), такий стан нормативно-правового врегулювання боротьби з організованою злочинністю та тероризмом, а надто в умовах відкритої агресії російської федерації є вкрай загрозливим і таким, що ускладнюватиме правозастосування аналізованих норм, правоохоронними та судовими органами. І на нашу думку значно звужує можливості кваліфікації злочинних діянь агресора.

У статті 29 (підготовка кадрів і технічна допомога) Конвенції зазначено, що кожна Держава-учасниця у необхідних межах здійснює, розробляє чи вдосконалює конкретні програми підготовки персоналу правоохоронних органів, у тому числі працівників прокуратури, органів досудового

розслідування і співробітників митних органів, а також інших співробітників, що відповідають за попередження, виявлення і припинення злочинів, що охоплюються цією Конвенцією. Такі програми можуть включати відряджання співробітників і обмін ними. Вони запроваджуються, зокрема й у тій мірі, в якій це допускається внутрішнім законодавством, з вичерпних напрямів, визначених Конвенцією: a) методи, що використовуються при попередженні, виявленні та припиненні злочинів, що охоплюються цією Конвенцією; b) маршрути і засоби, що використовуються особами, підозрюваними у причетності до злочинів, що охоплюються цією Конвенцією, у тому числі в державах транзиту, а також відповідні заходи у відповідь; c) спостереження за переміщенням предметів контрабанди; d) виявлення і спостереження за переміщенням доходів від злочинів, майна, устаткування чи інших засобів вчинення злочинів і за методами передачі, приховування чи утаювання таких доходів, майна, устаткування чи інших засобів вчинення злочинів, а також методи, що використовуються у боротьбі з відмиванням коштів та іншими фінансовими злочинами; e) збір доказів; f) способи контролю в зонах вільної торгівлі та вільних портах; g) сучасне устаткування і методи, що використовуються в роботі правоохоронних органів, включаючи електронне спостереження, контрольовані поставки й агентурні операції; h) методи, які використовуються в боротьбі з транснаціональними організованими злочинами, які вчиняються з використанням комп'ютерів, телекомунікаційних мереж та інших видів сучасної технології; i) методи, які використовуються при захисті потерпілих і свідків.

Конвенція передбачає, що Держави-учасниці сприяють одна одній у плануванні і здійсненні програм досліджень і підготовки кадрів, покликаних забезпечити обмін спеціальними знаннями у сферах, згаданих у пункті 1 статті 26, і з цією метою використовують також у відповідних випадках регіональні та міжнародні конференції і семінари для сприяння співробітництву й обговоренню проблем, що становлять взаємний інтерес, у тому числі особливих проблем і потреб держав транзиту.

Якщо торкнутись питання підготовки персоналу правоохоронних органів, у тому числі працівників органів досудового розслідування а також інших співробітників, що відповідають за попередження, виявлення і припинення злочинів, що охоплюються Конвенцією, то слід констатувати певні не вирішені питання.

Система підготовки персоналу правоохоронних органів, що віднесені до системи органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю відповідно до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» є розбалансованою.

Так, Кабінетом Міністрів України постановою від 12.05.2021р. № 467 затверджено Положення про вищі військові навчальні заклади, яким визначається порядок організації діяльності вищих військових навчальних закладів, склад, права та обов’язки учасників освітнього процесу. Положенням

передбачено, що рішення про утворення, реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, перетворення) чи ліквідацію навчального закладу приймається Кабінетом Міністрів України.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.11.2021 р. № 1407-р, на підставі пропозиції Міністерства освіти і науки ліквідовано Академію Служби зовнішньої розвідки України.

У зв'язку із наведеним вище та наявним досвідом деяких країн членів НАТО, набуває актуальності питання утворення єдиного вищого навчального закладу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для сектору безпеки, що буде відповідати реалізації положень Стратегії національної безпеки України, у тому числі у сфері зміцнення особливого партнерства з НАТО та набуття Україною повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору, в частині взаємосумісності складових сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав Альянсу. Це також дозволить ефективно виконувати статтю 29 Конвенції, в рамках підготовки кадрів (розвідувальних та контррозвідувальних органів), які входять в систему органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.

Так, в Берліні 12 листопада 2019 р. спецслужби Німеччини урочисто відкрили новий центр підготовки органів державної розвідки (Zentrum für Nachrichtendienstliche Aus-und Fortbildung, далі – ZNAF). Установа стала першим об'єднаним навчальним центром Федеральної розвідувальної служби (Bundesnachrichtendienst, BND) та Федерального відомства із захисту Конституції (Bundesamt für Verfassungsschutz, BfV). За задумом керівництва спецслужб, запровадження спільної професійної підготовки персоналу BND і BfV на базі ZNAF дозволить створити співтовариство фахівців, які взаємодіють один з одним, і виробляти у них загальне розуміння завдань, які вирішуються. Основна місія ZNAF – проведення спільної підготовки спеціалістів нетехнічних служб, які проходять дворічне чи трирічне навчання. За цей період слухачі вивчають способи отримання та аналізу інформації про поточні політичні та економічні виклики і екстремістські прагнення. Підготовка також включає приховану організацію роботи з джерелами та вивчення цільових персон, а також правові та етичні засади розвідувальної роботи. Для отримання практичних навичок передбачається кілька стажувань у кожній зі спецслужб Німеччини.

Принагідним буде згадати положення статті 9 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», якими визначено, що систему Державного бюро розслідувань складають центральний апарат, територіальні управління, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи. Указом Президента України від 5 лютого 2020 року №41/2020, яким затверджено організаційну структуру Державного бюро розслідувань, передбачено – Інститут підготовки кадрів Державного бюро розслідувань та Науково-дослідний інститут судових експертиз Державного бюро розслідувань.

Станом на травень 2023 року, з моменту прийняття профільного Закону, тобто з 12 листопада 2015 року не створено навчального закладу та науково-дослідної установи Державного бюро розслідування, як то передбачено статтею 9 Закону України «Про Державне бюро розслідувань».

На підставі розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 листопада 2021 р. №1493-р офіційно надано початок діяльності та можливість виконання Бюро економічної безпеки України функцій та завдань щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» Бюро економічної безпеки України відповідно до покладених на нього завдань забезпечує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників Бюро економічної безпеки України. Статтею 19 Закону передбачено, що працівники Бюро економічної безпеки України проходять підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації не менше одного разу на два роки. Стаття 28 Закону передбачає, що для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів для Бюро економічної безпеки України можуть укладатися відповідні угоди із закладами вищої освіти. Які це будуть заклади та критерії щодо їх визначення на сьогодні залишається невідомим.

Відповідно до статті 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», працівники Національного бюро регулярно, але не рідше одного разу на два роки, проходять обов’язкове підвищення кваліфікації.

Згідно зі статтею 80 Закону України «Про прокуратуру» в Україні діє Тренінговий центр прокурорів України, який здійснює спеціальну підготовку та підвищення кваліфікації прокурорів. Щодо статусу прокуратури – питання дискусійне. Або вона є частиною системи правосуддя, як зазначає Конституція України, або правоохоронним органом, який відповідно до статті 25 Закону координує діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності. Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», у статті 2 визначено поняття «*Правоохоронні органи*», до яких віднесено *органи прокуратури*, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Якщо ж все ж таки вважати прокуратуру відповідно до статті 131^1 Конституції України, частиною системи правосуддя, а не правоохоронним органом, тоді, ймовірно, слід вести мову про іншу архітектоніку побудови системи суб’єктів у сфері боротьби з організованою злочинністю та створення навчального закладу зі спеціальної підготовки і підвищення кваліфікації суддів

та прокурорів – Академії правосуддя, що відповідатиме сучасній практиці Європейської спільноти.

За приписами Конвенції, кожна Держава-учасниця розглядає можливість проведення, у консультації з науково-дослідними колами, *аналізу тенденцій в галузі організованої злочинності на своїй території,* умов, в яких діє організована злочинність, а також вивчення залучених професійних груп і технологій, що використовуються та ***розглядає можливість здійснення контролю за своєю політикою і практичними заходами щодо боротьби проти організованої злочинності, а також проведення оцінки їхньої ефективності та дієвості*** *(ч.1 та 3 ст.28 Конвенції).*

Україна на сьогодні наділена унікальною можливістю вирішення окреслених та інших проблемних питань у боротьбі з організованою злочинністю не тільки виходячи із взятих на себе міжнародних зобов'язань *(ч.1 ст.34 Конвенції)*, а і врахуванням того, що до ***20-ти річного строку набуття чинності в Україні*** *Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності залишився тільки один календарний рік*.

А перебування в умовах воєнного стану та відкритої агресії російської федерації змушує, та не дає можливості зволікати з приведенням кримінально-правових норм національного законодавства у логічну взаємоузгодженність задля їх найефективнішого правозастосування правоохоронними та судовими органами України з дотриманням конституційного принципу правової визначеності, який є гарантом захисту прав і свобод людини.

Литвинов Валерій Валентинович
доцент кафедри права
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ІНШОЇ ОСОБИ, ПРАВА ЧИ ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ ЯКОЇ ОБМЕЖУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Вимоги принципу верховенства права, що закріплений в Конституції України та Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) зумовили передбачення в останньому завдання кримінального судочинства про те, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Задля досягнення такого завдання, кримінальна процесуальна діяльність чітко урегульована нормами КПК України. У законі передбачено процесуальні засоби здійснення кримінального провадження, заходи кримінального процесуального примусу та інше. Втім для законного проведення різноманітних процесуальних дій, у законі повинні бути чітко визначені

учасники процесу, які відповідно до визначених у законі прав і обов'язків прийматимуть участь у тих чи інших процесуальних діях. Учасники кримінального провадження повинні відповідати визначеним у законі ознакам, якими на думку Л.М. Лобойко та О.А. Банчук є такими:

1) їх участь у процесі передбачена законом;

2) вони є суб'єктами певних процесуальних прав і обов'язків;

3) вони діють у кримінальному процесі відповідно до своїх прав і обов'язків;

4) вони вступають у процесуальні відносини [1, с.19].

Відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України, учасники кримінального провадження це сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі викривач, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

Будь-яка особа може набути певного процесуального статусу у кримінальному провадженні у разі, якщо для цього будуть встановленні відповідні підстави. Набуття процесуального статусу означає обов'язок особи виконувати визначені стосовно неї процесуальні вимоги, а також використовувати визначені законом процесуальні права. Окрім того, набуття особою процесуального статусу надає їй можливість певним чином впливати на прийняття тих чи інших процесуальних рішень.

У цьому дослідженні звернемо увагу на таких учасників кримінального провадження як «інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування» та «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт». Зазначені учасники передбачені у п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України.

З аналізу назви зазначених учасників кримінального провадження можна припустити, що вони не є об'єктами кримінального переслідування, однак внаслідок здійснення кримінального провадження зазнали певних обмежень. Зокрема у п. 16^{-1} ч. 1 ст. 3 КПК України зазначено, що інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, – особа, стосовно якої (в тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені КПК України.

В свою чергу поняття такого учасника кримінального провадження як «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт» у ст. 3 КПК України відсутнє. Однак статус учасника кримінального провадження «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт» визначено у

ст. 64 [2] КПК України. У зазначеній статті визначено, що такою особою може бути будь-яка фізична або юридична особи, яка набуває такого процесуального статусу з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна. У ст. 64[-2] КПК України передбачено права та обов'язки третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Усі її права і обов'язки пов'язані з процесуальним порядком накладення арешту на її майно.

На відміну від «третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт», щодо іншого учасника кримінального провадження – «іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування», у КПК України не передбачено норму, якою б визначались її процесуальні права і обов'язки. Також не визначено з якого саме моменту особа набуває такого процесуального статусу. Варто звернути увагу і на те, що ані «інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування» ані «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт» не віднесені до сторін кримінального провадження (сторони обвинувачення або захисту). З цього можливо зробити висновок, що закон надає особі такого процесуального статусу виключно для того, щоб захистити свої особисті права (не пов'язані з кримінальним переслідуванням), які були обмежені у кримінальному провадженні.

Задля забезпечення захисту своїх прав інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються, вправі здійснювати ряд процесуальних дій. Зокрема: відповідно до ст. 303 КПК України на стадії досудового розслідування оскаржувати рішення дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, щодо:

- бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР;

- неповернення тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України;

- нездійснення інших процесуальних дій, які слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк;

- відмову слідчого, дізнавача, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. 9[-1] ч. 1 ст. 284 КПК України;

Більше того, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, наділена правом впливати на хід розслідування шляхом надання відповідних клопотань, які відповідно до ст. 220 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.

Окрім зазначеного, вищезгаданий учасник кримінального провадження вправі клопотати перед слідчим суддею про закриття кримінального провадження відповідно до ч. 9 ст. 284 КПК України.

З проведеного аналізу можливо зробити висновок про те, що учасник кримінального провадження «інша особа, права чи законні інтереси якої

обмежуються під час досудового розслідування» наділений достатніми процесуальними засобами, які суттєво можуть впливати на хід досудового розслідування. Однак у КПК України недостатньо визначено процесуальний статус «іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування». А саме не визначено процесуальних підстав набуття особою такого процесуального статусу. Відсутня норма, яка б передбачала сутність цього учасника процесу, його процесуальні права та обов'язки. Відсутність у законі вищезазначених норм може призвести до таких негативних наслідків як неоднакове застосування закону в подібних випадках, або навіть зловживанням процесуальними правами зазначеного учасника кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: Навчальний посібник. К.: Ваіте, 2014. 280 с.

Маленко Олександр Васильович
адвокат, керуючий партнер
Адвокатського об'єднання INTERLEGUM,
кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОДОВЖЕННЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ СТРОКУ ДІЇ ДОЗВОЛУ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Закріплення інституту негласних слідчих (розшукових) дій в Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року (надалі – КПК України) ознаменувало новий етап в нормативній регламентації проведення негласних заходів у кримінальному провадженні. Незважаючи на прогресивність як чинного кримінального процесуального закону нашої держави, так і загалом ідеї унормування системи вказаних таємних заходів безпосередньо в процесуальному законі, вивчення актуальної правозастосовної практики по корупційним кримінальним провадженням свідчить про наявність суттєвих прогалин у нормативному регулюванні відповідного кола кримінальних процесуальних правовідносин, що не сприяє забезпеченню належного ступеня захисту прав та законних інтересів особи в галузі кримінального правосуддя.

За КПК України переважна більшість негласних слідчих (розшукових) дій проводиться тільки з дозволу слідчого судді. Окрім того, характерною особливістю вітчизняного кримінального процесу є надання відповідного дозволу слідчим суддею, який є: (1) головою або іншим визначеним ним суддею суду апеляційної інстанції; (2) слідчим суддею Вищого

антикорупційного суду (в кримінальних провадженнях, які підсудні Вищому антикорупційному суду). Таким чином, законодавець, наділяючи такими повноваженнями зазначених суб'єктів, підтверджує значущість досліджуваної кримінальної процесуальної діяльності та суттєвість обмеження прав, свобод і законних інтересів особи в кримінальному судочинстві при проведенні негласних заходів, що потребує підвищеного ступеня судового контролю за законністю дій сторони обвинувачення з означених питань.

За загальним правилом, встановленим ч. 1 ст. 249 КПК України, строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці [1]. Як правило, слідчий суддя надає відповідний дозвіл на максимально можливий процесуальний строк, тобто на два місяці.

В спеціальній науковій літературі відзначається, що на практиці досить часто трапляються випадки, що вимагають продовження проведення негласних слідчих (розшукових) дій, дозвіл на які надавався ухвалою слідчого судді. Відповідно до положень КПК України таке продовження проведення негласних слідчих (розшукових) дій передбачено за ініціативою слідчого, прокурора [2, с. 137]. Таким чином, в разі завершення строку дії дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, але при необхідності в продовженні проведення негласних заходів, прокурор або слідчий за погодженням з прокурором повинні звернутися за продовженням дії відповідної ухвали до слідчого судді.

В корупційних кримінальних провадженнях практично в усіх випадках сторона обвинувачення проводить відповідний комплекс негласних слідчих (розшукових) дій протягом строку, який перевищує два місяці, що пов'язано зі складністю відповідних кримінальних проваджень, високою латентністю даної категорії кримінальних правопорушень, застосуванням заходів конспірації та впливу інших суб'єктивних і об'єктивних факторів. За таких умов проблематика продовження строку дії дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій набуває вагомого теоретичного та практичного інтересу.

За ч. 2 ст. 249 КПК України, якщо слідчий, прокурор вважає, що проведення негласної слідчої (розшукової) дії слід продовжити, то слідчий за погодженням з прокурором або прокурор має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про постановлення ухвали згідно з вимогами ст. 248 КПК України. Відповідно до ч. 3 ст. 249 КПК України крім відомостей, зазначених у ст. 248 КПК України, слідчий, прокурор повинен надати додаткові відомості, які дають підстави для продовження негласної слідчої (розшукової) дії [1]. Таким чином, продовження дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій понад загальний строк (тобто кожного разу після спливу максимальних двох місяців) вимагає від сторони обвинувачення зазначення нових обставин для обґрунтування потреби в пролонгації проведення відповідних негласних заходів слідчим суддею.

М.В. Членов зазначає, що під продовженням негласних слідчих (розшукових) дій розуміється її безперервне проведення понад встановлений двох місячний строк, але не перевищуючи максимальні строки досудового розслідування [3, с. 261]. В юридичній літературі цілком слушно відзначається, що кримінальний процесуальний закон не визначає, за який час до завершення строку дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій прокурор або слідчий, за погодженням з прокурором, мають звернутися до слідчого судді з клопотанням про продовження дозволу на проведення відповідних негласних заходів [4, с. 57]. Серед представників доктрини кримінального процесу з даного приводу висловлюються такі міркування: (1) клопотання про продовження строку дії ухвали слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідно подавати не пізніше, ніж за п'ять днів до спливу строку дії зазначеної ухвали [5, с. 223]; (2) клопотання про продовження строку дії ухвали слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідно подавати не пізніше, ніж за п'ять робочих днів до спливу строку дії зазначеної ухвали [6, с. 14]; (3) строк звернення з клопотанням про продовження строку дії ухвали слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідно обирати індивідуально у кожному конкретному кримінальному провадженні з урахуванням його фактичних обставин (за два дні, за день, в останній день тощо) і це не потребує нормативної регламентації в КПК України [3, с. 260]. З наведеного слідує, що серед вчених-процесуалістів немає єдності щодо порядку ініціювання продовження строку дії дозволу слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. На наше переконання, строк в п'ять днів є цілком обґрунтованим з огляду на потребу в дослідженні слідчим суддею додаткових відомостей.

На переконання В.А. Колесника, прокурор або слідчий за погодженням з прокурором, крім відомостей, передбачених в ст. 248 КПК України, при необхідності продовження дозволу слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, повинні розкрити результати, що були отримані після початку проведення раніше дозволених негласних слідчих (розшукових) дій, надавши додаткові відомості, які розкривають підстави для продовження строку дії відповідного дозволу [7, с. 20]. Зазначені міркування є цілком слушними, оскільки з приписів КПК України не зрозуміло про які саме додаткові відомості йде мова, що на практиці призводить до численних зловживань з боку представників сторони обвинувачення.

Вивчення правозастосовної практики свідчить, що слідчий за погодженням з прокурором або прокурор не завжди надають слідчому судді та/або вказують у клопотанні додаткові відомості, які дають підстави для продовження проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У більшості випадків у клопотанні зазначаються ті ж самі обставини, що і при первинному зверненні. При з'ясуванні підстав для продовження негласних слідчих (розшукових) дій суб'єкти подання клопотання посилаються на різні

обставини, а саме: відсутність технічної можливості виконання попередньої ухвали слідчого судді; продовження злочинної чи неправомірної діяльності, яку особа «вдало конспірує та приховує» тощо [4, с. 58]. Отже, недосконаліть приписів КПК України призводить до безпідставного продовження дозволів слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що має наслідком істотне обмеження прав та законних інтересів певних осіб, які взагалі можуть мати опосередкований зв'язок з потенційними підозрюваними (обвинуваченими).

Беручи до уваги наведене, вважаємо за необхідне запропонувати викласти ч. 3 ст. 249 КПК України в такій редакції: «3. Крім відомостей, зазначених у статті 248 цього Кодексу, слідчий, прокурор повинен навести у клопотанні мотивоване обґрунтування потреби в подальшому проведенні негласної слідчої (розшукової) дії, а також додати до такого клопотання всі результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії за попередньо наданим слідчим суддею дозволом і за необхідності надати будь-які додаткові відомості, що дають підстави для продовження негласної слідчої (розшукової) дії.».

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. №9-10, 11-12, 13. Ст. 8.

2. Коваль А.А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 264 с.

3. Членов М.В. Щодо питання продовження слідчим суддею строків негласних слідчих (розшукових) дій. *Право і суспільство.* 2018. №1. Ч. 2. С. 257-263.

4. Багрій М.В., Луцик В.В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. Харків: Право, 2017. 376 с.

5. Проценко О.О. Актуальні питання продовження, припинення та повідомлення особам, відносно яких проводилось спостереження за особою, річчю або місцем в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. №9-1. С. 221-224.

6. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженнні: навч.-практ. посібник. С.С. Кудінов, Р.М. Шехавцов, О.М. Дроздов, С.О. Гриненко. 2-е видання, розшир. й доповн. Харків: Оберіг, 2015. 424 с.

7. Колесник В.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: наук.-практ. посібник. Київ: Прецедент, 2014. 135 с.

Назаренко Павло Григорович
доцент кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права
Національного університету
«Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

СТАНДАРТИ НАДАННЯ ВТОРИННОЇ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Пріоритети прав і свобод людини та громадянина є домінантними у процесі реалізацій євроінтеграційних устремлінь української держави. Історичний досвід дає підстави щодо висновку у тому, що природним шляхом розвитку сучасного суспільства є шлях цивілізації, що передбачає активне членство у міжнародному співтоваристві.

Україна, як демократична та правова держава, обрала стратегічний курс на європейську інтеграцію, тим самим зумовлюється впровадження у національне законодавство міжнародних стандартів, що регулюють адвокатську діяльність.

Стандарти організації та професійної діяльності інституту адвокатури є предметом жвавого обговорення як серед науковців, так і практиків. Погоджуємося з аналізом вказаних стандартів, запропоновані Святоцькою В.О., а саме: 1) одні науковці розглядають стандарти адвокатськоїдіяльності як передбачені міжнародними актами, чинним законодавством вимоги до якості відповідних, насамперед, процесуальних дій адвоката, а також напрацьовані адвокатською практикою методи і способи організації роботи адвоката загалом і у конкретних справах, що дають йому змогу діяти найефективніше; 2) інші вчені розкривають підхід до цього поняття лише крізь призму деонтологічних (етичних) правил професійної поведінки адвокатів, не згадуючи ні про організаційні, ні про професійні напрями їхньої діяльності; 3) третій підхід обґрунтовано поєднує організаційні, професійні та етичні аспекти здійснення адвокатської діяльності [1, С. 23-24].

Загальні цінності нашої держави закріпленні в Конституції України, так у статті 3 Конституції України зазначено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2].

Безспірним є той факт, що реформування національних правових інститутів, а особливо – адвокатури, приведення національного законодавства до європейського, наближення до загальновизнаних міжнародних і

європейських стандартів – обов'язок України перед Радою Європи та Європейським Союзом. Орієнтирами на цьому шляху є загальноприйняті у міжнародному просторі стандарти адвокатури, закріплені у ряді міжнародно-правових, регіональних та національних актів, а їх дотримання є необхідною умовою євроінтеграції України.

Серед усіх юридичних засобів захисту прав людини чільне місце належить адвокатурі. Її фундаментальним призначенням є захист прав людини і саме тому необхідне досконале функціювання цього надзвичайно важливого правозабезпечувального інституту. Реальна здійсненність і надійна захищеність прав людини є найвищим критерієм прогресивності адвокатури.

Національне законодавство визначило основні вимоги до адвокатської діяльності в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Однак, не тільки в цьому нормативному акті містяться стандарти професійної роботи адвокатів. Процесуальні кодекси України також визначають форми та порядок участі адвокатів у кримінальному, цивільному, господарському процесах та у адміністративному судочинстві. Рішення Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України та регіонів, статут Спілки адвокатів України, Асоціації адвокатів України та статути адвокатських об'єднань і бюро містять в собі стандарти внутрішньо корпоративної поведінки адвокатів [2].

В українській мові слово «стандарт» тлумачиться у трьох значеннях: 1) прийнятий тип виробів, що відповідає певним вимогам своєю якістю, хімічним складом, фізичними властивостями, розміром, вагою і т. ін.; 2) загальноприйнятий взірець у мові; 3) єдина типова форма організації, проведення, здійснення чого-небудь [3].

З погляду на сказане, слід визначити законодавче визначення слова «стандарт» в правозастосовній практиці.

Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі (далі – Стандарти) – це комплекс основних характеристик моделі гарантованого державою захисту, передбачених міжнародними правовими актами, законодавством України, у межах яких та з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту захисник є незалежним в обранні стратегії і тактики захисту у кримінальному провадженні для здійснення активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта всіма не забороненими законом засобами [4].

Слід зазначити, що окрім загальних вимог, що висуваються до захисника у кримінальному провадженні, при наданні безоплатної вторинної правової допомоги (далі – БВПД) у кримінальному судочинстві, додатковою умовою для адвоката є включення його в Реєстр адвокатів, що надають БВПД.

Згідно із рішенням Ради адвокатів України № 124 «Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України», передбачається відображення в ЄРАУ відомостей щодо адвокатів, включених до Реєстру адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги [5].

Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у

кримінальному процесі поділяють на наступні групи: загальні стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі; окремі стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги на стадії досудового розслідування; окремі стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги під час судового провадження; окремі стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги при проведенні окремої процесуальної дії; окремі стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги у спеціальному досудовому розслідуванні (in absentia).

Слід зазначити, що дотримання Стандартів є обов'язковим для адвокатів при наданні ними безоплатної вторинної правової допомоги. Порушення цих Стандартів тягне за собою цивільну відповідальність, передбачену законодавством та умовами контракту (договору) з центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – центр) (п. 3 Стандартів) [5].

Особливої уваги заслуговує те, що кожен Стандарт, не тільки є обов'язковим алгоритмом конкретних дій адвоката, а й передбачає посилання на основні джерела права, на яких він ґрунтується (стовб.3 Стандарту).

Загальні стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, передбачають 16 типових ситуацій при здійсненні захисту, і відповідно тактику дій адвоката, розглянемо деякі з них.

Після отримання доручення центру захисник у визначений законодавством або розумний строк ознайомлюється з матеріалами кримінального провадження, проводить конфіденційне побачення з клієнтом, під час якого роз'яснює йому його права, з'ясовує обставини кримінального правопорушення у викладенні клієнта, отримує від нього інформацію, що має правове значення, узгоджує правову позицію з клієнтом та за результатами складає відповідний Протокол першого побачення з клієнтом.

У разі неможливості реалізувати право на конфіденційне побачення захисник робить запис про порушення права на захист у цій частині в протоколі відповідної процесуальної дії та подає відповідну скаргу процесуальному керівнику або слідчому судді.

У випадку, коли участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений відмовляються від захисника і не залучають іншого захисника, призначений центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги захисник продовжує виконувати свої професійні обов'язки.

Захисник негайно вживає заходів для надання клієнту медичної допомоги, фіксації тілесних ушкоджень, проведення судово-медичної експертизи, якщо зовнішній вигляд або стан клієнта свідчать про застосування до нього насильства або за наявності скарг клієнта про його застосування.

Захисник з'ясовує наявність фактів застосування до клієнта катувань, інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження з боку службових осіб оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, пенітенціарної служби, інших службових осіб і за наявності таких фактів складає відповідний протокол за формою згідно з

додатком 2 до цих Стандартів, письмово повідомляє про згадані факти процесуального керівника та звертається у порядку статті 206 КПК з відповідною заявою до слідчого судді. Захисник роз'яснює клієнту його право ініціювати провадження щодо притягнення винних службових осіб до відповідальності (дисциплінарної, цивільної, адміністративної, кримінальної) та в разі отримання згоди клієнта готує відповідні процесуальні документи. За згодою клієнта в електронний спосіб інформує центр, який видав доручення, про наявність таких фактів.

Захисник веде у кожному кримінальному провадженні на електронних або паперових носіях адвокатське досьє у складі згідно з орієнтовним переліком матеріалів, визначеним додатком 3 до цих Стандартів.

Окремої уваги заслуговують стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги у спеціальному досудовому розслідуванні (in absentia).

Так, у разі призначення захисника у спеціальному досудовому розслідуванні він у розумний строк ознайомлюється з матеріалами кримінального провадження та переконується, що клієнт виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений в міжнародний розшук. Захисник самостійно визначає позицію захисту.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що Стандарти адвокатської діяльності – це своєрідні вимоги, які висуваються до адвокатів та адвокатської діяльності, а також обов'язки адвокатів. Такі стандарти повинні мати практичну спрямованість, бути наближеними до реалій українського буття, позбавленими елементів надлишкової ідеалізації.

Такі стандарти повинні мати практичну спрямованість, бути наближеними до реалій українського буття, позбавленими елементів надлишкової ідеалізації. Кодифіковані стандарти адвокатської діяльності є жорсткою системою орієнтирів юриста в процесі узгодження своїх професійних прав та обов'язків зі своїм статусом, основними завданнями і принципами діяльності.

Список використаних джерел:

1. Святоцька В.О. Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження: монографія / В.О. Святоцька. К.: Ін Юре, 2019. 480 с.
2. Яновська О.Г., Стандартизація адвокатської діяльності: вимога сьогодення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 157-162.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 254к/96-вр#Text (дата звернення 10 травня 2023 року).
4. Словник української мови: в 11 томах. – Том 9, 1978. – С. 644. URL: http://sum.in.ua/s/standart (дата звернення 10 травня 2023 року).
5. Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України : Рішення Ради адвокатів України № 124 від 04 листопада 2022 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2023-01-02-r-shennya-rau-124_63b28a1c16c1f.pdf (дата звернення 10 травня 2023 року).
6. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової

допомоги у кримінальному процесі : Наказ Міністерства Юстиції України № 386/5 від 25.02.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14#Text (дата звернення 10 травня 2023 року).

Неклеса Олександр Вікторович
викладач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Основним завданням взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. [1].

Згідно ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами Національної поліції – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції. Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. Закон визначає шість підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності, серед яких – наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про кримінальні правопорушення, що готуються; осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення. Тобто, обов'язки документування на стадії готування до вчинення кримінального правопорушення, покладені саме на уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, які у разі виявлення ознак кримінального правопорушення, зобов'язані негайно направити зібрані матеріали, що містять фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб або груп, за які передбачена Кримінальним кодексом України відповідальність, до органу досудового розслідування для здійснення досудового розслідування [2].

Службовими особами органу Національної поліції, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом, здійснювати досудове розслідування є: слідчий та дізнавач. Слідчий, дізнавач уповноважені: починати досудове розслідування за наявності підстав,

передбачених цим Кодексом; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених цим Кодексом; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 цього Кодексу; здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом [3].

Враховуючи вищевказане, можна зробити висновок, що оперативні підрозділи та органи досудового розслідування є основними службами, що виконують обов'язки з виявлення та розкриття кримінальних правопорушень в органах поліції та відповідальні за результати своєї службової діяльності відповідно до своїх функціональних обов'язків. Оперативні підрозділи та органи досудового розслідування тісно співпрацюють та мають загальну кінцеву мету в своїй діяльності. Таким чином, оперативні підрозділи здійснюють оперативно-розшукові заходи направлені на пошук та фіксацію фактичних даних про протиправні діяння суб'єктів кримінального правопорушення та в разі виявлення ознак протиправної діяльності, матеріали спрямовують до органу досудового розслідування для внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування. Слідчий, дізнавач проводить досудове розслідування відповідно до своїх компетенцій, а оперативні підрозділи здійснюють оперативне супроводження кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України 07.07.2017 №575.
2. Закон України Про оперативно-розшукову діяльність від 18.02.1992 року // ВВР України. 1992. № 22. Ст. 303 (з наступними змінами та доповненнями).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13.04.2012р. №4652-VI // Х.: Одіссей, 2012. 360 с.
4. Абламський С.Є., Юхно О.О., Лук'яненко Ю.В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навч. посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.О. Юхна. Харків: НікаНова, 2017.

ОБШАЛОВ Сергій Володимирович
доктор юридичних наук, доцент**,**
заступник директора ННІ права
та підготовки фахівців
Національної поліції

ЧАПЛИНСЬКИЙ
Костянтин Олександрович
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Під час військової агресії з боку росії дедалі збільшується кількість бойових дій. ЗСУ продовжують впевнено деокуповувати захоплені рф території та здійснювати в цих регіонах стабілізаційні заходи. За таких умов Україна намагається пришвидшити вступ до ЄС та інтегруватися у НАТО. Виходячи з цього виникає необхідність продовження раніше започаткованих реформ, особливо у правоохоронній сфері. Особливе місце в цій діяльності приділяється протидії корупції та організованій злочинності. Криміногенна ситуація в Україні дедалі ускладнюється. Спостерігається зміна структури і характеру злочинності. На жаль, і далі фіксується збільшення кількості насильницький протиправних дій, особливо тяжких і особливо тяжких злочинів. Швидке розкриття тяжких злочинів напряму залежить від належної взаємодії оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції у кримінальних провадженнях. Це дозволяє якісно спланувати проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, НСРД та оперативно-розшукових заходів [1, с. 247-248; 2].

Сучасний розвиток правовідносин у сфері захисту прав і свобод людини не повинен відбуватись без покращення діяльності правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, з попередження, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Можливість ефективного використання правової думки населення щодо соціальної необхідності недопущення відносно громадян учинення кримінальних правопорушень повинна стати основою у подальшій розробці законодавчого, нормативного та організаційного регулювання зазначеної діяльності.

Нормативно, усі заходи та дії працівників підрозділів слідства, прокуратури, суду та пенітенціарної служби врегульовані основним законом

України – Конституцією, Законами, кодексами України та внутрішньовідомчими наказами, розпорядженнями й вказівками. При цьому, ставлячи в основу своїх дій забезпечення прав та свобод громадян (Конституція) та здійснення об'єктивного кримінального судочинства, які є загальними, кожні з перерахованих галузей мають виконувати й окремі свої завдання, що передбачені законодавством тільки для них. Довий час під поняттям «поліція» чи «поліцейська діяльність» розумілися усі форми, в яких втілювалося вторгнення уряду у приватне та суспільне життя. Лише з XIX ст. цей термін отримав більш конкретне значення: поліцією стали називати урядову діяльність, спрямовану на створення спільних умов безпеки, які окрема особа не здатна забезпечувати собі власними силами. Сутність же поліцейського завдання полягала у тому, щоб усувати загрози особі, суспільству, державі [3, с. 11].

Для належного забезпечення протидії злочинності силами та засобами адміністративної, процесуальної та оперативно-розшукової діяльності, на наш погляд, потрібно чітко розмежувати сфери її застосування та корисність для сучасного суспільства. Послідовно розкриваючи завдання, що законодавство ставить перед оперативним підрозділами правоохоронних органів, слід відмежувати наступні основні напрями застосування зазначених складових у протидії злочинності:

– пошук й фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій;

– отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

І якщо перший напрям фактично повністю повинен забезпечувати припинення та розкриття, а згідно нового кримінального процесуального кодексу – розслідування кримінальних правопорушень (справ кримінального провадження), то другий може містити суспільну користь й поза межами кримінального провадження, тобто повинен вирішувати питання попередження негативних явищ, подій, навіть тих, що не врегульовані чи не достатньо врегульовані чинним законодавством, але можуть призвести суттєву шкоду.

Більше того, КПК України визначив основними завданнями кримінального провадження захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

І якщо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду ... є достатньо аргументованим та підкріпленим змістом конкретних статей, то питання захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, на нашу думку, потребує додаткового розгляду та обговорення. Кодекс, на наш погляд, більше розкриває процедурний порядок поновлення прав і свобод, відшкодування шкоди у зазначеному напрямку. Питання ж попередження (недопущення, припинення) кримінальних правопорушень покладається на слідчого, який є офіційною і публічною особою та оперативні підрозділи (ст. 41), які можуть виконувати письмові доручення слідчого, користуватися, при цьому його правами, але «не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора».

З огляду на те, що більшість кримінальних правопорушень можна розкрити за допомогою переважно негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, оскільки злочинці, при їх вчиненні, усіляко намагаються замаскувати чи знищити сліди злочину, по можливості зменшити кількість очевидців та свідків, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, потребує більш розгорнутого вигляду.

На нашу думку, актуальним питанням сьогодення є визначення сутності здійснення своєї роботи працівниками Національної поліції України у напрямку забезпечення захисту прав і свобод громадян. Тому дискусія з цього приводу не є безпідставною. Справедливість, об'єктивність, точне дотримання норм закону – головні вимоги слідчої діяльності.

У Конституції України підкреслюється, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Це повною мірою стосується особи правоохоронця. Конституція України підкреслює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, тому положення Основного Закону збігаються з загальнолюдським розумінням сутності гуманізму та принципами Загальної Декларації прав людини [4].

Розкриття та розслідування кримінальних правопорушень – це процес установлення істинного знання щодо конкретної справи кримінального провадження, тобто з'ясування істини шляхом повного, всебічного й об'єктивного дослідження обставин справи, що полягає у збиранні, пошуку, виявленні, процесуальній фіксації інформації та доказів, перевірці винуватості осіб, які вчинили злочин, притягненні до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочину і захисті від необґрунтованого притягнення осіб, непричетних до його учинення [5].

Перелік зазначених умов є важливим та потребує, на наш погляд, додаткового розкриття, розгляду та нормативного регулювання. Інформацію про подію вчинення злочину підрозділи Національної поліції отримують від з

різних джерел. У більшості випадків її отримують у вигляді заяв громадян, повідомлень посадових осіб та представників громадськості. Громадяни повідомляють про такі злочини, в яких вони були потерпілими, менше – свідками, або коли стало відомо про злочин від третіх осіб. Але сьогодні значна частина громадян, на жаль, не розуміє необхідності повідомляти до правоохоронних органів інформацію про подію злочину, обставини його учинення або про осіб, що підозрюються у вчиненні злочину.

Крім того, правовідносини, що існують у кримінальному судочинстві, зазвичай, «перевантажують» свідків, понятих, потерпілих процесуальними обов'язками. Правове регулювання діяльності правоохоронних органів України, зокрема Національної поліції, надає можливість повного та всебічного використання всіх їхніх наявних сил та засобів у практичній діяльності, тому приведення до сучасних соціальних вимог суспільства нормативного забезпечення існуючих правовідносин є вкрай важливим та необхідним [4].

Список використаних джерел:

1. Чаплинський К.О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка* : Науковий журнал. Випуск № 4 (100). Івано-Франківськ, 2022. С. 247-258.

2. Чаплинський К.О. Координація взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : Науковий журнал. 2022. Спеціальний випуск № 2 «Держава і право в умовах воєнного стану». С. 89-95.

3. Антологія міжнародного поліцейського права. (Історія. Предмет. Методи. Норми. Класифікація) у двох томах. / Під загальною редакцією: Ю.І. Римаренка, В.В. Коваленка, В.Я. Тація, Ю.С. Шемшученко, О.М. Бандурки, А.П. Гетьмана, О.М. Джужи, О.В. Негодченка, В.І. Олефіра. Т. 1. Від криміналістики до поліцеїстики. – Херсон: Айлант,2010. 724 с.

4. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – Київ : Преса України, 1997. 80 с.

5. Обшалова І.В. Соціальна складова протидії злочинам підрозділами національної поліції (теоретичні та правові аспекти). *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі конституційної реформи*: матер. ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 31 берез. 2017 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 22–25.

ОГУРЧЕНКО
Володимир Георгійович
кандидат юридичних наук, докторант
кафедри криміналістики та домедичної
підготовки Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Питання організації і тактики проведення НСРД у теорії криміналістики є досить новим поняттям, адже такий різновид слідчих (розшукових) дій у КПК України з'явилося лише після реформування процесуального законодавства у 2012 році. До цього періоду такі негласні засоби не були під правовим регулюванням кримінального процесуального законодавства, і їх тактичні засади досліджувалися в основному в теорії оперативно-розшукової діяльності. Після вказаних новел КПК України серед науковців теорії криміналістики постало завдання щодо розробки нових тактичних рекомендацій щодо тактичних особливостей провадження НСРД. Під час розслідування тяжких злочинів, особливо організованої злочинної діяльності, для всебічного, повного і об'єктивного розслідування, встановлення усіх обставин кримінального провадження, викриття винних осіб, притягнення їх до кримінальної відповідальності, виникає необхідність у проведенні НСРД.

Розглядаючи особливості організаційно-тактичного забезпечення проведення НСРД, перш за все постає питання, чи є відмінності в тактичному плані їх проведення від слідчих (розшукових) дій, і чи залежать вони від виду злочину, що розслідується.

У юридичній літературі подібні питання вже були предметом дискусії серед наукової спільноти. Так, на думку одних учених, негласність слідчих (розшукових) дій означає лише особливий порядок їх підготовки, проведення, фіксації та зберігання і використання отриманих результатів у режимі прихованості до певного часу від інших осіб, які не причетні до їх проведення. В усьому іншому тактика проведення таких негласних процесуальних дій нічим не відрізняється від загальної тактики діяльності слідчого під час досудового розслідування, а до тактичних прийомів про ведення НСРД мають бути застосовані загальні вимоги, зокрема, й щодо їх вибірковості [1, с. 4].

На думку інших учених, знання слідчих недостатньо для тактики проведення НСРД, і здійснюючи аналіз нововведень у КПК 2012 році пропонують одним зі стратегічних напрямів вдосконалення підготовки слідчих нової формації та оптимізації їх діяльності розроблення спецкурсу з

тактичного забезпечення провадження НСРД [2, с. 11]. В частині проведення НСРД криміналістична тактика має бути сформована на основі оперативно-розшукової з урахуванням мети, завдань та юридичних умов слідчої діяльності [3, с. 199].

НСРД, що проводяться при розслідуванні конкретних видів злочинів мають свої тактичні особливості. Аргументами на користь даної тези містяться в самому їх визначенні, закріпленому у ч. 1 ст. 246 КПК України, відповідно до якої НСРД є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню. Проте в самому КПК вказується на одну з основних особливостей такого різновиду СРД – це негласний характер. В цілому, таємний характер сприяє ефективному їх проведенню. Однак рекомендації щодо організації і тактики їх проведення містяться у відомчих інструкціях, які мають обмежений доступ, що зумовлює складність у їх аналізі, дослідженні, і формуванні на основі їх рекомендацій щодо конкретних видів кримінальних правопорушень.

Останнім часом способи злочинної діяльності суттєво змінилися, дедалі вони набувають більш складного і витонченого характеру. Більшість кримінальних правопорушень характеризуються складними схемами, завуальованістю, часто з використанням при цьому технічних засобів зв'язку національних та іноземних операторів, комп'ютерної техніки. Виходячи з цього одним із основних інструментів отримання доказів і даних про особу злочинця є проведення НСРД.

Одними з розповсюджених НСРД при розслідуванні кримінальних правопорушень є накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та виїмка; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та зняття інформації з електронних інформаційних систем. Відповідно до ч. 4 ст. 258 вказані НСРД є різновидами втручання в приватне спілкування.

Якщо при розслідуванні кримінального провадження є підстави вважати, що у кореспонденції особи містяться відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, доцільно проводити таку НСРД, як накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та виїмку. Відповідно до ч. 4 ст. 261 КПК України кореспонденцію, на яку можна накласти арешт є листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, інші матеріальні носії передавання інформації між особами.

На думку В.І. Галагана і В.В. Шума, до кореспонденції, на яку може бути накладено арешт, крім зазначеної у ч. 4 ст. 261 КПК України, можуть бути також віднесені: електронні повідомлення (охоплює електронну пошту, SMS- та MMS-повідомлення); фіксовані голосові повідомлення; радіограми та повідомлення факсом [4, с. 37].

Процесуальний порядок проведення НСРД зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж регламентується ст. 263 КПК України і є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання

інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Виходячи з того, що злочинці переважно використовують різноманітні електронні системи, доцільним при розслідуванні злочинів проводити НСРД, передбачену ст. 264 КПК – зняття інформації з електронних інформаційних систем. Тактичні особливості проведення цієї НСРД у теорії є не досить дослідженим, і потребують ґрунтовного аналізу. Важливе значення має встановлення ідентифікаційних ознак електронної інформаційної системи, що підлягатиме дослідженню, адже втручання у таку сферу є обмеженням конституційних прав і свобод громадян, тому слідчий зобов'язаний унеможливити порушення прав осіб, непричетних до злочину. Ідентифікаційними ознаками електронної інформаційної системи є: IP-адреса, яка є унікальним ідентифікатором пристрою (комп'ютера або маршрутизатора), підключеного до локальної мережі або Інтернету; доменне ім'я, що дозволяє ідентифікувати в мережі Інтернет веб-сайт або адресу електронної пошти; серійний номер та характеристики автоматизованої системи та ЕОМ [5].

Під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій важливе значення має оперативно-розшукове забезпечення їх проведення, що дозволяє зазначені заходи проводити більш ефективно. В цілому, оперативно-розшукова складова у кримінальному провадженні повинна бути більш широкою, ніж вона є в умовах сьогодення. Нормативно-правове регулювання з процесуального, кримінального, кримінально-виконавчого та оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження буде більш ефективним у разі взаємного доповнення, а не взаємних протиріч.

Список використаних джерел:

1. Колесник Ю.В. Тактичні прийоми проведення слідчих (розшукових) дій як криміналістичні засоби діяльності слідчого. *Часопис Академії адвокатури України.* 2013. № 4. С. 1–6.

2. Берназ В.Д. Нові професійні функції слідчого при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та напрями вдосконалення їх підготовки. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 8–12.

3. Грібов М.Л. Поняття та зміст криміналістичної тактики в контексті законодавчих новацій у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства.* 2015. № 2. С. 194–200.

4. Галаган В.І. Процесуальний порядок накладення арешту на кореспонденцію у кримінальному провадженні України: монографія / В.І. Галаган, В.В. Шум. Київ, 2017. 168 с.

5. Луцик В.В. Зняття інформації з електронних інформаційних систем.URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/vchfo_2014_4_25.pdf.

Патик Леся Леонідівна
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Патик Андрій Анатолійович
завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, с.н.с.

ОСНОВНІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ВИЯВЛЕННЯ ПРИХОВАНИХ СЛІДІВ ПАЛЬЦІВ РУК ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ

Сліди пальців рук є основною доказовою базою серед матеріальних слідів відображень, які складають міцну доказову базу у процесі розслідування кримінальних правопорушень. Процес виявлення, фіксації та вилучення такого виду криміналістично значущої інформації вимагає чіткого алгоритму дій та відповідного технічного забезпечення.

Сучасні вчені-криміналісти як: В. А. Журавель, І. В. Пиріг, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та інші, під науково-технічними засобами пропонують розуміти прилади, пристрої і матеріали, які використовують для збирання та дослідження доказів або створення умов, що запобігають учиненню кримінальних правопорушень [1, с. 70; 2, с. 58; 3, с. 93-94].

Виявлення слідів пальців рук потребує відповідного науково-технічного забезпечення, оскільки візуальні способи не завжди дають позитивні результати, особливо коли слід є застарілим, або знаходиться на темній чи кольоровій поверхні тощо.

На сучасному етапі розвитку науки криміналістики, до техніко-криміналістичних засобів виявлення прихованих слідів пальців рук, під час проведення огляду місця події, можна віднести такі:

1 – джерела світла: ліхтарі світлодіодні, ліхтарі багатоспектральні ультрафіолетові освітлювачі (дозволяють виявити слабовидимі сліди на різних поверхнях, на попередньо оброблених різними методами поверхнях тощо);

2 – лупи: ручні зі збільшенням до 10 крат, з підсвічуванням та вбудованою шкалою, багатофункціональні кишенькового типу (обладнані двома асферичними лінзами та мікроскопом, зі світлодіодним підсвічуванням);

3 – лазерні опромінювачі (дозволяють виявити невидимі сліди шестимісячної давнини на папері, грошових купюрах, синтетичній шкірі, липкому боці ізоляційної стрічки тощо);

4 – дактилоскопічні порошки (використовуються для виявлення свіжих слідів):

а) звичайні, на немагнітній основі (розроблені для виявлення прихованих відбитків пальців на неметалевих гладких непористих поверхнях, таких як скло, пофарбована деревина, металева фурнітура тощо);

б) важкі не магнітні (розроблені для використання в несприятливих погодних умовах, таких як підвищена вологість повітря або вітер, оскільки мають металеві компоненти, які додають їм ваги);

в) спеціального призначення (розроблені для пошуку відбитків пальців на металевих поверхнях);

г) на магнітній основі (розроблені для виявлення прихованих відбитків рук на неметалевих непористих поверхнях, включаючи пластик, папір, картон і деревину, використовуються на світлих або темних поверхнях, мають високі адгезивні властивості);

д) флуоресцентні (використовуються для виявлення слідів на темній та багатокольоровій поверхнях):

- магнітні (використовуються на всіх немагнітних поверхнях, особливо ефективно проявляють себе на забарвлених рівних пористих поверхнях, таких як пофарбована деревина, деякі види шкіри, папір, картон, пластик тощо);

- немагнітні (використовуються на всіх немагнітних поверхнях, особливо ефективно проявляють себе на забарвлених ламінованих або лакованих поверхнях);

5 – пензлі та аплікатори для дактилоскопічних порошків:

а) пензлі для немагнітних порошків (скловолоконні, з натурального ворсу: білки, кози, пір’я марабу);

б) аплікатор «рукавичка» для немагнітних порошків – це інноваційне рішення для дактилоскопічних досліджень на гладких, рівних поверхнях, що мають велику площу;

в) аплікатор для магнітних порошків (оснащений пружинним механізмом, має сталеву ручку, до якої прикріплений міцний неодимовий магніт на який і налипає магнітний порошок утворюючи візуальну щіточку);

6 – хімічні реагенти:

а) порошки, клей-порошки, клеї поліціанакрилату (використовується для окурювання старих прихованих відбитків пальців на різноманітних поверхнях, включаючи скло, пластик, метал і фарбу, оброблені сліди дають люмінесценцію під дією ультра-фіолетових променів);

б) реагент малої частки (SPR) є швидким та ефективним засобом для виявлення свіжих відбитків пальців на вологих металевих або скляних поверхнях. Залежно від виду, містить частки дисульфіду молібдену, діоксиду титану, флуоресцентну речовину (для візуалізації проявлених відбитків використовуються джерела ультрафіолетового світла);

в) нінгидрин: кристали або порошок для створення розчину (використовуються для виявлення невидимих слідів рук на пористої поверхні,

такий як: папір, картон, валюта, сира деревина, є надзвичайно чутливим і забезпечує чіткі, контрастні відбитки);

г) діазафлуорен (DFO): спрей або порошок (є аналогом нінгідрину і використовується для пошуку та візуалізації прихованих відбитків пальців на пористих різнокольорових поверхнях, у 2,5 рази перевищує ефективність використання нінгідрину при пошуку прихованих відбитків, такожефективний для виявлення прихованих слідів крові. При нагріванні оброблених предметів дослідження, час візуалізації прихованих відбитків становить 10-20 хвилин);

7 – комплекти пошуку, виявлення та візуалізації прихованих слідів рук:

а) комплект RUVIS (спектрофотометричний пристрій для посилення зображення, який визначає місцезнаходження необроблених порошками або хімічними реактивами відбитків пальців та інших доказів на непористих поверхнях методом відбитого УФ-світла, візуалізує об'єкти від 70 мм до нескінченності без використання додаткових адаптерів або лінз. Стабілізаційна система Black Talon дозволяє проводити вимірювання, аналіз і візуалізацію відбитків у будь-яких умовах. Вбудовані високоточні шкали з лазерним гравіюванням поділок дозволяють легко позиціонувати обладнання як в зоні огляду, так і поза нею);

б) набір світлодіодних криміналістичних джерел світла OFK-8000 OPTIMAX™ Multi-Lite™ (забезпечує неруйнівний і безпечний метод виявлення прихованих відбитків пальців та інших слідів на місці події) [4].

Звичайно, перераховані вище техніко-криміналістичні засоби не є вичерпними, у криміналістиці описані значно більша їх кількість, однак саме такі є найбільш поширеними у використанні під час проведення огляду, оскільки швидко та якісно уможливлюють виявити приховані сліди папілярних візерунків на різних поверхнях. На превеликий жаль, в арсеналі інспектора-криміналіста немає усіх видів таких засобів, але деякі з них мають універсальний характер і за їх допомогою вирішується складний і широкий спектр завдань з виявлення такого виду слідів.

Список використаних джерел:

1. Пиріг І. В. Технічне забезпечення експертної діяльності. *Криміналістичний вісник*. № 2 (24). 2015. С. 70-77. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/1898/1/%D0%9F%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B3%20%D0%86.%D0%92..pdf;

2. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти / [кол. авторів: Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.;

3. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін. ; за ред. В. В. Пясковського ; 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

4. Комплект для порошку, виявлення та візуалізації прихованих слідів рук RUVIS. URL: https://pro-expert.in.ua/ua/p1811314273-komplekt-dlya-poshuku.html.

Пашковський Микола Іванович
науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального
процесу та судоустрою
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса Національної академії
правових наук України,
кандидат юридичних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ СПІЛЬНИХ СЛІДЧИХ ГРУП

Однією з процесуальних форм міжнародного співробітництва під час кримінального провадження є здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень спільними слідчими групами.

В чинному КПК України питання створення і діяльності спільних слідчих груп (далі – ССГ) врегульовано в статті 571.

Слід зазначити, що Україна має позитивний досвід використання вказаного інституту. Одним з найбільш відомих публічних прикладів є створення та участь в ССГ для координації міжнародного кримінального розслідування злочинів, пов’язаних зі збиттям літака рейсу МН17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 року, відповідно до Угоди між Україною та Королівством Нідерландів про міжнародне правове співробітництво щодо злочинів, пов'язаних зі збиттям літака рейсу МН17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 року [1] та п. 20-3 розділу XI “Перехідні положення” КПК України.

Після повномасштабного збройного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року та широкомасштабного і систематичного вчинення нападів на цивільне населення з боку російських військових, інших порушень міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини, що спричинило масову евакуацію громадян України в країни Європи, перед правоохоронними органами постав виклик з організації досудового розслідування надзвичайно великої кількості основних міжнародних злочинів (злочину агресії, геноциду, воєнних злочинів) та збирання доказів щодо вчинення злочинів проти людяності для наступного повідомлення Міжнародного кримінального суду (МКС) в умовах обмеженості ресурсів, недоступності місць вчинення злочинів та перебування значної кількості свідків та потерпілих за межами України.

Відомо, що саме Євроюст вже 2 березня 2022 року організував координаційну зустріч на прохання національних органів влади Литви, Польщі

та України для обговорення судового переслідування ймовірних основних міжнародних злочинів, скоєних в Україні, а вже 25 березня 2022 року за підтримки Євроюсту на підставі угоди між цими державами створено спільну слідчу групу (JIT) з розслідування ймовірних тяжких міжнародних злочинів (пізніше до JIT доєдналися 25 квітня 2022 р. – Офіс Прокурора МКС, 30 травня 2022 р. – Естонія, Латвія та Словаччина, 13 жовтня 2022 р. – Румунія) [2]. Євроюст має відповідну експертизу щодо найтяжчих (основних) міжнародних злочинів (злочину агресії, геноциду, воєнних злочинів та злочинів проти людяності), оскільки він забезпечує діяльність Секретаріату Європейської мережі з розслідування та судового переслідування геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів («Мережа геноциду») та є спостерігачем в цій Мережі; разом з цією Мережею підтримує розслідування та судове переслідування основних міжнародних злочинів на національному рівні, наприклад, "сприяючи спільним підходам і забезпечуючи ефективний обмін оперативною інформацією, доказами, знаннями та ресурсами" [3].

Безумовно, це свідчить про значний досвід ЄС в протидії основним міжнародним злочинам. Крім того, власні розслідування основних міжнародних злочинів ведуть деякі інші держави-члени ЄС на підставі універсальної або персональної кримінальної юрисдикції (зокрема, Іспанія, Німеччина та інш.). Ще більша кількість держав надають Україні допомогу у збиранні доказів.

У зв'язку з цим постає питання чи відповідає ст. 571 КПК України процесуальній ситуації, що склалася у зв'язку з діяльністю вказаної JIT, потенційним розширенням її предмету відання на злочин агресії з метою забезпечити діяльність новостворених: Бази даних доказів щодо основних міжнародних злочинів (Core International Crimes Evidence Database – CICED) [4] та Міжнародного центру з переслідування злочину агресії – International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine (ICPA).

29 квітня 2022 року у Верховній Раді України за № 7330 зареєстровано проект Закону про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення діяльності спільних слідчих груп, яким пропонується: (і) закріпити за Генеральним прокурором (особою, яка виконує його обов'язки) повноваження надавати доручення керівнику органу досудового розслідування (ОДР) про створення ССГ, якщо кримінальне правопорушення вчинено на території України; (іі) надати право керівнику ОДР за погодженням з Генеральним прокурором (особою, яка виконує його обов'язки) приймати рішення у формі постанови про створення ССГ, визначаючи при цьому її склад, у тому числі старшого слідчого ССГ, який здійснюватиме координації її діяльності; (ііі) передбачити можливість членів ССГ за письмовим погодженням зі старшим слідчим ССГ проводити слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії на території держави, де вчинено кримінальне правопорушення, або на території однієї з держав, компетентні органи якої є членами ССГ, якщо цього вимагають потреби досудового

розслідування та судового провадження; (iv) визначити правила допустимості доказів, отриманих членами ССГ у рамках кримінального провадження [5].

Детальний критичний аналіз цього проєкту надано у висновку експертів Ради Європи, зокрема зроблено такі співпадаючі з нашою позицією зауваження: (i) що рішення Генерального прокурора про створення ССГ приймається після укладання відповідної угоди з компетентними органами заінтересованих держав; (ii) що можливе делегування Генеральним прокурором своїх функцій щодо ССГ; (iii) що старшим слідчим (українським слідчим) не обов'язково повинен бути керівник українського ОДР; (iv) потребує розв'язання питання чи входитимуть до складу спільних слідчих груп інші особи, крім слідчих і їхніх колег з іноземних держав; (v) потрібно визначитися з питанням про можливість укладати угоди про ССГ з органами міжнародних або міждержавних організацій та ряд інших істотних зауважень [6]. Крім того, Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України висловило критичні зауваження, зокрема щодо доречності посилання на "судове провадження"; узгодженості проекту з Законом України «Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах» від 01.06.2011 № 3449-VI; необхідності додаткового обґрунтування положення щодо призначення саме старшого слідчого для координації діяльності членів спільної слідчої груп; узгодженості проєкту з ч. 2 ст. 550 КПК та інш. [7].

З цими зауваженнями погоджуємося та висловлюємо додаткові, виходячи з практики функціонування зазначеної JIT.

1. Ані ст. 571 КПК України, ані проєкт Закону № 7330 не передбачають участь в ССГ Офісу прокурора МКС, а з урахуванням тенденції до створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, то та органу розслідування такого Трибуналу (на цей час є розуміння, що таким органом буде ICPA). Відповідно, це породжує питання про незаконність діяльності відповідних представників від вказаних міжнародних органів у складі ССГ, зокрема на території України. При цьому слід зважати, що розділ IX-2 КПК України щодо особливостей співробітництва з МКС про таку форму співробітництва як ССГ не згадує, а КПК взагалі не містить регламентації співробітництва з іншими аніж МКС органами міжнародного кримінального правосуддя. Очевидно, що в цій частині є прогалина.

2. Другою, на наш погляд, істотною прогалиною є те, що ані ст. 571 КПК України, ані проєкт Закону № 7330 не згадують угоду про створення ССГ, яка, як правило, має визначальне значення в діяльності ССГ. ССГ створюється на підставі згоди центральних органів заінтересованих держав, яка, як правило, оформлюється відповідною угодою. Дослідники відзначають, що такі угоди визначають, як організаційно-правові умови створення та діяльності ССГ, так і питання, що мають процесуальний характер: роль відряджених членів; вимоги щодо розкриття інформації та допустимості доказів. Такі угоди мають відповідні темпоральні характеристики [8, с. 78]. Типові угоди розроблені як в

Євроюсті, так і в системі Ради Європи, отже Україна буде їх використовувати чи орієнтуватися на їх положення. Тому в тексті ст. 571 КПК України має бути відсилання до угоди про створення та діяльність ССГ, якою можуть встановлюватися додаткові умови щодо складу та порядку діяльності ССГ. У випадку, коли угода містить положення, що конкурують з КПК України (встановлюють відмінні правила), має застосовуватися КПК України (тоді втрачається їх сенс), або згідно з ч. 2 ст. 1 КПК згода на обов'язковість такої угоди має бути надана Верховною Радою України (як це було зроблено з вищезазначеною Угодою між Україною та Королівством Нідерландів [1].

3. Частина 3 ст. 571 КПК в редакції проєкту Закону № 7330 викладена таким чином, що не зрозуміло чи мають бути дотримані вимоги КПК України щодо проведення процесуальних дій та заходів, які вимагають погодження прокурора або ухвали слідчого судді, оскільки складається враження, що достатньо для таких ситуацій лише "письмового погодження зі старшим слідчим спільної слідчої групи".

4. Немає сумнівів, що в наш час діяльність ССГ неможлива без використання відповідних інформаційно-телекомунікаційних систем досудового розслідування та інформаційних систем з управління інформацією та доказами (що використовуються для зберігання та аналізу доказів). У тому числі мова може йти про використання Бази даних доказів щодо основних міжнародних злочинів (CICED) [4]. Однак, якщо такі системи відрізнятимуться від передбаченої ст. 106-1 КПК України, то поставатиме питання щодо допустимості відповідних доказів. Таке питання має вирішуватися в угоді про створення та діяльність ССГ, а сама можливість використання подібних систем має бути передбачена ст. 571 КПК України.

Тези цієї доповіді підготовлено в рамках виконання фундаментальної теми: «Теоретико-правові проблеми цифровізації кримінального провадження в Україні» (№ державної реєстрації: 0121U114401).

Список використаних джерел:

1. Угода між Україною та Королівством Нідерландів про міжнародне правове співробітництво щодо злочинів, пов'язаних зі збиттям літака рейсу MH17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 року : Угода Україна від 07.07.2017 р. : станом на 12 лип. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528_002-17#Text (дата звернення: 23.05.2023).

2. Joint investigation team into alleged core international crimes committed in Ukraine – Milestones. Eurojust, 2023. 1 p. URL: https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/joint-investigation-team-into-alleged-core-international-crimes-committed-in-ukraine-milestones.pdf (date of access: 23.05.2023).

3. Genocide Network. Eurojust. URL: https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/practitioner-networks/genocide-network (date of access: 23.05.2023).

4. Початок роботи бази даних доказів основних міжнародних злочинів і нового Міжнародного центру переслідування злочину агресії на базі Євроюсту. Eurojust. URL: https://www.eurojust.europa.eu/ua/news/pochatok-roboty-bazy-danykh-dokaziv-osnovnykh-mizhnarodnykh-zlochyniv-i-novoho-mizhnarodnoho (дата звернення: 23.05.2023).

5. Проєкт Закону «Про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення діяльності спільних слідчих груп» : від 29.04.2022 р. № 7330.

URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39520 (дата звернення: 23.05.2023).; Пояснювальна записка до проєкту Закону «Про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення діяльності спільних слідчих груп» : від 29.04.2022 р. № 7330. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39520 (дата звернення: 23.05.2023).

6. Експертний висновок експертно-консультативної групи Ради Європи з підтримки Офісу Генерального прокурора України щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення діяльності спільних слідчих груп». На основі коментарів пана Джеремі Макбрайда та за рецензією пані Нони Цоцорії. 2022. 17 с. URL: https://rm.coe.int/coe-expert-opinion-ua-joint-investigative-teams-draft-law-7330-ukr/1680a71abd (дата звернення: 23.05.2023).

7. Висновок на проект Закону України «Про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення діяльності спільних слідчих груп» : від 29.04.2022 р. № 7330. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39520 (дата звернення: 23.05.2023).

8. Красноборова М. П. Спільні слідчі групи: адміністративно-правовий та організаційний аспекти діяльності : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 215 с.

Полтавський Андрій Олександрович
науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертології
Навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ РОЗРОБЛЕННЯ СТАНДАРТНИХ ОПЕРАЦІЙНИХ ПРОЦЕДУР ЗБИРАННЯ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ

На початку XXI століття в Україні розпочалося акредитування установ із судово-експертного забезпечення правосуддя на відповідність їх (установ) діяльності вимогам міжнародного стандарту, розробленого Міжнародною організацією зі стандартизації (далі – ISO) та Міжнародною електротехнічною комісією (далі – IEC), що гармонізований на регіональному рівні Європейським комітетом зі стандартизації (CEN) та прийнятий в Україні Національним органом зі стандартизації (НОС) як національний нормативний документ – ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT) [1] (далі – ДСТУ EN ISO/IEC 17020). На відповідність міжнародному стандарту ДСТУ EN ISO/IEC 17025 акредитуються установи, діяльність яких пов’язана, наприклад, із випробуванням будівельних матеріалів, вуглеводневої сировини та

нафтопродуктів, транспортних засобів, технічних засобів зв'язку, продуктів харчування тощо, тобто зазначеним стандартом встановлюються загальні вимоги до компетентності, у т. ч. криміналістичних (експертних) лабораторій, пов'язаних із проведенням судових експертиз [2, с. 130].

Інтерпретування вимог ДСТУ EN ISO/IEC 17025 до діяльності установ, що здійснюють судово-експертне забезпечення правосуддя, здійснено Міжнародною організацією для органів з акредитації (далі – ILAC), якою було розроблено першу редакцію документа ILAC G-19:2002 Керівництво для криміналістичних лабораторій, що застосовувався при акредитуванні криміналістичних (експертних) лабораторій на відповідність вимогам ISO/IEC 17025 (далі – Керівництво G-19) [3].

У 2008 році Генеральною Асамблеєю Європейської кооперації з акредитації (EA) та Генеральною Асамблеєю Європейської мережі криміналістичних установ (ENFSI) ратифікується Керівництво з імплементації міжнародного стандарту у сфері розслідування місця злочину [4], розробленого ISO та IEC, що гармонізований на регіональному рівні CEN та прийнятий в Україні НОС як національний нормативний документ – ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування (EN ISO/IEC 17020:2012, IDT; ISO/IEC 17020:2012, IDT) [5] (далі – ДСТУ EN ISO/IEC 17020). Таким чином, було унормовано процеси акредитування діяльності установ із техніко-криміналістичного забезпечення правосуддя. Проте, й цей стандарт носить загальний характер – за ним акредитуються установи, діяльність яких пов'язана, наприклад, із перевірянням (інспектуванням) цистерн для перевезення небезпечних вантажів, експертизою стану охорони праці та безпеки промислового виробництва суб'єктів господарювання, що виконують та/або експлуатують (застосовують) обладнання підвищеної небезпеки, тощо [2, с. 130].

У 2014 році з метою роз'яснення процесів акредитування підрозділів із техніко-криміналістичного забезпечення (здійснюючих огляди місць подій та ведення баз даних (дактилоскопічної, генної (ДНК-профілів) тощо інформації), а також для напрямків діяльності криміналістичних (експертних) лабораторій, у ході яких не застосовуються інструментальні методи дослідження, на відповідність вимогам ДСТУ EN ISO/IEC 17020 ILAC актуалізує Керівництво G-19, що отримало нову назву – ILAC G19:08/2014 Модулі в криміналістичному процесі [6].

Поряд із цим, у 2012 році бачить світ міжнародний стандарт щодо огляду місць подій, пов'язаних зі збиранням цифрових (електронних) доказів, що гармонізований в Україні як ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів (ISO/IEC 27037:2012, IDT) (далі – ДСТУ ISO/IEC 27037) [7]. Окрім того, на сьогодні розроблені взаємопов'язані із ДСТУ ISO/IEC 27037 міжнародні стандарти, що стосуються проведення експертних досліджень цифрових доказів.

У 2018 році ISO презентуються дві частини із п'яти серійного міжнародного стандарту, що гармонізовані на регіональному рівні EN та прийняті в Україні НОС як національні нормативні документи, зокрема:

– ДСТУ ISO 21043-1:2021 Криміналістика. Частина 1. Терміни та визначення понять (ISO 21043-1:2018, IDT) [8] (далі – ДСТУ ISO 21043-1);

– ДСТУ ISO 21043-2:2018 Криміналістика. Частина 1. Виявляння, фіксування, вилучання, транспортування та зберігання об'єктів (ISO 21043-2:2018, IDT) (далі – ДСТУ ISO 21043-2) [9].

Зазначені частини серійного стандарту носять вузькопрофільний характер й стосуються регламентації термінів і визначення понять криміналістичного процесу (від виявляння слідової інформації до суду), а також загальної технології оглядання місць подій, зокрема, збирання (виявляння, фіксування, вилучання, транспортування та зберігання (до експертування) матеріальних об'єктів, що можуть мати потенційну криміналістичну значущість, відповідно. Інші три частини серійного стандарту ISO 21043, що знаходяться в стадії розробляння, пов'язані із першими двома, стосуються проведення експертування (експертних досліджень або судових експертиз), а саме аналізування, інтерпретування, звітування.

Із прийняттям міжнародних стандартів ISO/IEC 27037, ISO 21043-1, ISO 21043-2 світові установи із техніко-криміналістичного забезпечення правосуддя отримали уніфіковані загальні технології огляду місць подій, пов'язаних зі збиранням електронних та матеріальних доказів, що має важливе значення для розслідування транснаціональних злочинів, документування військових злочинів тощо, наслідки яких розглядатимуться в міжнародних судах.

На сайті ISO зазначено, що ISO/IEC 27037 призначений, у т. ч. для полегшення обміну потенційними цифровими доказами між різними, у т. ч. й міжнародними, юрисдикціями [10]. Крім того, на сайті CEN занотовано попередження щодо впровадження опублікованих двох частин серійного європейського стандарту ISO EN 21043 Національними органами стандартизації членів Європейського Союзу протягом 6 місяців з дати їх публікації [11].

Аналізуванням положень стандартів, що регламентують оглядання місць подій, встановлено, що унормуванню підлягає розроблення документальних процедур щодо збирання різних типів об'єктів, що зазвичай вилучаються (п. п. 9.2 ДСТУ ISO 21043-2) [9, с. 5]. З метою нормативного забезпечення цієї діяльності нами ініційовано розроблення збірника стандартних операційних процедур «Збирання слідової інформації під час проведення слідчих (розшукових) дій». Цей документ розроблюватиметься відповідно до вимог стандартів ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019, ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019, ДСТУ ISO/IEC 27037:2017, ДСТУ ISO 21043-1:2021, ДСТУ ISO 21043-2:2021, Керівництва G-19 із урахуванням національного законодавства України.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT). [Чинний від 2021-01-01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2020. 24 с.
2. Полтавський А. О. Щодо необхідності унормування дефініції «докладність опису досліджень у висновку експерта» / Криміналістика і судова експертиза : міжвідом. наук.-метод. зб. Київський НДІ судових експертиз; редкол. : Д. В. Журавльов (голов. ред.) та ін. К. : видавництво Ліра-К. 2021. Вип. 66. С. 127–137.
3. ILAC G19:2002. Guidelines for Forensic Science Laboratories. URL : http://www.gep-isfg.org/archivos/201301/ILAC.pdf (дата звернення: 03.05.2023).
4. Guidance for the Implementation of ISO/IEC 17020 in the field of crime scene investigation : EA-5/03 M:2008. URL : https://www.european-accreditation.org/publication/ea-5-03-ta (дата звернення: 03.05.2023).
5. ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019. Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування (EN ISO/IEC 17020:2012, IDT; ISO/IEC 17020:2012, IDT). [Чинний від 2021-01-01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2019. 14 с.
6. ILAC G19: 08/2014. Modules in a Forensic Science Process. URL : https://ilac.org/publications-and-resources/ilac-guidance-series (дата звернення: 03.05.2023).
7. ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів (ISO/IEC 27037:2012, IDT) [Чинний від 2019-01-01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2018. 32 с.
8. ДСТУ ISO 21043-1:2021 Криміналістика. Частина 1. Терміни та визначення понять (ISO 21043-1:2018, IDT) [Чинний від 2021-09-01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2022. 12 с.
9. ДСТУ ISO 21043-2:2018 Криміналістика. Частина 1. Виявляння, фіксування, вилучання, транспортування та зберігання об’єктів (ISO 21043-2:2018, IDT). [Чинний від 2021-09-01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2022. 16 с.
10. ISO. URL : https://www.iso.org/ru/standard/44381.html (дата звернення: 22.05.2023).
11. About CEN. URL : https://https://standards.cencenelec.eu/dyn/www/f?p=205:35:0::::FSP_SURR_WI:70047&cs=15C4D7451D22866CC75CFDDDA6CEAEFFF (дата звернення: 22.05.2023).

Пономарьова А. А.
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології Академія державної
пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна

НЕДОЛІКИ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, ПОВ’ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ ЗА УЧАСТІ ДИТИНИ

Зважаючи на те, що на теперішній час темі домашнього насильства з боку законодавців, уповноважених державних органів (судів, поліції, органів опіки та піклування, служб у справах дітей), членів громадянського суспільства,

міжнародних партнерів (неурядових організацій) України приділяється чимало уваги, невирішеною залишається проблема спеціального правового регулювання правовідносин у сфері домашнього насильства за участю дітей, які постраждали від домашнього насильства.

По-перше, слід зауважити що поняття «домашнє насильство» має відмінності у загальних та спеціальних правових нормах. Зокрема, у п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закону), норми якого є загальними щодо інших нормативно-правових актів, домашнє насильство визначено як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Норми ст. 126-1 КК Кримінального кодексу України (далі – КК), що є спеціальними відносно Закону, містять інше визначення домашнього насильства- це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [2]. Вищезазначене визначення, з однієї сторони, не враховує сексуальне насильство над дитиною. У зв'язку із цим, згідно правової позиції, викладеної у постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12.02.2020 у справі № 453/225/19 (провадження № 51-4000кмо19) [3] до злочину, пов'язаного з домашнім насильством, на який поширюється заборона у п. 7 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [4], слід відносити не тільки злочин, передбачений ст. 126-1 КК, та злочин, що містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах», але й кримінальне правопорушення з ознаками діяння (дії або бездіяльність), поняття якого визначено у ст. 1 Закону.

З іншої сторони, однією із важливих ознак, яка характеризує об'єктивну сторону домашнього насильства і дозволяє відмежувати положення ст. 126-1 КК та Закону, є систематичність, тобто вчинення ряду діянь, кожне з яких в окремості може і не містити ознак злочину, але у сукупності призводять до наслідків, визначених диспозицією певної статті КК України. З цього приводу, у постанові [5] суд зазначив, що для доведення систематичності домашнього насильства важливими є сам факт і обставини вчинення окремих його епізодів. Правові наслідки, які настали чи не настали для кривдника за цими окремими

епізодами, а також час, коли такі наслідки настали, не є обставинами, що можуть впливати на доведеність цих епізодів. На теперішній час доктриною кримінального права визначено, що про систематичність йдеться у разі вчинення трьох і більше діянь.

На нашу думку, поняття «домашнє насильство» має відповідати принципу юридичної визначеності, тобто бути універсальним для чіткості та однозначності його розуміння правозастосувачами та будь-якими громадянами.

По-друге, залишається невирішеною проблема неузгодженості законодавства щодо певних правових категорій по відношенню до дефініції домашнього насильства. Зокрема, у Законі щодо особи, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства застосовано поняття «дитина, яка постраждала від домашнього насильства (далі – постраждала дитина)».

В кримінальному процесуальному законодавстві відповідно до ст. 55 КПК зазначено такі категорії, як «дитина потерпілого», «дитина заявника» (ст. 60 КПК); «дитина свідка» (ст. 65 КПК). Таким чином очевидно, що Закон взагалі не визначає такий процесуальний статус як «дитина, що постраждала від домашнього насильства».

По-третє, виникають проблеми у кваліфікації злочинів, пов’язаних із домашнім насильством за участі дитини, що зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства. В тому випадку, коли потерпілий – спеціальний суб’єкт, але відсутні ознаки систематичності, то кваліфікація відбувається за відповідною статтею КК та застосовуються обставини, що обтяжують покарання (п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК). Наприклад, діяння кваліфікується за ч. 1 ст. 125 КК та визнається наявність обставини, передбаченої п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК. Якщо домашнє насильство вчиняється щодо потерпілого, який є спеціальним суб’єктом в присутності дитини, то враховується і п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України.

Підсумовуючи, слід вказати на необхідність внесення відповідних змін до чинного законодавства. Зокрема, положення Закону України «Про попередження насильства в сім’ї» мають враховувати особливості захисту дитини, яка постраждала від найбільш тяжких форм сімейного насильства, що містять ознаки складу злочинів. У КПК необхідно закріпити особливий статус за всіма неповнолітніми учасниками кримінального провадження – потерпілими, заявниками, свідками, а не лише спеціальний статус неповнолітніх підозрюваних й обвинувачених (гл. 38 КПК).

Список використанних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII (дата оновлення: 13.12.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text (дата звернення: 01.05.2023).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (дата оновлення: 28.04.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n25 (дата

звернення: 01.05.2023).

3. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12.02.2020: справа № 453/225/19, провадження № 51-4000кмо19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87602679 (дата звернення: 01.05.2023).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (дата оновлення: 28.04.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n430 (дата звернення: 01.05.2023).

5. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28.02.2023: справа № 725/4683/20, провадження 51-6067км21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109395413 (дата звернення: 01.05.2023).

6. Стефанів Н. Щодо кваліфікації злочинів, пов'язаних із домашнім насильством. URL: http://surl.li/gskeg (дата звернення: 01.05.2023).

Рожнова Вікторія Василівна,
начальник відділу
Офісу Генерального прокурора,
кандидат юридичних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В СВІТЛІ ВИМОГ ЄВРОКОМІСІЇ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Рішенням Європейської ради від 23.06.2022 Україні надано статус кандидата на членство в Європейському Союзі на підставі рекомендацій Єврокомісії від 17.06.2022.

Водночас Єврокомісія оголосила план дій, який потрібно виконати Україні для початку переговорів про вступ до Європейського Союзу, де серед необхідних кроків зазначила ухвалення комплексного стратегічного плану реформування всього правоохоронного сектору як частини середовища безпеки України [1].

Безпека держави, а саме принцип «безпека першочергово» в управлінні, як заявив президент В. Зеленський, вимагає сильного цивільного сектору безпеки не лише з точки зору людських ресурсів і державної влади, але й з точки зору ефективного використання наявних ресурсів, компетентності персоналу, його чесності та міцної міжвідомчої співпраці. Усе це також має супроводжуватися сильними механізмами нагляду та чітким закріпленням демократичних традицій України, верховенства права та прав людини. Згідно з дослідженнями, безпека входить до трійки найважливіших для українців цінностей разом зі свободою та справедливістю. Також безпека – це головна умова існування держави та її незалежності [2].

І хоча необхідність реформування всього правоохоронного сектору як частини середовища безпеки України представлена Єврокомісією як необхідна умова на євроінтеграційному шляху України, в ній немає значних викликів, адже, як зауважує експерт Центру політико-правових реформ Є. Крапивін, за останні 10 років наша країна зробила багато роботи, аби привести прокуратуру та органи правопорядку до європейських стандартів [3].

У листопаді 2022 року на базі Офісу Генерального прокурора створено міжвідомчу робочу групу з розроблення проєкту комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України, до складу якої увійшли керівники Офісу Генерального прокурора, органів правопорядку, національні та міжнародні експерти.

Здійснюючи свою діяльність у формі засідань та консультацій, обговоривши усі пропозиції та зауваження, що надійшли, міжвідомча робоча група сформувала бачення магістральних векторів (стратегічних пріоритетів) реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України, що дозволить його модернізувати, забезпечити подальший стратегічний розвиток та привести у відповідність до стандартів, яких має досягти Україна на шляху до членства у ЄС.

Такими пріоритетами міжвідомчою робочою групою запропоновано визнати: 1. Дієвість та ефективність органів правопорядку та прокуратури, як невід'ємної складової сектору безпеки і оборони, в межах якого вони забезпечують національну безпеку України, у тому числі громадську безпеку і порядок, протидію злочинності з урахуванням стратегічних цілей і відповідно до стандартів прав людини, основних прав і свобод, а також принципів гендерної рівності. 2. Послідовну кримінальну політику, пріоритетом якої є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів потерпілого. 3. Оперативність кримінального провадження з дотриманням міжнародних стандартів та принципу верховенства права. 4. Систему управління, що орієнтована на результат відповідно до встановлених пріоритетів діяльності. 5. Комплексну цифрову трансформацію. 6. Відкритість, прозорість, підзвітність, незалежність та політичну нейтральність.

Сформульовані пріоритети (за умови схвалення), а також стратегічні цілі їх досягнення стануть підґрунтям для подальших кроків на цьому шляху – формування операційного плану (Плану дій).

Саме операційний план має містити детальний перелік завдань, заходів, якісних та кількісних показників, очікуваних результатів подальшого реформування та розвитку органів правопорядку, необхідних змін до законодавства України.

Водночас з приводу змін до законодавства України варто зауважити таке.

На шляху впровадження проголошених у державі реформ, насамперед, і як правило, декларується комплексне оновлення законодавства без ризиків

обмеження прав, свобод і законних інтересів кожного члена суспільства [4, с. 21]. Водночас, доводиться констатувати, що зміни у законодавстві (без їх належного наукового обґрунтування, за відсутності системного підходу) не вирішують наявних проблем, а подекуди навіть створюють нові.

Так, приміром, процес масштабного реформування кримінального процесуального законодавства України, що розпочався, зокрема, в межах реалізації Концепції судово-правової реформи в Україні (1992 р.), продовжився у межах реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України (2008 р.) і формально завершився прийняттям у квітні 2012 року Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, фактично триває і до сьогодні. Можливо не так масштабно, але реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства стало постійним явищем для сучасної правової системи України. Здавалося б, це можна оцінити позитивно, як необхідну й оперативну реакцію законодавця на зміни у відповідних суспільних відносинах та об'єктивні потреби суб'єктів правозастосування у цій сфері. Однак, вже у 2015 році у Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, стан правосуддя, функціонування прокуратури та кримінальної юстиції, як суміжних правових інститутів, оцінюється як такий, що має свої недоліки, обумовлені серед іншого й проблемами у сфері стратегічного планування та у законодавчому процесі, зокрема надмірною зосередженістю на короткострокових рішеннях у законодавчому процесі, відсутністю системного бачення у формуванні демократизації сектору правосуддя у довгостроковій, середньостроковій та найближчій перспективі [5].

Сучасне вітчизняне кримінальне процесуальне право зазнає постійних змін, внаслідок яких в КПК України залишається усе менше і менше норм, які були сформульовані в його первинній редакції і відображали сутність його ідеології, як «людиноорієнтованого закону… в основі якого закладено принцип пропорційності в проведенні процесуальних дій та обмеженні прав осіб, що залучені до кримінального судочинства» [6, с. 9–10].

Основне джерело кримінального процесуального права – чинний КПК України діє з 20 листопада 2012 р. Хоча перші зміни до нього були внесені ще 5 липня 2012 р., тобто до набрання чинності. У подальшому щороку КПК України (подекуди наряду з іншими джерелами кримінального процесуального права України) зазнавав і зазнає змін, доповнень і виключень. Загалом, у тому чи іншому виді зміни до чинного КПК України вносились більш ніж 100 законами України. На розгляді у парламенті постійно знаходяться проєкти законів України, якими пропонується внести зміни, зокрема до КПК України, з метою удосконалення порядку здійснення кримінального провадження, зокрема з урахуванням актуальних соціально-політичних умов.

Така ситуація не могла не відобразитись на якості кримінального процесуального закону. За справедливим твердженням О.А. Лейби, стихійно-ситуаційна нормотворча динаміка кримінального процесуального

законодавства останніх років призвела до загострення тих нормативно-змістовних проблем, що п'ять років поспіль були «болючими» для правозастосування, досі залишаються невирішеними, та породжує нові, що посилюють неузгодженість окремих структурних елементів кримінального процесуального законодавства або утворюють взаємну конфронтацію між деякими нормами; спричиняють помилки при встановленні структурних зв'язків із використанням бланкетних та відсильних норм; зумовлюють порушення законів логіки при конструюванні термінології і понятійно-категоріального апарату тощо [7, с. 18].

У контексті нестабільності кримінального процесуального законодавства та хронічної реформи кримінального процесу постає питання щодо концептуально обумовленої оптимальної моделі унормування суспільних відносин у сфері кримінального провадження.

Усвідомлення необхідності такого підходу стало приводом до прийняття парламентом 19 травня 2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін» № 619-IX, автори якого констатували, що зміни, які вносяться до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення не завжди є корисними та необхідними, а також зауважили, що зміни до КК, КПК України та КУпАП повинні готуватись та обговорюватись із залученням фахівців-науковців, практичних працівників та всієї юридичної громадськості України. Тільки наведення концептуальних засад таких змін, ґрунтовна, докладна аргументація їх доцільності, здатні сформувати підстави для впевненості, що подібні новації є корисними та необхідними [8].

Безперечно, що сам по собі концептуальний підхід до нормотворчої діяльності можна лише вітати, якби не одне важливе методологічне застереження: цей підхід не може бути ефективно реалізований без системного розроблення кримінально-правової політики, існування якої на сьогодні є скоріше теоретичною конструкцією, ніж констатацією факту за відсутності офіційних концепцій і стратегій, програм, які б визначали основні напрями та перспективи довготривалого, якісного та стабільного розвитку інститутів кримінальної юстиції.

Свого часу таким програмним документом стала вже згадана Концепція реформування кримінальної юстиції України (2008 р.), у якій було констатовано нагальну об'єктивну потребу у реформуванні системи кримінальної юстиції відповідно до цієї Концепції, що має ґрунтуватися на досягненнях і традиціях національного законодавства, європейських цінностях щодо захисту прав та основоположних свобод людини і громадянина, положеннях міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [7].

Більшість положень цієї Концепції на цей час вже імплементовані у національне законодавство.

Так, прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України; впроваджений інститут кримінальних проступків зі спрощеною формою кримінального провадження; переглянута роль прокурора у кримінальному провадженні; розпочала роботу система безоплатної правової допомоги; створений і почав функціонувати національний превентивний механізм, а також служба пробації; створений і функціонує спеціальний орган антикорупційних розслідувань та ін.

Разом з тим, з моменту початку реалізації згаданої Концепції пройшло більше чотирнадцяти років. Змінилися як внутрішньополітична, так і геополітична ситуація, що, безумовно, мало свій вплив і продовжує впливати зараз на процес розвитку кримінальної юстиції в Україні.

Кримінальна юстиція зіткнулася з новими викликами, практика застосування законодавства свідчить про наявність ряду системних проблем в процесуальному і інституціональному аспектах, Україна залишається серед лідерів за кількістю скарг проти неї в Європейському суді з прав людини, в тому числі – в аспекті реалізації кримінальною юстицією і системою органів правопорядку своїх функцій; законодавчі ініціативи в цій сфері почали стикатися з проблемою визнання їх такими, що не відповідають Конституції України, часто вони не мають системного і комплексного характеру та нерідко концептуально суперечать одна одній, як правило, не маючи належного наукового і практичного обґрунтування, і, як наслідок, рівень довіри до кримінальної юстиції та системи органів правопорядку з боку громадськості продовжує бути критично низьким, а громадяни не відчувають себе в безпеці.

Досвід проведення реформ у сфері кримінальної юстиції свідчить про те, що, по-перше, зміни повинні бути комплексними і мати достатні підстави; по-друге, по можливості, проводитися паралельно; по-третє, необхідними є чітко встановлені як часові рамки, з урахуванням усіх перехідних і адаптивних періодів, так і цілі, яких необхідно досягти у короткостроковій і довгостроковій перспективах.

Викладене засвідчує, що лише ґрунтовна розробка та визначення концептуальних основ може створити надійний фундамент ефективної та сталої моделі системи органів правопорядку, кримінальної юстиції, забезпечити належну правову основу їх функціонування та ефективної діяльності.

Перелік використаних джерел:

1. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС. *Представництво Європейського Союзу в Україні* : офіційний вебсайт. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine.

2. Україна не хоче війни, але для миру повинна мати сильну й боєздатну армію – Глава держави. *Президент України* : офіційний вебсайт. URL: https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-ne-hoche-vijni-ale-dlya-miru-povinna-mati-silnu-j-b-68361.

3. Вступний іспит до ЄС: як Україна виконує рекомендації Єврокомісії. *Реанімаційний*

пакет реформ : вебсайт. URL: https://rpr.org.ua/news/vstupnyy-ispyt-do-yes-iak-ukraina-vykonuie-rekomendatsii-yevrokomisii/.

4. Акімова Л.М. Аспекти реалізації засад антикорупційної політики. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 7 грудня 2018 року). Ч. 2. Київ, 2018. С. 19–22.

5. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. *Верховна Рада України. Законодавство України* : офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text.

6. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування : колективна монографія / за заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с.

7. Лейба О.А. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання : монографія. Харків: «Юрайт», 2018. 216 с.

8. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін (реєстр. № 2256 від 11.10.2019). *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2256&skl=10

9. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008. *Верховна Рада України. Законодавство України* : офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text.

Саінчин Сергій Олександрович
голова комітету військового права
та правоохоронної діяльності
Ради адвокатів Одеської області,
кандидат юридичних наук, адвокат

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Питання взаємодії слідчого та оперативно-розшукових органів у розкритті злочинів розглядаються в різних розділах криміналістики: у загальнотеоретичному плані — як проблема, що має загальне значення для вирішення тактичних і методичних завдань розслідування в цілому, та окремо — у криміналістичній тактиці та криміналістичній методиці. Однак найбільш повне та предметне вираження дана проблема отримує в методиці розслідування злочинів, де на основі загальнотеоретичних положень криміналістики, питання взаємодії реалізуються в окремих методиках розслідування.

Термін «взаємодія» в КПК відсутній, але він застосовується в інших Законах України — «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 4, п. 4 ст. 7) [3], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою

злочинністю» (розділ V) [4]. Разом з законами, працівники МВС користуються Наказом №575 від 07.07.2017р. «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» [1].

У криміналістиці є декілька визначень взаємодії органів розслідування злочинів, узагальнюючи які взаємодію правоохоронних та інших державних органів і посадових осіб у процесі розкриття і розслідування злочинів можна розглядати як: «узгоджену діяльність різних гілок однієї або декількох організаційних систем, спрямовану на досягнення загальної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу».

Взаємодія як найбільш організована і ефективна форма боротьби правоохоронних органів зі злочинністю характеризується певними основними властивостями. У зв'язку з цим вона розглядається як вищий ступінь консолідації сил і засобів правоохоронних органів, наділених законом відповідними повноваженнями (серед яких один з основних видів — взаємодія слідчого та оперативно-розшукових органів), у різних сполученнях участі залежно від виду злочину, що розслідується, складності завдань, що вирішуються, необхідності використання відповідних засобів, прийомів та методів.

Основою взаємодії є обов'язкова участь відповідних правоохоронних органів в оперативному розкритті (розслідуванні) злочинів з виділенням для цього необхідних, специфічних для кожного органу: джерел інформації, сил та засобів відповідних підрозділів. Слід зазначити, що така взаємодія не зводиться лише до обміну процесуальною, оперативно-розшуковою та іншою службовою інформацією, передбаченою відповідними законодавчими актами. Йдеться також про реалізацію цієї інформації шляхом проведення спільних дій, обговорення отриманих результатів, планування подальших заходів, спрямованих на розслідування злочинів.

У боротьбі зі злочинністю правоохоронні органи становлять єдину систему. Однак єдність системи як основна вимога ефективної діяльності потребує оптимальної цілеспрямованості та узгодженості усіх її елементів, тобто структур різної відомчої належності та підпорядкованості.

Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів у процесі розслідування злочинів є найбільш поширеним та важливим видом взаємодії, необхідною умовою успіху в розкритті злочинів. Форми взаємодії слідчого та оперативно-розшукових органів поділяються на: 1) нормативно-правові, що випливають з положень КПК, Законів України, які регулюють діяльність органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, прокуратури та 2) організаційно-тактичні.

Взаємодія слідчого з працівниками оперативно-розшукових органів та інших служб органів внутрішніх справ необхідна при підготовці та проведенні різних слідчих дій та реалізації отриманих результатів. Відповідно до ч. 3 ст. 114 КПК слідчий у розслідуваних ним кримінальних провадженнях має право

давати органам дізнання доручення і вказівки щодо провадження розшукових та слідчих дій і вимагати від органів дізнання допомоги при провадженні окремих слідчих дій. Такі доручення і вказівки слідчого є для органів дізнання обов'язковими [2].

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, повинні виконувати письмові доручення слідчого про проведення оперативно-розшукових заходів, здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами з метою швидкого і повного розкриття злочинів та встановлення винних.

Прикладом взаємних дій, є вимоги КПК України, згідно з якими, на підставі ч. 4 ст. 191 КПК органи внутрішніх справ зобов'язані надавати слідчому допомогу в проведенні огляду. Насамперед це стосується проведення найскладнішого його виду — огляду місця події[1].

Взаємодія проявляється у підготовці та проведенні огляду, а саме: визначенні меж місця події та спрямування огляду, поділення його на вузли, встановлення свідків, організації роботи кінолога та ін. По закінченні огляду взаємодія спрямовується на проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів за результатами спільної роботи на місці події.

Враховуючи проблематику та не процесуальне визначення терміну «взаємодія», ми пропонуємо провести ретельне науково-теоретичне дослідження взаємодії слідчих органів та оперативно-тактичних сил, засобів підрозділів при здійсненні та оперативному супроводі досудового розслідування, що є невід'ємною тематикою конференції.

Список використаних джерел:

1. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text.
2. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
3. https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2135-12#Text.
4. https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3341-12#Text.

Самойленко С.В.
аспірант кафедри кримінального
процесу та криміналістики факультету
№1 ІПНП Львівського державного
університету внутрішніх справ

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ НАСТУПНОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ

Для побудови теоретичної концепції основ методики розслідування провокації підкупу, і здійснення на практиці її рекомендацій важливого значення набувають типові слідчі ситуації. І це не випадково, оскільки саме вони становлять основу розроблення рекомендацій щодо висунення версій, обрання найбільш раціональної програми дій слідчого, оптимальної системи проведення слідчих (розшукових). Справді, ні кримінальне процесуальне право, ні криміналістика не можуть сформулювати наукові рекомендації, розраховані на кожну конкретну слідчу ситуацію. Мова може йти лише про типові ситуації і найбільш оптимальні шляхи їх розв'язання. При цьому кожна конкретна слідча ситуація, незважаючи на її індивідуальність, неповторність та специфічність, становить різновид типової, і в цьому ключ до її глибинного пізнання [1, с. 25].

Аналізуючи типові слідчі ситуації під час формування основ методики розслідування провокації підкупу, доречно було б зупинитися на окремих положеннях формування цього поняття вченими-криміналістами, які внесли свій вклад у методологічну розробку їх структурних елементів. Питаннями слідчої ситуації в криміналістиці плідно займалися В.О. Коновалова, А.І. Кунтій, О.Ю. Татаров, Б.В. Щур та багато інших.

Так, на думку П. Д. Біленчука, слідчу ситуацію необхідно розуміти як інформаційну модель, що склалася в суб'єкта доказування на основі пізнання реальних умов, за яких провадиться розслідування [2, с. 106].

В. В. Пивоваров та Л. І. Щербина розуміють слідчу ситуацію як динамічну сукупність інформаційних, доказових, організаційних і тактичних факторів, які характеризують розслідування, що склалися на певному проміжку часу і при цьому зумовлюють основні напрями діяльності, прийняття рішень і вибір способу дій у провадженні [3, с. 80].

Загалом, у криміналістичній науці існує багато підходів до визначення поняття слідчої ситуації в методиці розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, проте важко не помітити, що більшість думок вчених зводиться до того, що слідча ситуація являє собою інформаційну модель, якою володіє суб'єкт, що здійснює досудове розслідування на певному його етапі.

Розглядаючи методику розслідування провокації підкупу в розрізі

умовного поділу на два етапи: початковий, що починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР та закінчується процесуальним етапом – повідомлення про підозру, та наступному, що починається після повідомлення особі про підозру до моменту закінчення досудового розслідування.

На наступному етапі розслідування типовими є такі ситуації:

1) провокація підкупу встановлена та особи, які брали участь у такому визнають вину у вчиненому (4% з досліджених нами випадків).

Ця слідча ситуація безумовно є сприятливою. По суті, основним завданням слідчого є якісне складання письмового повідомлення про підозру та його вручення, здійснення допитів підозрюваних, а також вжиття заходів, передбачених кримінальним процесуальним законом, спрямованих на пошук та накладення арешту на майно підозрюваного, з метою забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні, а також вирішення питання, за наявності для цього підстав, щодо конфіскації, спеціальної конфіскації.

2 провокація підкупу встановлена та особи, які брали участь у такому не визнають вину у вчиненому (61%);

Дана слідча ситуація, як свідчать результати узагальнення нами кримінальних проваджень є більш розповсюдженою, через те, що у виключно переважній кількості випадків доказування вини посадових осіб, що здійснили провокацію підкупу, здійснюється на підставі вилучених та досліджених у кримінальному провадженні документів, які відображають їхні протиправні дії. Не визнання вини чи часткове визнання вини може бути продиктоване з одного боку вольовими якостями підозрюваних, а з іншого, можливістю, яку вбачають підозрювані та їх захисники двояко трактувати зміст, одержаних слідчим документів щодо підстав неправосудного судового рішення. Тут важливим є під час допитів підозрюваних з’ясувати підстави невизнання чи часткового визнання ними своєї провини. У разі наявності протиріч у їх показаннях здійснюються їх одночасні допити. У підсумку одержані фактичні дані можуть викликати необхідність уточнити їх підозру.

3) провокація підкупу встановлена та особи, які брали участь у такому частково визнають вину у вчиненому (3%);

4) провокація підкупу не підтвердилася, кримінальне провадження підлягає закриттю (20%);

5) провокації підкупу не встановлено, мають місце ознаки іншого кримінального правопорушення (12%)

Окремим етапом, що на нашу думку, на який слід звернути увагу, на наступному етапі розслідування провокації підкупу, є етап відкриття сторонам матеріалів кримінального провадження. Так, в ході відкриття матеріалів стороною захисту, можуть бути здобуті дані, які можуть мати важливе значення для доказування, тому в ході виконання зазначених вимог ст.290 КПК України, може бути встановлені типові слідчі ситуації 4 та 5, які вище нами були зазначені. А також може мати місце слідча ситуація, якщо у результаті

ознайомлення з матеріалами сторони захисту, прокурор встановить наявність, даних, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, останній, до завершення строку ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження, вправі припинити таке ознайомлення та відновити досудове розслідування, та доручити слідчому подальше його проведення, з урахуванням доказів, отриманих в результаті такого ознайомлення. З урахуванням цього, на нашу думку, слід внести відповідні відомості до ст. 290 КПК України, додавши відповідною нормою.

Таким чином, нами здійснений розгляд типових слідчих ситуації наступного етапу розслідування провокації підкупу, в ході якого нами виділено шість типових слідчих ситуацій, кожна з яких притаманний певний алгоритм дій слідчого.

Література:

1. Синчук В. Л. Розслідування вбивств: шляхи вдосконалення: монографія. Х.: Харків юридичний, 2005. 288 с.

2. Біленчук П. Д., Головач В. В., Салтевський М. В. Криміналістика: підручник. К.: Право, 1997. 301 с.

3. Пивоваров В. В. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ. Х.: Право, 2006. 313 с.

Санакоєв Дмитро Борисович
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ОСОБЛИВОЇ ФОРМИ СПРИЯННЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва у межах інституту негласних слідчих (розшукових) дій зумовлює необхідність постійного наукового осмислення цієї форми співпраці у взаємозв'язку теорії та практики оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності. Досвід роботи підрозділів досудового розслідування і кримінальної поліції Національної поліції України свідчить про неможливість ефективної протидії кримінальним правопорушенням без цілеспрямованого застосування комплексу негласних сил, засобів та методів, у т.ч. із залученням громадян до конфіденційного / негласного співробітництва.

Водночас, до сьогодні на законодавчому та відомчому рівні не врегульовано питання такого співробітництва і, як наслідок, використання інформації, отриманої за його результатами, хоча практичні підрозділи досудового розслідування і кримінальної поліції, судді вже мають суттєвий, але ж неоднаковий досвід роботи за цим напрямком.

Проблемним питанням використання інформації, отриманої в результаті здійснення ОРД у кримінальному судочинстві, у т.ч. й інформації, отриманої від осіб, які співпрацюють на конфіденційній основі, присвячено наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних вчених. Протягом останніх років ці питання досліджувались на рівні докторських та кандидатських наукових розвідок О. Білічак, Л. Данченко, В. Максимовим, А. Омельяненко, Д. Сергеєвою, С. Тарадойною та іншими.

Можливості сприяння громадян суб'єктам, які здійснюють ОРД, а також органам досудового розслідування, у т.ч. залучення осіб до конфіденційного та/або негласного співробітництва, прямо та опосередковано визначено Законом України «Про ОРД», зокрема: п. 1 ч. 1 ст. 8; п. 8 ч. 1 ст. 8; п. 13 ч. 1 ст. 8; п. 14 ч. 1 ст. 8; п. 15 ч. 1 ст. 8; ч. 2 ст. 11; ч. 2, 3 ст. 13 [1]. Змістовний аналіз положень Закону України «Про ОРД» показав, що у ньому законодавцем чітко не розмежовуються такі категорії як «*сприяння*» та «*співробітництво*», що призводить до неоднакового їх розуміння у теорії та практиці. Зокрема, частиною другою ст. 11 під назвою «*Сприяння* здійсненню оперативно-розшукової діяльності» визначено, що за бажанням осіб їх *співробітництво* може бути оформлено письмовою *угодою про сприяння* (Курсив наш. – Д.С.) [1].

Аналіз норм КПК України (ст. 275 КПК України) та матеріалів практики показали, що в межах НСРД можливості сприяння громадян правоохоронним органам у протидії злочинності реалізуються у двох основних формах через:

1) їх залучення до проведення таких НСРД;

2) використання інформації, одержаної від них під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій [2].

У етимологічному значенні «сприяння» означає дію за значенням сприяти: 1) позитивно впливати на що-небудь; 2) створювати відповідні умови для здійснення, виконання і т. ін. чого-небудь; 3) подавати допомогу в чому-небудь [3, с. 600-601; 4, с. 1377]. «Співробітництво» тлумачиться як спільна діяльність, спільні дії, а співробітничати – займатися якоюсь діяльністю, працювати разом із ким-небудь [3, с. 520; 4, с. 1367]. Логіко-семантичний аналіз тлумачень окреслених термінів «сприяння» і «співробітництво» дозволив стверджувати, що термін «сприяння» є ширшим за змістом та у законодавчому контексті передбачає створення відповідних умов для здійснення ОРД або проведення НСРД, надання допомоги з метою реалізації відповідних завдань, організації та проведення оперативно-розшукових заходів чи НСРД на засадах добровільності. Тобто, таке сприяння може бути реалізованим у гласній (підготовка та проведення оперативно-розшукових заходів, під час яких не вимагається збереження у таємниці відомостей про

особу, участь у провадженні в якості понятого, свідка, експерта, перекладача) та негласній (конфіденційно) формах.

Співробітництво ж може розглядатися як спільні дії, спільна робота, зокрема й проведення оперативно-розшукових заходів, спрямовані на вирішення певного завдання під час здійснення ОРД, а тому виокремлюється як різновид/складник сприяння, можливо виражені у вигляді укладеної добровільно письмової угоди (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про ОРД»). З укладенням такої угоди між сторонами виникають юридичні права та обов'язки. Як наслідок, порушення умов такої угоди тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, зокрема, за розголошення таємниці, що стала їм відома внаслідок такого співробітництва.

Узагальнюючи положення ст. 8 Закону України «Про ОРД» та ст. ст. 246, 275 КПК України, під *конфіденційним співробітництвом* слід розуміти *законодавчо визначену діяльність слідчих, прокурорів, працівників оперативних підрозділів з іншими особами, які в межах кримінального провадження надають допомогу на умовах конфіденційності або залучені до проведення НСРД.* Таке визначення наслідують і розробники відомчих нормативно-правових актів із питань організації оперативно-розшукової діяльності, проте воно не знайшло свого відображення ані у КПК України, ані в Законі України «Про ОРД».

Системний аналіз норм КПК України показав, що у ньому загалом окреслено низку правових засад використання конфіденційного співробітництва при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема: ч. 6 ст. 246; ч. 1 ст. 252; ч. 1 ст. 254; ч. 2 ст. 256; ст. 272; ч. 3 ст. 273; ч. 1 ст. 275 КПК України [2]. Проведений нами комплексний аналіз окремих норм КПК України засвідчив, що у ньому не визначено категорії осіб, із якими здійснюється конфіденційне співробітництво та його зміст.

Зокрема, контекстуальний аналіз положень ст. 275 КПК показав, що законодавець виокремлює дві форми сприяння громадян у кримінальному провадженні: 1) під час проведення НСРД, у вигляді надання інформації у межах конфіденційного співробітництва; 2) безпосереднє залучення особи, яка співпрацює на конфіденційній основі, до проведення НСРД.

На нашу думку, у гл. 21 КПК України наявні положення, що дозволяють виокремити ті НСРД, до яких доцільно й можливо залучати осіб на конфіденційній основі, а саме: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

Проте, за першою формою сприяння лишається відкритим питання щонайменше про суб'єкта, якому може надавати інформацію така особа

(слідчому чи оперуповноваженому, із яким здійснюється таке співробітництво), а за другою – про форми та способи залучення слідчим осіб, які співпрацюють на конфіденційній основі. Наявна також і невідповідність цієї норми положенням ч. 6 ст. 246 КПК, за якою суб'єктом прийняття рішення про проведення НСРД із залученням інших осіб може бути і слідчий, і прокурор. Тобто, загальною проблемою, що потребує розв'язання, є відсутність на законодавчому рівні чіткого механізму використання слідчим інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва, а також можливості встановлення слідчим такого співробітництва з іншими особами.

Виходячи з окресленого нами визначення і розуміння *конфіденційного співробітництва* зазначимо, що «сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності» однозначно є ширшим за своїм змістом аніж «конфіденційне співробітництво». Підтвердження цій тезі знаходимо у ст. 11 Закону України «Про ОРД», де на органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності покладено обов'язок сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань ОРД [1].

Ми вважаємо, що зміст «сприяння» становить усвідомлена вольова, добровільна поведінка особи, що полягає в отриманні інформації та наданні її працівнику правоохоронного органу, або здійснення певних дій за ініціативою правоохоронного органу, або участь в здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи НСРД, за умов конфіденційності. На тісний взаємозв'язок двох категорій «сприяння» та «співробітництво» вказує їх порівняльний аналіз. Так, встановленню відносин співробітництва, як правило, передує сприяння особи оперативному підрозділу, а припинення відносин співробітництва з підстав, що не компрометують особу, передбачає можливість її сприяти правоохоронним органам у протидії злочинності в подальшому.

Водночас, звертаємо увагу на той факт, що у ч. 2 цієї ж статті наявні протилежні за змістом категорії «конфіденційність», «співробітництво» та «сприяння». Зі змісту статті вбачається, що за бажанням осіб їх *співробітництво* з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою *угодою про сприяння* з гарантуванням *конфіденційності співробітництва* (Курсив наш. – Д.С.).

У цьому контексті заслуговують на увагу результати досліджень, проведених О. Козаченком [5] та М. Грібовим [6, с. 10], згідно яких 93,5% опитаних вказаними авторами оперативних співробітників вважають співробітництво осіб з оперативним підрозділом однією із форм сприяння оперативно-розшуковій діяльності. Тобто мова йде про співробітництво саме у негласній формі. Така робота заснована на негласному співробітництві з особою на засадах конспірації.

Аналіз використання термінів «конфіденційний» і «негласний» вказує на те, що «конфіденційність» співробітництва особи зі слідчим чи оперативним співробітником не обов'язково передбачає збереження у таємниці її факту, проте втаємничує зміст інформації, що становить предмет такого

співробітництва. На противагу цьому, «негласність» передбачає втаємничення і факту співробітництва, і його змісту [5]. Відповідно, використання терміну «конфіденційний» є доречним і законодавчо закріпленим для позначення саме властивості інформації, а терміну «негласний» – для позначення відповідної діяльності.

Аналіз відносин сприяння та співробітництва показав, що вони виникають та припиняються за різних підстав. Відносини співробітництва порівняно зрозумілі, адже вони виникають із моменту укладання угоди з уповноваженою особою правоохоронного органу, а припиняються з моменту її розірвання. Залишається відкритим питання початку та припинення відносин сприяння без укладення угоди: з якого моменту держава має визнати та забезпечити соціально-правовий захист правомірним діям цих осіб.

Використання терміну «сприяння» відносно громадян, які конфіденційно надають допомогу правоохоронцям, є цілком виправданим, оскільки вони дійсно допомагають. До осіб, з якими правоохоронні органи уклали угоди, коли виникли специфічні правовідносини, що передбачають реалізацію певних прав та обов'язків, на нашу думку, слід використовувати поняття «негласне співробітництво».

Пропонуємо у статті 275 КПК України конструкцію «конфіденційне співробітництво» в усіх відмінках замінити на «негласне співробітництво» з метою уможливлення використання інформації, отриманої внаслідок негласного співробітництва таких осіб в межах оперативно-розшукової діяльності.

Список використанних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 року // *Відомості Верховної Ради України* від 02.06.1992 р. № 22, ст. 303 (зі змінами та доповненнями).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України // *Відомості Верховної Ради України* від 08.03.2013 р. № 9-10, стор. 474, стаття 88 (зі змінами та доповненнями).

3. Словник української мови : [в 11-ти т.]. Т. 9 : С / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; [уклали : І.Р. Вихованець та ін. ; редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.]. К. : Наукова думка, 1978. 917 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

5. Козаченко О. І. Визначення дефініцій «конфіденційне співробітництво» та «негласне співробітництво» як категорій теорії та практики кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, (2(8). С. 66-76. Режим доступу: https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-2(8)-66-76.

6. Грібов М.Л., Козаченко О.І. Співвідношення понять «конфіденційне співробітництво» та «негласне співробітництво» / М.Л. Грібов, О.І. Козаченко // *Вісник кримінального судочинства.* № 1/2019. С. 8-17.

Солдатенко Олена Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ У НЕВІДКАДНИХ ВИПАДКАХ

Згідно Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров`я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (ст.8) [1].

Приписами ст. 30 Конституції України заборонено проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку [2].

Вищенаведені приписи закону знайшли відображення і в кримінальному процесуальному законодавстві, зокрема у ч.ч. 1, 3 ст. 233 КПК України, де зазначено, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті. Слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов’язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. У такому разі прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором зобов’язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку [3].

З приводу підстав невідкладного обшуку виловився Верховний Суд у постанові по справі № 573/2028/19 від 08.04.2021 року де акцентується увага на тому, що «…зі змісту ч. 3 ст. 233 КПК убачається, що під «невідкладними випадками» слід розуміти лише такі зазначені в цій нормі виключні обставини,

які існували на момент проникнення до житла чи іншого володіння особи та унеможливлювали отримання в порядку, передбаченому КПК, відповідного дозволу слідчого судді» [4].

Однак, органи досудового розслідування не завжди дотримуються вказаних норм закону, що тягне за собою визнання окремих доказів (протоколів обшуку) недопустимими доказами.

Так, за змістом статей 214, 223, 237 КПК України огляд є слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, яка проводиться в межах досудового розслідування кримінального провадження. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках огляд місця події може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після огляду.

При цьому згідно ст. 234 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Відповідно до правової позиції Верховного Суду, викладеної в постанові від 07 червня 2018 року в справі № 740/5066/15-к, підставою для проведення огляду місця події слугує інформація про вчинення кримінального правопорушення, зафіксована у певній процесуальній формі. Без наявності такої інформації проведення огляду місця події не допускається [5].

Також, відповідно до правової позиції Верховного Суду, викладеної в постанові від 06.10.2020 у справі № 279/3931/18, якщо до внесення даних про розпочате кримінальне провадження у ЄРДР слідчий проводить у домоволодінні особи обшук приміщення, а не огляд місця події, це вважатиметься порушенням норм КПК України та буде свідчити про недопустимість доказу – протоколу такого обшуку [6].

Отже, можна зробити висновок, що обшук як слідча (розшукова) дія має свій порядок проведення, свою мету і свої особливості. Вдосконалення законодавства, яке регулює порядок проведення обшуку особи, являється одним із основним кроків вирішення проблем практики його застосування, що, насамперед, є важливим для діяльності поліції, адже найчастіше саме вона здійснює обшук. Законність дій поліцейських та їх професійність є невід'ємною частиною подолання такої проблеми як незаконний обшук житла чи іншого володіння особи.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесен. відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) // Право України. – 2010. – № 10. – С. 215–233.
2. Конституція України. Верховна Рада України. Конституція України. Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс України. Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
4. Судова справа 573/2028/19 : Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 08.04.2021 року URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92093240.
5. Судова справа 279/3931/18 : Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 06.10.2020 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92093242.
6. Судова справа 740/5066/15-к: Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 червня 2018 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92093257.

Тертишник
Володимир Митрофанович
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правоохоронної
діяльності Університету
митної справи та фінансів.

ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ «БІЛОКОМІРЦЕВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ»

White-Collar Crime, яка часто іменується «білокомірцевою злочинністю» або так званою «злочинністю еліт», сьогодні є одним із найбільш деструктивних явищ у сучасному світі. В силу трансформаційних процесів у суспільстві в нашій країні white-collar crime все більше застосовує фактори політичної корупції, здатна перетворювати владу в бізнес-технологію. Попри те, що останніми роками активізувались дослідження проблем протидії «білокомірцевій злочинності, [1] значний пласт проблем удосконалення діяльності слідчих органів потребують законодавчого розв’язання.

Наразі, згідно ст. 1 Закону України від 28 січня 2021 року № 1150—IX «Про Бюро економічної безпеки України», визначено, що «Бюро економічної безпеки України – це центральний орган виконавчої влади, який виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції, має компетенцію – здійснення слідчої, оперативно-розшукової та аналітичної діяльності у сфері протидії економічним злочинам.

З одного боку, виконання такого спектру функцій потребує закріплення правового механізму їх виконання, юридично визначеної процедури.

З іншого боку, такі слідчі органи орган має бути максимально незалежними від майбутніх "фігурантів справ", а отже не мають підпорядковуватись будь-яким міністерствам чи структурним підрозділам Кабінету Міністрів.

Для посилення гарантій діяльності правоохоронних органів варто унеможливлювати ситуацію, коли новообраний за партійними списками Парламент приступаючи до роботи зразу ж починає «обирати за своїми інтересами» нового Генерального прокурора, а новостворений Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України звільняє Директора Бюро економічної безпеки України, призначає нового, за допомогою якого забезпечує «ротацію» усієї системи «за своїми вподобаннями».

Вважаємо за необхідне усі слідчі органи вивести з підпорядкування виконавчої влади, запровадити призначення їх керівників на термін 10 років, без права відправки їх у відставку Верховною Радою України чи органами виконавчої влади за формуванням «недовіри». Примусове відправлення у відставку керівників слідчих органів та Генерального прокурора має бути допустимим лише в порядку імпічменту на підставі відповідних для цього фактів, або порушень законодавчо визначених вимог щодо бездоганної ділової репутації.

Наразі необхідно розробити та прийняти окремий законодавчий акт щодо взаємодії слідчих (детективних) органів з антикорупційними та іншими правоохоронними й фінансовими органами. – «Закон про взаємодію органів слідства з іншими фіскальними та правоохоронними органами в сфері протидії кримінальним правопорушенням». Таким законом мають бути чітко прописані права та обов'язки взаємодіючих органів, координація їх дій в сфері протидії кримінальним правопорушенням (слідчих, детективів, посадових осіб Національного агентство з питань запобігання корупції, Антимонопольного комітету України, Національного агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, прокуратури, Бюро економічної безпеки, органів фінансового моніторингу, оперативних та експертно-криміналістичних і технічних підрозділів МВС України та СБУ).

Аналіз практики протидії фінансово-економічній злочинності та корупції дає підстави для висновків про необхідність об'єднання слідчих ДБР та БЕБ в єдиний слідчий орган – Державне агентства розслідувань, заточений на протидію white-collar crime. Відповідно, варто до підслідності цього органу віднести усі злочини, вчинені посадовими особами, а також економічні злочини, вчинені організованими злочинними угрупованнями, кримінальні правопорушення у сфері дотримання податкового законодавства, усі кримінальні правопорушення, віднесені за чинним КПК України до підслідності слідчих ДБР та БЕБ. До компетенції НАБУ та ДБР мають бути покладені повноваження щодо виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з фактами політичної корупції та виконання

заходів щодо деофшоризації капіталів.

Принципово визначимось, що слідчий (а тим самим і детектив, який виконує повноваження слідчого) здійснює інтегративну функцію розслідування, а не переслідування чи обвинувачення. В КПК України важливо не тільки визначити функцію розслідування однією з функцій кримінального процесу, а й вивести слідчого з переліку суб'єктів сторони обвинувачення.

Функція розслідування – одна з основних функцій кримінального процесу сенсом і змістом якої є здійснення слідчим діяльності, спрямованої всебічне, повне і об'єктивне дослідження усіх обставин предмету кримінального провадження шляхом збирання, дослідження, оцінки, перевірки та використання доказів, для забезпечення установлення істини щодо фактичних обставин складу кримінального правопорушення та доведеності поза розумним сумним щодо суб'єктивної сторони досліджуваних подій, забезпечення правильного застосування закону, захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, забезпечення здійснення правосуддя.

На сьогоднішній день слідчий потрапив у повне підпорядкування прокурору, а самі прокурори водночас стали виконувати діаметрально протилежні функції керівництва слідством і нагляду за законністю керованого ними ж слідства. Цей нонсенс ярко та негативно проявляє себе в сфері щодо протидії політичній корупції та посадовій злочинності. Зокрема, коли новостворений слідчий орган – Державне бюро розслідувань, законом уповноважений розслідувати корупційні та інші посадові злочини, які вчиняються прокурорами, але досі закон покладає компетенцію нагляду за законність діяльності цих же слідчих «шляхом процесуального керівництва слідством» на незамінного прокурора. Як наслідок – незалежність і процесуальна самостійність слідчого стали по суті декларативними. Схоже це задовольняє багатьох чиновників різних гілок влади, які не бажають мати справу з такими незалежним, а отже і некерованим слідчими.

Має бути реально забезпечена реалізація принципу процесуальної самостійності слідчого, усунуті дублювання функцій процесуального керівництва слідством між прокурором та керівником слідчого підрозділу, оптимізовані повноваження слідчого судді.

Процесуальний контроль і нагляд за законністю проведення досудового розслідування мають здійснювати винятково особи, стосовно яких слідчий не перебуває в адміністративній чи іншій підпорядкованості. За прокурором має бути закріплено не право керувати слідством, а право наглядати за законністю слідчої діяльності та скасовувати незаконні рішення слідчого.

Вважаємо, що статус слідчих, їх повноваження і процесуальна форма діяльності мають бути єдиними, а компетенцію слідчих і детективів усе ж таки слід розмежувати: компетенція слідчих – проведення слідчих та інших процесуальних дій; компетенція детективів – оперативно-розшукова діяльність, а на початковому етапі розслідування, як виняток із правила, –

провадження невідкладних слідчих (розшукових) дій до передачі справи слідчому. За такого підходу всіх оперуповноважених доцільно перевести у статус детективів, наділивши їх як правом здійснення заходів ОРД, так і правом самостійно розпочинати розслідування та здійснення невідкладних слідчих дій. Це може зменшити навантаження на слідчих та більшою мірою зосередити їхні професійні здібності і зусилля на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів. Релевантним є розробка та прийняття закону України «Про детективну діяльність».

Потрібно запровадити функцію державного нагляду за дотриманням антикорупційного законодавства та нагляду за дотриманням прав і свобод людини в діяльності підприємств, установ та організацій, а також в діяльності посадових і службових осіб органів державної влади та правоохоронних органів.

Відповідно до конституційних принципів правосуддя має бути сформована заснована на збалансуванні приватних і публічних інтересів виважена доктрина реформування вкрай недосконалого КПК України. Наразі КПК України часто занадто формалізує юридичні процедури, створюючи ілюзію гарантій правосуддя, а в реальності наповнюючи правову систему так званим «беззубим правом» (lex imperfecta), або імітаційним правом (lex simulate), які створюють штучний вигляд рішучих та «успішних» реформ, а в реальності замулюють правове поле неплодоносним законодавчим «болотом», створюючи колапс в роботі слідчих і судових органів.

Щонайменше, на основі існуючих трьох негласних слідчих (розшукових) дій («аудіо-, відеоконтроль особи» – ст. 260, «спостереження за особою, місцем або річчю» – ст. 269, «аудіо-, відеоконтроль місця» – ст. 270) логічно і доцільно з доктринальної, пізнавальної та практичної точки зору регламентувати одну універсальні слідчу дію – «Безпосереднє спостереження і технічне документування суспільно небезпечних та юридично значимих діянь і фактів».

Для усунення колізій при отримання доказової інформації на етапі виявлення та попередження злочинів, реалізації в кримінальному процесі доказових матеріалів, здобутих митними, фіскальними, антикорупційними та іншими правничими інституціями і міжнародними установами, необхідно прийняти єдиного для усіх форм юридичних проваджень – «Кодексу доказового права».

Список використаних джерел:

1. Паршин Ю. І., Санакоєв Д. Б., Самойлова С. Ю. Офшоризація та деофшоризація економіки: міжнародний досвід та особливості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 293-300.

2. Протидія white-collar crime (інтегративний аналіз, коментар законодавства та пошук шляхів його удосконалення) / Під заг. ред. доктора юридичних наук, професора В. М. Тертишника. Київ: Алерта, 2021. 345 с.

Фаріон Олег Борисович
професор кафедри прикордонної безпеки факультету підготовки керівних кадрів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, доктор військових наук, доцент

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ТРАНСКОРДОННІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ У ПРИКОРДОННОМУ РЕГІОНІ ДЕРЖАВИ

Сучасний безпековий простір України характеризується зростанням організованої злочинності та поширенням її транскордонних проявів [1]. За наявності сприятливого середовища для злочинної діяльності дієвість протидії транскордонній організованій злочинності (далі – ТОЗ) досягається комплексним залученням правоохоронних органів України, суміжних держав та міжнародних організацій до боротьби з організованими злочинними угрупованнями (далі – ОЗУ). Натомість, на ділянках державного кордону з державами, які не підтримують дружні стосунки та спільно не вирішують питання щодо бороти з ТОЗ, нейтралізація ТОЗ може бути ефективною в межах окремого прикордонного регіону.

Кожний прикордонний регіон України має притаманні йому специфічні умови для генези ОЗУ та поширення ТОЗ. А тому, з огляду на складну криміногенну обстановку в прикордонних регіонах та з урахуванням тяжких наслідків вчинених злочинів для соціуму, пріоритетним завданням правоохоронних органів України є адекватне реагування на загрози з боку ОЗУ. Це досягається формуванням необхідних спроможностей системи забезпечення безпеки прикордонних регіонів, безперервним моніторингом загроз і всебічним аналізом ризиків.

В сучасних умовах протидії ТОЗ існує гостра проблематика в діяльності правоохоронних органів України, що зумовлює зниження ефективності системи забезпечення безпеки прикордонних регіонів держави, зокрема через:

недосконалість моделі моніторингу криміногенної обстановки;

відсутність єдиної для правоохоронних органів методології оцінювання загроз та аналізу ризиків організованої злочинності;

прогалини у взаємодії суб’єктів боротьби з організованою злочинністю;

недоліки у нормативно-правовому забезпеченні з питань протидії організованій злочинності;

використання застарілих підходів (форм і методів) протидії злочинності.

Для забезпечення безпеки та усунення зазначеної проблематики необхідним є застосування системного підходу щодо протидії ТОЗ. Це

можливо, перш за все, за рахунок формування стратегії протидії ТОЗ у прикордонному регіоні держави.

У загальному розумінні стратегія передбачає визначення принципів, пріоритетів, завдань і механізму захисту життєво важливих інтересів особи (людини), суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз організованої злочинності.

Стратегія протидії ТОЗ в прикордонному регіоні – це механізм поточного та перспективного впливу на ОЗУ для суттєвого зменшення активності злочинної діяльності або повної ліквідації злочинних угруповань.

Для протидії ТОЗ в прикордонному регіоні держави проводиться комплекс спеціальних заходів, які можна розподілити у такі групи:

1) оперативне втручання суб'єктів протидії організованій злочинності за типовими планами локалізації критичної ситуації;

2) нейтралізація загрози з боку ТОЗ через проведення антикризових спеціальних заходів (наприклад, прикордонних операцій);

3) посилення охорони державного кордону, контрольних та режимних заходів;

4) проведення планово-профілактичних заходів;

5) проведення заходів щодо сталого розвитку системи боротьби з організованою злочинністю.

Стратегію протидії ТОЗ в прикордонному регіоні держави пропонується сформувати за такими етапами:

1. Збір даних щодо ТОЗ в прикордонному регіоні держави [1].

2. Аналіз впливу факторів прикордонного регіону на поширення протиправної діяльності.

3. Узагальнення та аналіз параметрів оцінювання спроможностей ОЗУ.

4. Визначення рівня спроможностей ОЗУ щодо здійснення транскордонних злочинів.

5. Паспортизація ОЗУ прикордонного регіону, що спеціалізуються на транскордонних злочинах [1].

6. Моделювання сценаріїв розвитку протиправної діяльності за видами транскордонних злочинів.

7. Вибір варіанту комплексу заходів для протидії ТОЗ через вплив на ОЗУ.

Методика формування стратегії протидії ТОЗ у прикордонному регіоні держави містить сукупність логічно-послідовних та взаємопов'язаних прийомів і способів, призначених для всебічного аналітичного дослідження організованої злочинної діяльності та ОЗУ, що спеціалізуються на здійсненні транскордонних злочинах в прикордонному регіоні держави.

Використання методики на практиці надасть можливість правоохоронним органам України зменшити затрати наявних ресурсів для протидії ТОЗ в прикордонному регіоні держави.

Список використаних джерел:

1. Farion O., Balendr A., Androshchuk O., Mostovyi A., Grinchenko V. Methods of Extraction and Analysis of Intelligence to Combat Threats of Organized Crime at the Border. Journal Of Human, Earth, And Future. Reggio di Calabria RC, Italy. 2022. vol. 3, no. 3 (2022). pp. 345–360. URL: https://www.hefjournal.org/index.php/HEF/article/view/209/86.

Федорончук І.В.,
аспірант денної форми навчання
кафедри кримінального права
та кримінології Одеського державного
університету внутрішніх справ

ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗАХИСНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основним Законом України встановлено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура [1, ст. 131-2].

Адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту [2, п. 2 ч. 1 ст. 1].

В рамках кримінального процесу захист виправданого, підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, особи, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, щодо якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), може здійснювати лише адвокат. [3, ст. 45].

Профільним для адвокатів законом передбачені гарантії адвокатської діяльності, серед яких, зокрема, встановлення заборони ототожнення адвоката з клієнтом [2, п. 16 ч. 1 ст. 23].

Тобто, адвокат не повинен ідентифікуватися з клієнтом та його справою, і, якщо він сумлінно виконує свої професійні обов’язки та надає належну правову допомогу клієнту, повинен отримувати від держави в особі її органів та посадових осіб гарантії та заходи, спрямовані на запобігання та припинення будь-яких випадків ототожнення.

Адже, навішування на адвоката певних ярликів про нібито змову з клієнтом, спільний з клієнтом злочинний умисел тощо, може порушити інші гарантовані адвокату права, зокрема, на рівність прав з іншими учасниками провадження, на охорону державою честі і гідності адвоката, на заборону притягнення адвоката до відповідальності за його висловлювання у справі, заяви у медіа, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта.

Зазначені дії можуть як дискредитувати адвоката в очах клієнта, так і нести загрозу формування негативної суспільної думки про наявність вини у

діях адвоката, що призведе до підриву основи незалежного правосуддя в Україні.

Останнім часом побільшала кількість випадків, коли судові процеси в Україні супроводжуються тиском на адвокатів з боку суспільства, ЗМІ, політиків та правоохоронних органів. Йдеться не тільки про фізичні напади чи залякування, а й про спроби перешкоджання наданню кваліфікованого захисту, наприклад, шляхом спонукання до розірвання договорів, у тому числі і у системі безоплатної правової допомоги.

Також, на жаль, почастішали випадки проведення співробітниками різних правоохоронних органів обшуків (як на підставі ухвали слідчого судді, так і невідкладних) у приміщеннях, де адвокати здійснюють свою професійну діяльність та де зберігають документи, що містять адвокатську таємницю. При цьому, обґрунтуванням для проведення обшуків здебільшого є розслідування кримінальних проваджень за фактом або відносно клієнтів, правову допомогу яким надають адвокати.

З цього приводу адвокатська спільнота обурилась, відбулось засудження таких дій, наслідком чого стало звернення до правоохоронних органів України та міжнародних інституцій з проханням забезпечити дотримання незалежності адвокатури України та покарання винних у втручанні у законну діяльність адвокатів осіб.

Зокрема, про ці та інші порушення говориться у резолюції, ухваленій 6 травня 2023 року Європейською асоціацією адвокатів з кримінального права за підсумками обговорення правових наслідків війни в Україні [4].

Окрім того, 27 квітня 2023 року у Національній асоціації адвокатів України відбувся круглий стіл на тему «Порушення професійних гарантій адвоката в частині ототожнення з клієнтом», за результатами якого учасники дійшли висновку щодо необхідності запровадження спеціальної норми у Кримінальному кодексі України щодо відповідальності саме за таке порушення прав адвокатів як ототожнення адвоката з клієнтом. Також, представниками Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ підготовлено Висновок про неприпустимість ототожнення адвоката з клієнтом та втручання в професійні права адвокатів [5].

На переконання члену Ради Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ Віталія Наума, адвокат здійснює захист особи у справі. Він не поділяє політичних, релігійних, моральних та інших позицій клієнта. Адвокат лише наглядає за дотриманням процесуального закону з боку держави. Ось це є його головне завдання [6].

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що правило заборони ототожнення адвоката з клієнтом, особливо у період воєнного стану в Україні, має виконуватися за будь-яких умов незалежно від категорії справ та стадії їх розгляду. Тобто, неважливо за якою статтею Кримінального кодексу України притягують до відповідальності клієнта: чи то за зрадництво, шпигунство, колабораціонізм тощо, або ж клієнт є військовополоненим, потрібно

розмежовувати особисте ставлення адвоката до вчиненого клієнтом та виправдання цих дій як людиною, або ж вироблення правової позиції сторони захисту як адвокатом, який надає правову допомогу та здійснює захист клієнта відповідно до норм Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Адже, якщо допустити порушення прав та свобод зазначених вище осіб (навіть якщо їхня вина буде встановлена відповідним судовим рішенням), це дасть їм змогу звертатись до міжнародних інстанцій з відповідними заявами та скаргами, і отримувати відповідну компенсацію (у випадку підтвердження зазначених вище порушень), що нашкодить як іміджу України, так і її фінансовому становищу.

Список використанних джерел:

1. Конституція України Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 25.05.2023).

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI Офіційний сайт Верховної ради URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (дата звернення: 25.05.2023).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 25.05.2023).

4. Українська влада має забезпечити адвокатам гарантії захисту: резолюція Європейської асоціації адвокатів з кримінального права – Інформаційне агентство Advokat Post URL: https://advokatpost.com/ukrainska-vlada-maie-zabezpechyty-advokatam-harantii-zakhystu-rezoliutsiia-ievropejskoi-asotsiatsii-advokativ-z-kryminalnoho-prava/?fbclid=IwAR1X7STFWbX8iNH16KO LUpD-S9nemy85kLQY_OEBva47C7GexR1dlFig9fw_aem_th_AXRJVQM_ SWr8hX_RZTnRpYdBsZsZ7ZIPJzb24xX7724Ca-7aRSBb7rxvwMIwAz4ZvcA (дата звернення: 25.05.2023).

5. У НААУ пропонують запровадити кримінальну відповідальність за ототожнення адвоката з клієнтом – НААУ URL: https://unba.org.ua/news/8026-u-naau-proponuyut-zaprovaditi-kriminal-nu-vidpovidal-nist-za-ototozhnennya-advokata-z-klientom.html (дата звернення: 25.05.2023).

6. Ототожнення адвоката з клієнтом має стати злочином – думка – Газета Закон і Бізнес URL: https://zib.com.ua/ua/155828.html (дата звернення: 25.05.2023).

Федченко Володимир Михайлович
професор кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОГО ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Чинна редакція норми статті 214 КПК України, яка регламентує положення з питань початку досудового розслідування, в обов'язковому порядку вимагає від слідчого, прокурора, у разі надходження повідомлення, заяви чи безпосередньому виявленні з будь – якого джерела обставин щодо вчинення кримінального правопорушення приймати відповідні заходи та не пізніше 24 годин вносити відомості про це до (ЄРДР) Єдиного реєстру досудових розслідувань розпочинаючи таке розслідування. Саме з цього моменту законодавець дозволяє офіційно встановлювати відповідні дані, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні проводячи передбачені законом слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) й інші процесуальні дії. Лише огляд місця події законодавець дозволяє проводити до внесення відомостей до ЄРДР, але по завершенню огляду дані про це обов'язково вносяться до ЄРДР продовжуючи подальше розслідування. А якщо зміст заяви, чи повідомлення дає підстави вважати, що вчинено кримінальний проступок, то окрім вказаного дозволяється відбирати пояснення, робити медичне освідування особи, отримувати від спеціаліста висновок, знімати з технічних засобів чи приладів (фото-кіно-відео) показання, вилучати знаряддя, засоби вчинення кримінального проступку, документи й інші речі, що відносяться до предмету цього кримінального проступку, а також вилучати речі, документи, предмети виявленні у затриманої особи під час її особистого огляду чи огляду її речей (ст. 214 КПК) [1].

Іншого порядку щодо обов'язковості початку досудового розслідування норми КПК не передбачають.

Зрозуміло, що безпідставна чи за надуманими підставами відмова уповноваженої службової особи внести відомості отримані від юридичної чи фізичної особи заявника про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань не дозволяє розпочати кримінальне провадження, встановити злочинця, вжити заходи щодо забезпечення відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди та в цілому відновити порушенні права особи заявника внаслідок вчинення такого кримінального правопорушення.

Положення 214 статті КПК з питань відомостей, що обов'язково

вносяться до ЄРДР, серед іншого, передбачає внесення до реєстру і відповідної частини та статті КК України.

За вказаних вище обставин говорити, що визначена на момент внесення до ЄРДР кваліфікація кримінального правопорушення є остаточною, не можна, оскільки кримінальне провадження тільки розпочинається, і в подальшому при отриманні додаткових даних чи додатково встановлених фактів кваліфікація може бути доповнена, чи взагалі змінена.

Невипадково редакція частини п'ятою, пункту п'ятого статті 214 щодо відомостей, які вносяться до ЄРДР передбачає внесення саме попередньої правової кваліфікації такого правопорушення.

До речі, Наказом № 298 Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 року також передбачена вимога, згідно якої на початку досудового розслідування до ЄРДР вносяться данні щодо попередньої правової кваліфікації кримінального правопорушення передбаченого КК України (розд.2 п. 1. Наказу) [2].

Проблемні питання, предметом яких є процесуальна бездіяльність органів досудового розслідування, прокурора у тому числі й щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР залишаються в науковому просторі актуальними. [3, с. 91-92; 4, с. 45; 5, с. 138; 6, с. 249].

За узагальненими даними судової практики Вищого Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, лише у 2017 році до слідчих суддів з питань невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР було направлено 1146 звернень, з яких 466 (40,6 %) звернень було судом повністю задоволено [7].

Аналіз оскарження в порядку ст. 303 КПК бездіяльності слідчого, прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР свідчить, що дуже часто такою підставою стає неможливість надання правової кваліфікації з питань отриманих особою заявником тілесних ушкоджень у випадку, коли тяжкість отриманих ушкоджень безпосередньо впливає на правову кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення, у тому числі відсутність, чи не підтвердження на момент звернення суми завданої майнової шкоди, у випадку, коли її визначення також безпосередньо впливає на правову кваліфікацію кримінального діяння. До речі, дійсно розмір завданих збитків, є однією з обов'язкових умов щодо внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (п. 14 Наказу) [2].

А іноді, в основу підстави щодо відмови у внесенні відомостей до реєстру покладають неможливість розмежування складу кримінального правопорушення, як то грабіж це чи крадіжка, або інші надумані непередбачені законом підстави [8].

Аналізуючи положення вказаного Наказу можна чітко бачити, що внесення відомостей дізнавачем, слідчим про кримінальне правопорушення до ЄРДР, ще не означає початок досудового розслідування, оскільки у Реєстрі, фіксація дати обліку інформації та присвоювання їй відповідного

реєстраційного номеру, а відповідно і номеру кримінального провадження відбувається лише з моменту, коли керівник органу прокуратури, органу досудового розслідування, чи органу дізнання відповідним чином підтвердять факт особистої перевірки таких відомостей. (розд. 2 п. 2 Наказу) А з цього випливає, що реєстрація заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення відбувається не в межах 24 годин, передбачених ст. 214 КПК, а в межах, коли визначені Наказом № 298 Офісу Генерального прокурора уповноважені керівники підтвердять відповідним чином факт такої реєстрації і програма автоматично присвоїть кримінальному провадженню відповідний номер. А якщо підтвердження не відбудеться, то кримінального провадження не існує. Особливо такий порядок ставить в дуже незручне становище слідчого, у випадку здійснення ним затримання особи в порядку ст. 208 КПК під час, чи одразу після вчинення такою особою певного кримінального правопорушення, оскільки слідчий навіть після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР все рівно залишається залежним від необхідності підтвердження такого внесення керівником органу досудового розслідування чи прокурором. До того ж, не може бути і мови, що за таких обставин прокурор погодить слідчому повідомлення про підозру в межах 24 годин, з моменту затримання особи, як того і вимагає закон. Внаслідок чого юридична відповідальність щодо слідчого, який здійснив «незаконне, безпідставне тощо» затримання особи не забариться [9, с. 203].

Все вказане свідчить, що невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про його вчинення, і навіть своєчасне внесення, але не підтвердження відповідним чином факту такої реєстрації певним керівником, перешкоджає особі заявнику реалізувати свої конституційне право щодо доступу до правосуддя і змушує шукати в судових інстанціях можливості відновлення порушених прав внаслідок бездіяльності сторони обвинувачення [10, с. 73].

По своїй суті такий підхід дійсно є запереченням автоматичної моделі початку досудового розслідування, закладеної у ст. 214 КПК України [11, с. 167].

Окреслені проблемні питання з реалізації положень початку досудового розслідування свідчать, що на сьогодні на міжвідомчому рівні для керівників органів досудового розслідування та прокурорів існують підґрунтя щодо невиконання ними імперативної норми ст. 214 КПК України з питань обов'язковості внесення відомостей після надходження заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР та початку досудового розслідування. А тому, згідно вище зазначених обставин, наведених аргументів та пропозицій існує необхідність передбачити певні зміни та доповнення у відповідних відомчих нормативно правових актах які б повністю відповідали положенням ст. 214 КПК та надавали б особі заявнику більше гарантій з реалізації законодавчих положень щодо доступу до правосуддя у тому числі й з питань можливості відновлення порушених прав внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. (дата звернення 22.05.2023)
2. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення. Наказ Офісу Генерального прокурора № 298 від 30.06.2020 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text (дата звернення 22.05.2023).
3. Клепка Д. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування як окремий вид провадження : дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 211 с.
4. Шаренко Л. С. Проблемні питання розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора. *Часопис цивільного і кримінального судочинства.* 2015. № 5 (14). С. 45.
5. Федченко В.М. Початок досудового розслідування та можливості його оскарження: окремі питання. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2019.* С. 137-139.
6. Світлана Шаренко Розгляд слідчим суддею скарг на рішення, дії, чи бездіяльність дізнавача, слідчого або прокурора. *Підприємство господарство і право.* 11/2020 С. 247-253).
7. Узагальнення про практику розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. URL: https://ips.ligazakon.net/document/VRR00212 (дата звернення 22.05.2023)
8. Ухвала слідчого судді у справах № 563/1106/15-к, № 136/ 146/15-к, № 557/692/15-к // Єдиний державний реєстр судових рі- шень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/ (дата звернення: 22.05.2023).
9. (Федченко В., Захарко А. Класифікація видів затримання залежно від способу кримінальної процесуальної регламентації. *JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ. • НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА*. JANUARY 2019. С. 201-205.(С. 203).
10. . Лобойко Л. М. Щодо доцільності оскарження початку досудового розслідування. *Вісник Академії адвокатури України.* 2016. № 13, вип. 2 (36). С. 68-74.
11. Гловюк І., Дроздов О., Завтур В., Дроздова О. До розробки концепту позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини у кримінальному проваджені (на прикладі статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Право України*, 2022. С. 156-189.

Ханькевич Андрій Миколайович
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів факультету № 2
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДО РОБОТИ З НАСЕЛЕННЯМ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Робота на деокупованих територіях вимагає спеціальної професійної підготовки всіх працівників Національної поліції України (далі – НПУ), які будуть взаємодіяти з місцевим населенням в громадах після завершення бойових дій. Тому відповідні виклики та міркування, пов'язані з підготовкою таких фахівців, вже сьогодні мають стати пріоритетним напрямом у системі спеціальної освіти МВС України.

Спираючись на досягнення юридичної науки, експертні знання та власний досвід роботи у правоохоронних органах, коротко проаналізуємо загальні ключові аспекти, на які слід звертати увагу під час навчального процесу з підготовки майбутніх працівників НПУ, а також на курсах підвищення кваліфікації поліцейських з метою забезпечення ефективної комунікації, розуміння та підтримки населення деокупованих територій для забезпечення встановлення і підтримки правопорядку.

Вважаю, що налагодженню роботи всіх служб і підрозділів НПУ з населенням деокупованих територій насамперед сприяє: розуміння культурної чутливості (сенситивність); сприяння залученню громадськості до співпраці; розвиток навичок вирішення конфліктів; забезпечення правової обізнаності та пріоритетність підтримки психічного здоров'я.

Розуміння культурної чутливості. Працівники НПУ повинні пройти всебічну підготовку з питань культурної чутливості, для налагодження контакту та зміцнення довіри між ними та населенням деокупованих територій. Освітні програми з підвищення культурної обізнаності повинні зосереджуватися на звичаях, традиціях та історичному контексті конкретного регіону, а також на впливі окупації на людей. Акцент на емпатію, повагу та відкритість допоможе працівникам НПУ орієнтуватися в делікатних ситуаціях і сприятиме налагодженню позитивних стосунків з людьми з різним походженням [1, с. 71–74].

Сприяння залученню громадськості до співпраці. Навчальні програми повинні надавати пріоритет стратегіям залучення до співпраці громадськості для подолання розриву між населенням деокупованих територій і

працівниками НПУ.

Особливо важливим стає питання налагодження співпраці населення із оперативними працівниками і слідчими. Це створює основу для ефективного обміну інформацією, що допомагає в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених як під час окупації населених пунктів, так і після їх звільнення. Встановлюючи довірчі стосунки, працівники поліції також допомагають створити атмосферу безпеки та захищеності для жителів деокупованих територій, що сприяє відновленню правопорядку та спокою у спільноті.

Стимулювання активної участі населення у процесах прийняття рішень, соціальних ініціативах та відновленні інфраструктури сприяє формуванню почуття причетності та розширенню прав і можливостей. Завдяки семінарам, практичним заняттям у вигляді поліцейських квестів та моделюванню ситуацій, майбутні фахівці можуть навчитися ефективним методам роботи з населенням, що у перспективі дасть змогу задовольняти конкретні потреби правоохоронної системи та будувати довгострокові відносини [2–4].

Розвиток навичок вирішення конфліктів. Вміння вирішувати конфлікти є життєво важливими для працівників НПУ, які працюють на деокупованих територіях. Комплексна підготовка повинна охоплювати методи ведення переговорів, медіації та налагодження довіри з метою ефективного вирішення суперечок та напруженості, що виникають після окупації. Розвиваючи здатність працівників НПУ визначати першопричини конфлікту та стимулюючи діалог, досконало розроблені навчальні програми можуть сприяти відновленню миру та стабільності в громаді [5, с. 161–165].

Забезпечення правової обізнаності. Працівники поліції, які виконують свої професійні обов’язки на деокупованих територіях, повинні добре розуміти норми міжнародного права, стандарти в галузі прав та свобод людини та вміти розбиратися у відповідних нормативно-правових актах держави. Підготовка фахівців має бути зосереджена на їхньому ознайомленні з відповідними конвенціями, договорами та протоколами. Вони повинні знати про юридичні права та засоби захисту населення, щоб гарантувати, що поліцейські заходи відповідають міжнародним стандартам. Навчальні програми мають акцентувати увагу на важливості дотримання правосуддя та забезпечення дотримання принципу підзвітності в пост-окупаційних умовах.

Пріоритетність підтримки психічного здоров'я. Через травматичний досвід, якого зазнало населення на деокупованих територіях, необхідно приділяти особливу увагу питанням підтримці психічного здоров'я населення під час підготовки працівників НПУ до роботи на зазначених територіях. Поліцейські повинні пройти навчання з розпізнавання ознак травми, надання первинної психологічної допомоги та перенаправлення осіб до відповідних служб психологічної підтримки. Озброєння працівників поліції знаннями та навичками для вирішення проблем психічного здоров'я населення сприятиме загальному благополуччю та стійкості у критичних ситуаціях.

Висновок: Включаючи ці п'ять основних аспектів у навчальні програми підготовки працівників поліції, слухачі зможуть розвинути необхідні навички та компетенції, щоб орієнтуватися в складних умовах пост-окупаційного середовища, сприяти процесу подолання наслідків конфлікту та примирення, а також сприяти довгостроковій стабільності та добробуту постраждалого населення.

Список використаних джерел:

1. Кочерга О. Сенситивність як психофізіологічний стан людини. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* 2013. № 17. С. 71–74. URL: https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/ view/7/11 (дата звернення: 15.05.2023).
2. Ханькевич А. М. Якісне формування негласного апарату як важливий чинник підвищення ефективності агентурно-оперативної роботи в сільській місцевості. *Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності: Вісник ЛАВС ім.10-річчя незалежності України*. 2003. № 1. С. 81–87.
3. Ханькевич А. М., Сілюков В. О. Використання можливостей інформаторів для отримання оперативно-розшукової інформації в діяльності оперативних підрозділів карного розшуку в умовах сільської місцевості. *Методологічні проблеми теорії та практики оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах: Вісник ЛАВС*. 2005. № 1. Ч.2. С. 8–16.
4. Ханькевич А. М. Особливості проведення спеціальної (вербувальної) бесіди під час залучення кандидата до негласного співробітництва. *Науковий вісник ДДУВС : зб. наукових праць. Спецвип.* 2010. № 53. С. 293–301.
5. Francisco Gomes de Matos. Language, peace, and conflict resolution. *The handbook of conflict resolution: theory and practice*. 2nd ed. San Francisco, 2006. P. 158–175. URL: https://inclassreadings.files.wordpress.com/2018/07/handbook-of-conflict-resolution.pdf&psig=AOvVaw0lYst28v0zZddKyjzq4jYy&ust =1684768377148774 (дата звернення: 15.05.2023).

Худенко Д.М.,
науковий співробітник
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАСОБИ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ З ВИЯВЛЕННЯ ПІДРОБКИ СУТНОСТІ

Підробка сутності або документів, банкнот та чеків, цінних артефактів, печаток та штампів, вузлів та агрегатів, умисне надання неправдивих свідчень та т. ін. – це факти злочинної діяльності, з якими традиційно зустрічались та зустрічається оперативний склад кримінальної поліції загалом та інспекторський склад служби кримінального аналізу зокрема. Із новою активною фазою військової агресії з боку рф набули поширення факти

викривлення інформації або її підробки на файлах різного формату, як безпосередньо людьми, так і опосередковано або за допомогою спеціального програмного забезпечення. Отже сьогодні, як і раніше протидія подібним злочинним проявам є актуальною. Тому на практиці від ініціаторів перед підрозділами кримінального аналізу постають завдання з вироблення аналітичного продукту, який би мітив нове довідкове знання про сутність, яка становить оперативний інтерес у частині виявлення ознак підробки, як самого файлу, так і його змісту чи контенту.

Питанням дослідження засобів з виявлення підробки сутності Д. Зоренко, Р. Лех, Д. Кулик, О. Червяков та інші вчені. Проте у контексті потреб кримінального аналізу дослідження виявились фрагментарними та не несуть комплексного характеру, особливо у частині, яка стосується цифрових джерел інформації, що останнім часом на практиці формує окрему лінію або напрям розвитку кримінального аналізу.

Під засобами підрозділів кримінального аналізу з виявлення підробки сутності ми розуміємо один або комплекс засобів, цільовим призначенням створення або застосування яких є виявлення ознак повного, часткового та виготовлення довільного зразка підробки сутності. Види таких засобів ми наведемо нижче.

Спочатку доцільно продовжити визначитись у поняттях. Уявлення про засоби підрозділів кримінального аналізу з виявлення підробки сутності пов’язано із декількома важливими кримінально-процесуальними, криміналістичними та оперативно-розшуковими категоріями, як-то докази, джерела, істина та підробка. Розглянемо їх більш детально. Одна з головних категорій – це докази. Адже весь процес досудового розслідування ґрунтується на їх виявленні, за їх допомогою вина доводиться або спростовується. Доказами в кримінальному провадженні відповідно до статті 84 КПК Україниє фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1]. Процесуальними джереламидоказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Істина має два основні значення: 1) при характеристиці знання – твердження або сукупність тверджень, що відповідають дійсності в найширшому розумінні цього слова; 2) у загальному і метафоричному розумінні істина – «справжній», ідеальний, справедливий порядок речей, що визначає смисл людських шукань у житті («правда») [2].

Підробка також має два значення: дія за значенням підробити, підробляти, підроблювати; те, що виготовлене як фальшива подоба чого-небудь, підроблена річ [3, с. 492]. У кримінальному праві підробка – це дії, що полягають у виготовленні несправжніх (фальсифікованих) документів, грошей, печаток тощо з метою видати їх за справжні, або внесенні у справжні предмети фальсифікуючих змін [4]. Виділяємо наступні види кримінальної

підробки сутності – повне, часткове та виготовлення довільного зразка.

Усі вищевказані категорії аналітичного дослідження перебувають в уявному очевидному або не очевидному зв'язку з засобами з виявлення підробки сутності. На старті дослідження ми маємо сутність та можемо уявити яка має бути істинна сутність, знаємо зазвичай як вона виглядає, де взяти її еталони, а також нам можуть бути вже відомі типові способи та ознаки її викривлення. Ми шукаємо сутності, створені людиною безпосередньо або опосередковано через засіб, як то через програмне забезпечення, у т.ч. за допомогою штучного інтелекту. При цьому, завжди варто розрізняти контент, який міститься у файлі певного формату, та сам файл. Як перший, так і другий можуть бути підробкою.

Слід також пам'ятати, що хтось міг до нас дослідити даний факт, а тому іноді починати доречно з вивчення результатів журналістських розслідувань. В нагоді стануть такі інформаційні ресурси, як https://fsb.dossier.center/ або https://gijn.org/2023/03/22/resursy-dlya-provedennya-rozsliduvan-pro-rosiyu/ чи інші. Наприклад, сайт NewsGuard складає «рейтинги довіри» для онлайн-новин та інформації, курує центром відстеження російсько-української дезінформації, який збирає повідомлення з більш ніж 150 російських дезінформаційних сайтів.

Звісно перед дослідженням необхідно самостійно обов'язково вивчити сутність, яка видається за реальну та ознаки реальної сутності, зробити її робочі копії або провести інші маніпуляції, наприклад, розкадрування. Під час такого аналізу, якщо це відеофайл, ми звертаємо увагу на невідповідність зображенню аудіодоріжці, незвичайні написи, сленг, імена, події, погодні умови, зміну освітлення, диспропорцію зображення, розмитості, заміна кольорової схеми, додавання нових чи не звичних елементів тощо.

Знайдену ймовірну підробку та оригінал доцільно задокументувати програмним засобами, наприклад, за допомогою відповідного сервісу hunch.ly або ж на крайній випадок на сервісі WayBackArchive чи Archive.ph, та в кримінально-процесуальному порядку.

Залежно від природи походження сутності можна виділити наступні засоби:

1) засоби з виявлення ознак підробки серед фото, аудіо й відео сутностей та їх інформаційного змісту:

– інтелектуальні тобто самостійне вивчення на зображенні роздільної здатності, відповідності розташування, номерних предметів або знаків реальному стану справ тощо. Наприклад, фотозображення, якість якого краща, зазвичай можна вважати першопохідним. Втім і це твердження слід ставити під сумнів адже існують програмні засоби з покращання фотозображень;

- спеціалізовані сервіси, за допомогою яких можна з'ясувати змінені версії зображень чи його копії з іншою роздільною здатністю, де їх використано тощо, як-то Image-search.org, Size.by, PimEyes чи PhotOSINT та інші;

- пошукові системи з функціями – зворотного пошуку зображень: Bing,

Google Lens, TinEye, Yandex та інші, завдяки яким можна спробувати наблизитись або знайти першоджерело чи отримати напрямок, за яким доцільно продовжити пошук ознак підробки;

- плагіни до пошукових систем з функціями пошуку зображень, аналізу метаданих та змін на фото, наприклад, Fake News Debunker by Invid;

- он-лайн сайти, де розмішено спеціальні інструменти для виявлення ознак підроблення зображення, наприклад, FotoForensics;

- розпізнати місце та встановити ракурс зйомки допоможуть відшукати такі ресурси, як ApolloMapping, EoBrowser, Geohints, GeoNames, Google Maps, Google Street View, Google Earth Engine, OpenStreetMap, OSM Finder, Landmark Recognition, Pic2Map Photo Location Viewer, PlaNet, Satellite Map, Wikimapia, Wikinearby, World Imagery Wayback тощо. Наприклад, Landmark Recognition створено для розпізнавання природних і архітектурних пам'яток, Wikinearby показує неподалік координат популярні місця;

- сканування відео на сервісі Deepware допоможе виявити ряд ознак підробок, YouTube Data Tools – метадані, а Mattw.io – геолокацію;

- сервіси на основі моделей штучного інтелекту. Вони створені для визначення того, чи на зображення людини має ознаки штучно згенерованого (AmIReal, Digital Image Forensic Analyzer, Fake Profile Detector), чи одна і таж сама людина на різних фотографіях (Aperi'Solve, Betaface та Evergreen). Face ID від Evergreens також дозволяє ідентифікувати клієнта, порівнюючи його новий знімок із фото у власному репозиторії зображень [5].

2) засоби з виявлення ознак підробки документів:

- самостійне вивчення на предмет оформлення та відповідності встановленим шаблонам або порядкам, написання установчих даних людини або посади тощо. Наприклад, відповідність дати видачі робочому дню;

- державні сервіси з відкритих даних, наприклад, сервіс МВС України з пошуку паспорта громадянина України серед викрадених та втрачених за адресом: https://wanted.mvs.gov.ua/passport/.

До аналізу зображень документів можна застосувати засоби, перелічені нами вище;

3) засоби пошуку контенту у соціальній мережі або месенджери:

- інтелектуальні – самостійне вивчення на предмет співзвучності опису події з певної точки зору або наративу;

- CrowdTangle – моніторинг за ключовими словами, їх поширенням за регіонами та мовами;

- боти, наприклад, @MotherSearch – пошук контенту серед телеграм каналів;

- сервіси із використанням штучного інтелекту, які дозволяють знайти аналогічні публікації за змістом та посилання на них (Third-Party Fact-Checking Meta);

4) Спеціальні програмні засоби з виявлення емоцій та ризиків. Наприклад, LVA 6.50 – інструмент, що проводить аналіз голосу

досліджуваного об'єкта для виявлення цілого спектру ризиків та емоцій, який включає три операційні режими: он-лайн віч-на-віч – аналіз відкритого діалогу/розслідування в режимі реального часу за допомогою комп'ютера та мікрофона; онлайн телефонний – аналіз телефонної розмови/інтерв'ю/допиту; оф-лайн – аналіз записаного матеріалу з різних джерел. Крім того, BigDataCredit від Artellence, завдяки якому підвищено точність кредитного скорингу і розширюємо знання про позичальників.

Як бачимо, нами наведено програмне забезпечення та інформаційні ресурси спеціального або двійного призначення.

На завершення слід зазначити, що це перелік або видова класифікація не є вичерпною через різноманіття програмного забезпечення та інформаційних ресурсів. Як варіант, у залежності від характеру створення та застосування засобу – фундаментального та прикладного характеру. В останньому випадку, до такого різновиду можна умовно віднести ресруср Carbon Dating The Web, який визначає дату створення веб-сторінки. Окрему групу прикладного характеру можуть становити витоки даних та сервіси, пов'язані із ними. Наприклад, Have I Been Pwned, один із популярних та безкоштовних сервісів для перевірки акаунту на виток даних.

Вважаємо, що перспективними для вивчення та збагачення свого арсеналу є засоби, які використовують у журналістських розслідуваннях та групи міжнародних слідчих груп або правоохоронні органи. По розглянутій нами лінії кримінального аналізу випадку в нагоді стануть тематичні підбірки інформації на спеціалізованих інтернет ресурсах, наприклад, OSINT-інструменти та сервіси для збору інформації, обробки даних та проведення розслідувань по відкритих джерелах інформації [6].

Варіативність засобів кримінального аналізу може бути різною від одного до комплексу чи аж до залучення автора або осіб з джерела, якщо дозволяють обставини.

Література

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
2. Істина / М. В. Попович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. – Режим доступу: https://esu.com.ua/article-12757
3. Словник української мови: в 11 томах. – Том 6, 1975.
4. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998.
5. Сайт компанії Evergreens // https://evergreens.com.ua/ua/box-products/face-id/demo.html
6. OSINT інструменти для розвідки на основі відкритих джерел // https://www.molfar.global/useful-apps-table

Черненко Анатолій Павлович
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ ПОТРЕБУЄ УДОСКОНАЛЕННЯ

Інститут провадження дізнання в кримінальному процесі України не є новим, але його регламентація у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) зазнала суттєвих змін порівняно з попереднім станом, тому й потребує особливої уваги. Певна річ всім нормам, що регламентують порядок провадження дізнання ми у цій невеликій за обсягом роботі не зможемо приділили увагу, тому хотілося б звернути увагу на окремі його процедури.

Перед тим, як приступити до предмету нашого дослідження, хотілося б звернути увагу на КПК України в цілому, у першу чергу на його структуру. Нагадаємо, що кодифікація — це засіб систематизації нормативних актів, що здійснюється шляхом перероблення та зведення правових норм, що містяться в різних актах, у логічно узгоджений нормативно-правовий акт, який системно і вичерпно регулює певну сферу суспільних відносин, як правило, на галузевому рівні [1]. Якщо говорити про КПК України, як про кодекс, тобто систематизований нормативно-правових акт, призначення якого максимально зручно розмістити норми, що регламентують окрему групу правовідносин, то у цьому плані КПК України до кінця не вирішує поставлене перед ним завдання, а у певних випадках, навіть ускладнює. Зрозуміло, великий за обсягом документ, яким є КПК України, й не може претендувати на ідеальний, але все ж, на наш погляд, у ньому й не спостерігається спроб претендувати на досконалий. Наприклад в нормах, присвячених регламентації заходів забезпечення кримінального провадження, не має вичерпного переліку таких заходів. Ми розуміємо, що це й не можливо, бо частина норм щодо цих заходів розміщена у різних розділах, зокрема у розділі ІІ «Заходи забезпечення кримінального провадження», розділі ІХ «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» та й у інших, але у розділі ІІ «Заходи забезпечення кримінального провадження» про їх систему повинно бути відповідне посилання, або хоча б згадка. Така організація систематизації була б зручною, але цього не спостерігається, що становить доволі значну проблему у користуванні зазначеним кодексом, а точніше нормами, що містяться в ньому. Повною мірою окреслене «розбалансування» стосується багатьох інститутів КПК України, у тому числі й тих, що присвячені дізнанню. Але на цьому,

«вузькі місця» КПК України не вичерпуються. Окремі норми виписані не однозначно й можуть тлумачитися по різному, що «оголює» ще одну проблему кодексу. Певна річ, законодавець не має можливості коментувати всі норми, але на наш погляд, вони повинні бути виписані максимально однозначно і зрозуміло. Наприклад, у ч. 2 ст.217 КПК України зазначено: «Не можуть бутиоб'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину, крім випадків, коли це моженегативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. У таких випадках розслідування злочину та кримінального проступку здійснюється за правилами досудового слідства. Положення глави 25 цього Кодексу в такому разі не застосовуються» [2].

Як бачимо у наведеній частині ст. 217 КПК України містяться доволі категоричні і у той же час суперечливі норми. При цьому їх зміст може бути зрозумілий по різному, що не сприяє належному правозастосуванню, а головне однозначній його оцінці. Припустимо слідчий і дізнавач розуміють ці норми, як дозвіл на об'єднання матеріалів досудового слідства і дізнання в одне провадження, можливо й прокурор погодиться з їхніми аргументами, але сторона захисту у цьому об'єднанні може побачити порушення вимог закону й прав підозрюваного, бо закон забороняє таке об'єднання. А як розсудить суперечки сторін суд, на що він буде спиратися у своєму рішенні?

Законодавець зауважує, що об'єднання можливе коли це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. Але які випадки можуть негативно вплинути на повноту досудового розслідування у КПК України не вказуються, не робиться посилання чи тлумачення тощо. Проблема проявляється ще й у тому, що науково-практичні коментарі до зазначеної статті КПК України, у його новій редакції, відсутні, а у попередніх редакціях вони не розв'язують проблему, а навпаки, ще більше її загострюють.

Так, Мего-Інфо – Юридичний портал №1 коментує цю ч. 2 ст. 217 КПК України так: «Відповідно до ч. 2 коментованої статті не можуть бути об'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину. Розслідування кримінальних проступків здійснюється у формі дізнання, розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства (див. коментар до ст. 215 КПК). Проте не слід вважати порушенням процесуальних вимог розслідування в об'єднаному провадженні кількох злочинів, якщо за результатами досудового розслідування буде встановлено, що окремі з епізодів правопорушення є не злочином, а кримінальним проступком» [3]. Оцінити такий коментар, як повний, або такий, що вирішує проблеми не можна.

Більше того, існує й інший коментар норм цієї статті КПК України. Науковці (С.В. Ківалов та інші) кардинально протилежно коментують цю ж частину ст. 217 КПК України: «Не можуть бути об'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину, оскільки у цих правопорушень різні не тільки матеріально-правова

база, а й процесуальний порядок розслідування» [4, с.460].

Мабуть законодавці приймаючи відповідні зміни до законодавства, повинні були б пояснити суть цих змін, але Пояснювальні записки до Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», у цій частині, нажаль не дають відповіді на ці питання [5].

У такій ситуації ми можемо лише прогнозувати, що саме мали на увазі законодавці, ухвалюючи такі зміни до ч. 2 ст. 217 КПК України.

На наш погляд, досудове розслідування у формі досудового слідства дійсно суттєво відрізняється від провадження дізнання засобами збирання та перевірки доказів, заходами забезпечення кримінального провадження тощо. Відмінність у застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, що застосовувалися до прийняття рішення про об'єднання, на наш погляд, не є небезпекою для ухвалення рішення про об'єднання матеріалів дізнання та досудового слідства, так само й інші відмінності між дізнанням та досудовим слідством, а ось відмінності у засобах збирання та перевірки доказів, відмінності їх джерел, мають певні питання.

Зокрема, під час досудового слідства не припустимо відбирання пояснення від осіб, долучення результатів медичного освідування, долучення висновку спеціаліста, спирання на показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, які цілком законно можуть використовуватися під час провадження дізнання (ст. 298-1 КПК України). В той же час, під час провадження дізнання, закон забороняє проведення всього арсеналу негласних (слідчих) розшукових дій (ст. 300 КПК України), які цілком правомірно можуть проводитись під час досудового слідства у тяжких чи особливо тяжких злочинах. Це мабуть основна й головна перешкода до об'єднання дізнання та досудового слідства. Хоча, таке ствердження є умовним, бо, на наш погляд, не несе жодних серйозних перешкод. На наше переконання, відбирання пояснення від осіб, долучення результатів медичного освідування, долучення висновку спеціаліста тощо, що відбулися у ході проведення дізнання до об'єднання з матеріалами досудового розслідування можуть бути використані для підтвердження фактів вчинення кримінального проступку, котрий був предметом дослідження під час дізнання. Певна річ, дані отриманні у ході проведення цих процесуальних дій, не можуть бути використані у доказуванні фактів вчинення злочинів, але вони й не будуть використані, бо проводилися виключно щодо факту кримінального проступку і жодним чином не торкалися факту злочину, матеріали щодо якого об'єднуються з матеріалами дізнання. А вже після об'єднання дізнання й досудового слідства в одне провадження, проведення таких процесуальних дій (відбирання пояснення від осіб, долучення результатів медичного освідування, долучення висновку

спеціаліста тощо), навіть, по фактах кримінального проступку є неприпустимим, бо після об'єднання у такому кримінальному провадженні будуть проводитися виключно слідчі (розшукові) дії. Тут виникає лише одна умова, або перешкода чи небезпека, коли слідчий повинен бути особливо обережним та не допустити у фактах кримінального проступку проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що буде суттєвим порушення закону. А спокуса у цьому питанні у слідчого потенційно може спостерігатися і відстежити її буде важко, бо слідчий може отримувати дозвіл на їх проведення по факту злочину і, можемо припустити, що не відмовиться «попутно» розслідувати за їх допомогою й факти кримінального проступку. Ось мабуть, ця обставини й може бути тією перешкодою до об'єднання розслідування дізнання й досудового слідства.

Певна річ, законодавством передбачено у цьому питанні відповідні запобіжники, якими є перевірка прокурором під час погодження ним рішення про проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій, перевірка та дозвіл на їх проведення слідчим суддею і на кінець, ознайомлення з їх результатами сторони захисту та можливість їх оскарження у разі виявлення таких фактів. На наш погляд, такі запобіжники є достатніми й ця обставина не буде перепоною до прийняття рішення про об'єднання матеріалів дізнання й досудового слідства.

Отже, наведені вище аргументи, дають нам можливість дійти висновку, що перешкод до прийняття рішення про об'єднання в одне провадження матеріалів досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину не має. У свою чергу, такий висновок дає підстави запропонувати внесення змін до ч. 2 ст. 217 КПК України та викласти її у такій редакції:

«Матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину можуть бути об'єднані в одне провадження за наявності підстав зазначений у частині першій цієї статті. До ухвалення такого рішення розслідування фактів вчинення кримінального проступку у формі дізнання повинно бути завершено. Після ухвалення рішення про об'єднання, розслідування злочину та кримінального проступку здійснюється за правилами досудового слідства. Положення глави 25 цього Кодексу в такому разі по об'єднаному провадженню не застосовуються».

На наш погляд, така зміна регламентації здатна вирішити окреслену вище проблему.

Список використаних джерел:

1. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F

2. Кримінальний процесуальний кодекс України *(Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2078

3. Мего-Інфо – Юридичний портал №1. Коментар до ч. 2 ст. 217 КПК України. URL :

http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-217-%D0%BE%D0%B1%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%96-%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко – Х.: Одіссей, 2013. – 1104 с. URL : http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/KPK-komentar.pdf

5. Пояснювальні записки до проектів Закону України: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3314&skl=10 та до «проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7279-%D0%B4&skl=9

Шендрик Юлія Володимирівна
викладач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки є надважливим під час воєнного стану. Останнім часом нажаль збільшилася кількість резонансних злочинів у цій сфері, що призводить до завдання збитків державі та підриває довіру до нашої країни з боку іноземних партнерів, які надають фінансову допомогу, вкрай необхідну для боротьби із зовнішнім ворогом та забезпечення життєвих потреб громадян.

В умовах воєнного стану до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) були внесені численні зміни, однак до теперішнього часу багато проблемних питань не вирішені.

Так, в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки виникає необхідність у проведенні експертиз, спрямованих на встановлення розміру матеріальної шкоди, завданої внаслідок скоєння злочину, а також осіб, причетних до його вчинення. З цією метою зазвичай проводиться судова почеркознавча, судова технічна експертиза документів, судова

будівельно-технічна, судова економічна та інші види експертиз. Специфікою даних видів експертиз є те, що для їх проведення необхідно вилучити значну кількість документів (документів щодо здійснення фінансово-господарської діяльності, технічної документації, документів, що містять вільні зразки почерку та підписів осіб тощо).

Вилучення вказаних документів здійснюється переважно шляхом застосування тимчасового доступу до речей і документів, який відповідно до п.5 ч.2 ст. 131 КПК України відноситься до заходів забезпечення кримінального провадження, що унеможливлює доручення його проведення оперативним співробітникам. До того ж, згідно ч.2 ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду, що також ускладнює процедуру його застосування. Зміни до КПК України, внесені після введення воєнного стану, передбачають можливість застосування тимчасового доступу до речей і документів за рішенням керівника відповідного органу прокуратури, але тільки у випадку відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, передбачених, зокрема, ст.ст. 163, 164 КПК України (відповідно до п.2 ч.1 ст. 615 КПК України) [1]. Тобто фактично це положення не спрощує процедуру застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях в сфері економіки, оскільки розслідування таких проваджень переважною більшістю здійснюється у тих регіонах, де суди працюють у звичайному режимі і звернення до слідчого судді є можливим, і відповідно обов'язковим.

Також до теперішнього часу чинним КПК України не врегульовано процесуальний порядок призначення та проведення ревізії на стадії досудового розслідування. Слід зазначити, що проведення ревізії іноді є єдиним засобом виявлення та документування кримінального правопорушення і без отримання висновку ревізії в подальшому неможливо призначити судову будівельно-технічну або судову економічну експертизу. Існує практика проведення позапланової виїзної ревізії у кримінальному провадженні на підставі ухвали слідчого судді, але останнім часом значно зросла кількість визнання таких висновків ревізії недопустимим доказом у кримінальному провадженні.

Наприклад, вироком Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 06 червня 2019 р. у справі № 335/2108/17 особу визнано невинуватою у скоєнні злочинів, передбачених ч.2, ч. 4 ст. 191 КК України. При цьому судом було визнано недопустимим доказом акт позапланової ревізії, проведеної під час розслідування на підставі ухвали слідчого судді [2]. Вказаний вирок був оскаржений прокурором у апеляційному порядку, та в подальшому у касаційному порядку, однак, постановою Верховного Суду від 27 квітня 2020 року він був залишений без змін. У вказаній постанові судом було зазначено, що такого способу збирання доказів стороною обвинувачення, як призначення позапланової ревізії, у КПК України не визначено. КПК не встановлює

отримання доказів шляхом призначення позапланової ревізії ані слідчими суддями, ані прокурорами, слідчими – результати таких ревізій, призначених у межах розслідування кримінального провадження, є недопустимими доказами і відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК не повинні бути використані під час процесуальних/судових рішень у межах кримінального провадження [3].

Також серед проблемних питань слід зазначити невизначеність повноважень працівників оперативних підрозділів. Наприклад, дотепер у КПК України не врегульовано належним чином участь оперативних працівників у проведенні обшуку. Так, відповідно до ч.1 ст. 236 КПК України, ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження [1]. Тобто, КПК України нібито і не забороняє залучення оперативних співробітників для проведення обшуку, але ж підстави такого залучення та їх повноваження під час проведення цієї слідчої дії прямо не визначено, що призводить в подальшому до численних скарг на дії правоохоронців.

Слід зазначити, що особливістю обшуків у кримінальних провадженнях про злочини економічної спрямованості є те, що вони досить часто проводяться у офісних або складських приміщеннях, виробничих цехах тощо, такі обшуки зазвичай є тривалими та пов'язані із вилученням великої кількості бухгалтерської документації, комп'ютерної техніки, іншого обладнання, контрафактної продукції. У таких випадках проведення обшуку лише слідчим чи прокурором, без залучення оперативних співробітників, на наш погляд, є неефективним, а у деяких випадках і фізично неможливим.

Окрім того, необхідно звернути увагу на досить ускладнену процедуру звернення слідчого, прокурора до слідчого судді із клопотанням про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів, продовження строків застосування таких заходів, а також строків досудового розслідування.

Таким чином, з метою вирішення зазначених проблемних питань, на наш погляд, необхідно внести зміни до КПК України, спрямовані на розширення повноважень слідчих та оперативних підрозділів та спрощення процедури розгляду слідчими суддями клопотань слідчих, прокурорів. Так, потребують визначення підстави участі оперативних співробітників у проведенні обшуку та їх повноваження під час цієї слідчої дії. Також, на нашу думку, слід або віднести тимчасовий доступ до речей і документів до слідчих (розшукових) дій, або надати слідчому повноваження доручати його проведення оперативним співробітникам. Окрім того, необхідно нарешті визначити у КПК України підстави і процесуальний порядок призначення ревізії у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 20.05.2023)

2. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 06 червня 2019 р. у справі № 335/2108/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82589321 (дата звернення 20.05.2023).

3. Постанова Верховного Суду від 27 квітня 2020 року у справі № 335/2108/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89034958 (дата звернення 20.05.2023).

Шинкаренко Ігор Ростиславович
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри права Національного
аерокосмічного університету
«Харківский авіаційний інститут
ім. М. Є. Жуковского»

ОЦІНКИ РІВНЯ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ АЕРОКОСМІЧНОГО КОМПЛЕКСУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНІЙ ПРОТИПРАВНОСТІ

Сучасні досягнення у авіаційно-космічній галузі визначили її провідне місце у критичній інфраструктурі України та її вплив на стан її секторальної стійкості.

Означене стало підгрунтям прийняття Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки. У документі визначено, що метою програми є забезпечення ефективного використання космічного потенціалу і підвищення його впливу на розв'язання актуальних завдань соціально-економічного, екологічного, інформаційного, наукового та освітнього розвитку суспільства, забезпечення реалізації інтересів держави у сфері національної безпеки та оборони.[1].

Як наслідок, незважаючи на на кібератаки по космічній та авіаційній інфраструктурі України та інших країн після початку повномасштабної агресії 24 лютого 2022 року, лише у 2022 році світовий космічний бюджет зріс на 9%до абсолютного показника у 103 мільярди євро. Серед цих витрат фінансування «військового» космосу збільшилося на 16% та склало 48 мільярдів євро, така пропорція у показниках зростання є свідченням того, які пріоритети зараз людство надає у розвитку космічних технологій. Наразі навколо Землі обертаються близько 5500 супутників, і майже 10% (близько 500 одиниць) належать або керуються військовими організаціями [2].

Економічна привабливість аерокосмічного комплексу є чинником

кримінальної активності злочинних спільнот, окремих кримінальноактивних груп та одинаків відносно об'єктів аерокосмічного комплексу. Починаючи з науково-конструкторської-виробничо-експлуатаційної сфер, закінчуючи загрозами та ризиками її інформаційно-кібернетичної безпеки та актів незаконного втручання в діяльність суб'єктів – об'єктів господарювання, а також актів терористичної спрямованості [3; 4].

Загрози безпеки об'єктам аерокосмічного комплексу є підґрунтям вчинення кримінальних правопорушень стосовно суб'єктів авіаційної та космічної діяльності на об'єктах аерокосмічного комплексу. Як наслідок передбачення та оцінка рівня загрози безпеки є основою ефективної діяльності з протидії злочинності: попередження, виявлення, розслідування кримінальних правопорушень.

Всі означені складові реалізуються на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях та потребує відповідного наукового забезпечення.

На початку XXI століття сформувалося сучасне теоретичне бачення криміналістичного забезпення досудового розслідування кримінальних правопорушень на тактичному та стратегічному рівнях. Фундаторами цього наукового напрямку в українській школі криміналістики, є Ю. П. Аленін, В.Д. Берназ, О. П. Ващук, О. А. Земляна, А. В. Мурзановська, Ю. М. Немно, А. О. Панасюк, В. В. Тіщенко, О. О. Торбас, М. В. Шкрибайло та ін. [5, с. 28-32;6, с. 106-158; 7, с. 227-230]**.**

В той же час стратегія протидії злочинності розроблялася і в межах теорії контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності [8, с. 150-156; 9, с. 8-23; 10, с. 255-264.].

Криміналістичну, оперативно-розшукову, контррозвідувальну та розвідувальну стратегію об'єднує поняття кримінально протиправного діяння та кримінальної протиправності. Фактичні означені категорії є підсистемою стратегії протидії злочинності.

Слід погодитися з думкою, що стратегія протидії злочинності – це система обґрунтованих і офіційно прийнятих поглядів і уявлень, принципів і положень про шляхи, засоби і механізм захисту життєво важливих інтересів громадянина, суспільства, держави, законних з точки зору права, від внутрішніх і зовнішніх загроз із боку злочинності [11].

Американські дослідники М. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоури вважають, що стратегія – це "детальний всебічний комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії організації і досягнення її цілей" [12.].

Розвиваючі погляди означених науковців В. Некрасов, вважає, що стратегія може розглядатися як довгостроковий план, який містить комплекс рішень щодо вибору напрямку розвитку правоохоронного органу, визначення його основних цілей, механізмів їх досягнення, а також моделі дій щодо формування та ефективного використання його потенціалу, що дає можливість створення сприятливих внутрішніх та зовнішніх умов для успішного вирішення завдань протидії злочинності **[**13, с. 80-89.**].**

Стосовно убезпечення авіаційно-космічного комплексу України стратегія протидії злочинності формується відповідно до загроз та ризиків у цій сфері, починаючі з визначення функцій задач суб'єктів протидії злочинності. Оцінка загроз та ризиків стратегічного характеру здійснюється у межах стратегічного кримінального аналізу. Означене стосується керівництва центральних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та інших суб'єктів, що відбовідно своїх функцій задач визначають безпекові різики та загрози, як наслідок приймають довгострокові обґрунтовувати рішення для визначення пріоритетів в галузі інформаційних знань і компетенції, запобіганняі боротьби зі злочинністю, розподілу ресурсів (людських, фінансових, матеріальних, соціальних і культурних) та інституційного розвитку. Компетенція означених суб'єктів визначається низкою нормативних актів, що регулюють авіаційно-космічні діяльність [14-18].

Відповідно до означених нормативних актів у сфері убезпечення авіаційно-космічної діяльності визначено конкретні компетенції суб'єктів: Уповноваженим органом з реалізації Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації є Уповноважений орган з питань цивільної авіації у сфері авіаційної безпеки у том числі служба авіаційної безпеки; Національна Поліція; Міністерство оборони України; Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері транспорту; Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я; Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту; Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону; Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику; Служба безпеки України.

У межах реалізація єдиної державної політики у сфері авіаційної безпеки, здійснюють [15]означені органи здійснюють:

1) аналіз рівня загрози цивільній авіації та здатності суб'єктів авіаційної діяльності нейтралізувати таку загрозу (Уповноважений орган з питань цивільної авіації у сфері авіаційної безпеки, служба авіаційної безпеки);

2) виявлення причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень під час превенції, запобігання, виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; (Національна поліція України);

3) заходи з відвернення або ліквідації наслідків актів незаконного втручання у військових секторах аеродромів спільного використання та виявлення, знешкодження вибухових пристроїв (Міністерство оборони);

4) кримінальний аналіз ризиків та загроз незаконного переміщення через державний кордон зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, боєприпасів, вибухових речовин, матеріалів та предметів, заборонених до переміщення через державний кордон (Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного

кордону);

5) кримінальний аналіз ризиків та загроз щодо незаконного переміщенню через митний кордон України зброї, вибухових, отруйних, радіоактивних та інших небезпечних речовин і предметів, а також перевезенню заборонених вантажів (Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику).

6) кримінальний аналіз ризиків та загроз з боку терористичних угрупувань спрямованих на вчинення актів незаконного втручання у діяльність субб'єктів авіаційної діяльності(Служба безпеки України).

Фактично результатом стратегічного кримінального аналізу є формування у межах стратегії національної безпеки, алгоритму формування стратегії протидії кримінальній протиправності.

Він повинен базуватися на наступних положеннях:

1. Аналіз ризиків проводиться на відповідних організаційних рівнях правоохоронного органу (об'єкту критичної інфраструктури) за певні періоди часу (періодичний аналіз ризиків) або з метою аналізу окремої загрози (тематичний аналіз ризиків).

2. Оцінка ризиків формує пріоритети та системні гарантії стійкості на наднаціональному рівні – галузь інфраструктури.

3. Характер загрози є складовою частиною оцінки рівня загрози та ризиків, яка визначає цілі, засоби та способи реалізації протиправних актів в діяльність галузі, сектора, об'єкта.

4. Оцінка рівня загрози та ризиків періодично переглядається в залежності від змін характеру загрози.

Стосовно секторальних об'єктів галузі оцінки рівня загрози та ризиків включає три основні етапи:

– ідентифікація загрози за інформацією, отриманою з будь якого джерела, а також визначення характеру загрози;

– визначення ризику, що передбачає детальну оцінку конкретної загрози, аналіз ефективності існуючих заходів убезпечення для локалізації загрози, виявлення вразливих місць та оцінки залишкового ризику;

– аналіз результатів оцінки рівня загрози та ризиків, розроблення і здійснення, у разі необхідності, додаткових заходів убезпечення для зниження ризику, та прийняття рішення щодо можливості здійснення ліцензованої діяльності [19]

Таким чином у межах формування стратегії протидії кримінальній протиправності у аерокосмічному комплексі на рівні центральних органів виконавчої влади визначаються ризики та загрози безпеки на національному, регіональному (секторальному) та об'єктовому рівнях, прийняття обґрунтовуваних довготривалих рішень щодо визначення пріоритетів в області інформаційних знань і компетенції, запобігання і боротьби зі злочинністю, розподілу ресурсів (людських, фінансових, матеріальних, соціальних і культурних) та інституційного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 р. № 15-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-%D1%80#Text
2. Борель Ж. Війна Рф проти України підкреслила значення космосу у сучасних бойових діях. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3659739-borrel-vijna-rf-proti-ukraini-pidkreslila-znacenna-kosmosu-u-sucasnih-bojovih-diah.html.
3. Єрменчук О. П. Основні підходи до організації захисту критичної інфраструктури в країнах Європи: досвід для України : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 180 с.
4. Філіппов А.В. Адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні: автореф. дис канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь: Нац. ун-т держ. податк. служби України, 2010. 17 с.
5. Берназ В. Д., Берназ П.В. Криміналістична стратегія як наукова категорія. *Актуальні проблеми держави і права.* 2008. Вип. 44. С. 28–32.
6. Тіщенко В. В., Аленін Ю. П., Ващук О. П., Мурзановська А. В. та ін. Теоретичні та практичні проблеми забезпечення ефективності досудового провадження. *Наукові праціНУ ОЮА.* 2015. С. 106-158. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7404/Tishchenko %20Alen%20Vashch%20Mur%20nauk%20pr17.pdf?sequence=1&isAllowed=y(дата звернення 22.05.23 – 12:35);
7. Книженко С. А. Стратегія розслідування злочинів проти правосуддя. *Моло- дий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 227–230. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/55.pdf (дата звернення 22.05.23 – 14:19).
8. Долженков О.Ф, Тарасенко Р.В. Стратегія як категорія теорії криміналістики та оперативно-розшукової діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. № 2. 2017. С. 150-156
9. Шинкаренко І.Р. Зміна парадигм теорії та практики оперативно-розшукової діяльності: теоретико – правові передумови та закономірності. *Науковий вісник ДДУВС: Збірник наукових праць*. 2013. Спец. вип. № 1(69). С. 8-23
10. . Шинкаренко І.Р. Теоретично – прикладні проблеми формування державної оперативно-розшукової політики. *Науковий вісник ДДУВС: Збірник наукових праць.* 2015. Спец. вип.. № 1 (79). С. 255-264.
11. Строїч В. Стратегія протидії злочинності як правовий феномен URL: https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/7ef3ff63-1943-4f37-93ef-9d4964fd32eb/content.
12. Mescon M. H., Albert M., Khedouri F. Management. Harper & Row, New York, 1988. 257 p.
13. Некрасов В.А. Поняття сучасної стратегії протидії злочинам у сфері господарської діяльності та напрями її реалізації/ *Бюлетень обміну досвідом роботи*. 2012. № 192. С. 80-89.
14. Закон України Про критичну інфраструктуру **(**Із змінами та доповненнями згідно із Законом № 2684-IX від 18.10.2022) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text
15. Закон України Про державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 16, ст.199 (зі змінами та доповненнями).
16. Повітряний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)***,** 2011, № 48-49, ст.536 (зі змінами та доповненнями);
17. Про космічну діяльність: Закон України**.** *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 1997, N 1, ст. 2 (із змінами та доповненнями).
18. Про державну підтримку космічної діяльності**:** Закон України**.** *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 2000, N 22, ст.172 (із змінами та доповненнями).
19. Інструкція з оцінки рівня загрози безпеці цивільної авіації України: Наказ Міністерства інфраструктури України «Про затвердження Інструкції з оцінки рівня загрози безпеці цивільної авіації України» від 17 червня 2020 року № 356.

Шиян Анатолій Григорович
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗНЯТТЯ ПОКАЗАНЬ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ І ЗЛОЧИНІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

22 листопада 2018 року кримінальне процесуальне законодавство України отримало нову процесуальну дію під назвою «Зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису», яка була запроваджена Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-IУ (далі – Закон № 2617-IУ) [1].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137-IX від 15.03.2022 Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) доповнено новою статтею 245-1 під назвою «Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (далі – Закон № 2137-IX [2]. Приписи цієї статті регламентують підстави і процесуальний порядок проведення нової дії, яка ідентична назві зазначеної статті.

Що ж собою являють зазначені нововведення в кримінальному процесуальному законодавстві України, назви яких практично є тотожними? Чим вони відрізняються одне від одного, і в чому мають схожість?

Аналіз положень Закону України № 2617 від 22.11.2018 свідчить про те, що визначені нею показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису є дією, яка:

1) є процесуальною, але не відноситься до слідчих (розшукових) дій;

2) проводиться дізнавачем під час досудового розслідування кримінальних проступків;

3) виступає процесуальним джерелом доказів у кримінальному провадженні переважно про кримінальні проступки;

4) це процесуальне джерело може бути використане у кримінальному провадженні щодо злочину, але лише на підставі ухвали слідчого судді, що постановляється за клопотанням прокурора;

5) для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку може бути проведена до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

6) показання технічних приладів і технічних засобів може бути отримано за згодою осіб, у яких вони знаходяться;

7) процесуальне оформлення цієї дії КПК України не визначає.

Якщо проаналізувати новітні положення ст. 245-1 КПК України, якими регламентується зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису, то вони вказують на те, що:

1) ця дія є слідчою (розшуковою) дією, оскільки спрямована наотримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні;

2) може проводитися слідчим, прокурором під час розслідування злочинів;

3) може проводитися дізначавачем, прокурором під час розслідування кримінальних проступків;

4) може проводитися тільки після внесення відомостей про вчинення злочину, кримінального проступку до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

5) юридичною підставою її проведення є постанова слідчого, дізнавача, прокурора, яка повинна відповідати вимогам частини 4 ст. 245-1 КПК;

6) оскільки при цьому відсутня потенційна можливість порушення прав фізичних осіб, вона проводиться не на підставі ухвали слідчого судді, а за постановою слідчого, прокурора [3, с. 359];

7) її сутність полягає в одержанні слідчим, дізнавачем, прокурором від особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, необхідних для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, копій фото- або кінозйомки, відеозапису, здійснених у публічно доступних місцях, у тому числі в автоматичному режимі, за виключенням місць, що відносяться до приватних помешкань осіб [3, с. 357];

8) вона може бути проведена як у добровільному, так і примусовому порядку;

9) хід і результати її проведення фіксується за допомогою протоколу.

Слід зазначити, що ці дві дії не тільки відрізняються одна від одної згаданими вище відмінностями – вони також мають і деякі схожості. Так, не можна не бачити, що зазначені дії: а) виступають засобами отримання (збирання) фактичних даних, що сприятиме розкриттю кримінальних

правопорушень; б) з їх допомогою встановлюються обставини вчинення кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» №2617-IУ від 22.11.2018 / *Відомості Верховної Ради України*, 2019, № 17. Ст. 71.

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137-IX від 15.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text.

3. Капліна О.В. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів: правова сутність та процесуальний порядок /О.В. Капліна // Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса: видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 357-360.

Юр'єв Денис Сергійович
старший викладач кафедри
кримінального процесу та стратегічних
розслідувань Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ТАКТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗКРАДАНЬ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Корупція була, є і, очевидно, буде (принаймні в найближчому майбутньому) однією з найбільш масштабних та глобальних проблем в Україні. Відповідно до ст. 19 Конституції України, посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені законами нашої держави.

Від реалізації цього положення значною мірою залежить належна діяльність державного апарату, функціонування підприємств, установ та організацій усіх форм власності, своєчасне й справедливе розв'язання соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів юридичних осіб. На вирішення цих питань має бути спрямовано зусилля всіх службових осіб владних органів [1].

Розкрадання на підприємствах металургійної промисловості є серйозною проблемою, яка може відбитися на економіці країни і призвести до значних

фінансових втрат. Тому важливо здійснювати ефективне розслідування розкрадань, що здійснюються посадовими особами на таких підприємствах [2, с. 33].

Однією з тактик розслідування розкрадань є проведення аудиту фінансової діяльності підприємства. При цьому експерти проводять аналіз фінансових документів, облікових записів, відомостей про операції з рахунками, переказів і платежів, щоб виявити порушення та нестачі грошових коштів. Якщо під час аудиту буде виявлено факти розкрадання, необхідно звернутися до правоохоронних органів з повідомленням про порушення [1, с. 5].

Ще однією важливою тактикою є встановлення контролю над потоками грошових коштів на підприємстві. Для цього можуть бути введені механізми обліку та контролю за використанням грошових коштів, а також відповідні процедури, що мають на меті попередження розкрадань. Наприклад, можна встановити систему повідомлень про всі операції з великими сумами грошових коштів та проектів, що не підлягають схваленню або виконанню без попереднього дозволу [4, с. 12].

Також можуть використовуватися методи спеціального контролю за посадовими особами, які мають доступ до грошових коштів. Наприклад, можна створити комісію зі спеціальними повноваженнями.

У процесі збору інформації про можливі розкрадання на підприємстві металургійної промисловості слід використовувати різноманітні джерела. Першочерговим джерелом інформації є внутрішні документи підприємства, такі як звіти про виробничі потужності, звіти про витрати, балансові звіти тощо. Для отримання інформації про зовнішні контрагенти слід використовувати бази даних податкових та митних органів, реєстри платників ПДВ, довідники компаній, які займаються оптовою торгівлею [2, с. 10].

Також слід не забувати про джерела, які можуть надати інформацію про підозрілі транзакції, такі як банківські установи, провайдери платіжних систем, а також інші джерела фінансової інформації.

Після збору інформації слід провести її аналіз, визначивши можливі підозрілі транзакції та неправомірні дії, що можуть свідчити про розкрадання на підприємстві. Важливо проаналізувати всі дані, зокрема зведені звіти, порівняти їх із попередніми періодами, відстежити рух коштів та зробити висновки.

Проведення розслідування

У разі виявлення підозрілих транзакцій та неправомірних дій слід провести розслідування. Для цього слід створити спеціальну робочу групу, яка буде займатися дослідженням та аналізом фактів розкрадання.

Важливо провести інтерв'ю з працівниками підприємства.

Отже, на початковому етапі розслідування розкрадань на підприємстві металургійної промисловості необхідно провести аналіз фінансових даних і

встановити можливі шляхи втрати коштів. При цьому слід враховувати ризики, які пов'язані з конкретними видами діяльності підприємства, а також з фінансовими операціями, які здійснюються [3].

Далі необхідно провести детальний аудит документів та відомостей про всіх працівників підприємства, зокрема, про тих, які могли бути причетні до розкрадань. На цьому етапі важливо ретельно вивчити фінансові звіти, відомості про зарплати та інші витрати, що здійснюються на підприємстві. Також необхідно провести інвентаризацію обладнання та інших матеріальних активів. Шахрайство у фінансуванні металургії – це серйозна проблема, яка часто трапляється на підприємствах металургійної промисловості.

Список використаної літератури:

1. Запотоцький, Андрій Петрович. Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва. Diss. ступеня д-ра. юрид. наук: 12.00. 09. Київ, 2018 р. Київський нац. ун-т ім. Шевченка, 2018.

2. Іщенко, А. В., and Д. А. Ляшенко. "Розробка проблем методики розслідування злочинів ученими одеської наукової школи криміналістів." Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика) 4-5 2017 р. 123-131.

3. Бруссо, Костянтин Мирославович. Розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва. Diss. КМ Бруссо. Маріуполь, 2021.

ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Болгаренко Вадим Миколайович
курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Рогальська Вікторія Вікторівна
Професор кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнні конфлікти вимагають вжиття різких заходів для забезпечення безпеки держави, що можуть призвести до обмеження прав та свобод громадян. Воєнний стан оголошується в державі у випадку загрози її національній безпеці. На час дії воєнного стану згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [1],[2]. У таких умовах здійснення кримінального провадження стає складним завданням, яке повинно відповідати вимогам права та забезпечувати дотримання прав та свобод громадян. Отже, проблема обмеження певних прав та свобод людини під час здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану в Україні наразі є вкрай актуальною та потребує детального розгляду.

Воєнні дії безпосередньо впливають на процес збору доказів щодо підозрюваних/обвинувачених осіб, зокрема, під час евакуації, та можуть призвести до втрати документів, знищення або пошкодження майна, порушення конфіденційності листування, тощо. У Кримінально процесуальному кодексі (далі КПК) передбачена можливість подання клопотання про відновлення матеріалів провадження. Так, в ч.6 ст.615-1 КПК регламентовано, що якщо речі або документи, на які у кримінальному провадженні було накладено арешт у порядку, передбаченому цим Кодексом,

та які були втрачені через об’єктивні обставини, що виникли в умовах воєнного стану, відшкодовуються державою за рахунок державного бюджету у випадках та порядку, передбачених законом[3],. До того ж стаття 615 КПК також надає більшої варіативності для прийняття рішень слідчому та прокуророві, оскільки тепер через об’єктивні обставини, що унеможливлюють виконання певних дій, вони можуть проводити фіксування цих дій шляхом використання технічних засобів. Під час воєнного стану може бути обмежено також доступ до правової допомоги, зокрема, через перекриття комунікаційних ліній, заборону в’їзду/виїзду з території та через інші заходи.

Отже, можна зробити висновок, що кримінальне провадження в умовах воєнного стану може відбуватись та відбувається з обмеженням певних прав та свобод людини, оскільки введення воєнного стану потребує змін в правовій системі та вжиття певних заходів для забезпечення безпеки держави. Тому вирішення питань, пов'язаних з правами та свободами людини, має бути здійснене з урахуванням інтересів держави та її громадян. З метою забезпечення дотримання прав та свобод осіб у процесі кримінального провадження в умовах воєнного стану необхідно забезпечити відповідні заходи, які гарантують належне збирання доказів та невтручання в особисте життя та конфіденційність без необхідності. Крім того, важливо забезпечити доступ до правової допомоги та її ефективне використання, зокрема, через встановлення спеціальних процедур та засобів забезпечення комунікації підозрюваних з адвокатами з урахуванням воєнних дій та відключень електроенергії.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану.» від 15.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.
2. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр?find=1&text=захист#w1_1.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

Бордюг Ольга Іванівна,
здобувач вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:
Шиян Анатолій Григорович,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Повідомлення про підозру займає особливе місце в структурі досудового розслідування. Воно підводить підсумок проведеної до того часу роботи, зібраним доказам, у більшості визначає подальше спрямування кримінального провадження і є початковим моментом притягнення до кримінальної відповідальності. Даний акт означає появу в кримінальному судочинстві нового учасника процесу – підозрюваного.

Правильне вирішення питання щодо повідомлення особи про підозру сприяє досягненню таких перспективних завдань кримінального провадження, як: зміцнення законності та правопорядку, охорона інтересів суспільства, прав і свобод громадян, та виховання їх в дусі дотримання Конституції України і відповідних законів.

Системний аналіз норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) з приводу правової регламентації повідомлення про підозру свідчить, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві не міститься нормативного визначення поняття «повідомлення про підозру», хоча в цілій низці статей цього закону законодавець згадує про «привід підозри», «обґрунтовану підозру», «суть підозри» та «підставу для підозри». Також не містить подібного роз'яснення й положення глави 22 КПК, які безпосередньо присвячені регламентації даного інституту. Лише в ст. 277 КПК визначено зміст письмового повідомлення про підозру; в ст. 276 КПК дається вичерпний перелік випадків обов'язкового повідомлення про підозру та порядок здійснення такого повідомлення, а в статтях 278, 279 та 481 КПК встановлено процесуальні аспекти повідомлення особі про підозру [1].

Актуальність даного питання підтверджується значною кількістю публікацій і думок науковців. Наприклад, спроби розкрити поняття повідомлення про підозру зроблено в наукових працях таких учених, як О.В. Баганець, І.В. Гловюк, О.В. Іващенко, Я.О. Ковальова, М.А. Погорецький, І.В. Роганюк, Л.Д. Удалова, А.Р. Туманяц, О.В. Фараон, А.Я. Хитра та інших. Однак й досі однозначної точки зору з приводу розуміння повідомлення про підозру немає.

На сьогодні точаться бурхливі дискусії серед науковців та практичних працівників про зміст, правову природу та значення інституту повідомлення про підозру. При цьому слід мати на увазі, що відповідно до положень п. 11 ч. 2 ст. 36 КПК прокурор уповноважений повідомляти особі про підозру. Виходячи із цього, можна сказати, що керівна роль у вчиненні цієї процесуальної дії відводиться власне прокурору, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням [1].

Правова природа повідомлення про підозру в кримінальному провадженні надзвичайно складна, унаслідок чого в доктрині кримінального процесу зазначене поняття розглядається в багатьох аспектах.

Для підтвердження багатоманітності розуміння поняття повідомлення про підозру наведемо міркування деяких науковців. Наприклад, О.В. Фараон зазначає, що повідомлення про підозру – це один із важливих і відповідальних актів стадії досудового розслідування кримінального провадження, який, відтак має визначену процесуальну форму та зміст [2, с. 22].

Н.С. Карпов вказує, що повідомлення про підозру є одним із найважливіших процесуальних рішень, яке приймає під час проведення досудового розслідування прокурор або слідчий за погодженням з прокурором [3, с. 132].

Схоже визначення пропонують М. Гузела та А. Палюх. На їхню думку, повідомлення особі про підозру – це інститут кримінального процесуального права, який полягає у вчиненні процесуальних дій компетентним державним органом чи посадовою особою (прокурором або за його погодженням слідчим), що реалізуються у відповідному правозастосовному акті, що спричиняє притягнення особи до кримінальної відповідальності та набуття цією особою процесуального статусу (підозрюваного), а також створює передумови для подальшого руху кримінального провадження та виконання завдань кримінального судочинства [4, с. 253].

Заслуговує своєї уваги також погляд А.М. Погорецького та В.О. Гринюка, які повідомлення про підозру розглядають у таких контекстах: 1) процесуальна діяльність, зміст якої полягає у складанні слідчим або прокурором письмового повідомлення про підозру та його врученні особі, відповідно до ст. ст. 276-279 КПК України; 2) процесуальна дія; 3) етап стадії досудового провадження та форма повідомлення; 4) процесуальне рішення; 5) етап досудового розслідування тощо [5, с. 63].

Також варто зазначити, що поняття повідомлення про підозру, на нашу думку, можна розглядати: по-перше, у широкому та вузькому значенні; по-друге, у матеріальному та процесуальному аспектах.

У широкому розумінні повідомлення про підозру – це інститут кримінального процесуального права, який включає в себе відносно самостійні правові норми, спрямовані на врегулювання правовідносин, які виникають між учасниками кримінального провадження у зв’язку зі здійсненням повідомлення про підозру, його зміною та полягає у вчиненні прокурором або слідчим, дізнавачем за погодженням із прокурором

процесуальних дій, що реалізуюся у відповідному правозастосовному акті, за наявності якого особа набуває процесуального статусу підозрюваного, а також створює передумови для подальшого руху кримінального провадження та виконання завдань кримінального судочинства.

У вузькому значенні повідомлення про підозру – це процесуальна дія, яка полягає у висуненні уповноваженою службовою особою припущення на підставі наявних доказів у кримінальному провадженні щодо вчинення особою кримінального правопорушення, що складається в письмовій формі відповідно до кримінального процесуального законодавства.

У матеріальному аспекті повідомлення про підозру розглядається як процесуальний документ, складений уповноваженою особою відповідно до вимог КПК, що має містити: зміст підозри; правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа; стислий виклад обставин кримінального правопорушення та викладення прав підозрюваного.

Щодо процесуального розуміння даного поняття, то під ним розуміється сукупність процесуальних дій, які направлені на: а) пред'явлення особі, яка на переконання слідчого, дізнавача та/або прокурора ймовірно вчинила кримінальне правопорушення, письмового повідомлення про підозру; б) вручення письмового повідомлення про підозру та роз'яснення підозрюваному його прав; в) зміну повідомлення про підозру у випадках, передбачених ст. 279 КПК.

Важливою складовою ґрунтовного дослідження даного визначення є аналіз ознак повідомлення особі про підозру. Найповнішу характеристику з приводу цього надала вчена А.Я. Хитра. Зокрема, вона зазначає, що повідомлення про підозру: є проміжним результатом вирішення кримінального провадження, тобто його подальший рух, і підсумком процесу вирішення питання про початок процедури притягнення особи до кримінальної відповідальності; адресується чітко визначеному суб'єкту, тобто є засобами індивідуальної правової регламентації кримінальних процесуальних відносин; має певну встановлену кримінальним процесуальним законом форму документа; є актом застосування норм кримінального процесуального права; виходить від компетентних органів держави, їх посадових осіб (прокурора, слідчого) і є категоричним, офіційно владним, обов'язковим для виконання [6, с. 350].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що повідомлення про підозру є одним із важливих процесуальних рішень, яке приймає прокурор або слідчий, дізнавач за погодженням з прокурором під час здійснення кримінального провадження у стадії досудового розслідування. Незважаючи на достатній накопичений позитивний досвід реалізації норм КПК України, окремі проблемні моменти інституту повідомлення особі про підозру залишаються ще не до кінця вирішеними і вимагають розроблення принципово нових нормативних приписів з урахуванням не тільки науково-обґрунтованих напрацювань, а й досвіду та потреб судово-слідчої практики.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
2. Фараон О.В. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2016. 247 с.
3. Карпов Н.С. Наслідки незаконного повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Херсон. 2014. Вип. 5. Т. 3 С. 132-136.
4. Гузела М., Палюх А. Поняття повідомлення про підозру в кримінальному провадженні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*: збірник наукових праць. 2017. № 876. С. 249-254.
5. Погорецький А.М., Гринюк В.О. Повідомлення судді про підозру: проблемні питання правового регулювання, теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 58-71.
6. Хитра А.Я. Визначення поняття повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. Теорія та практика правоохоронної діяльності: Міжнар. наук.-практ. конф. (11 листопада 2016 року). Львів: ЛьвДУВС. 2016. С. 348-351.

Булдакова Анастасія Євгенівна
курсант ІІІ курсу ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Павлова Наталія Валеріївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПСИХОЛОГІЧНО-ТАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОПИТУ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Вторгнення рф на територію України, та окупація деяких територій у лютому 2022 року мало серйозний вплив на психічне здоров'я українського населення. Дослідники відзначають, що воєнний конфлікт призвів до різних психологічних наслідків, таких як тривога щодо життя дітей і близьких, особистої безпеки та самого існування, поширення депресії та прояву деструктивних емоційних станів. Особливу небезпеку становлять гострі

стресові реакції та патологічний процес, які впливають на тих, хто зазнав втрат або травм. Таких осіб, на жаль, становиться все більше, тому все частіше поліцейські почали проводити організаційні, процесуальні та інші заходи, зокрема слідчі дії саме з людьми з вказаної категорії, що і зумовлює актуальність даного питання.

За даними Міністра охорони здоров'я, після початку збройної агресії 15 млн. українців потребуватимуть психологічної допомоги. Серед них – і діти, і дорослі, і люди літнього віку. На жаль, не всі українці можуть дозволити собі оплатити послуги професійного психолога. Але всі вони заслуговують на психологічну підтримку й піклування [1, с. 95].

Проведення такої слідчої дії як допит осіб, які постраждали від збройної агресії РФ, має бути проведений з урахуванням психологічних та тактичних аспектів. Особи, які пережили травми або стали свідками насильства, можуть бути психологічно травмовані, почуватися вразливими та мати посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР). ПТСР, як зазначають науковці, це комплекс психічних розладів, що є проявом дезадаптивного відстроченого або затяжного реагування на стресові події надзвичайно загрозливого чи катастрофічного характеру [2, с. 27]. Тобто, це сукупність проблем і труднощів, які людина може зазнати після переживання важких та страшних подій, наприклад, війни або природної катастрофи.

Ці розлади включають різні симптоми, такі як тривога, депресія, посттравматичний стресовий розлад і зміни в настрої та поведінці. Люди можуть мати труднощі у повсякденному житті, відчувати роздратування, сонливість, проблеми з концентрацією та взаємодією з оточуючими. Тому під час проведення будь-яких процесуальних дій з такими людьми, їм важливо надати підтримку та допомогу, щоб вони змогли відновити своє психічне благополуччя та адаптуватися до нових умов.

Для проведення з такими особами слідчих дій, слідчому обов'язково необхідно дотримуватися деяких аспектів, щоб не визивати у них погані спогади, які можуть вплинути на якість показань, а в подальшому і на хід досудового розслідування. Отже, нижче наведено деякі рекомендації для проведення допиту з урахуванням цих аспектів:

Важливо створити атмосферу довіри та розуміння. Треба дотримуватися принципів емпатії, поваги та толерантності, забезпечити конфіденційність та захист проти можливої помсти або загроз від агресора.

Допитувач повинен бути підтримуючим та вміти проявляти емпатію. Необхідно приймати емоції потерпілого і ставити його потреби на перше місце. Запитувати про його почуття та емоції, при цьому не змушувати до глибокого обговорення подій, які можуть викликати нову травму.

Слідчому варто враховувати можливість ПТСР, щоб уникнути подразників, які можуть викликати сильну емоційну реакцію. Доречно буде поступово розкривати деталі, дозволяючи особі регулювати власну емоційну відповідь. Якщо потрібно, розглянути можливість залучення психолога або

консультанта для допомоги управляти емоційними реакціями.

Запитувати особу слід про її сприйняття подій, досвід травми та її потреби у підтримці. Дозволити особі висловити свої думки та почуття, не перериваючи її.

Допит має бути проведений із дотриманням професійної етики. Тобто з уникненням наруги, психологічного тиску або перекручення фактів, використання стриманого тону та пояснення мети запитань.

При необхідності варто залучити психолога, який спеціалізується саме на воєнних ПТРС, який допоможе уникнути виклику ознак ПТРС та створити всі умови для проведення якісного допиту.

Підготовка до допиту неповнолітніх, пов'язаних із насильством, сексуальним або трагічним характером в умовах воєнного стану потребує особливого підходу, який враховує вразливість дітей та їхніх особливостей психічного стану. Дослідники вітчизняних науковців підкреслюють, що допит неповнолітніх у таких умовах має відбуватися з урахуванням деяких основних принципів. По-перше, необхідно забезпечити фізичну та емоційну безпеку дитини під час процесу допиту. Це означає, що дитина повинна почуватися захищеною та в безпеці, а психологічна травма повинна бути мінімізована. По-друге, необхідно дотримуватися принципу добровільності, не використовувати примус або шантаж. Дитина повинна мати можливість вільно висловити свої емоції, почуття та думки, без будь-якого тиску чи нав'язування. По-третє, варто враховувати особливості воєнних умов, такі як постійний стрес та травми від воєнних подій. Допит має бути адаптований до цих умов, з урахуванням можливих впливів воєнного конфлікту на психічний стан дитини [3, с. 234-235]

Таким чином, розуміння психологічно-тактичних аспектів допиту осіб, які постраждали від збройної агресії рф, є важливим для забезпечення справедливості, підтримки та одужання постраждалих осіб. Такий підхід сприяє їхньому добробуту та реінтеграції у суспільство. Тому ця тема залишається актуальною та потребує додаткової уваги з боку наукової спільноти для глибшого вивчення тактико-психологічних аспектів допиту осіб, які постраждали від збройної агресії рф.

Список використаних джерел:

1. Пасинчук К. А. «Деякі аспекти державного регулювання надання психологічної допомоги громадянам, які постраждали внаслідок збройної агресії рф проти України». *Правовий дискурс*. с. 94-95.

2. Герасименко Л. О., Герасименко Л. А. Посттравматичний стресовий розлад. Neyronews. 2021. С. 27-32.

Попова Т. В., Плетенець В. М. Особливості організації допиту неповнолітнього в умовах воєнного стану. 2023 рік. С. 233-237.

Ведькал Аліна Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Шиян Анатолій Григорович,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Суттєві зміни соціально-політичних та правових умов життя суспільства та держави на сучасному етапі розвитку України, а також імплементація міжнародних європейських стандартів охорони прав, свобод та законних інтересів людини у національне законодавство стали основними векторами початку суттєвих реформ системи кримінальної юстиції та кримінального судочинства в нашій країні. Розвиток демократії, забезпечення прав і свобод громадян нерозривно пов'язані з підвищенням ефективності діяльності органів досудового розслідування. Умовою успішної діяльності органів досудового розслідування є належне її правове забезпечення, тобто закріплення в законах та інших нормативно-правових актах вимог, що сприяють реалізації повноважень слідчих та дізнавачів.

Відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України 2008 [1], 13 квітня 2012 року Верховною радою України було прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) [2], який за твердженням його розробників [3], на відміну від Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., покликаний вирішити завдання, пов'язані з використанням порядку кримінального провадження на основі пріоритетності прав і свобод людини, забезпечити реалізацію принципів змагальності та рівності сторін звинувачення та захисту в кримінальному процесі, а також оптимізувати деякі процесуальні процедури та вирішити проблему оперативності процесуальної діяльності судових та правоохоронних органів. Реформування кримінального процесуального законодавства, яке відбулось у 2012 році, змінило не лише концепцію здійснення кримінального провадження, а й нормативну структуру процесуального закону. Тому особливого значення набуває дослідження загальних положень досудового розслідування в контексті сучасної процесуальної діяльності учасників кримінального провадження.

З моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань завершається перша і настає наступна стадія кримінального процесу – стадія досудового розслідування. З цього моменту починається діяльність компетентних правоохоронних органів, яка спрямована на встановлення істини у кримінальній справі, розкриття та попередження злочину, забезпечення виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб, виявлення і прийняття необхідних заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню цих злочинів [4, с. 7].

У кримінальному процесуальному законодавстві України нормативно-закріплене поняття загальних положень досудового розслідування відсутнє. Не переходячи до дискусії з приводу доцільності нормативного закріплення такого поняття, зазначимо, що в теорії кримінального процесу загальноприйнято вважати загальними положеннями досудового розслідування, визначені законом на підставі принципів кримінального процесу становища, правила, що відображають характерні риси та особливості досудового розслідування як стадії [5, с. 142]. У КПК України загальні положення досудового розслідування зосереджені в основному в главі 19 «Загальні положення досудового слідства» [2].

Аналіз сучасної кримінальної процесуальної науки свідчить, що у зв'язку з прийняттям нового КПК України теоретично виділяються такі загальні положення досудового розслідування: початок досудового розслідування; правила про підслідність; об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування; розгляд клопотань під час досудового розслідування; ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення; нерозголошення відомостей досудового розслідування; взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та складання процесуальних документів. У цьому взаємозв'язку слід також відзначити позицію науковців, які вказують на те, що з погляду техніки нормотворчості новизна, прогресивність та логічність законодавчого виконання розділу 19 у новому КПК України не викликає сумніву.

При цьому слід зауважити, що водночас у кримінально-процесуальному законодавстві відсутнє належне нормативне закріплення питань, пов'язаних із процесуальною формою організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами, оскільки йдеться виключно про виконання доручень слідчого останніми, при виконанні яких останні набувають повноважень слідчого. Можливо така ситуація обумовлена тенденціями регулювання даного питання відповідними відомчими нормативно-правовими актами (як правило, інструкціями) [6, с. 150].

Викликає сумнів можливість віднести всі правові розпорядження про початок досудового розслідування, викладені у ст. 214 КПК України, до загальних положень досудового розслідування, враховуючи такі причини.

По-перше, в КПК 2012 року в порівнянні з КПК 1960 відсутня стадія порушення кримінальної справи, тому процесуальні правовідносини, як визначено в новому, так і КПК 1960 року, виникають з моменту подання заяви,

повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення (злочин або кримінальний проступок) посадовій особі, уповноваженій приймати такі заяви та повідомлення, слідчому, прокурору. Що, у свою чергу, зумовлює можливість започаткування повноцінної процесуальної діяльності з моменту внесення (терміново, але не пізніше 24 годин) відповідної інформації про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У зв'язку з цим виникає питання про належну назву та встановлення процесуальної форми діяльності державних органів з моменту прийняття заяви про правопорушення та до внесення відповідної інформації до зазначеного реєстру.

По-друге, в теорії кримінального процесу окремими вченими розглядається наукове положення про структуру стадії досудового розслідування, наприклад, перший етап з моменту прийняття справи до свого провадження і до повідомлення особи про підозру; другий – з моменту повідомлення особи про підозру і до остаточного вирішення справи. Існує і триетапний поділ цієї стадії: загальне розслідування без підозрюваного, спеціальне розслідування з підозрюваним та заключний етап.

Вважаємо, що такі теоретичні положення формують самостійний процесуальний інститут, які могли б бути реалізовані в КПК України у самостійному розділі з назвою: «Основні положення початку кримінальних процесуальних відносин та досудового розслідування».

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що досудове розслідування – це основана на законі і здійснювана під наглядом прокурора і суду процесуальна діяльність органів дізнання, досудового слідства щодо виявлення, збирання, закріплення і дослідження доказів, всебічне, повне й об'єктивне дослідження справи з метою розкриття злочину, викриття винних осіб і вирішення інших завдань, покладених законом на досудове розслідування. Визначені кримінальним процесуальним законом загальні положення досудового розслідування сприяють належному виконанню цих завдань.

Список використаних джерел:

1. Концепція реформування кримінальної юстиції України: Затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року №311/2008. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

3. Пояснювальна записка до проекту Кримінального процесуального кодексу України: (реєстр. №9700 від 13.01.2012, розроблений робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, яка утворена Указом Президента України від 17.08.2010 р. № 820). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?pf3516=9700&skl=7.

4. Досудове розслідування: навч. посібник / Р.І. Благута, А.-М.Ю. Ангеленюк, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю.А. Коміссарчук та А.Я. Хитри. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

5. Кримінальний процес: підруч. / Бойко О.П., Гаркуша А.Г., Захарко А.В., Литвинов В.В., Рогальська В.В., Сербін М.М., Солдатенко О.А., Федченко В.М., Черняк Н.П./ кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О.Ф. Кобзар. У 2-х ч. Ч. 1. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 337 с.

6. Павловський В.В. Загальні положення досудового розслідування: дис. … канд. юрид. наук: Спец. 12.00.09. К., 2016. 246 с.

Гальцова Ольга Євгеніївна
здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:
Кіяниця Володимир Миколайович
старший викладач кафедри
кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РІВНОСТІ УСІХ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ

Справедливий судовий процес є однією з основних складових демократичної правової держави. Один з найважливіших принципів, що забезпечують його справедливість – це принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом. Цей принцип забезпечує рівні права та можливості для всіх сторін у судовому процесі, незалежно від їх соціального статусу, політичних переконань, расової чи етнічної приналежності.

Засада рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом передбачає встановлення єдиного правового режиму, що гарантує реалізацію їх процесуальних прав. Ця засада забезпечує гарантії доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист, яке закріплено в статті 55 Конституції України [1].

Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом є похідною від загального принципу рівності громадян перед законом, який визначений у статті 24 Основного Закону України. Ця засада стосується, зокрема, сфери судочинства, де всі учасники процесу, незалежно від їхнього статусу чи соціального положення, мають однакові права та можливості захищати свої інтереси.

У рамках цієї засади, всі учасники судового процесу мають рівні права на доступ до суду, на отримання правової допомоги, на пред'явлення доказів і висловлення своєї позиції, а також на отримання обгрунтованого судового рішення. Це означає, що жодна сторона не може бути обмежена в своїх правах або мати перевагу перед іншою.

При дослідженні засади рівності учасників судового процесу перед законом і судом, необхідно враховувати положення статті 10 Кримінального процесуального кодексу України. Ця стаття встановлює заборону будь-яких обмежень процесуальних прав осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, на підставі расової приналежності, кольору шкіри, походження, майнового стану та інших ознак. Таким чином, закон закріплює принцип рівності в більш

широкому сенсі, включаючи заборону дискримінації та надання додаткових гарантій особам, які через певні обставини можуть бути у невигідному положенні щодо захисту своїх прав у кримінальному провадженні [2].

Міжнародні та вітчизняні акти підтверджують тісний зв'язок між принципом рівності перед законом і судом та забороною дискримінації. Наприклад, у доповіді Венеціанської Комісії "Верховенство права" зазначається, що рівність перед законом означає, що всі фізичні особи підпорядковуються однаковим законам, і ніхто не має особливих юридичних привілеїв або не зазнає дискримінації. Однак, у випадку кримінального процесуального права особливе значення має встановлення ефективних гарантій дотримання принципу рівності.

Засада рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом є основою для створення справедливого та незалежного судочинства. Вона гарантує, що всі громадяни мають однаковий доступ до правосуддя, а рішення суду базуються на законі і фактах, а не на будь-яких інших недоречних чинниках.

Рівність учасників кримінального провадження перед законом означає, що кожна особа, незалежно від її процесуального статусу (прокурор, слідчий, підозрюваний, потерпілий та інші), наділена рівними правами та обов'язками щодо участі в процесі та захисту своїх інтересів. При цьому, важливо зазначити, що поняття "рівні права" та "рівні обов'язки" не є тотожними з поняттями "однакові права" та "однакові обов'язки" [1].

Рівність учасників кримінального провадження передбачає, що права та обов'язки можуть відрізнятися залежно від їхнього статусу в процесі. Наприклад, прокурор має право здійснювати обвинувачення, підозрюваний має право на захист, а потерпілий має право на захист своїх інтересів у судовому процесі. Таким чином, рівність прав та обов'язків полягає у тому, що кожен учасник кримінального провадження має відповідні права та обов'язки, що відповідають його процесуальному статусу.

У судових процесах можуть існувати ситуації, коли деякі учасники підлягають дискримінації на підставі раси, національності, релігії, статі, соціального статусу тощо. Це порушує принцип рівності перед законом.

Однією з проблем, яку можна відзначити, є норма, закріплена у частині 1 статті 329 КПК України, що зобов'язує всіх присутніх у залі судового засідання під час входу до суду і виходу з суду підвестися та виконувати основні дії у стоячому положенні. Це положення може створювати дискримінацію щодо осіб з обмеженими фізичними можливостями, які не можуть виконати це вимогу та змушені чекати на дозвіл від головуючого для звільнення від цього правила [3].

В даному випадку можна говорити про непряму дискримінацію, що відповідно до пункту 3 частини 1 статті 1 Закону України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" є порушенням принципу рівності перед законом.

В цьому випадку суди можуть розробити адаптивні процесуальні правила,

які враховують особливі потреби і можливості різних учасників судового процесу, зокрема осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Отже, важливо удосконалювати законодавство і практику судового процесу з метою забезпечення реалізації принципу рівності усіх учасників перед законом і судом, зокрема шляхом врахування потреб та особливостей осіб з обмеженими фізичними можливостями. Це сприятиме побудові справедливої та інклюзивної правосудної системи, що гарантує рівність прав та можливостей учасників судового процесу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text;

2. Мамка Г. Рівність перед законом і судом – конституційна засада кримінального провадження, її сутність і зміст. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2014. № 9-2. Т. 2. С. 108–111.

3. Мельник-Томенко Ж. М. Принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом: теоретико-правовий аналіз. Правова позиція. 2019. № 4 (25). С. 56–60. doi: https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-4-56-60.

4. Кириченко, С. І. ДІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД РІВНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ВІДНОСНО ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Рівне, 18-19 березня 2021 року.* URL: https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/2945

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року №4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 20.05.2023).

Грибченко К. В.
курсант 2-го курсу
ННІ права та підготовки фіхівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
Філіпп Анастасія Володимирівна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Довічне позбавлення волі визначається і юридично найбільш суворим видом покарання, вказує його місце у встановленій статті 51 Кримінального кодексу України системі покарань, де як загально відомо, окремі види покарань

розташовані від найменш суворого до найбільш суворого [1]. У свою чергу, враховуючи, з одного боку, фактично довічне позбавлення волі визначене за скоєння не усіх особливо тяжких злочинів, а тільки за деякі їх умисні види, а з іншого витупає в аспекті передбачення його за необережні діяння, що є не досить доцільним.

Здійснюючи аналіз наукової літератури, необхідним є виділення думки дослідниці, яка ґрунтовно розкрила певні особливості та взагалі сутність даного виду кримінального покарання. Так, на думку Хрустицької О., застосування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, як найсуворішого його виду, визначеного Кримінальним кодексом України, передбачено лише за певні види особливо тяжких злочинів, перелік яких вичерпним та законодавчо закріпленим. З цього випливає той факт, що визначення самого поняття та сутності виконання покарання у виді довічного позбавлення волі визначається дискусійним серед багатьох науковців, які прагнуть його теоретичного обґрунтування, адже таке покарання є відносно новим в українському законодавстві [2, с. 16].

Зауважимо, що на відміну від усіх інших видів покарання, довічне позбавлення волі має властиву тільки йому якість, яка полягає у тому, що воно виражається, як майже постійне (враховується той факт, що після відбуття мінімум двадцяти п’яти років строку покарання можливим є звільнення засудженого) збільшення кількості засуджених. Відповідне кількісне накопичення даної категорії засуджених неминуче впливає на правові та моральні уявлення населення, адже все більше громадян із найближчого соціального оточення будуть втягуватися у сферу застосування даного виду покарання [3].

Крім того, слід зауважити на тому, що засуджені особи до покарання у виді довічного позбавлення волі є проінформовані про можливість претендувати на звільнення від даного виду покарання через заміну більш м’яким. Умовно дострокове звільнення до таких осіб не може бути застосоване як самостійний захід кримінально-правового характеру, тобто законодавець відкидає в цьому випадку альтернативу із заміною довічного позбавлення волі більш м’яким покаранням. Так, після фактичного відбуття не менше трьох чвертей покарання у виді позбавлення волі, призначеного судом в якості заміни довічного позбавлення волі, і при наявності певної позитивної посткримінальної поведінки, засуджений може претендувати на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання [4, с. 178].

У свою чергу, М. Дейнега, у своїй науковій роботі висвітлював певні шляхи реформування системи виконання покарання у виді довічного позбавлення волі, а саме: 1) включення до вітчизняного законодавства, що регулює діяльність органів та установ виконання покарань, засад міжнародного права, зокрема європейських норм, які безпосередньо стосуються як взагалі виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, так і стосовно довічного позбавлення волі; 2) вдосконалення норм

чинного законодавства, що безпосередньо визначає правовий стан засуджених до покарання у виді довічного позбавлення волі [5, с. 218]. Дана думка є досить доцільною, адже відповідні нововведення допоможуть більш сучасно забезпечувати діяльність уповноважених органів та установ виконання покарань, а також підвищить ефективність забезпечення правового стану засуджених осіб.

Отже, можна зробити висновок, що окремі питання відносно сутності довічного позбавлення волі мають деякі проблемні аспекти, які з точки зору теоретичного обґрунтування викликають інтерес багатьох науковців. Крім того, досліджуваний вид покарання виступає досить ефективним рішенням у запобіганні особливо тяжким злочинам у сучасному суспільстві, адже ізолюючись від зовнішнього світу, винна особа не лише отримує покарання, а і має нагоду проаналізувати свої вчинки та можливість виправитися, тим самим, відповідно до норми чинного кримінального законодавства, прокласти собі шлях на волю.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 року №2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 25.03.2023)
2. Хрустицька О. Довічне позбавлення волі як вид покарання за КК України: проблеми призначення та мета цього покарання. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2012. № 5. С. 15-22.
3. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2015. 680 с.
4. Коломієць Н. В. Щодо застосування умовно-дострокового звільнення до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право, 2018. № 3. С. 177-182.
5. Дейнега М. А. Проблемні аспекти правового регулювання відбування покарання у вигляді довічного позбавлення свободи. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2016. № 243. С. 213-223.

Дзюба Михайло Сергійович,
курсант 1-го курсу ННІ права
та підготовки фіхівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
Санакоєв Дмитро Борисович,
завідувач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП В УКРАЇНІ

Організовані злочинні групи діяли протягом всієї історії незалежної України, під час становлення незалежності України, у часи криз, революцій та пандемій, вони ніколи не призупиняли свою діяльність, отже воєнний стан не зупинив їх, а вніс деякі зміни. Загалом діяльність організованих злочинних груп розповсюджувалась на різні галузі, які ми і пропонуємо дослідити.

В умовах воєнного стану набула актуальності галузь незаконного переправлення громадян через державний кордон. Ця галузь надає послуги певному прошарку населення, у більшості – військовозобов'язаним, які бажають перетнути кордон, але законних на це підстав в них немає. Щодо послуг які вони надають – це підробка документів, що посвідчують особу або підроблене заключення представниками військово лікарської комісії. Виходячи з цього можна зробити висновок, що це полікримінальна діяльність, за участь у якій можна понести відповідальність за різні статті ККУ.

Саме таку діяльність викрили слідчі (детективи) слідчого управління обласної поліції спільно з оперативниками Управління стратегічних розслідувань в Миколаївській області ДСР НПУ за процесуального керівництва обласної прокуратури та силової підтримки Департаменту стратегічних розслідувань НПУ. Троє фігурантів віком від 30 до 52 років, з яких дві жінки, займались виготовленням пакету фіктивних документів, що дозволяли чоловікам призовного віку перетинати державний кордон. Ціна за послуги становила 6500-7000 доларів США. У даній справі фігуранти використовували корумповані зв'язки із службовими особами військкоматів та представників медичних закладів. За незаконне переправлення осіб через державний кордон причетним особам повідомили підозру за ч.3 ст. 332 ККУ [1].

Схожою діяльністю займались учасники організованої групи з Київщини. Але за своєю сутністю діяльність Київської групи відрізнялась. За грошову винагороду у розмірі 5500 доларів США, із підробленими посвідченнями

волонтера з внесенням відповідних відомостей до інформаційної бази даних «Шлях» організовували виїзд за кордон. Організатору та двом учасникам винесена підозра за за ч.3 ст. 332 ККУ [2].

Важливо зазначити, що підозра винесена за однаковою статтею та частиною, але спосіб переправлення осіб через державний кордон – різний. Ціна у двох випадках була доволі високою від 5500 до 7000 доларів США, на що може бути декілька причин, але основною є актуальність даних послуг на території України в умовах воєнного стану та небажання військовозобов'язаних чоловіків нести службу у лавах ЗСУ.

Війна це завжди про зброю, яка може бути як засобом самозахисту себе, родичів, близьких або навпаки знаряддям вбивства чи вчинення інших правопорушень. В умовах воєнного стану, оцінивши ризики місцевому населенню з метою надання можливості брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії, Верховна Рада ухвалила Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України». Розглядаючи питання діяльності організованих злочинних груп у цьому нормативно-правовому акті можна виокремити можливість для цивільних осіб отримати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї відповідно до порядку та вимог, встановлених Міністерством внутрішніх справ України з обов'язком повернути протягом 10 днів після припинення або скасування дії воєнного стану [3].

Законодавець чітко визначив як і за що особи будуть нести відповідальність у випадку неправильного застосування чи не повернення зброї у наказі МВС №175 від 07.03.2022 та постановах КМУ №448 від 15.04.2022 [4,5].

Повертаючись до можливості для цивільних осіб отримувати зброю та боєприпаси до неї, можна зрозуміти, що деякий відсоток громадян будуть використовувати цю зброю у злочинних цілях, або можливість її отримувати. Так, на нашу думку, після припинення дії військового стану можливо будуть викриті організовані злочинні групи, які займались законним отриманням зброї з метою її незаконного продажу, цією діяльністю можуть займатись як організовані злочинні групи так і злочинні організації.

Очевидним є те, що і до дії воєнного стану організовані злочинні групи та злочинні організації займались збутом або закупівлею зброї, тому кількість зброї яка стоїть на обліку НПУ стане лише невеликої частиною. Більш вагомим фактором можна вважати зброю яка не стоїть на обліку у нашій державі, а саме зброя здобута в бою. Ця зброя буде мати більший попит на чорному ринку, а отже і більшу ціну та вигоду для осіб які займаються її продажом, а постачальниками цієї зброї у більшості випадків будуть військові. Поки триває війна кількість незареєстрованої зброї в Україні буде тільки зростати. Рано чи пізно війна закінчиться, а зброя залишиться, тому правоохоронним органам потрібно приймати рішучих дій, щодо скорочення потенційного обігу незареєстрованої зброї яка здобута в боях та незаконного обігу загалом.

В Україні за часи війни сформувався дуже потужний волонтерський рух,

але не всі волонтери переслідують доблесні цілі. Узагальнюючи потреби українців, під час тривалих аварійних або стабілізаційних відключень електроенергії, можна виокремити деякі товари, які дуже швидко набули попиту. До них можна віднести будь-яке паливо, в тому числі дрова, бензинові та дизельні генератори, мобільні зарядні станції тощо. Розраховуючи на взаємодопомогу в такій ситуації, не всі покупці були уважні до вибору продавця, або можливо продавець зловживав довірою при безпосередньо продажі та спілкуванні. Тим не менш, випадки шахрайства пов'язаних із генератором, або іншими товарами які набули актуальності – збільшились. Так, зловживаючи довірою, три мешканці м. Кам'янського , заволоділи сумою понад 1 мільйон гривень, ошукавши 57 громадян по всій території України. За даними слідства, підозрювані розміщували на інтернет-сайтах оголошення про продаж неіснуючої комп'ютерної, побутової техніки та генераторів. Потенційні покупці здійснювали повну оплату вартості замовлення на банківські картки, однак не отримували його. Як зазначалось вище ця діяльність обумовлена зловживанням довірою, що підпадає під визначення шахрайства, за що передбачена відповідальність за ст. 190 ККУ, а враховуючи особливо великі розміри, зловмисникам винесене підозру за ч. 4 ст.190 ККУ, а також до суду скеровано клопотання щодо обрання їм запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою.

Отже, дослідивши діяльність організованих злочинних груп у різних сферах в умовах воєнного стану можна спостерігати деяких змін, однією з яких є те, що одні галузі набули актуальності та користуються попитом. До них можна віднести незаконне переправлення громадян України через державний кордон та шахрайство пов'язане з гуманітарною допомогою. Інші посіли особливе місце, такі як діяльність щодо продажу та незаконного обігу вогнепальної зброї, яка потребує рішучих дій та посилення контролю. Підсумувавши вищезазначене можна зробити висновок, що воєнний стан не зупинив діяльність організованих злочинних груп, тому правоохоронним органам є над чим працювати задля нашого майбутнього.

Список використаних джерел:

1. ГУНП в Миколаївській області, Переправляли військовозобов'язаних чоловіків через держкордон – миколаївські правоохоронці викрили угруповання одеситів. URL: https://mk.npu.gov.ua/news/perepravlialy-viiskovozoboviazanykh-cholovikiv-cherez-derzhkordon-mykolaivski-pravookhorontsi-vykryly-uhrupovannia-odesytiv.

2. Офіс Генерального Прокурора, Переправляли військовозобов'язаних через держкордон під виглядом волонтерів – на Київщині судитимуть учасника організованої групи. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/perepravlyali-viiskovozobovyazanix-cerez-derzkordon-pid-viglyadom-volonteriv-na-kiyivshhini-suditimut-ucasnika-organizovanoyi-grupi.

3. Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text.

4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 березня 2022 року № 175 «Про затвердження Порядку отримання вогнепальної зброї і боєприпасів цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0295-22#Text.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2022 р. № 448 «Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448- 2022-%D0%BF#Text.

6. Дніпропетровська обласна прокуратура, Продаж неіснуючих товарів на 1 млн грн – на Дніпропетровщині викрито шахраїв. URL: https://dnipr.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=330406&fp=30.

Джаним Анастасія Сергіївна
студентка 2 курсу ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:
Черненко Анатолій Павлович
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОКАЗАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Судова практика України демонструє стрімкі досягнення в кримінальному процесі у вигляді розвиненого законодавства та його функціонування. Сьогодення приділяє значну увагу правовій поведінці, її порушенню та забезпечення прав людини, тому одним із засобів досягнення таких вимог Кримінальний процесуальний кодексу України (далі – КПК) передбачає існування інституту доказового права, яке являє собою важливу структурну одиницю цілісної судової системи.

Як відомо, найпоширенішим джерелом доказів, яке використовується в кожному кримінальному провадженні, є показання [1]. Показання зазвичай даються в усній або письмовій формі, під час допиту підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, експерта щодо відомих їм обставин розслідуваної події, що мають значення у цьому кримінальному провадженні. Згідно цій теорії, випливає і проблематика даного питання. Оскільки показання даються різними суб'єктами кримінального процесу (підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом) котрі мають різний інтерес у кримінальному провадженні, тому їх показання можуть так чи інакше не відповідати дійсним обставинам справи. Перш за все це відбувається з причин власного інтересу у вирішенні справи та й використання показань як засобу захисту своїх прав. З названих причин, зі сторони обвинуваченого, підозрюваного показання використовуються як можливість виправдовування

близької людини, або ж навпаки наклепу – перекладання провини на іншу людину. Разом з тим, мають місце й випадки давання показань, які не є правдивими й зі сторони свідка.

Також слід звернути увагу й на іншу проблему. Згідно із ч. 4 ст. 95 КПК України, суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК [2]. Проте варто враховувати про загальну ситуацію під час судового засідання. Мова йдеться про психічний вплив чи навіть тиск на допитуваного зі сторони прокурора чи захисника. З названої причини, правдивість показання буде під сумнівом, оскільки такий тиск може негативно вплинути на психічний стан допитуваного, показання якого можуть бути хибними або платаними. Саме тому законодавець передбачив низку правил, що обмежують використання таких доказів і визначають умови їх допустимості: а) правом визнати такі докази допустимими наділений лише суд; б) суд може визнати їх допустимими, якщо сторони погоджуються визнати їх доказами; в) суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана. Тож дана ситуація потребує певного врахування з боку законодавчої влади, і передбачити критерії оцінки таких показань. На наш погляд, законодавцям слід передбачити й необхідні можливості суду впливати на такі прояви та усувати їх.

Враховуючи те, що показання слугують одним з найважливіших джерел доказів, то для забезпечення якісного та вірного остаточного рішення, яке приймається на їх основі, вони повинні пройти ретельну перевірку щодо їх достовірності. Як найменше такі показання повинні підтверджуватись об’єктивними даними, що можуть бути отриманні з речових доказів тощо. Ще однією прогалиною в цьому процесі виступає корупційність української влади. Відсоток державних службовців, які змінюють показання з метою «захисту» обвинуваченого займає великі цифри. Це питання потребує якнайшвидших та радикальних перевтілень суб’єктів влади.

Н. З. Рогатинська називає такі види показань:

1) надані безпосередньо у судовому засіданні;

2) показання з чужих слів;

3) показання, які одержані відповідно до ст. 225 та 232 КПК України [3].

Всі вони мають доволі значне місце у кримінальному процесі, однак застосування їх як джерел доказів у кримінальному провадженні відбувається здебільшого у першому та третьому випадку. Використання показань з чужих слів являє собою окрему проблему. Т. В. Бабчинська зазначає, що на даний момент не склалося єдиної практики щодо встановлення допустимості або недопустимості показань з чужих слів, на її думку найбільших проблем під час оцінці показань чужих слів судді зазнають при досліджені показань, за допомогою яких встановлюється винуватість особи, адже такі показання у виняткових випадках можуть стати ключовими, хоча способи фактичної їх

перевірки відсутні [4]. Ми цілковито підтримуємо дану думку вченої і вважаємо за необхідне опрацювати дану проблему з теоретичної точки зору, розробити певні засоби перевірки показань з чужих слів та критерії їх оцінки, а вже позитивні результати, на наш погляд, можуть бути покладені в основу змін чинного законодавства.

Отже, враховуючи вищенаведене, можна дійти висновку, що показання як кримінальне процесуальне джерело доказів відіграє важливу роль у кримінальному процесі, оскільки їх універсальні можливості щодо встановлення всіх без виключення обставин кримінального провадження не можуть бути замінені іншими джерелами доказів. Такий їх особливий статус змушує науковців обирати показання предметом своїх наукових досліджень з метою виявлення та усунення проблем їх використання.

Список використаних джерел:

1. Шило О.Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник Кримінального судочинства.* №1. 2015. С.151-156.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України (*Відомості Верховної Ради України (ВВР*), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Рогатинська Н. З. Характеристика показання як джерела доказів у кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 24. С.118–120. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6810/1/

4. Бабчинська Т. В. Встановлення допустимості показань з чужих слів у кримінальному провадженні. *Правове життя сучасної України*. 2020. № 3. С. 309–313. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13298/

Джафаров Рустам Фікратович
курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник:
Кривопуск Олександр Григорович
викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Проведення обшуку є важкою і потребуючою ретельної підготовки слідчою дією. Сам по собі він включає в себе комплекс дій, які потрібно зробити до, під час та після його проведення. В умовах воєнного стану

з'явились деякі особливості проведення обшуку, тому для цього були внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу. Такі зміни розширюють повноваження працівників правоохоронних органів у ході проведення обшуку.

У 2022 році агресія з боку росії переросла у повномасштабне вторгнення на територію України. У зв'язку з цим виникла потреба врегулювання проведення слідчих дій з урахуванням обставин сьогодення. Питання проведення слідчих дій насамперед постає у заходах які забезпечують збирання доказів, унеможливлення їх втрати а також забезпечення безпеки для всіх учасників проведення слідчих дій.

Перш за все підставою для проведення обшуку є ухвала слідчого судді, яку слідчий або прокурор повинні пред'явити та вручити копію перед проведенням обшуку. Але в умовах війни, дозвіл на проведення обшуку може бути наданий прокурором, винесенням постанови про проведення обшуку [1].

Проведення обшуку у нічний час, а саме з 22 години ночі до 6 години ранку згідно ч. 4 ст. 223 Кримінально процесуального кодексу України не допускається, але відповідні зміни цієї статті в умовах воєнного стану дозволяють проводити слідчі (розшукові) дії у нічний час.

Але є проблема присутності захисника під час проведення слідчих дій у нічний час через дію комендантської години. Тому існує можливість присутності адвоката дистанційно за допомогою технічних засобів (відео-, аудіозв'язку). Згідно частини 12 статті 615 КПК України, дізнавач, слідчий, прокурор забезпечує участь захисника у окремій процесуальній дії, із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для його участі дистанційно.

Ще однією проблемою проведення обшуку під час війни є участь понятих. Згідно ст. 615 КПК України обшук проводиться з обов'язковою участю двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Але в умовах воєнного стану законодавством передбачено можливість проведення обшуку без понятих, якщо існує небезпека для їх життя чи здоров'я. У такому випадку обов'язково хід і результати проведення обшуку фіксуються за допомогою доступних технічних засобів шляхом безперервного відеозапису. Якщо обшук проводиться в такий спосіб, його хід та вилучення речей повинне обов'язково фіксуватися безперервним відеозаписом. У випадку зупинки відеозапису або якщо вилучені речі не були зафіксовані, такі дії вважаються неправомірними.

Також важливою особливістю фіксування проведеного обшуку є складання протоколу. Згідно частини 1 ст. 106 КПК України протокол складається слідчим або прокурором під час проведення відповідної процесуальної дії або безпосередньо після її закінчення. Але п.1 ч.1 ст. 615 КПК України вказує, що якщо неможливо скласти процесуальні документи про хід і результати проведеної слідчої дії, фіксація такої дії здійснюється доступними технічними засобами із подальшим складанням документів

протягом сімдесяти двох годин з моменту їх завершення [2].

Отже, підсумовуючи вищевикладене ми вважаємо, що проведення обшуку є важливою та важкою процесуальною дією, особливо в умовах воєнного стану. Тому важливо враховувати всі особливості його проведення, адже залежно від умов, потрібно застосовувати різні норми законодавства, які окремо передбачають порядок дій в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Обшуки під час воєнного стану: що робити. *Актуальні питання судової практики* : веб-сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/215262_obshuki-pd-chas-vonnogo-stanu-shcho-robiti (дата звернення 13.06.2023);
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 13.06.2023).

Дубовик Анна Павлівна
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стаття 29 Конституції України визнає свободу та особисту недоторканність людини як найвищі соціальні цінності. Ці два поняття є нерозривно пов'язаними, оскільки свобода включає в себе право людини на вільний вибір свого способу життя, а також на вільне відтворення та використання своїх здібностей і талантів. Особиста недоторканність, зі свого боку, охороняє особу від будь-яких дій, які можуть порушити її фізичну цілісність, гідність, громадську честь та гідність.

Ш.Л. Монтеск'є наголошував, що свобода повинна мати межі, і ці межі встановлюються законом. Це означає, що свобода людини не може перевищувати обмежень, які встановлені законодавством [1, с. 19-20]. Такий підхід до свободи гарантує, що кожна людина може мати повну свободу, вибираючи певний варіант поведінки в межах законів, які діють у державі.

Якщо в суспільстві не забезпечуються реалізація прав та свобод людини, таке суспільство не може вважатися демократичним. Це засвідчує, що захист прав та свобод людини є одним з найважливіших аспектів будь-якої демократії. Держава повинна гарантувати захист цих прав і забезпечувати їх реалізацію для всіх громадян без винятку [4, с. 62].

Після ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Україна зобов'язалася створювати ефективні механізми виконання

рішень Європейського Суду з прав людини та застосовувати його практику як джерело права. Цей Суд, у своїх рішеннях, акцентує на значенні поняття «свобода та особиста недоторканність» в контексті статті 5 Конвенції, яка гарантує захист людини від свавільного втручання держави у її право на свободу. Згідно з Конвенцією, лише за шістьма вичерпними випадками, держава може посягати на свободу та особисту недоторканність особи.

Україна прийняла Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року, який був високо оцінений народними експертами та міжнародними організаціями. Директор Генерального директорату прав людини та верховенства права Ради Європи Х. Джакумопулос вважав його одним з найкращих та гуманних в Європі. За цей час кодекс зазнавав багато змін, деякі з них були згідно з Конвенцією, а деякі – ні [3, с. 73].

На думку О. Ю. Татарова, завдяки застосуванню альтернативних запобіжних заходів, мінімально обмежуються права учасників процесу. Однак, після майже 10 років дії кодексу, можна порівняти, наскільки ефективними були внесені зміни і чи відповідає кодекс сучасним потребам та вимогам міжнародного співтовариства [4, с. 69].

У квітні 2021 року було прийнято законопроект про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, який пропонує відмовитися від спеціального досудового розслідування при оголошенні особи у міжнародний розшук та дозволити обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та проведення спеціального досудового розслідування щодо підозрюваного. Законопроект також пропонує розширити перелік підстав для оголошення підозрюваного у розшук [1, с. 42].

У заочному засудженні є потенціал стати ефективним інструментом в кримінальному провадженні, проте для цього потрібно вирішити проблеми, пов'язані з неузгодженістю дефініцій та прогалинами в законодавстві [3, с. 59].

Нерозривний зв‘язок особистої недоторканності з законними межами втручання в особисте життя громадянина, залученого в кримінальне судочинство, не може існувати без принципу особистої недоторканності та інших принципів Конвенції.

На жаль, запропоновані зміни до Кримінального процесуального кодексу України, спрямовані на звуження прав та свобод підозрюваних та обвинувачених, що може створити передумови для зловживання стороною обвинувачення. Тому, необхідно глибоко переробити запропоновані зміни, щоб забезпечити дієвість кримінального провадження та захист прав людини.

Список використаних джерел:

1. Лазарева, Д. "Проблеми дотримання права на свободу та особисту недоторканність під час кримінального провадження." Аналітично-порівняльне правознавство 3 2022 р. 242-249.

2. Мірковець, Вікторія Іванівна. "Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Ensuring the right to liberty and security of person in the application of criminal proceedings."

2021 р.

3. Побережник, Альона. "Щодо підстав правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою." Jurnalul juridic national: teorie şi practică 18.2/2 2016 р. 146-151.

4. Побережник, А. О. "Актуальні проблеми визначення поняття правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні." Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки 1 (4) 2016 р. 89-93.

Жернаков Денис Макимович
курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:
Неклеса Олександр Вікторович
викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ

Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами це важливий аспект ефективної боротьби зі злочинністю. Ця взаємодія спрямована на обмін інформацією, координацію дій та спільні оперативно-розшукові заходи для забезпечення успішного розслідування кримінальних справ. Нормативне забезпечення такої взаємодії базується на різних законодавчих актах і внутрішніх положеннях.

Одним із ключових документів, що регулює взаємодію органів досудового розслідування з оперативними підрозділами, є Кримінальний процесуальний кодекс (КПК). КПК встановлює правові рамки для проведення оперативно-розшукових заходів та обміну інформацією між цими органами. Він визначає повноваження та обов'язки кожного з них, процедури здійснення спільних дій та використання отриманої інформації в розслідуванні [1].

Робота слідчого складна та багатогранна. До його обов'язків входять дії, головним завданням яких є розкриття кримінального злочину. Для цього необхідно співпрацювати із різними структурними підрозділами поліції. До таких можна віднести оперативно-розшукові підрозділи. Найчастіше, результат розкриття злочину безпосередньо залежить від взаємодії слідчого та

оперативного підрозділу. Існує дві основні форми взаємодії: процесуальна та організаційна.

Оперативно-розшукова діяльність – вид діяльності, здійснювана гласно і негласно оперативними підрозділами державних органів, уповноважених проведення оперативно-розшукових заходів з метою захисту життя, здоров'я, права і свободи людини і громадянина, власності, забезпечення безпеки суспільства та держави від злочинних посягань [2].

Основними напрямками взаємодії слідчого із співробітниками оперативних підрозділів із запобігання злочинності, на наш погляд, є:

- аналіз оперативної обстановки та прогнозування розвитку криміногенної ситуації в аналізованій сфері, необхідні для визначення перспективних методик профілактичної діяльності;
- оцінка ефективності здійснюваних заходів щодо виявлення та нейтралізації причинного комплексу злочинів;
- розробка цільових програм протидії зазначеному виду злочинності;
- участь у підготовці та реалізації комплексних оперативно-профілактичних заходів [2].

Організаційна форма взаємодії нерозривно походить від процесуальної, видами такої форми є:

- створення слідчо-оперативних груп та оцінка результатів такої взаємодії;
- обмін інформацією між слідчим та оперативним працівником;
- планування слідчих дій та оперативних заходів;
- ознайомлення слідчого з даними, отриманими внаслідок оперативно-розшукової діяльності [3].

Після того, як слідчо-оперативна група повертається з місця злочину, члени групи відразу доповідають керівництву про вжиті заходи для розкриття злочину. У свою чергу, слідчий робить невідкладні слідчі дії, у певних випадках – встановлює особу загиблого та повідомляє про те, що сталося, родичам.

Далі оперативний співробітник, вивчивши достатньо даних, що вказують на наявність ознак злочину, повідомляє про це своєму начальнику. Начальник у свою чергу дає дозвіл співробітнику оперативного підрозділу на подання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для ознайомлення керівнику слідчого підрозділу.

Отримавши подані матеріали, керівник слідчого підрозділу доручає їх вивчення щодо достатності для розгляду питання про порушення кримінальної справи, тому слідчому, участь якого планується в їх реалізації

. Нормативне забезпечення взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами покликане забезпечити їх взаємодію в межах закону, дотримання прав та свобод осіб, а також досягнення мети ефективного розслідування кримінальних справ.

Список використанних джерел:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI: URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Бондар В.С. Взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка 1.97. 2022. с. 190-206.

3. Кічіджи В.В. Окремі питання взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції з органами досудового розслідування у протидії злочинам проти власності. 2022.

Жовтяк Ярослав Ігорович
курсант 4 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
Бойко Олексій Павлович
доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Зауважимо на тому, що слідчі (розшукові) дії самі по собі визначаються одними із найпоширеніших видів процесуальних дій, адже вони проводяться виключно в кожному кримінальному провадженні задля повного та неупередженого досудового розслідування з метою знаходження об'єктивної істини вчиненого кримінального правопорушення. Так, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, а саме частини 1 статті 223 КПК України, слідчі (розшукові) дії являють собою дії, які спрямовані на отримання (збирання) доказів чи перевірку вже отриманих доказів в конкретному кримінальному провадження [1].

Головним в діяльності правоохоронних органів виступає те, що розкриття кримінального правопорушення шляхом проведення слідчих та інших процесуальних дій, в подальшому дозволяє відтворити карту події, а також співвідносити встановлені факти з обставинами, які супроводжували вчинення кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку), установити його основних учасників, їхні об'єктивні дії та суб'єктивні мотиви [2]. Таким чином, слідчий, дізнавач та прокурор, а надалі і суд віртуально

створюють саму подію кримінального правопорушення, намагаючись, при цьому, встановити об'єктивну істину кримінального провадження.

Зауважимо, що деякі види слідчих дій можуть проводитися неодноразово, адже іноді виникають певні моменти чи нововиявлені обставини, які підлягають перевірці та уточненню і саме через це, уповноважені службові особи вправі провести слідчий експеримент, що направлений на відтворення дій (саме під час вчинення кримінального правопорушення), шляхом необхідних дослідів чи випробувань. Так, Рогатинська Н., в своїй науковій праці зазначає на тому, що дана слідча дія є сильним психологічним засобом впливу на його учасників, адже отриманні результати наочно свідчать про можливість чи неможливість існування певного явища чи події, а спростувати їх підозрюваним (обвинуваченим) буває досить важко. Саме тому слідчий експеримент визначається необхідним, часто незамінимим способомперевірки та отримання нових доказів [3, с. 149].

В умовах сьогодення, а саме через повномасштабне вторгнення російських військ на територію нашої незалежної країни, порядок здійснення досудового розслідування певним чином змінився, адже у зв'язку із такими жахливими подіями з'явився більший відсоток небезпечності, що може загрожувати життю та здоров'ю всім учасникам процесуальних дій. Зазначене підтверджується ухваленим Верховною Радою України Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 року №2201-IX [4]. Зміст даного Закону доповнює положення вже чинного Кримінального процесуального кодексу України та визначає окремі аспекти процесуального порядку проведення деяких процесуальних дій, саме в умовах воєнного стану.

У свою чергу, стаття 615 КПК України (включаючи нещодавні зміни) регламентує те, що при проведенні обушку чи огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим чи пов'язано із потенційною небезпекою для їхнього життя та здоров'я, можуть проводитися без залучення до них понятих, але ж, водночас, частина 7 статті 223, даного нормативно-правового акту, безпосередньо закріплює обов'язковість такого залучення, в тому числі і при проведенні слідчого експерименту [1]. Так, вбачається, що законодавець не виділив те, що поняті не можуть бути залучені під час проведення слідчого експерименту саме за вищевикладених обставин, напевно через те, що зміст статті 240 КПК вже і до цього передбачав можливість їх застосування, тільки без уточнень наявності воєнного стану в нашій державі. Тобто, зміст частини 4 вищезазначеної статті КПК висвітлює, що проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижують їхні честь і гідність, не завдається шкода [1].

Також, доцільним є зазначити, що відповідно до частини 5 статті 240 КПК

України, слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє чи на відповідній підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором чи прокурора, яке в подальшому розглядається в порядку, передбаченому КПК, для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи [1]. В даному випадку хотілось би зазначити зміни, що торкнулися надання дозволу слідчим суддею н проведення такої процесуальної дії. Так, виходячи із нововведень, у випадках, коли у слідчого судді відсутня об'єктивна можливість виконання своїх повноважень, їх може виконувати керівних відповідного органу прокуратури, однак тільки в порядку, який чітко визначається чинним кримінальним процесуальним законодавством нашої країни [4].

Отже, можна зробити висновок, що процесуальний порядок проведення слідчого експерименту, саме в умовах воєнного стану, не зазнав значних змін, а тільки деяких змін у частині наявності певних учасників та отримання дозволу на його проведення у житлі чи іншому володінні особи. Однак, слід пам'ятати, що всі нововведення, які відбулися через повномасштабне вторгнення окупаційних військ країни-агресора, повинні застосовуватися виключно за умов, які визначаються чинним законодавством України, адже в будь-якому іншому випадку вони будуть визнаватися незаконними та не зможуть бути залучені як речові докази.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 15.05.2023).
2. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України / Н.В. Глинська, Л.М. Лобойко, О.І. Марочкін та ін.: монографія: за заг. ред. О.Г. Шило. Х., 2019. 264 с.
3. Рогатинська Н. Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми правознавства, 2016. 149-153 с.
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 року №2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45(дата звернення: 15.05.2023).

Жолоб Юлія Олександрівна,
здобувач вищої освіти 2 курсу
відділення підготовки студентів денної
форми навчання інституту права та
безпеки за спеціальністю «Право»

Науковий керівник:
Мудрецька Ганна Володимирівна,
доцент кафедри
кримінального процесу
Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНЦЕПЦІЇ «ПЛОДІВ ОТРУЙНОГО ДЕРЕВА» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Правова система України на сьогодні перебуває на стадії реформування та імплементації європейських стандартів до українських реалій. Застосування практики Європейського суду з прав людини є рівноцінним до обов'язковості дотримання міжнародних договорів. Концепція «плодів отруйного дерева» безперечно має своє опосередковане правове втілення в законодавстві України.

Доктрина «плодів отруйного дерева» доволі часто застосовується практикою Європейського суду з прав людини щодо захисту прав людини. Трактуючи дану концепцію, а саме «плоди отруєного дерева», в широкому розумінні, М.М Стоянов зазначає, що у разі порушенні встановленого порядку збирання доказів, це є правило, означає безумовну недопустимість доказів при будь якому незалежно від ступеня та характеру [1, с. 36]. На думку Н.М. Басай, під цією доктриною слід розуміти що «отруйне дерево» породжує «отруйні плоди». Відповідно суть даної доктрини полягає в тому, що отримання доказів на основі інформації, яка отримана із недопустимого доказу, тягне за собою їх безумовну недопустимість [2, с.63].

Доктрина «плодів отруйного дерева» прийшла із країн англо-саксонською системою права. Необхідно зазначити, що фраза «плід отруйного дерева» була введена суддею Феліксом Франкфуртером. Свою позицію він виклав у рішенні по справі Нардон проти Сполучених Штатів (Nardone v. United States) 1939 року, в якому вперше сформовано зазначене правило [3]. Якщо аналізувати законодавство США, то в ньому визначено, що якщо докази належні, то вони є допустимими, за виключенням правил встановлених Конституцією США, або висновками Верховного Суду США та актами Конгресу. Якщо доказ є неналежнім, то він вважається недопустимим. Але слід зазначити, що такого підходу дотримуються не всі країни у західній континентальній Європі.

Виключним прикладом є Німеччина, в цій країні суди погоджуються приймати та визнавати докази, які отримано, наприклад, в результаті протизаконного обшуку, а також інші докази, засновані на доказі, отриманого незаконним шляхом [4]. ЄСПЛ, виходячи із судової практики Німеччини, стверджує те, що якщо в ланцюжку, буде порушена основа(докази які прийшли незаконним шляхом) то і все розслідування вважатиметься несправедливим тому що ґрунтувалося на незаконній основі, а саме на недопустимих законодавством доказів[5]. Тому ЄСПЛ, в своїй практиці, зокрема у рішенні «Баннікова проти Росії»від 04.11.2010 р. приходить до висновку, що усі докази, отримані внаслідок порушення прав і свобод людини під час їх отримання, слід визнавати недопустимими. Адже таке отримання відбувається внаслідок істотного порушення прав людини, особливо права на справедливий судовий розгляд, яке гарантовано пунктом 1 статті 6 Конвенції. Така позиція повністю відповідає і положенням законодавства України, закріплених у частині 1 статті 87 КПК України [6]. Сіренко О. В., Дорошенко Ю. І., Барановська В.В., досліджуючи концепцію «плодів отруйного дерева», приходять до висновку, що саме дотримання прав і свобод людини під час одержання доказів, є головною вимогою допустимості доказів за чинним КПК України. [7]..

У практиці Європейського суду з прав людини доктрина «плодів отруйного дерева» щодо України була сформульована, в таких справах як: «Яременко проти України», «Балицький проти України», «Шабельник проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України». Зокрема, якщо джерело доказів є неналежним, то всі докази, отримані з його допомогою, будуть такими самими. З позиції ЄСПЛ, при застосуванні вказаної доктрини повинна надаватись оцінка допустимості всього ланцюжка доказів, що базуються один за іншим, а не кожного окремого доказу автономно [3].

Своє відображення доктрина «плоди отруйного дерева» знаходить в частини 1 статті 87 КПК України, в якій зазначено, що у разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення [8].

Відповідно до даної доктрини докази повинні бути допустимими законодавством тих чи інших країн, тобто якщо в українському законодавстві доказ не відповідає вимогам, а саме частині 1 статті 86 КПК України, то він визнається недопустимим, згідно із частиною 2 статті 86 КПК України. Зокрема, недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. А також докази які стосуються

особи підозрюваного, обвинуваченого наприклад, судимість, вчинення інших правопорушень, які не мають відношення до справи чи інших рис характеру підозрюваного. Питання щодо визнання доказу недопустимим вирішується судом в нарадчій кімнаті під час оцінки цих доказів [8].

Отже згідно із вищезазначеними аспектами, можна зробити висновок, що доктрина «плодів отруйного дерева» знаходить своє відображення в українському законодавстві, а саме статтях 87-90 КПК України де висвітлюється сама суть доктрини «плодів отруйного дерева». За для ефективного досудового розслідування та справедливого винесення вироку судом, потрібні допоміжні елементи, і таку роль грають «докази». Допустимість, як основна властивість доказів, є показником саме належного отримання доказів, тобто на підставі та з урахуванням вимог, встановлених кримінальним процесуальним законодавством. І щоб визначати, чи доказ є допустимим, необхідно визначити його відповідність цим вимогам, недотримання яких тягне його недопустимість. Проте, невідповідність процесуального порядку отримання доказів цим вимогам не завжди повинна означати їх автоматичну недопустимість.

Список використаних джерел:

1. Стоянов М.М. Властивості доказів у кримінальному процесі України: дис. канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 245 с.

2. Басай Н.М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки: дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2012. 264 с.

3. Європейський Суд з прав людини. European Court of Human Rights Council of Europe, F-67075 Strasbourg cedex. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf.

4. Завидняк В.І Проблемні питання допустимості доказів у кримінальному провадженні. Юридичний науковий електронний журнал.2020. № 7. С. 360-364. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2020/92.pdf.

5. Introduction to German Law / Editors: M. Reimann, J. Zekoll. Hague, 2005. P. 436. URL: https://www.law.umich.edu/library/guests/ pubsfaculty/facultypages/Pages/reimann_mathias.aspx.

6. Справа «Баннікова проти Росії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 04.11.2010 р. URL: https:// ips.ligazakon.net/document/SOO01077.

7. Сіренко О. В., Дорошенко Ю. І., Барановська В. В., Формування недопустимості доказів у контексті доктрини «плодів отруєного дерева». Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021. Серія ПРАВО. Випуск 63. С.261-269. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/08/47.pdf.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

Загоровська Ілона
слухач І-го курсу магістратури
ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Федченко Володимир Михайлович
професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану можуть створювати серйозні загрози для прав людини, включаючи право на справедливий процес та недоторканість особи. Важливо, щоб слідчі дії, зокрема допит, проводилися з дотриманням міжнародних стандартів прав людини та забезпечували захист прав військовополонених. В умовах ведення воєнного стану можуть мати місце серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, воєнні злочини та злочини проти людства. Проведення слідчих дій, включаючи допит військовополонених, може сприяти з'ясуванню фактів, встановленню винних осіб та забезпеченню справедливості.

Допит військовополонених – це процес опитування осіб, які перебувають у військовому полоні. Цей процес є частиною слідчої діяльності, спрямованої на з'ясування фактів, отримання свідчень та інформації від військовополонених щодо подій, які сталися під час воєнних дій[1, с. 159].

Допит військовополонених може мати різні цілі:

З'ясування обставин. Це основна ціль допиту. Слідчі спробують отримати від військовополонених детальні свідчення та інформацію щодо подій, в які вони були причетні або були свідками. Це може стосуватися бойових дій, порушень міжнародного гуманітарного права, кримінальних правопорушень або інших подій, що мають важливість для розслідування.

Забезпечення доказів. Від свідчень військовополонених можуть залежати докази, необхідні для розслідування кримінальних правопорушень або встановлення відповідальності за події під час військового конфлікту. Вони можуть допомогти у встановленні фактів, ідентифікації винних осіб та забезпеченні справедливості.

Захист прав військовополонених. Допит також може бути важливим засобом захисту прав військовополонених. Вони мають право на справедливий процес, гідне поводження та недоторканість особи. Допит має бути

проведений з дотриманням міжнародних стандартів прав людини та захисту прав військовополонених[2, с. 63-68].

Проведення допиту військовополонених в умовах ведення воєнного стану може бути складним завданням через специфічні умови, які супроводжують конфліктну ситуацію. Однак, дотримання певних принципів та рекомендацій може допомогти забезпечити проведення допиту згідно з міжнародними стандартами прав людини. Ось деякі рекомендації для проведення допиту військовополонених в умовах воєнного стану:

1. Завжди потрібно забезпечувати безпеку всім учасникам допиту, включаючи військовополонених, слідчих та перекладачів. Необхідно враховувати можливі загрози безпеці, такі як потенційні ворожість, насильство або психологічні травми, і вжити відповідні заходи безпеки.

2. Проведення допиту повинно дотримуватися міжнародних стандартів прав людини, зокрема стандартів, викладених у Всесвітній декларації прав людини та Міжнародному пакті про громадянські та політичні права. Військовополонені мають право на справедливий процес, гідне поводження та недоторканість особи.

3. Слідчі, які проводять допит, повинні бути нейтральними та об'єктивними. Вони мають уникати будь-яких форм тиску, погроз або фізичного насильства. Допит повинен базуватися на фактах та доказах, а не на підозрах або стереотипах.

4. В разі, якщо військовополонений не розмовляє мовою, якою володіє слідчий, необхідно забезпечити наявність кваліфікованого перекладача, який забезпечить ефективну комунікацію між сторонами.

5. В умовах воєнного стану військовополонені можуть перебувати під впливом стресу, травми або шоку. Слідчі повинні мати на увазі цей фактор та забезпечувати ненав'язливий підхід, який не загострює психологічний стан військовополонених.

6. Важливо забезпечити належне збереження всіх доказів, які отримані під час допиту, з метою подальшого використання в правосудді[3].

Україна має зобов'язання дотримуватися міжнародних стандартів прав людини, включаючи тих, які стосуються проведення допиту в умовах ведення воєнного стану. Це включає забезпечення справедливого процесу, гідного поводження, захисту від психологічного та фізичного насильства та інші права, які повинні бути гарантовані військовополоненим. Важливо забезпечити реєстрацію всіх допитів військовополонених та належне документування отриманих свідчень. Це може бути корисним для подальшого використання в правосудді та забезпечення відповідальності за можливі кримінальні правопорушення[4, с. 100-105].

Отже, у проведенні допиту військовополонених в умовах ведення воєнного стану в Україні важливо дотримуватись міжнародних стандартів прав людини, зокрема стандартів Міжнародного комітету Червоного Хреста, що забезпечують захист прав військовополонених та гарантують справедливий

процес. Основні аспекти проведення допиту військовополонених включають забезпечення безпеки, наявність представників Червоного Хреста, дотримання міжнародних стандартів прав людини, реєстрацію допиту та документування, а також надання доступу до юридичної допомоги.

Враховуючи складність умов воєнного стану, важливо забезпечити безпеку всім учасникам процесу та уникнути будь-якого психологічного чи фізичного насильства. Права військовополонених мають бути гарантовані, а їх свідчення мають бути оброблені з урахуванням особливостей їх стану та потреб. Враховуючи ці аспекти та керуючись міжнародними стандартами та українським законодавством, можна забезпечити ефективний та справедливий допит військовополонених, який буде служити як джерело інформації для розслідування злочинів та забезпечення правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М., та ін. Кримінальне процесуальне право України. К. : Львів, ЛьвДУВС, 2017. 610 с.

2. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : дис канд. юрид. наук : 12.00.09 / Лазукова Оксана Володимирівна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 263 с.

3. Федорів В. Які нові можливості з'являються у досудового розслідування під час воєнного стану? Газета «Закон і Бізнес». 16.05.2022. URL: https://zib. com.ua/ua/151432.html (дата звернення 26.05.2023)

4. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (21 жовтня 2022 року) / упор. Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.

Задорожня Ілона Ігорівна
курсант 3-го курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Шендрик Юлія Володимирівна
викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Обшук – це обґрунтована доказами, що є у кримінальному провадженні, слідча (розшукова) дія, суть якої полягає в примусовому обслідуванні особи, житла або іншого володіння особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання

знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке здобуте внаслідок його вчинення, інших речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1, с.443]. На практиці можна зустріти випадки, коли працівниками правоохоронних органів порушуються права людей, які беруть участь у проведенні обшуку. Це є однією із найголовніших проблем під час проведення даної слідчої (розшукової) дії.

Ефективне забезпечення прав людини під час проведення обшуку є необхідною передумовою для забезпечення рівності перед законом та демократичності держави. Для досягнення цього необхідно встановити чіткі правила проведення обшуку, які б дотримувалися правоохоронними органами та іншими компетентними органами відповідно до національного та міжнародного законодавства.

Такі правила мають забезпечувати виконання обшуку з мінімальним втручанням у права та свободи людини, зокрема, забезпечувати право на захист та належну процесуальну гарантію, запобігати тортурам та жорстокому поводженню з особами, що перебувають під обшуком, та забезпечувати їх гуманне поводження, приватність. Дотримання прав людини під час проведення обшуку також передбачає необхідність забезпечення доступу до правового захисту та належного повідомлення про обшук, а також можливість оскарження дій правоохоронних органів та відшкодування шкоди у разі порушення прав.

Як зазначає Гловюк І.В., обшук, будучи однією з невербальних слідчих (розшукових) дій, є достатньо ефективним засобом збирання та перевірки доказів у кримінальному провадженні [2]. Розглянувши обшук, як частину системи слідчих дій, слід визначити його примусовий характер та особливе місце, саме тому в Конституції України закріплені певні гарантії його проведення, що полягають у додержанні прав та законних інтересів громадян під час обшуку, а тому згідно ст. 30 Конституції України не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи та проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [3], а під час досудового розслідування – рішенням слідчого судді.

Крім того, важливо зазначити, що дотримання прав людини під час проведення обшуку є необхідною умовою для забезпечення довіри до правоохоронних органів та держави в цілому. Якщо обшук буде проведений з порушенням прав та свобод людини, це може призвести до втрати довіри громадськості до правоохоронних органів та до самої держави. Але потрібно вказати, що наприклад ч. 3 ст. 236 КПК України закріплює право слідчого, прокурора заборонити будь-якій особі залишати місце обшуку до його закінчення [4]. Таким чином, цими законодавчими приписами слідчому, прокурору дозволяється обмежувати свободу пересування осіб, які беруть участь у проведенні обшуку.

У цьому контексті важливо забезпечити навчання та підвищення

кваліфікації працівників правоохоронних органів з питань дотримання прав людини під час проведення обшуку, а також вдосконалити механізми контролю та нагляду за діями правоохоронців. Важливу роль у забезпеченні дотримання прав людини під час проведення обшуку відіграють слідчі судді, в тому числі в ході розгляду клопотань слідчого, прокурора про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи. Слід звернути особливу увагу на проведення обшуку до постановлення ухвали слідчого судді у невідкладних випадках, передбачених ч.3 ст. 233 КПК України [4]. Останнім часом практика проведення таких обшуків є досить поширеною, і не завжди проникнення до житла чи іншого володіння особи без отримання відповідної ухвали слідчого судді здійснюється за наявності достатніх підстав, що призводить до визнання отриманих доказів недопустимими та породжує численні скарги на дії правоохоронців.

Отже, для забезпечення дотримання прав людини під час проведення обшуку необхідно реалізувати комплексний підхід, який передбачає підготовку та навчання співробітників правоохоронних органів, розробку національних стандартів та протоколів, механізми контролю та нагляду, а також ефективні механізми захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 774 с.

2. Гловюк І.В. Проблемні питання забезпечення належної правової процедури обшуку (у розрізі новел КПК України). *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України № 14 (2018).* URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9403/%d0%93%d0%bb%d0%be%d0%b2%d1%8e%d0%ba%20%d0%92%d0%9f%d0%a0%d0%a6%2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 20.05.2023).

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 20.05.2023).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 20.05.2023).

Зайцев Данило Андрійович
курсант 3 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
Павлова Наталя Валеріївна
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА БАЗІ ВІДДІЛІВ ПОЛІЦІЇ

На сьогодні сучасні інформаційні технології зазнали значного прогресу, а сучасні комп'ютери характеризуються високою швидкістю обробки і великим обсягом зберігання даних. Були розроблені унікальні логічні пристрої для швидкої обробки графічної інформації. Все це свідчить про необхідність створення сучасних централізованих автоматизованих інформаційно-пошукових дактилоскопічних систем на рівні держави та на територіальному рівні. Цей процес може бути натхненний прикладом індустріально розвинених країн світу.

Так, наприклад, у США, Управління поліції міста Маямі у штаті Флорида використовує автоматизовану систему звірення відбитків пальців з 1980 року. У середині 90-х років у МВС Франції була впроваджена автоматизована система під назвою "Morfo", яка була розроблена спільно фірмою "Морфо-Систем" та "IBM". У ФРН широке поширення отримала система "Dermalog" від фірми "Dermalog GMBH" з участю компанії "Сіменс". Варто зазначити, що сьогодні однією з провідних систем для дактилоскопії вважається "Sherlock", розроблена компанією "Siemens" [1, с. 1080]. Також у більшості штатів США вже належним чином використовуються спеціальні сканери відбитків папілярних ліній замість дактилоскопічних карт, які досі використовують в Україні.

Автоматизація дактилоскопічних процесів на базі відділів поліції може бути корисною для покращення ефективності і точності обробки дактилоскопічних даних та ідентифікації осіб. Основними перевагами автоматизації дактилоскопії є прискорення процесу ідентифікації, збільшення точності результатів, полегшення обміну даними між відділами поліції та покращення якості самого розслідування.

Для автоматизації дактилоскопічних процесів на базі відділів поліції можуть використовуватися спеціалізовані програмні засоби та обладнання. Основні кроки автоматизації включають наступні етапи:

1. Збір даних, який зазвичай включає сканування паперових або електронних копій відбитків пальців, а також збір інших ідентифікаційних даних про особу. Оцифровані дактилоскопічні дані потрібно зберігати в базі даних, яка буде використовуватися для подальшої ідентифікації та порівняння. Для цього потрібно створити єдиний реєстр всіх біометричних даних осіб, які скоювали правопорушення.

За допомогою спеціалізованого програмного забезпечення можна автоматично порівнювати збережені дактилоскопічні дані з базою даних для пошуку відповідностей.

Верховна Рада України 9 липня 2022 року ухвалила закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», що передбачає створення єдиної державної бази біоматеріалів [2]. Головною метою створення такої бази є поліпшення роботи правоохоронних органів України в сфері запобігання, виявлення, розкриття та розслідування злочинів, що спрямовані проти життя, здоров'я, волі, статевої свободи та недоторканості громадян, а також інших злочинів і правопорушень. База також має на меті сприяти розшуку безвісти зниклих осіб та ідентифікації невпізнаних трупів. Шляхом збору, систематизації та аналізу біоматеріалів, база допомагає поліції ефективніше вирішувати кримінальні провадження і забезпечувати безпеку громадян [3, с. 33].

Ми вважаємо що доцільним було б створення подібного закону, який би передбачав надання не тільки біоматеріалів, але й дактилоскопічних даних осіб для швидкої ідентифікації правопорушників на місці злочину, або осіб, які були присутні під час його скоєння. Так, шляхом дактилоскопіювання осіб, всідані будуть вноситися в єдину базу даних, яка має бути відкрита не тільки для експертів-криміналістів, а також для поліцейських. Така база даних в Україні є, вона має назву “АДІС ДАКТО 2000”, але вона функціонує на базі Науково-дослідницьких експертно-криміналістичних баз МВС [4]. На нашу думку, створення такої бази даних має супроводжуватися і створенням відповідної програми, яка б шукала схожі дактилоскопічні дані, тим самим пришвидшити пошук можливих підозрілих осіб та зменшити навантаження на експертні дослідницькі центри.

Наступним етапом є відображення результатів. Результати автоматичного порівняння можуть бути відображені співробітникам поліції для подальшої перевірки та підтвердження. Якщо програма знайшла відповідність дактилоскопічних даних, це може служити початком ідентифікації особи та розслідування пов'язаних з нею проваджень. Також, автоматизована система дактилоскопії може бути інтегрована з іншими системами відділів поліції.

Важливо врахувати, що автоматизація дактилоскопічних процесів повинна бути супроводжена відповідним навчанням та підготовкою співробітників поліції, щоб вони могли ефективно використовувати нову технологію і правильно інтерпретувати результати. Також важливо врахувати питання безпеки та конфіденційності даних, забезпечуючи відповідні заходи для захисту інформації про особи.

Таким чином, ми можемо зазначити, що сучасна реальність підкреслює актуальність, корисність та необхідність міжнародної співпраці для розвитку та вдосконалення роботи експертних установ. Ця співпраця спрямована на обмін досвідом та врахування сучасних досягнень науки і техніки, а також на створення профільних напрямів експертиз. Зважаючи на те, що Україна активно йде по шляху інтеграції до Європейського Союзу, особливий інтерес для нас становить досвід європейських країн у боротьбі зі злочинністю, проведенні різних видів експертиз, а також у врегулюванні та забезпеченні взаємодії між експертними підрозділами та підрозділами поліції. Тому це питання залишається актуальним та потребує подальшого вирішення та дослідження.

Список використаних джерел:

1. Хахановський В. Г. Автоматизація експертних дактилоскопічних досліджень. *Форум права*. 2011. № 1. С. 1078-1084.
2. Закон України: Про державну реєстрацію геномної інформації людини. Документ № 2391-IX. Прийняття від 09.07.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text. (дата звернення – 30.05.2023).
3. Рубленко А. А., Позаченюк Е. І. Зарубіжний досвід судово-експертної діяльності та можливості його використання в Україні. Матеріали X міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. *Програмний комітет*: С. 31-34.
4. Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України: наказ МВС N 785 від 11.09.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01#Text. (дата звернення – 30.05.2023).

Івоніна Анна
курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:
Солдатенко Олена Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідкванъ
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ І ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Україна, як демократична правова держава, визнає людину як найвищу соціальну цінність і гарантує її права та свободи, які утворюють єдину систему. Одне з основних прав людини полягає в її свободі і особистій недоторканності.

Кримінальне процесуальне законодавство України визначає свободу і особисту недоторканність як один із найважливіших принципів кримінально-процесуальних відносин, з метою запобігання порушенню або незаконному обмеженню цього права, а також незаконному застосуванню примусу під час проведення досудового розслідування. В наш час забезпечення права на свободу і особисту недоторканність є проблематичним, оскільки виникають труднощі у забезпеченні цього права.

Науковці визначають право на свободу і особисту недоторканність як один з найважливіших елементів засад кримінального провадження, якому притаманні власний зміст та особливості [1, с. 255].

З урахуванням кримінально-процесуального законодавства України можна визначити структуру гарантування права на свободу і особисту недоторканність, яка включає наступні аспекти:

- фізична недоторканність – захист від насильства і забезпечення статевої свободи особи;
- моральна недоторканність – захист честі та гідності особи;
- психічна недоторканність – захист нормального розвитку психіки особи;
- індивідуальна свобода – захист права на свободу переміщення;
- свобода дій – захист незалежних дій, які не підпадають під формалізоване право;
- особиста безпека – захист від загрози заподіяння шкоди [2].

Право на свободу і особисту недоторканність не є безумовним і може бути обмежене відповідно до закону. Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України, обмеження права на свободу і особисту недоторканність особи включає наступні етапи:

- затримання особи за підозрою або обвинуваченням у скоєнні злочину;
- негайне повідомлення близьких родичів або членів сім'ї про затримання та місцезнаходження затриманої особи згідно з її вибором відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України;
- забезпечення можливості зустрічі затриманої особи зі захисником(ами), адвокатом(ами) або іншими юридичними фахівцями, що представляють особу в Європейському суді з прав людини. У разі неповнолітньої особи або особи, визнаної недієздатною або обмежено дієздатною відповідно до закону, також забезпечується зустріч з її законним представником(ами) за вимогою особи без обмежень у часі, кількості та днях незалежно від робочого чи вихідного часу, за власною ініціативою або ініціативою захисника(ів) чи законного представника(ів);
- доставлення затриманої особи до слідчого судді для прийняття рішення щодо законності її затримання, іншого обмеження свободи та подальшого утримання. У випадку невручення обґрунтованого судового рішення про тримання під вартою протягом 72 годин з моменту затримання, така особа негайно звільняється [3].

О.Н. Агакерімов зазначає, що право на свободу і особисту

недоторканність обмежується через заходи забезпечення кримінального провадження, складовою яких є запобіжні заходи. Вони різняться за ступенем тяжкості (від найменш до найбільш тяжких тяжких) і застосовуються пропорційно до вчиненого кримінального правопорушення [4, с. 36].

Аналізуючи кримінально-процесуальне законодавство України, практику ЄСПЛ можна дійти висновку, що однією з основних проблем щодо забезпечення права на свободу і особисту недоторканність під час досудового розслідування є недостатній контроль за діями правоохоронних органів. Часто працівники правоохоронних органів зловживають своїм службовим становищем, не дотримуються процесуальних норм або намагаються завдати неправомірної шкоди підозрюваному. Особливо це стосується випадків, коли затримання проводяться за підозрою у скоєнні тяжких кримінальних правопорушень, наприклад, у справах про вбивство, грабежі, злочини проти державної влади та інші важкі злочини. Ще однією проблемою є незаконне використання доказів та тиск на свідків під час досудового розслідування. Правоохоронні органи можуть застосовувати неправомірні методи взаємодії з підозрюваними та свідками, такі як психічний тиск, погрози або підкуп, щоб отримати необхідні для справи докази. Це не лише порушує права громадян, але також може привести до недопустимості доказів на судовому засіданні.

Отже підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що забезпечення права на свободу і особисту недоторканність під час досудового розслідування є однією з найважливіших проблем у сфері правосуддя. Для запобігання порушення прав та свобод людини важливо встановити чіткий та ефективний механізм контролю за діями правоохоронних органів. Також необхідно вдосконалювати правові норми кримінально-процесуального законодавства, які максимально гарантують захист прав та свобод підозрюваних та свідків.

Список використаних джерел:

1. Мірковець В. Проблеми забезпечення права на свободу і особисту недоторканність при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право. Кримінальне право, 5/2020.* С. 252-257.

2. Бучківська Л. В. Обмеження свободи особи та її недоторканності під час кримінального провадження: новий кримінально-процесуальний закон з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. URL: file:///C:/Users/pc/Downloads/Nzlubp_2013_10_36.pdf (дата звернення 20.05.2023).

3. Кримінальний процесуальний кодекс : чинне законодавство України зі змінами та доп. станом на 05.02.2023 р. Київ, 2023. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 20.05.2023).

4. Агакерімов О.Н. Домашній арешт у системі запобіжних заходів. *Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса. 2016.* 246 с.

Іщенко Маргарита Владиславівна,
здобувач вищої освіти 2 курсу
ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:
Черненко Анатолій Павлович,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

На сучасному етапі розвитку України, відбувається процес вдосконалення правової бази, якою визначається правове становище громадян і організацій, також встановлюються гарантії реалізації прав і свобод, які визначаються Конституцією та іншими законами України [1]. Права й інтереси закріплені в Конституції України, певною мірою деталізуються в галузевому законодавстві, на галузевому рівні регламентується й процесуальний порядок їх реалізації чи забезпечення. Саме тому, кримінальним процесом називають діяльність органів досудового розслідування, суду та інших осіб, яка врегульована нормами кримінального процесуального права по розкриттю злочинів, викриттю й покаранню винуватих у їх вчиненні та недопущенню покарання невинуватих [2, с. 264]. Кримінальним процесом також є система правовідносин, які виникають у перебігу діяльності цих органів, з громадянами, посадовими особами, установами, підприємствами, громадськими об'єднаннями та трудовими колективами, залучених до кримінальної процесуальної діяльності [7, с.380]. Кримінальна процесуальна діяльність за своїм змістом є системою передбачених законом процесуальних дій і рішень органів досудового розслідування, судді, прокурора, суду та інших суб'єктів кримінального процесу.

Кримінальна процесуальна діяльність являє собою процесуальні правовідносини як правову форму, елементами таких правовідносин є суб'єкти – учасники кримінального процесу; об'єкт – поведінка суб'єктів кримінального процесу; процесуальні права і обов'язки суб'єктів.

Суб'єктами кримінального процесу можна назвати осіб, які вступають у кримінальні процесуальні правовідносини через злочин, права та обов'язки яких регламентуються чинним законодавством [3, с. 576]. Усі учасники процесу характеризуються тим, що вони беруть участь у справі на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законом, за умови, що відсутні обставини, за яких закон виключає можливість їх участі у справі;

мають визначені в законі права та обов'язки (закон визначає порядок їх реалізації); діють у кримінальному судочинстві відповідно до своїх прав та обов'язків у встановленому порядку; зобов'язані дотримуватись чинного законодавства; мають проявляти толерантність, поважати честь і гідність інших учасників процесу; мають право на забезпечення особистої безпеки; вступають у процесуальні правовідносини; несуть відповідальність за невиконання своїх обов'язків або порушення прав інших учасників.

За характером завдань, функцій та процесуального статусу, учасники кримінального процесу поділяють на такі групи:

1. Органи та посадові особи, які здійснюють кримінальне процесуальне провадження: слідчий, начальник слідчого відділу, орган дізнання, дізнавач, суд (суддя), прокурор тощо. Головною їх характеристикою є охорона державних інтересів та виконання функцій на досягнення кримінальних процесуальних завдань.

2. Особи, які відстоюють самостійний інтерес: потерпілий, обвинувачений, підозрюваний, правопорушник, цивільний позивач і цивільний відповідач тощо.

3. Особи, які захищають інтереси третіх осіб: захисник, представник цивільного позивача та представник цивільного відповідача.

4. Особи, які сприяють кримінальному судочинству: свідок, заявник про злочин, поняті, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, заставодавець та поручитель. Учасники цієї категорії сприяють кримінальному судочинству за допомогою виконання завдань, які покладені на них законом.

Правоздатність виникає в залежності від того, у якій якості виступає дана особа [4, с. 496]. Для першої групи учасників правоздатність пов’язана з наданням державою компетенції відповідній особі або органу, або з моменту призначення на посаду чи створення органу. Для підозрюваного, обвинуваченого, підсудного – через залучення їх до провадження у певному статусі за наявності у них кримінальної правоздатності і відсутності обставин, що виключають їх участь у такому провадженні. Кримінальна процесуальна дієздатність виникає з моменту настання юридичного факту, з яким закон пов’язує початок кримінального провадження та можливості участі такого учасника в судочинстві.

Беручи до уваги вищенаведене доходимо до висновку, що поняття «учасники кримінального процесу» є тотожнім поняттю «суб’єкти кримінального процесу». Учасниками кримінального процесу визначаються особи, які вступають у кримінальні процесуальні правовідносини через подію злочину, у зв’язку з чим їх права, обов’язки та повноваження визначаються чинним законодавством. Усі особи, які вступають у процесуальні правовідносини, незалежно від обсягу їх прав, підстав залучення, їх повноважень та стадії кримінального процесу, на якій вони діють, всі вони є учасниками кримінального процесу. У кримінальні процесуальні відносини окремі особи вступають по-різному, залежно від їх відношення до факту,

стосовно якого здійснюється кримінальне провадження, що й може бути підставою поділу учасників кримінального процесу на певні групи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України.//Конституція України.-Київ:Юрінформ, 1997. – 20 с.
2. Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. Одесса: Центрально-Украинское издательство, 2002. – 264с.
3. Коваленко, Є.Г. Кримінальний процес України. К. : Юрінком Інтер, 2008. 576 с.
4. Кримінальний процес України : Підручник / За ред. Ю.М. Грошевого, В.М. Хотенця . Х. : Прапор, 2000 . 496 с
5. Кучинська О.П. Кримінальний процес України : Навч. посібник для вузів. Акад. адвокатури України . К. : Прецедент, 2007. 202 с.
6. Михайленко П.П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України : У 3 т. : Статті, доповіді, рецензії . К. : Генеза, 1999 . 944 с.
7. Михєєнко М.М., Нор В. Т., Шибіко В. Кримінальний процес України. К.: Либідь, 2007. 380с.
8. Смирнов М.І. Кримінальний процес України : Навч.-метод. посібник / М.І. Смирнов, І.В. Гловюк ; ОНЮА . О. : Фенікс, 2008 . 652 с
9. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: Підручник. К.: А.С.К., 2003. 270с.
10. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. К.: Юрінком Інтер, 2005. 730с.

Кайсарова Анастасія Олександрівна,
здобувач вищої освіти ННІ
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:
Шиян Анатолій Григорович,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ШЛЯХОМ ЗЛАМУ ТА ПЕРЕХОПЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Стрімке впровадження інформаційно-цифрових технологій і нових суспільних відносин, що виникають у процесі їх використання, істотно змінює наше життя. Інформаційний простір навколо нас змінюється з такою швидкістю, що людство не встигає повною мірою освоїти технології та їх можливості. Цифровізація перетворюється на одне з пріоритетних завдань розвитку держави та суспільства.

Перед юридичною наукою стоять фундаментальні та прикладні завдання

у частині доктринального освоєння існуючих закономірностей розвитку та подальшого функціонування прав та державного права у сфері цифрової реальності та визначення шляхів їх вирішення. Цифрові технології увійшли в повсякденне життя, витіснивши звичні для нас процеси. Результати людської діяльності дедалі більше відображаються в електронному (цифровому) вигляді, у тому числі й ті, що набувають значення юридичних фактів [1, с. 38].

Впровадження інформаційно-цифрових технологій торкнулося практично всіх напрямів судової та правоохоронної діяльності, включаючи провадження у кримінальних, цивільних справах, а також у справах про адміністративні правопорушення. Про це свідчать і здійснені наукові дослідження у цьому напрямі.

Використання цифрових доказів у кримінальному судочинстві стало одним із найбільш перспективних напрямів розкриття і розслідування кримінальних правопорушень. Отже, значення цифрових доказів у кримінальному судочинстві стає очевидним [2, с. 178].

Насамперед слід звернути увагу на наявні міждержавні зусилля щодо впровадження електронних доказів у кримінальний процес. Це пов’язано з розвитком високотехнологічної транснаціональної злочинності в кіберпросторі, появою нових видів суспільно небезпечних діянь у сфері електронної торгівлі та цифрової економіки. Ці тенденції зажадали розробки нових підходів до діяльності судових та правоохоронних органів, процедур збору електронних доказів та механізмів міжнародного співробітництва у кримінальних справах. Невипадково в рамках Організації Об’єднаних Націй, Ради Європи, низки інших універсальних організацій прийнято основні документи, що містять міжнародно-правові принципи та стандарти застосування електронних форм фіксації, передачі та використання інформації про злочин.

Одним із перших документів у цьому напрямі є Декларація ООН про злочинність і суспільну безпеку 1996 р. [3], в якій були рекомендовані заходи, спрямовані на боротьбу з суспільно небезпечними діями, пов’язаними з використанням високих технологій та комп’ютерів. Зокрема, державам запропоновано:

- на національному рівні розробити та застосувати норми та процедури виявлення та розслідування вищезгаданих злочинів;

- забезпечити правоохоронні органи необхідним обладнанням та навчити співробітників користуватись ним для ефективного розслідування транснаціональних злочинів;

- розробити телекомунікаційне обладнання, мережне програмне забезпечення та інші продукти для попередження злочинів, полегшення їх виявлення, розслідування та кримінального переслідування.

Щодо аналізу проблем, які існують у цій сфері, то одна з них полягає в питанні законності отримання таких доказів. Зазвичай, для отримання доказів потрібно мати належний дозвіл від суду. Однак, при зламі або перехопленні

інформації з електронних комунікацій цей процес не завжди здійснюється за рішенням суду, тому при цьому порушуються права особи на приватність та конфіденційність комунікацій.

Друга проблема пов'язана з достовірністю таких доказів. Зламана або перехоплена інформація може бути підроблена або змінена, що ставить під сумнів її надійність. Важливо мати механізми перевірки достовірності та цілісності отриманих доказів, але це може бути складно у випадках, коли законність їх походження викликає сумнів.

Третя проблема стосується етичних аспектів використання таких доказів у кримінальному процесі. Особа, інформація якої була піддана зламу або перехопленню, може бути жертвою незаконних дій. Використання таких доказів може підривати довіру громадськості до правосуддя та порушувати засаду справедливого процесу.

Загалом, використання доказів, отриманих шляхом зламу та перехоплення електронних комунікацій, ставить перед судовою системою важкі завдання, пов'язані з визначенням їх законності, достовірності та етичності. Необхідно розвивати відповідні правові та технологічні механізми для забезпечення справедливого та надійного судочинства в умовах зростаючої цифрової злочинності. А це можна зробити тільки шляхом прийняття ретельно відпрацьованих законодавчих норм.

Список використаних джерел:

1. Гуцалюк М.В., Антонюк П.Є. Щодо сутності електронної (цифрової) інформації як джерела доказів у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник.* 2020, № 1. С. 37-49.

2. Метелев О.П. Збирання цифрової інформації як окремий спосіб отримання доказів під час кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2020. С. 177-180.

3. Декларація Організації Об'єднаних Націй про злочинність і суспільну безпеку. Документ Г995_371, чинний від 12.12.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_371#Text.

Коваль Кристина Олександрівна
курсант Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник
Піддубна Аліна Валентинівна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Із початком активного повномасштабного вторгнення Росії в Україну кількість воєнних злочинів на території нашої країни значно збільшилась. Витісняючи російського агресора з України, правоохоронці знаходять місця вчинення воєнних злочинів та починають досудове розслідування таких кримінальних правопорушень. Разом з цим, не залишаючись осторонь, іноземні слідчі, зацікавлені в об'єктивному і повному розслідуванні таких злочинів, залучаються до нього у порядку, передбаченому положеннями КПК України та міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Так, задля ефективного розслідування воєнних злочинів колишня Генеральний прокурор України Ірина Венедиктова підписала з литовським колегою Нідою Грунскєне та польським колегою Збігневом Зьобро угоду про створення спільної слідчої групи для розслідування агресії РФ та її воєнних злочинів на території України [1]. Зазначається, що міжнародна слідча група зосереджуватиметься на зборі, безпечному зберіганні та швидкому обміні інформацією та доказами воєнних злочинів РФ, зібраними в ході розслідувань на території держав-сторін, а також оперативно-розшукових заходах. Крім цього, вона займатиметься виявленням активів воєнних злочинців з метою їх заморожування та конфіскації.

Одним із перших уповноважених, хто взяв участь у розслідуванні воєнних злочинів російського агресора на території України, був головний прокурор Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) Карім Хан, який відвідавм. Буча на Київщині, коли на місці вчинення воєнних злочинів групою судово-медичних експертів МКС та українських судово-медичних експертів після огляду тіл вбитих цивільних осіб на деокупованій території м. Буча в районі місцевої церкви, було зроблено висновок, що загиблі особи мають вогнепальні

та осколкові поранення [2]. Крім того, на території України з метою документування та доказування воєнних злочинів, залучені представники МКС, які працюють за принципом компліментарності.

Також, в процесі співпраці українських слідчих та слідчих Франції, на території деокупованого м. Ізюм на Харківщині, до слідчих (розшукових) дій на місці події та забезпечення їх проведення залучено 105 українських поліцейських, група французьких фахівців, 10 криміналістичних лабораторій, 10 судово-медичних експертів Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи та 80 працівників ДСНС. Після деокупації м. Ізюм від російських окупантів залученими іноземними колегами та працівниками ГУНП в Харківській області здійснювалось документування місць масового захоронення людей, які стали жертвами військових злочинів, учинених військовослужбовцями країни-агресора та утвореною в м. Ізюмі окупаційною владою. Так, 16 вересня 2022 року правоохоронцями виявлено 445 могил з хрестами, в яких всі тіла мали пізні гнилісні зміни та часткову муміфікацію. На окремих тілах загиблих виявлені ознаки катування – фрагменти мотузок на шиї та інших частинах тіла, переломи кінцівок, тощо [3].

Наразі співробітництво й взаємодія іноземних країн та України задля ефективного, всебічного та справедливого розслідування воєнних злочинів стає все більш міцним, що робить розслідування таких злочинів більш швидкими та об’єктивними. З цією метою науковцями, практиками та нормотворцями здійснюються заходи щодо удосконалення національного законодавства, зокрема, у 2022 було внесено зміни до КПК України та доповнено його розділом IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», яким передбачено консультації із судом; передання кримінального провадження в рамках співробітництва; виконання прохання МКС про надання допомоги; забезпечення збереження доказів; виконання МКС функцій на території України; тимчасову передача особи суду для проведення процесуальних дій; особливості затримання осіб, які розшукуються МКС або стосовно яких надійшло прохання про тимчасовий арешт або про арешт і передачу; застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на прохання МКС про тимчасовий арешт. Відповідно до положень цього розділу КПК України співробітництво з МКС здійснюється з метою сприяння у притягненні до кримінальної відповідальності та покаранні осіб, які вчинили злочини, що підпадають під його юрисдикцію. Співробітництво між Україною та МКС здійснюється в порядку, визначеному КПК України та Римським статутом Міжнародного кримінального суду [4].

Отже, ми можемо зробити висновок, що під час здійснення слідчих (розшукових) дій на деокупованих територіях України значну роль відіграє співробітництво та взаємодія іноземних колег і представників МКС. Удосконалення українського законодавства задля ефективної роботи з МКС забезпечує широкий спектр взаємодії з ним, що зумовлює повне та

неупереджене розслідування воєнних злочинів.

Список використаних джерел:

1. Україна, Литва та Польща створили спільну слідчу групу для розслідування воєнних злочинів РФ. Офіс Генерального прокурора: вебсайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/ukrayina-litva-ta-polshha-stvorili-spilnu-slidcu-grupu-dlya-rozsliduvannya-vojennix-zlociniv-rf

2. Головний прокурор МКС відвідав Бучу. Радіо Свобода: вебсайт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-mks-prokuror-khan-bucha/31802118.html

3. Франція відправить слідчих для розслідування воєнних злочинів в Ізюмі. Європейська правда: вебсайт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/22/7147333/

4. Кримінальний процесуальний кодекс України, № 4651-VI від 13.04.2012 р. Відомості Верхової Ради України: вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

Ковіненко Орина Олександрівна
студентка ІІІ курсу ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:
Шиян Анатолій Григорович
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ОЦІНЮВАННЯ ДОКАЗІВ СЛІДЧИМИ СУДДЯМИ ПРОТЯГОМ ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ЧИ ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКІВ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

У роботі розглянуто питання щодо встановленої процедури оцінювання доказів слідчими суддями протягом обрання запобіжного заходу, або у разі, коли термін тримання під вартою вирішується подовжити. На сьогоднішній момент ця тема поки не вдосталь розглянута діючими практиками вказаної професії, експертними групами та вченими.

Судова практика не має точної позиції з приводу оцінки доказів слідчими суддями на стадії досудового розслідування. Але, все ж, у низці статей Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) зазначається, що проводити оціночну процедуру необхідно, і в тому числі під час досудового розслідування. У частині 1 статті 194 Кримінального процесуального кодексу України наголошується: «під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов’язаний встановити, чи дозволять надані сторонами кримінального провадження

докази обставини…» [1].

Тема роботи нами вважається актуальною, так як, звертаючись до суддівської практики, часто існує ризик оприлюднення непрофесійних постанов слідчих суддів після розгляду справи, адже типовим прикладом є ситуація, коли, припустимо, прокурор надає копії матеріалів, разом із клопотанням про застосування запобіжного заходу, які він голосно називає «доказами». І були виявлені неодноразові випадки, коли деяких суддів дійсно задовольняє така форма видачі клопотання, і вони починають посилатися на роздруковані матеріали як на справжні докази, а така практика жодним чином не відповідає вимогам ст. 370 КПК України й суперечить позиції Верховного Суду України [2].

Провідний юрист Олександр Торбас у своїй статті, написаної та опублікованої у 2020 році, зазначає: «справді, далеко не завжди суд окремими ухвалами визнає докази недопустимими, проте також достатня кількість і таких ухвал. Якщо розглядати процес визнання доказів недопустимими як інструмент, то законодавець мав би передбачити порядок відмови у задоволенні клопотання про визнання доказів недопустимими саме через розділення процесу оцінки доказів від процесу прийняття певного процесуального рішення. Проте положень, які підтверджують таку позицію, в КПК України немає» [3]. Замість цього, У КПК України, зокрема у статті 89, зазначено, що за загальним правилом питання допустимості та недопустимості всіх доказів, що надаються, суд вирішує самостійно під час оцінки доказів у нарадчій кімнаті, коли йде процес незалежного прийняття та ухвалення судового рішення.

Є чинним Закон України «Про судоустрій і статус суддів», у статті 14 якого згадується: «справи в судах розглядаються суддею одноособово, а у випадках, визначених процесуальним законом, – колегією суддів, а також за участю народних засідателів і присяжних; учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, встановлених процесуальним законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення, а також на перегляд справи Верховним Судом України» [3].

В якості протиріччя до раніше порушених питань, стверджується, що суд наділений повноваженнями, які дають йому можливість визнати доказ недопустимим і під час судового розгляду з подальшою неможливістю або подальшим припиненням його дослідження у разі встановлення очевидної недопустимості такого доказу, що закріплюється частиною 2 статті 89 КПК України [4]. Саме через це, згідно з положеннями частини 3 статті 89 КПК України, сторонам кримінального провадження завжди надано право за потребою подавати клопотання про визнання доказів недопустимими під час судового розгляду з наведенням учасниками очевидних аргументів, в свою чергу суд повинен належно їх оцінити з правничого боку, спираючись на чинне законодавство [5].

Раптом сторона захисту не зможе надати докази, які б підтверджували

необхідність заміни запобіжного заходу на більш м'який, тоді суди мотивують продовження тримання обвинуваченого під вартою. Наявність у доказах великої кількості правдивих фактів, підтверджених свідками як надто важливими учасниками кримінального провадження, виявляється вирішальним фактором у реакції суду та впливає на результат ухваленого ним рішення.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України / (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 194). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text;
2. Кримінальний процесуальний кодекс України / (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 370). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text;
3. Газета Закон і Бізнес. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: https://zib.com.ua/ua/print/13321-zakon_pro_sudoustriy_i_status_suddiv_tekst.html;
4. Олександр Торбас. Роль слідчого судді в процесі оцінки доказів у кримінальному провадженні. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/55.pdf;
5. Кримінальний процесуальний кодекс України / (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 89). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1077.

Daria Dmitrivna Kochkina
Cadet of the 3rd year
Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs
Supervisor:
Olga Albertivna Drobot
Chief forensic expert of the department
handwriting studies, technical study of
documents and accounting of the
laboratory forensic types of research
Dnipropetrovsk Scientific-research expert
forensic centerof the Ministry
of Internal Affairs

USE OF SPECIAL KNOWLEDGE DURING THE EXAMINATION OF THE BODY FOUND IN THE RESERVOIR

As evidenced by forensic and expert practice, criminals often stage a murder as an accident or suicide, imitating the drowning of a person. In this way, they try to destroy the traces, as well as misinform the bodies of the pre-trial investigation about the causes of death. Often drowning is also a direct way of causing death to another

person.

In the context of this problem, it should be noted that a characteristic feature of the inspection of such a scene as a reservoir is the leaving of a small number of traces of a criminal offense in connection with the mobility of water (movement of a corpse, the destructive effect of water and the natural environment (flora, fauna)), weather conditions and unintentional actions of third parties.

When investigating a body in a body of water, the right tactics and adherence to a certain list of rules are important for the investigation of crimes related to the loss of another person's life. The optimal approach is to follow the standard procedures and protocols that have been developed for cadaver examination.

In particular, when examining a corpse that was discovered in a reservoir, special attention should be paid to the following points:

- protection of the corpse from additional damage. That is, when removing a corpse from the water, it is necessary to avoid any additional damage to the body. This procedure should be carried out carefully and with some safety precautions;

- establishing the causes of death is the main stage of the corpse investigation. In cases of inspection of corpses found in a reservoir, it should be established whether it was death due to drowning or for other reasons, since the versions of a person entering the reservoir are different (suicide, drowning, death due to illness, and others).

Let's consider drowning as one of the versions of the corpse being in the reservoir. In general, drowning is considered to be asphyxiation, during which the mechanical factor is any liquid (usually water, but it can also be gasoline, paint, and other liquids) that enters a person's respiratory tract [1]. The place of drowning can be both natural reservoirs (more common cases), and barrels, bathtubs, wells, cisterns, and the like. This type of violent death can last from three to five or more minutes, which depends on many factors. In some cases, it is very difficult to establish the causes of death, since biological death can occur not from asphyxiation, but, for example, from a sharp immersion in a cold liquid or from a hemorrhage in the brain, which makes it impossible to leave traces of struggle on the human body and, in turn, complicates the process of investigation and presentation of investigative versions [2].

The cause of death is determined by a medical examiner. The circumstances of death during the inspection of the scene and the examination of the corpse, in particular, must be established by the investigator, and in this he must be assisted by the operative units. These circumstances with the corresponding versions are established during the site inspection of the territory adjacent to the reservoir, during the external inspection of the corpse, its bed, inspection of the reservoir and its shores.

When examining a corpse found in a reservoir, first of all, it is necessary to state the facts that confirm its presence in a certain liquid, for example, wet hair, wet clothes, the presence of silt, algae, sand and the like on the hair or clothes. In addition, when describing the clothes on the corpse, such aspects as its seasonality,

material, color and moisture level of the fabric, contents of pockets, damage to the clothes, the presence of extraneous layering on it are examined (if necessary, they can be selected and sent for examination). Provided that the corpse was not in a reservoir, water samples should be taken [4, с. 222].

An important aspect is the examination of the corpse for the presence of bodily injuries, paying attention to the presence of foreign objects on it, such as a rope around the neck, arms or legs, a heavy object tied to the body. At this stage, the origin of such injuries on the corpse is also established, that is, whether they were inflicted during life or posthumously. At the same time, it should be taken into account that some physical injuries in the form of traces of struggle or dragging may occur postmortem as a result of the presence of stones, snags and other objects in the water, movement of the corpse by the current, from impacts on the surface of the bottom, as a result of the use of resuscitation measures, as well as during extraction a corpse from the water.

Also, an important issue when examining a corpse found in a reservoir is the determination of the time period of its stay in the water, which is carried out with the participation of a forensic medical expert, and with the help of research and detection of signs of maceration on the hands and feet of the body. For example, during the stay of the corpse in the water for two to three hours, the epidermis of the palmar and plantar surfaces of the nail phalanges of the fingers swells, turns pale and becomes wrinkled, if the time period increases to about two to three weeks, the epidermis separates on the above-mentioned areas of the body together with the nails from derms, i.e. "death gloves" [5].

The survey of the reservoir must be carried out over the surface of the entire water from one shore to the other, as physical evidence can be moved due to wind and current, which must also be taken into account. An important tactical component of conducting such a procedural action is the study and consideration of the features of the surface of the bottom of the corresponding reservoir, which is important in establishing the nature of the origin of certain bodily injuries on the corpse, and for the implementation of which relevant specialists (divers) are involved [3, с. 110].

Thus, the greatest effectiveness during the review is achieved only if the investigator, as the senior investigator of the investigative team, possesses special knowledge and skills and skillfully applies them in his practical activities. Therefore, all investigators should be familiar with the specifics of forensic tactics for conducting an examination of a corpse found in a reservoir in order to achieve the goal of conducting the appropriate investigative (search) action, namely: identifying and recording information about the circumstances of the murder.

References:

1. Управління охорони здоров'я. Перша допомога при утопленні. URL: http://www.medycyna.sm.gov.ua/index.php/uk/1178-ytp (дата звернення: 18.04.2023).

2. Несен О.О., Нагайник Т.Г., Самодін А.В., Чорний М.В. Судова медицина та психіатрія: мультимедійний навчальний посібник: НАВС. Київ, 2021. URL:https://arm.naiau.kiev.ua/books/sudova_medutsyna/nm3/lec34.html(дата звернення:

18.04.2023).

3. Самодін А.В., Антощук А.О. Сучасні тенденції науково-технічного забезпечення огляду місця події: *Knowledge, Education, Law, Management*, № 3 (19). 2017. С. 110.

4. Кравчук П. Ю. Особливості слідчого огляду у випадку виявлення трупа у водоймі. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика).* 2018. Вип. 1-2. 220–227 с. С. 222.

5. Медичний довідник «Судова медицина». Ознаки перебування трупа у воді. URL: https://medical-enc.com.ua/utoplenie-4.htm(дата звернення: 18.04.2023).

Крюк Анастасія Андріївна
студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Усі особи, які стають учасниками кримінального процесу, незалежно від підстав, прав, повноважень, обов'язків, стадій і тривалості їх участі, є суб'єктами процесу.

Різні особи залучаються до кримінально-процесуальних відносин по-різному: перші – для захисту своїх прав і законних інтересів (потерпілий, цивільний позивач тощо); другі – у зв'язку з виконанням своїх посадових обов'язків (слідчий, прокурор, слідчий суддя, суддя тощо); треті – за дорученням чи угодою (представник цивільного позивача, захисник тощо); четверті – залучаються до участі в процесі примусово (підозрюваний, обвинувачений) [1, с.250].

Учасники кримінального провадження є ключовими фігурантами усіх процесуальних дій та рішень у рамках даного провадження. Тому, важливість цього дослідження для науки кримінального процесуального права надзвичайно висока. Кожен з учасників має свій унікальний процесуальний статус, що залежить від ступеня їх зацікавленості та змістовного наповнення їх інтересів у кримінальному провадженні.

Деякі учасники можуть отримати свій процесуальний статус лише на певних стадіях кримінального провадження (наприклад, підозрюваний, обвинувачений, засуджений), тоді як інші залишаються в рамках провадження на протязі всього судочинства (наприклад, суддя, прокурор і т.д.) [2, с.56].

Характер здійснюваних учасниками кримінального провадження процесуальних функцій, їх роль та призначення обумовлює необхідність їх поділу на певні класифікаційні групи. При такій класифікації треба враховувати спрямованість і характер їх діяльності у кримінальному процесі, а також цілі, які вони переслідують, та завдання, які вирішують.

Головною ознакою для класифікації є класифікація залежно від функції, котру виконують різні учасники кримінального провадження. Їх слід класифікувати наступним чином:

1) суд (суддя, слідчий суддя, запасний суддя, суд присяжних);

2) сторона обвинувачення (прокурор, орган досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування, слідчий, оперативні підрозділи);

3) сторона захисту (підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений та їх законні представники, захисник);

4) потерпілий і його представник;

5) інші учасники кримінального провадження, які виконують допоміжну роль у здійсненні кримінального провадження.

Учасники кримінального провадження, які не мають основної ролі у здійсненні провадження, можуть бути класифіковані як допоміжні учасники. До них належать різні категорії осіб, такі як:

- ті, хто допомагає у виявленні та розкритті злочинів, наприклад заявники та конфіденційні співробітники;
- ті, хто захищає цивільні права та інтереси, наприклад цивільні позивачі та відповідачі, їх представники та законні представники;
- ті, хто представляє права та інтереси неповнолітніх, наприклад представники дитячої адміністрації, служби у справах дітей та кримінальної міліції у справах дітей;
- ті, хто має спеціальні знання, наприклад експерти та спеціалісти;
- ті, хто допомагає у проведенні кримінального провадження, наприклад свідки, перекладачі, понятий, секретарі судового засідання та судові розпорядники;
- ті, хто бере участь у кримінальному провадженні з приводу запобіжних заходів, наприклад поручителі та заставодавці [3, с.87].

Отож, учасниками кримінального провадження можуть бути різні суб'єкти, такі як державні органи та їх посадовці, фізичні та юридичні особи, які мають процесуальні права та обов'язки згідно з законодавством. Вони здійснюють кримінально-процесуальну діяльність або беруть участь у ній для досягнення завдань, які стоять перед кримінальним провадженням. При цьому між собою вони вступають у процесуальні правовідносини.

Список джерел:

1. Король В.В., Юрчишин В.Д. Сутність категорії «учасник кримінального провадження» в науці кримінального процесуального права. Прикарпатський юридичний вісник Випуск 2 (5). 2014. С.245-253.

2. Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях : навч. посіб. авт. кол. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т. Г. Фоміної. Харків : ХНУВС, 2021. 300 с.

3. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.

Кудла Іван
курсант 2 курсу ННІ права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції ДДУВС
Науковий керівник:
Хашев Вадим Георгійович
доцент кафедри кримінального права
та кримінології ДДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ГОТУВАННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Питання кримінальної відповідальності за незакінчене кримінальне правопорушення (далі – КП) є досить актуальними в сучасномукримінальному праві. З одного боку, КП, які не до кінця були дійсно вчинені,можуть стати причиною появи серйозних наслідків для жертв та суспільства в цілому. З іншого боку, незакінчені КП можуть бути складними для виявлення та дослідження, що може ускладнити розслідування та покарання винних осіб[1, с. 70-71]. Тому, особливо важливо визначити поняття готування до нього як конкретної стадії.

Варто зазначити, що в теорії кримінального права під стадіями КП розуміють певні етапи його здійснення, які суттєво відрізняються між собою ступенем реалізації умислу, тобто характером дії та моментом їх припинення [2, с. 3]. В свою чергу, згідно з п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» під час призначення покарання відповідно до статей 65-69 Кримінального Кодексу України (далі КК) суди мають зважати на ступінь тяжкості вчиненого КП, сукупність усіх обставин, що його характеризують (форма вини, мотив, спосіб, характер вчиненого діяння, ступінь здійснення злочинного наміру, тяжкість наслідків тощо), особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання [3].

В свою чергу, потрібно відзначити, що готування до вчинення КП – це етап перед самим його вчиненням, коли особа готується до здійснення такого правопорушення шляхом збирання інформації, знаходження інструментів або знаходження спільників.

Згідно з КК готування до КП може бути кваліфіковано «дослівно», якщо воно передбачене законом. Наприклад, готування до вбивства, грабежу, крадіжки з використанням насильства або погрози його використання може бути кваліфіковано як окреме КП [5, с. 111]. При цьому, згідно зі статтею 15 КК, особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за готування до вчинення КП, якщо вона зупинила підготовку до нього або

завершила його вчинення перед початком дії або передбаченого наслідку [7].

Залежно від конкретних обставин, готування до вчинення КП може бути доказом при розслідуванні обставин і враховуватися при кваліфікації та визначенні міри покарання для кримінальних правопорушників.

Що стосується поняття готування до КП та еволюції його законодавчого визначення має велике значення для правильного розуміння та застосування норм чинного КК, що стосуються притягнення осіб до кримінальної відповідальності.

Загалом термін «готування» до КП виник у науці вітчизняного кримінального права в першій половині XIX ст. Його зміст автори визначили як установку злочинця на вчинення КП. Пізніше готування набуло дещо іншого значення – за часів вищезгаданого періоду в літературі воно визначалося як створення умов для вчинення КП [8, с. 11]. Але трохи пізніше підготовка набула дещо іншого змісту. Особливо за часів XX ст. в літературі це визначалося як створення умов для вчинення КП [9, с. 19].

Отже, як бачимо, наведені вище визначення готування до КП, хоч і майже збігаються за змістом, суттєво відрізняються однією ознакою – створення умов для вчинення КП означає не тільки створення умов (на яких вчені наголошували у визначенні «доведення до можливості вчинення»), а й створення їх для вчинення КП іншою особою або цими особами у співучасті. Такі зміни у визначенні готування знайшли відображення і в розширенні переліку можливих підготовчих дій, що поступово відбувається в ході розвитку кримінального права тих років.

Поряд зі схилянням або наданням засобів чи інструментів для вчинення КП, цей перелік тепер включає схиляння співучасників або змову з метою вчинення вищезазначеної дії (а також усунення перешкод). Це означає важливі зміни в сучасному розумінні злочинності, оскільки означає можливість готування не тільки до самостійно вчиненого КП, а й, безпосередньо, вчинення у співучасті [11, с. 11].

На думку деяких науковців, готуванням слід вважати умисне створення умов для вчинення дії особою, яку було зупинено до вчинення КП [12, с. 168].

Проте, на сьогодні найбільш вдалим є законодавче тлумачення – готування до КП.

Поняття готування до КП законодавець закріпив у ст. 14 КК. Відповідно до зазначеної норми КК готуванням є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, пошук пособників чи змова для вчинення КП, усунення перешкод, а також інше свідоме створення умов для вчинення кримінального правопорушення[7]. До речі, до набрання чинності Законом України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо спрощення попереднього розслідування окремих категорій злочинів» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII термін «готування за вчинення КП», під якою розумілося знаходження або підготовка засобів чи знарядь, знаходження співучасників або планування його вчинення, усунення перешкод [13].

Це означає, що підготовка і готування до КП є синонімами.

Таким чином, можемо зробити висновок, що готування до КП – це початкова стадія незакінченого КП, яка полягає в пошуку або пристосуванні засобів чи знарядь, співучасників або змові, усунення перешкод, а також іншому умисному створенні умов для його вчинення. Зараз, під час воєнного стану, дана тема є дуже актуальною, адже якщо володіти інформацією про готування та замах на вчинення КП, можна попереджати та припиняти правопорушення до настання суспільно небезпечних наслідків, ефективніше боротися як проти поодиноких правопорушників, що перебувають у статусі підвищеного злочинного впливу, так і проти організованих груп та злочинних організацій, яких через вищезазначені обставини стає лише більше. Саме тому, ґрунтовне дослідження таких тем свідчить про удосконалення національного кримінального законодавства.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: О. М. Джужі, А. В. Савченка, В.В. Чернєя; Нац. акад. внутр. справ. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
2. Тихий В. П. Стадії вчиненого злочину. Консп. лекцій. Харків: Національна юрид. акад.. України, 1996. 30 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров’я особи». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03. (дата звернення: 15.09.2022).
4. Малофій, К. А. "Класифікація кримінальних правопорушень за ст. 12 кримінального кодексу україни." Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ від 09.03. 2021 № 42 2021 р.
5. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 320 с.
6. Кримінальне право України. Загальна частина. відп. ред. Я.Ю. Кондратьєв. Київ: Правові джерела, 2002. 432 с.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. ст. 131.
8. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Харків: Право, 2010. 232 с.

Кудрик Катерина Віталіївна
здобувач вищої освіти 2 курсу
відділення підготовки студентів
денної форми навчання інституту
права та безпеки

Науковий керівник:
Мудрецька
Ганна Володимирівна,
доцент кафедри кримінального
процесу Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО НЕДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ВНАСЛІДОК ІСТОТНОГО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ

Права і свобода людей є найважливішими цінностями в сучасному світі й істотне порушення цих прав, може бути спричинене недбалими методами отримання доказів, використовуючи насильство, погрози або в іншого тиску на особу. Справедливість передбачає дотримання прав і свобод кожної людини, а демократія – забезпечення рівної можливості доступу до правосуддя. Використання недобросовісно зібраних доказів підриває ці принципи і може привести до прийняття не правомірного рішення суду. Якщо суд дозволив використання таких доказів, це може посилити безкарність недобросовісних методів взяття доказів [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК України недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [2].

На думку М. М. Стоянова, правила допустимості (недопустимості) доказів не систематизовано в КПК України, незважаючи на легальне визначення поняття допустимості доказу, а також переліку випадків визнання доказів, отриманих унаслідок істотного порушення прав і свобод людини. При цьому перелік підстав визнання доказів недопустимими є приблизним, адже не враховує такі підстави, як неналежний суб’єкт доказування, порушення процесуальної форми тощо. Формальність у визначенні підстав визнання доказів недопустимими обтяжує правозастосування та не сприяє виконанню завдань кримінального провадження [3]. Подібна позиція міститься у постанові ККС Верховного Суду від 07.06.2018 року у справі №718/1497/16-к, в якій йдеться про те, що кримінальний процесуальний Кодекс не надає

вичерпного переліку підстав, за наявності яких докази визнаються недопустимими. Натомість саме суд наділений правом вирішувати питання щодо їх допустимості чи недопустимості в порядку, визначеному ст.89 КПК України [4].

Відповідно до позиції Другої судової палати ККС Верховного Суду, висловленої у постанові від 11.02.2020 року у справі №761/33311/15-к, необхідно враховувати, що надаючи оцінку допустимості доказу, суд, крім іншого, також повинен проаналізувати критерії допустимості таких доказів, а саме: належність джерела; законність процесуального порядку отримання, а також процесуальне оформлення перебігу й результатів слідчої розшукової дії [5].

Зокрема, КПК хоча і містить положення, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією, законами та міжнародними, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок порушення таких прав (ч.1 ст.87 КПК), проте не містить положень стосовно того, що саме порушення будь-якого процесуального порядку збирання доказів, тягне безумовне визнання їх недопустимими. Утім, в будь-якому разі, суд має обґрунтувати випадки істотного порушення прав і свобод людини, які тягнуть за собою визнання доказу недопустимим, під час ухвалення судового рішення.

Як свідчить огляд судової практики ККС у складі Верховного Суду щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [6], при оцінці доказів, наданих сторонами, Суд, застосовуючи положення ст. 87 КПК, має виходити з того, що вказані положення можуть бути підставою для визнання доказів недопустимими не за будь-якого порушення процесуального закону, а лише у випадку істотного порушення прав і свобод людини [7]. При цьому Суд має обґрунтувати свою позицію, в чому саме виявилось порушення основоположного права або свободи настільки істотним, щоб обумовити недопустимість доказу. Суд, враховуючи положення ч. 1 ст. 87 КПК при визнанні недопустимими похідних доказів, має встановити не лише факт того, що первісний доказ було отримано з порушенням основоположних прав і свобод людини та його використано при отриманні похідних доказів, а також й те, що похідні докази здобуті саме завдяки наявності тієї інформації, яку містить первісний доказ, який визнано недопустимим [8].

При цьому слід звернути увагу, що перелік підстав, які передбачені у ст. 87 КПК, для визнання доказів недопустимими, не є вичерпним і становить порушення саме фундаментальних гарантій, які є орієнтуючими для визначення змісту поняття «істотне порушення» у випадках, які не підпадають під цей перелік. До таких, наприклад, можна віднести порушення вимог ч. 7 ст. 223 КПК, щодо проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, які здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, Суд у кожному конкретному випадку, повинен оцінювати

допустимість як кожного доказу окремо, так і їх сукупності, враховуючи істотність допущених порушень КПК України та значимість кожного доказу для встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення. У такому разі кожний доказ оцінюється незалежно, адже його безумовне виключення може призвести до ухвалення незаконного, необґрунтованого та несправедливого судового рішення [9]

Таким чином, загальні положення про недопустимість доказів мають важливе практичне значення. Відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК України визнаються недопустимими докази, які були отримані внаслідок істотного порушення, а також докази, які були отримані на підставі перших. Проте, під час оцінки допустимості того чи іншого доказу, суд при ухваленні судового рішення, має враховувати саме істотність допущених порушень вимог, встановлених кримінальним процесуальним законом, а також значення кожного доказу для встановлення обставин кримінального правопорушення. Кожен доказ має оцінюватися автономно, адже його безумовне виключення може призвести до втрати доказової інформації, що потягне ухвалення незаконного та необґрунтованого судового рішення.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція з прав людини від 4.11.1950 р.: ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI частина 1 стаття 87: Офіційний текст: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
3. Стоянов М. М. Система правил допустимості доказів у кримінальному провадженні України. Правознавець: URL: http://pravoznavec.com.ua/period/article/68821/%CC
4. Постанова Верховного Суду від 16 липня 2019 року у справі № 1004/1464/12 (провадження № 51-466км18). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/83272510.
5. Постанова Верховного Суду від 11.02.2020 у справі №761/33311/15-к (Провадження № 51-487км18). URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=87527880&red=1000038f6e36b8e8abdcfa7a0ad0de5271a2be&d=5.
6. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 2018 року по жовтень 2020 року). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KKS_VS.pdf
7. Постанова Верховного Суду від 28 січня 2020 року у справі № 359/7742/17 (провадження № 51-2114км19). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/87334567
8. Постанова Верховного Суду від 8 жовтня 2019 року у справі № 639/8329/14-к (провадження № 51-8259км18). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/85238666
9. Постанова Верховного Суду від 25 вересня 2018 року у справі № 210/4412/15-к (провадження № 51-80км17). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/76859981

Лісова Єлизавета Валеріївна
курсант 3 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Павлова Наталя Валеріївна
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СПЕЦИФІКА ДОПИТУ УЧАСНИКІВ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Вирішення проблем, пов’язаних із зростанням злочинності та її організованими проявами, є одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів України. Вважаємо, що найбільш небезпечним проявом злочинної діяльності є її організованість (організовані злочинні групи та злочинні організації). Насамперед це утворення характеризується стійкістю, тривалістю, використанням технічних засобів, наявністю корупційних відносин, складними методами контррозслідування [1, с. 267]. По-друге, незаконні дії чи діяльність, які обирають такі злочинні угруповання, мають високу популярність. Враховуючи специфіку організованих злочинних угруповань і злочинних організацій, процес розслідування окремих видів правопорушень є досить тривалим і складним, що вимагає від слідчого високого ступеня професійної зосередженості та використання повного комплексу процесуальних і тактичних засобів, спрямованих на встановлення факту протиправного діяння та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Важливе місце в процесі збирання доказової інформації в рамках кримінального провадження займають такі слідчі (розшукові) дії, як допит. Фактично на сьогодні не буває досудового розслідування без допиту, тому сам допит вважається однією з найпоширеніших слідчих (розшукових) дій [2, с. 253]. Коло конкретних питань, які безпосередньо допитуються учасниками злочинної групи, залежить від процесуального статусу допитуваної особи та її фактичної (або передбачуваної) участі в розслідуванні. Аналіз слідчої судової практики свідчить, що в процесі розслідування кримінальних проваджень за фактами кримінального правопорушення організованих злочинних груп і злочинних організацій (далі – ОЗГ) нерідко виявляються факти, які протидіють

розслідуванню. Найбільш характерними ознаками проти слідства, які мали місце під час допиту, були:

– учасники ОЗГ відмовилися давати показання (ст. 63 Конституції України) та відстоювали своє рішення тим, що «особа не зобов'язана давати показання, заяви чи пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначене законом» [3];

- відмова давати показання під час досудового розслідування, обґрунтовуючи своє рішення «фіктивною» недовірою до працівників слідчого підрозділу, що здійснює розслідування, чи осіб, які здійснюють оперативне супроводження кримінального провадження, згодом збираючись давати показання лише під час допиту;

- учасники ОЗГ, які стоять на найнижчому рівні в ієрархії організації та бояться давати свідчення, мотивують таке рішення можливістю реальної розправи з боку керівників злочинної організації; між співучасниками відбувається обмін інформацією. змовники, не встановлені або причетність яких до кримінального правопорушення не доведена;

- є випадки, коли свідків (потерпілих) шляхом підкупу чи залякування примушують до відмови давати показання щодо злочинної діяльності, приховують чи перекручують певні факти.

Зокрема, необхідно визначити роль особи у вчиненні правопорушення, наявність судимості, внутрішні риси характеру, сімейний стан, стосунки з родичами та їхнє відношення до події, особисті антигромадські схильності, рівень освіти, заклопотаність на правоохоронне ставлення персоналу, індивідуальне ставлення до ув'язнених, характер стосунків з іншими учасниками організованої групи тощо [4, с. 246]. У цьому випадку спрацьовують правила: чим більше інформації про характеристики учасників ОЗГ, чим більше інформації має слідчий, тим швидше він зможе вибудувати комунікаційну стратегію, обрати найкращий метод допиту та отримати найкращі результати в майбутні ефективні результати. Зауважимо, що при підготовці допиту необхідно враховувати такі організаційно-тактичні моменти: недопущення інформаційного контакту між затриманими, забезпечення повної ізоляції один від одного, контроль копіювання з метою унеможливлення спілкування зі спільниками під час конвоювання. Майже всі респонденти зазначили, що невиконання перерахованих заходів призведе до втрати або недоступності важливої доказової інформації, затримки розслідування та ускладнить прийняття остаточних тактичних рішень.

Для отримання достовірних свідчень під час допиту ОЗГ варто застосувати такі тактичні прийоми, як негайний допит на місці затримання або допит підозрюваних одразу після їх доставлення до відділу поліції. Ефективне затримання особи та її передача до підрозділу призводить до розгубленості останньої та, у більшості випадків, неможливо швидко проаналізувати всі обставини та вибудувати контраргументи для допиту. Слідча та судова практика показала, що подальші свідчення таких осіб час від часу

змінювалися, стверджуючи, що вони перебували під неправомірним впливом працівників поліції, які проводили першочергові слідчі (розшукові) дії чи безпосередньо затримання. Варто зазначити, що отримання доказів під час допиту залежить від конкретних обставин розслідування на даний момент, а головним правилом для слідчих є заборона надавати допитуваному сфальсифіковані або неіснуючі докази [5, С. 172].

Отже, можна зробити висновок, що процес відбору слідчих під час розслідування кримінальних проваджень за фактами правопорушень, вчинених учасниками організованих злочинних угруповань та злочинних організацій, має враховувати специфічні характеристики ОЗГ, а саме: стабільність складу, структуру, особливу складову, оперативність, з конкретним розподілом ролей, хороша і чітка психологічна структура, планування, висока інтрига і тривалість злочинної діяльності. У призначеному розслідуванні важливе значення має ставлення слідчого до підслідного. Інформація, отримана під час допиту, має бути критичною, тобто аналізується, оцінюється та всебічно перевіряється за допомогою інших слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел

1. Дергач Л.В. Особливості проведення допиту підозрюваних у справах про вимагання, вчинені організованими злочинними групами. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2009. № 22. С. 273.

2. Іванчишин І.І Організоване злочинне угрупування як об’єкт криміналістичного дослідження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 279.

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

4. Мировська А.В., Синоверський А.І. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими групами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: матеріали Міжвідомчої науково-практичної конференції, м. Київ, 22 листопада 2018 р. / редкол.: В.В. Чернєй та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 249.

5. Плосконос А.І. Використання результатів оперативної діяльності під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 3. С. 175.

Масоха Владислава Олегівна,
курсант 3 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівний:
Неклеса Олександр Вікторович
викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ЯК ПРІОРИТЕТ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Не так давно Україна святкувала 30-річчя державного суверенітету, який було проголошено 16 липня 1990 року. Менше ніж пів століття наша держава має верховенство права всередині країни та незалежність у зовнішньополітичній сфері. У слові «суверенітет» можна виділити характерні ознаки без яких воно не функціонувало б, це: верховенство, неподільність, невідчужуваність та повнота.

Проблема державного суверенітету була з часів створення першої держави. З кожним днем народ прагнув самостійно вирішувати питання, які турбували лише їх державу.

Питання про державний суверенітет України почало набирати своєї потужності ще наприкінці 1980-х років. Коли національний-визвольний рух поставив питання перед парламентом чітко і рішуче. Всі ці дії стали причиною для розпаду комуністичної тоталітарної імперії та кроком для проголошення незалежності України [1].

У Декларації визначалось, що Україна буде постійно нейтральною державою і не буде брати участь у військових блоках та зобов'язується дотримуватись трьох неядерних принципів. Також, задля забезпечення національної безпеки проголошувалось право на Збройні сили, внутрішні війська та інше.

У демократичних країнах можна спостерігати, що головну роль у політико-правових, економічних та правових системах відіграє народ. Але в той же час, питання національної безпеки залишається за державою. Саме найманий народом державний апарат, за укладеною угодою, має забезпечувати безпеку соціуму.

В давні часи науковці розрізняли внутрішню (громадську) безпеку, яка вказує на небезпеку, що загрожує суспільству і державі всередині та зовнішню (військову), яка має будувати міцний захист від нападу зовні. Завжди більше уваги приділялось саме зовнішній безпеці, адже потрібно було випереджувати

дії іноземних держав, які несли загрозу національній безпеці. Тому прийнято було вважати, що безпека держави – це лише проблеми війни і миру [2, с. 101].

Переосмислення цих понять було зафіксовано у Вестфальському мирному договорі після Тридцятирічної війни. Там чітко визначили, що суверенні держави задля забезпечення власного суверенітету мають право, визнане законом, вести війни [1].

З XVIII століття для забезпечення охорони суверенітету виділяли два напрями: поліцію безпеки та поліцію добробуту. Цей розподіл пояснювався тим, що загроза державі може бути як зовні так і з середини. Це було зроблено для того, щоб захист здійснювався не лише силовими структурами, а й через соціально-економічну політику, що сприяло появі складової національної безпеки – економічній безпеці [2, с. 104].

Можна зробити висновок, що поняття державної безпеки – це охорона всіх її складових, а саме: державного ладу, територіальної цілісності, секретної інформації та інших частин. Інакшими словами це охорона цінностей держави від будь-яких загроз, що можуть призвести до втрати державного суверенітету.

Список використаних джерел:

1. Інформаційні матеріали до 30-річча проголошення Декларації про державний суверенітет України. URL : https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-30-richchya-progoloshennya-deklaraciyi-pro-derzhavnyy-suverenitet-ukrayiny.

2. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції. Монографія \ за ред. Битяка Ю.П. та Яковюка І.В. Київ. Право України, 2012. С. 100-105.

Мельник Андрій Михайлович
курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:
Кривопуск Олександр Григорович
викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ Й АНАЛІЗУ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ

В сучасному світі, де наука та техніка стрімко розвиваються, ми стикаємося з новими викликами і загрозами. Разом з розширенням цифрового простору, злочини із використанням інформаційних технологій стають все більш поширеними. Цифрові докази стають невід'ємною частиною багатьох

кримінальних справ, які вимагають спеціалізованого виявлення та аналізу.

Вивчення методів виявлення й аналізу електронних доказів є необхідною складовою розслідування злочину. Вони допомагають встановити факти, ідентифікувати злочинців, а також відновити події, що передували чи мали місце під час вчинення кримінального правопорушення. За допомогою спеціалізованих інструментів і технологій можна виявити, зібрати, аналізувати та інтерпретувати цифрові сліди, залишені на електронних пристроях та в мережах зв'язку.

Варто зазначити що вивчення методів виявлення та аналізу електронних доказів – це напрям діяльності криміналістики, який досліджує способи збору, аналізу та інтерпретації електронних доказів, які можуть бути використані в судовому процесі для встановлення об’єктивної істини.

Відповідно до частини 1, статті 100 Цивільного процесуального кодексу України, електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам’яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [1]. Однак виникає питання, чому інститут електронних доказів не був впроваджений в таких кодексах — Кримінальному процесуальному кодексі та Кодексі України про адміністративні правопорушення. Зважаючи на поширеність кіберзлочинів, було б розумно вдосконалити правове регулювання цього питання, стосовно них обох.

За загальними принципами виділяють такі основні методи виявлення та аналізу електронних доказів. Збір доказів – це процес, що включає збір електронних доказів за допомогою спеціальних програм та обладнання. Дані інструменти дозволяють виявити приховані файли, вилучити видалені дані та зібрати інші електронні докази. Аналіз метаданих, де метадані – це інформація про електронні документи, які зазвичай не відображаються в документі, але можуть бути корисними в розслідуванні кримінальних справ. Ця інформація може включати дату та час створення, зміни та відправлення документів, а також інформацію про місцезнаходження та інші деталі. Аналіз мережевої активності. Цей метод включає вивчення активності на комп'ютерних мережах, що може дати інформацію про дії користувачів, їх зв'язки та інші важливі дані. Відновлення видалених даних. Цей метод дозволяє відновити видалені файли та дані на електронних пристроях, що може бути корисним у вирішенні кримінальних справ. Експертиза – це останній етап аналізу електронних доказів, що включає оцінку та інтерпретацію зібраних даних. Уповноважені особи проводять аналіз електронних доказів з метою з'ясування їхньої достовірності, точності та значущості для кримінальної справи. Вони також

можуть надавати висновки та консультативну інформацію щодо зібраних електронних доказів.

Також виникає питання стосовно того, що відповідно до частини 4, статті 100 Кримінально-процесуального кодексу України за втрату чи знищення речових доказів стороною кримінального провадження настає відповідальність. Однак, за знищення чи пошкодження цифрових доказів відповідальність не встановлюється, що може призвести до необ'єктивності під час досудового розслідування та уникнення відповідальності з боку винної особи.

Підсумовуючи вище сказане, на даний час гостро стоїть питання про необхідність впровадження інституту електронних доказів у Кримінальному процесуальному кодексі та Кодексі України про адміністративні правопорушення, зважаючи на поширеність кіберзлочинів. Враховуючи ріст кіберзлочинності, необхідно активніше працювати над впровадженням інституту електронних доказів, щоб забезпечити ефективне розслідування та правосуддя у сфері кібербезпеки.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 13.06.2023).
2. Кримінально-процесуальний кодекс України : Кодекс України від 28.12.1960 р. № 1001-05 : станом на 19 листоп. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text (дата звернення: 13.06.2023).

Пашинська Аліна Сергіївна
курсант 3 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
Неклеса Олександр Вікторович
викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Протидія злочинності – дуже поширене сьогодні поняття. По суті, воно замінило широко використовується в науковій літературі до 2000-х років дефініцію «боротьба зі злочинністю». Термін «протидія» активно

законодавець застосовує для розробки стратегічних і тактичних питань дії на злочинність.

Протидія злочинності – широке, комплексне, системне поняття. Відповідно його мета акумулює бажані результати всіх форм діяльності, що входять у протидію, серед останніх — профілактика, запобігання, припинення, досудове провадження, судове провадження, кримінально-правовий вплив на винних, нівелювання, мінімізація негативних наслідків злочинних діянь та злочинності в цілому [1].

Мета профілактики і запобігання — не допустити скоєння злочину, мета запобіжного заходу — не дати злочину завершитися і (або) мінімізувати шкоду, яку він завдає.

Протидія злочинності – це цілеспрямована, комплексна, послідовна діяльність держави і суспільства щодо запобігання злочинності, виявлення та розслідування скоєних злочинних діянь, залучення винних у скоєнні злочинів до кримінальної відповідальності та її реалізації, а також щодо усунення або мінімізації шкоди, заподіяної окремими злочинами та злочинами загалом за допомогою реалізації заходів правового, інформаційно-пропагандистського, культурно-освітнього, соціального, економічного характеру [2].

Протидія злочинності являє собою організовану реакцію суспільства і держави на злочинність з метою відновлення порушених прав, ресоціалізації, захисту суспільства і попередження злочинів.

Вона складається з:

1) не заснованого на покаранні запобігання злочинам;

2) контролю з боку держави та суспільства за криміногенними, зокрема, віктимогенніми ситуаціями та особами, цей контроль включає, крім іншого, адміністративний примус;

3) заходів безпеки;

4) кримінального покарання та інших заходів кримінально-правового характеру.

Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України — міжрегіональний територіальний орган у складі кримінальної поліції Національної поліції України, який бере участь у реалізації державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю та здійснює оперативно-розшукову діяльність.

У квітні цього року Міністр внутрішніх справ України видав наказ, який дав повноваження підрозділам стратегічних розслідувань Національної поліції приймати рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства. Цей наказ був зареєстрований у Міністерстві юстиції, що дає йому законну силу [3].

Головною метою такого кроку є більш ефективна боротьба з транснаціональною та етнічною організованою злочинністю. Завдяки цьому наказу Департамент стратегічних розслідувань Нацполіції отримав можливість самостійно приймати рішення про заборону в'їзду до України

особам, які відносяться до категорій «вор в законі» та «кримінальний авторитет», а також особам, що їм підконтрольовані чи наближені.

Це рішення дозволяє підрозділам стратегічних розслідувань запобігати негативному впливу проросійськи налаштованих осіб, які мають намір дестабілізувати ситуацію в окремих регіонах країни та в цілому на території держави. Це стане важливим кроком для забезпечення безпеки та стабільності в Україні [3].

Прийняття такого документу відбулося з метою своєчасно реагувати на потенційні злочини та швидко розв'язувати питання, що стосуються недопущення діяльності представників іноземного «криміналітету», їхніх спільників та спонсорів на території нашої країни. Цей крок має велике значення для збереження правопорядку та безпеки громадян України.

Список використаних джерел

1. Подковенко Т.О. Протидія злочинності: аксіологічний аспект. Актуальні проблеми правознавства 1.1. 2020. С. 32-39.

2. Джужа О.М. Протидія злочинності: проблеми теорії та практики. 2019.

3. Протидія організованій злочинності: в поліції запроваджено механізм прийняття рішення щодо заборони в'їзду суб'єктам підвищеного злочинного впливу. Опубліковано 16 травня 2022 року. URL: https://www.npu.gov.ua/news/protidiya-organizovaniy-zlochinnosti-v-politsii-zaprovadzheno-mekhanizm-priynyattya-rishennya-shchodo-zaboroni-vizdu-subektam-pidvishchenogo-zlochinnogo-vplivu.

Первак Олександр Сергійович
курсант ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
Неклеса Олександр Вікторович
викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СПІВПРАЦІ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ ЩОДО БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Роль міжнародних організацій у співпраці з правоохоронними органами України щодо боротьби з організованою злочинністю стає все більш актуальною у сучасному світі, де глобалізація і швидкий розвиток технологій створюють нові виклики та загрози безпеці суспільства. Організована

злочинність стала глобальним явищем, що перетинає межі країн і спрямована на незаконне здобуття прибутку, порушення громадського порядку та підрив стабільності держав.

Україна, як суверенна країна, бореться з організованою злочинністю на своїй території та докладає всіх зусиль для забезпечення правопорядку і безпеки своїх громадян. Однак, з огляду на транснаціональний характер багатьох злочинних угрупувань, співпраця з міжнародними організаціями стає невід'ємною складовою успішної боротьби з організованою злочинністю.

Міжнародні організації, такі як Інтерпол, Європол, Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Європейський союз (ЄС), грають ключову роль у забезпеченні координації зусиль індивідуальних країн у боротьбі з організованою злочинністю. Ці організації забезпечують обмін інформацією, надають технічну та фінансову підтримку, організовують спільні операції та тренінги, а також розробляють міжнародні стандарти та стратегії для боротьби з організованою злочинністю [1, с.322].

У рамках співпраці з міжнародними організаціями, правоохоронні органи України отримують доступ до глобальних ресурсів і експертизи, що сприяє покращенню їхніх здібностей в розслідуванні та протидії організованій злочинності. Обмін інформацією з іншими країнами та міжнародними партнерами є важливим елементом розслідування транснаціональних злочинів, дозволяючи правоохоронним органам вчасно реагувати на загрози та спільно затримувати злочинців.

Міжнародні організації також сприяють розвитку спеціалізованих програм і проектів, спрямованих на укріплення правоохоронних органів України. Ці програми надають технічну підтримку у впровадженні сучасних методів розслідування, підвищенні професійних навичок працівників правоохоронних органів, вдосконаленні правової системи та забезпеченні прав людини під час здійснення кримінального розслідування.

З метою ефективної боротьби з організованою злочинністю, Україна також активно співпрацює з регіональними організаціями, наприклад, Східноєвропейським антикорупційним ініціативним форумом (EACI) та Групою країн Балтії (Балтійською асамблеєю). Ці організації сприяють обміну досвідом та передачі найкращих практик в боротьбі з організованою злочинністю, а також співпрацюють над спільними проектами, спрямованими на зміцнення правопорядку та протидію організованій злочинності в регіоні.

Важливо підкреслити, що роль міжнародних організацій у співпраці з правоохоронними органами України щодо боротьби з організованою злочинністю має системний характер. Ця співпраця базується на принципах взаємовигідності, взаємної довіри та розуміння. Міжнародні організації підтримують Україну у розвитку сильних та професійних правоохоронних структур, що спроможні ефективно протидіяти загрозам організованої злочинності на національному та міжнародному рівнях.

Завдяки активній участі України в міжнародному співробітництві, країна

отримує можливість впроваджувати сучасні методи та практики в боротьбі з організованою злочинністю, наприклад система SOCTA, а також покращує свою репутацію на міжнародній арені. Спільні зусилля міжнародних організацій та правоохоронних органів України створюють основу для ефективного реагування на транснаціональні злочинні мережі, обміну інформацією та координації дій у боротьбі з організованою злочинністю [2].

У цьому досить складному і змінному світі співпраця міжнародних організацій і правоохоронних органів України має велике значення для ефективної боротьби з організованою злочинністю. Лише шляхом встановлення міцного партнерства та обміну досвідом ми зможемо створити безпечне та стійке суспільство, в якому права та свободи громадян будуть захищені, а злочинці не залишаться безкарними.

Необхідність співпраці з міжнародними організаціями в боротьбі з організованою злочинністю наголошує на необхідності зміцненняміжнародної спільноти та побудови глобального фронту проти цієї загрози. Тільки шляхом спільних зусиль і координації ми зможемо ефективно протидіяти організованій злочинності та забезпечити безпеку та захищеність нашого суспільства.

Таким чином, роль міжнародних організацій у співпраці з правоохоронними органами України щодо боротьби з організованою злочинністю є невід'ємною складовою сучасної стратегії протидії цій серйозній загрозі. Шляхом підтримки, координації та обміну інформацією, міжнародні організації допомагають Україні у вдосконаленні своїх правоохоронних механізмів, забезпечують спільну боротьбу з організованою злочинністю та сприяють побудові безпечного та стійкого суспільства для всіх громадян.

Список використаних джерел:

1. Перелигіна Р. В., Дмитришак Ю. І. Щодо стратегії боротьби з організованою злочинністю (на прикладі України та Іспанії). *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 320–324.

2. Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2022 р. № 59. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zaprovadzhennya-v-diyalnist-centralnih-organivvikonavchoyi-vladi-sistemi-ocinki-socta-ukrayina-59-260122. (дата звернення 20.05.2023)

Проценко Христина Віталіївна
курсант 4 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Бойко Олексій Павлович
доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФІКСАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ЖИТЛІ ЧИ ІНШОМУ ВОЛОДІННІ ОСОБИ

В умовах сучасності, наша держава переживає тяжкі часи, а саме повномасштабне вторгнення російських військ на територію України. У зв'язку з цим, згідно з Указом Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року на всій території України було введено воєнний стан [1]. Через війну, в нашій країни змінилося не тільки повсякденне спокійне життя, а також і чинне національне законодавство, зокрема, кримінально-процесуальне, адже в деяких випадках проводити деякі процесуальні дії як раніше вже не стає можливим, через постійні загрози ракетних з боку країни-агресора. Таким чином, законодавець прийняв рішення щодо зміни здійснення розслідування кримінальних проваджень, а також проведення деяких слідчих (розшукових) дій.

Самі по собі слідчі (розшукові) дії мають велике значення для ефективності досудового розслідування кримінальних проваджень, адже в послідовності їх проведення слідчий, дізнавач можуть отримати необхідну доказову базу задля безпосереднього притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Обґрунтоване та своєчасні проведення одного із видів процесуальний дій, а саме обшуку, відповідним чином дозволяє підвищити відсоток розкриття кримінальних правопорушень, а також безпосередньо забезпечити виконання завдань кримінального процесу взагалі [2].

Кримінальним процесуальним кодексом України визначено, що обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування даної слідчої (розшукової) дії. Однак, враховуючи зміни в чинному законодавстві, у зв'язку із воєнним станом, зазначимо, що якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим чи пов'язано із потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, дані слідчі дії можуть бути проведені без їх залучення. В зазначеному випадку хід та результати проведення обушку чи

огляду житла чи іншого володіння особи, повинен в обов'язковому порядку фіксуватися доступними технічними засобами, шляхом здійснення безперервного відеозапису [3]. Норма, яка стосується залучення понятих є досить суперечливою, адже, якщо існує пряма загроза життю та здоров'ю осіб, то виникає питання щодо доцільності негайного проведення процесуальних дій в таких умовах, тобто вона повинна застосовуватися і відносно уповноважених службових осіб. Але ж, у разі застосування на практиці таких змін, необхідним є відображання їх у протоколі слідчої дії, з обов'язковим визначенням обґрунтованих причин її застосування.

Зазначимо, Верховною Радою було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 року №2201-IX. Даний нормативно-правовий акт регламентує, що у разі відсутності можливості складання процесуальних документів про хід та безпосередні результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій, відповідна фіксація здійснюється доступними технічними засобами, це стосується і проведення обшуку та огляду в житлі чи іншому володінні особи. Стосовно останнього зауважимо на тому, що в такому випадку протокол складається не пізніше 72 годин з моменту їх завершення [4].

Також, певні зміни проявляються у випадку, якщо під час обшуку слідчий, прокурор виявив доступ чи можливість доступу до комп'ютерних систем чи їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку та за відсутності дозволу суду на вилучення останнього, слідчому дозволяється здійснити лише пошук на таких носіях інформації, яка може мати значення для подальшого розслідування кримінального провадження та зафіксувати виявленні дані. В даному випадку, для проведення копіювання знайденої інформації в обов'язковому порядку має бути залучений спеціаліст. Про здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки складається відповідний протокол [3].

Отже, можна зробити висновок, що процесуальне фіксування слідчих (розшукових) дій, що проводяться в житлі чи іншому володінні особи має свої особливості та законодавчо-визначені вимоги щодо оформлення кінцевих результатів. В умовах воєнного стану, деякі окремі аспекти, які були визначені вище, дещо змінили порядок та вимоги процесуального оформлення обшуку та огляду, які проводяться в житлі чи іншому володінні особи. Зазначимо, що всі зміни та нововведення у кримінальному процесуальному законодавстві, не значно змінили загально-прийнятий порядок проведення та фіксування досліджуваних процесуальних дій.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 15.05.2023).

2. Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та

ін.; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило, Харків : Право, 2018. 584 с.

3. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 15.05.2023).

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 року №2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45 (дата звернення: 15.05.2023).

Рачинський Олексій Олександрович
курсант навчальної групи Ф1-302
факультету №1 Харківського
національного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Фоміна Тетяна Григорівна
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
факультету №1 Харківського
національного університету
внутрішніх справ

ОБЛІК ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна поставила перед українським суспільством багато нових викликів та оголила велику кількість законодавчих прогалин. Одним з таких викликів виявилася необхідність створення єдиної бази даних ДНК, задля можливості ідентифікації загиблих, розшуку безвісті зниклих, а також з метою досягнення ефективності кримінального провадження під час розслідування воєнних злочинів.

Рішенням проблеми стало прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (далі – Закону). Закон передбачає створення Електронного реєстра геномної інформації людини (далі – Електронного реєстра), затверджує процедуру та суб'єктів державної реєстрації геномної інформації людини, її цілі, а також правові засади обробки такої інформації. Одразу треба зазначити, що у п.4 ч.1 ст.1 Закону геномна інформація людини (далі – геномна інформація) визначена, як відомості про генетичні ознаки людини. У свою чергу, в п.5 ч.1 ст.1 Закону Електронний реєстр геномної інформації людини (далі – Електронний реєстр) – це інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, реєстрацію, накопичення, зберігання, поновлення, пошук, використання і поширення

(розповсюдження, передачу) геномної інформації людини. Держателем Електронного реєстру є Міністерство внутрішніх справ. У реєстр вносяться персональні данні та відомості про генетичні ознаки людини. Але варто зазначити, персональні дані мають знеособлений вид та вносяться до реєстру з використанням абетково-цифрового коду. Абетково-цифровий код – унікальний ряд літер і цифр, який використовується з метою знеособлення персональних даних в разі надсилання інформації Адміністратору Електронного реєстру геномної інформації людини та підлягає внесенню до нього разом з геномною інформацією людини (п.1 ч.1 ст.1 Закону). З метою подальшої ідентифікації знеособлених абетково-цифровим кодом персональних даних, установа або особа, яка забезпечує надсилання геномної інформації до Електронного реєстру, ведуть облік відомостей про осіб та їх відібраний біологічний матеріал із дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних (ч.2 ст.11 Закону). Всі відомості, що містяться в реєстрі, є інформацією з обмеженим доступом та не підлягаютьоприлюдненню (ч.5 ст.4 Закону). [4]

Такі зміни у законодавстві підвищують ефективність дій правоохоронних органів не тільки у сфері боротьби та запобіганні злочинності, а також – реалізації соціальних функцій: розшук безвісті зниклих, ідентифікація трупів та людських останків. Відповідно до п.1 ст.4 Закону метою проведення Державної реєстрації геномної інформації є: 1) ідентифікація осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; 2) розшук осіб, зниклих безвісти; 3) ідентифікація невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини; 4) ідентифікація осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.[5]

Законом передбачається два види державної реєстрації геномної інформації: обов'язкова та добровільна. У ч.1 ст.5 зазначено, що обов'язковій державній реєстрації підлягає геномна інформація:1) осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні умисних тяжких чи особливо тяжких злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку,або стосовно яких обвинувальний акт у кримінальних провадженнях зазначеної категорії злочинів передано до суду; 2) осіб, які вчинили суспільнонебезпечні діяння або злочини проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, та до яких за

[4] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text
[5] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text

рішенням суду застосовані примусові заходи медичного характеру; 3) осіб, засуджених за вчинення умисних злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; 4) установлена з біологічного матеріалу, отриманого під час проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, та неідентифікована; 5) невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини, відомості про виявлення яких унесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615Кримінального процесуального кодексу України; 6) встановлена з раніше відібраних біологічних зразків осіб, зниклих безвісти, або біологічного матеріалу з особистих речей осіб, зниклих безвісти, відомості щодо яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 Кримінального процесуального кодексу України;7) осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.[6]

У свою чергу право на добровільну реєстрацію мають громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства. Така реєстрація проводиться з письмової заяви особи про відбір у неї біологічного матеріалу, проведення молекулярно-генетичної експертизи та внесення геномної інформації до Електронного реєстру. Добровільна реєстрація геномної інформації неповнолітніх, недієздатних та обмежено дієздатних осіб проводиться на підставі письмової заяви їхніх законних представників, а також за присутністю таких представників (ст. 6 Закону).[7]

Отже, можемо зазначити, що механізм державної реєстрації геномної інформації людини вирішує низку юридичних прогалин у сфері.

[6] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text
[7] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text

Рогознікова Діана Іванівна,
здобувач вищої освіти
ННІ права та вищої освіти

Науковий керівник:
Шиян Анатолій Григорович,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Право затриманого у будь-який час оскаржити в суді своє затримання гарантується ст. 29 Конституції України, яка втілює міжнародно-правовий стандарт, що міститься у п. 4 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: «кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним». На необхідність винесення судового рішення щодо законності затримання «без зволікань» постійно звертає увагу Європейський суд з прав людини [1, с. 49].

Однак, як свідчить аналіз положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), із цим в Україні існують певні проблеми. Так, відповідно до приписів пункту 6 частини 3 ст. 42 КПК підозрюваний має право вимагати перевірки обгрунтованості затримання [2], але при цьому не визначається, хто ж саме повинен здійснювати таку перевірку. При цьому слід підкреслити, що зазначене положення суттєво відрізняється від того, яке містилося в статті 43-1 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року [3] і яким визначалося право підозрюваного вимагати перевірки правомірності затримання судом чи прокурором. На жаль, подібна чітка вказівка відсутня в КПК України 2012 року.

Виходячи з цього, виникає питання: чи може затримана особа оскаржити правомірність свого затримання слідчим, дізнавачем у прокурора, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва? На наш погляд, перешкод на це закон не встановлює, але чекати при цьому на якийсь об'єктивний результат не приходиться, оскільки прокурор у цій ситуації представляє сторону обвинувачення і гарантовано упереджений.

У цьому взаємозв'язку є важливим питання можливості судового оскарження правомірності затримання особи під час досудового розслідування, як це визначається ст. 29 Конституції України. Така можливість, на наш погляд, носить ілюзорний характер. Так, аналіз положень статті 303

КПК вказує на те, що на досудовому розслідуванні скарги на рішення слідчого, дізнавача або прокурора про правомірність затримання особи не можуть бути предметом розгляду слідчого судді.

Єдиним способом подолання цієї перешкоди є подання стороною захисту скарги в порядку ст. 206 КПК, яка визначає загальні обов'язки слідчого судді щодо захисту прав людини. Так, зокрема, згідно з частиною 1 цієї статті, кожен слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав такої особи. Саме таким способом у більшості випадків сторона захисту намагається вирішувати питання звільнення затриманої особи з місць позбавлення волі, якщо таке затримання носило необгрунтований та незаконний характер.

Втім, вивчення судової практики свідчить, що у таких випадках слідчі судді досить часто демонструють приклади своєрідної правової еквілібристики, яка проявляється в тому, що:

- вони відмовляють у відкритті провадження за скаргою на підставі, що перевірка правомірності затримання не є предметом оскарження на стадії досудового розслідування;

- у разі застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою вони відмовляють у задоволенні скарги сторони захисту на визнання затримання незаконним, аргументуючи свою позицію існуванням законної підстави для тримання особи під вартою;

- якщо застосовують до підозрюваного запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, відмовляють у задоволенні скарги на незаконне затримання, мотивуючи тим, що слідчий суддя вирішує питання про дотримання прав особи, яка знаходиться під вартою та не має повноважень його розглядати щодо особи, яка під вартою не перебуває [1].

Таким чином, є всі підстави констатувати, що незаконно затримана особа по суті позбавляється права на перевірку обгрунтованості затримання, яке встановлено пунктом 6 частини 3 ст. 42 КПК, оскільки воно носить декларативний характер із-за відсутності належного механізму його забезпечення. Тим самим порушуються такі загальні засади кримінального провадження, як верховенство права, законність, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, забезпечення права на захист, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності.

Який же вихід із цієї ситуації? На наш погляд, він дуже простий і полягає в необхідності внесення відповідного доповнення до ст. 303 КПК, яке покладе на слідчого суддю обов'язок здійснювати перевірку обгрунтованості затримання за скаргою затриманого чи його захисника. Тоді механізм оскарження незаконного затримання особи під час досудового розслідування стане чітким і досконалим; він дозволить своєчасно здійснювати належний захист права особи на свободу та особисту недоторканність.

Список використаних джерел:

1. Тищенко О.І. Оскарження затримання у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 49-58.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 12 квітня 2012 року / *Відомості Верховної Ради України.* 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року / *Відомості Верховної Ради України*. 1961, № 2. Ст. 15.

Руденко Артем,
курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:
Солдатенко Олена Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗУПИНЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Впровадження правового режиму воєнного стану віднайшло свій вияв не лише у більшості сфер суспільного життя нашої держави, а й у змінах до національного законодавства, виключенням не стала й кримінальна юстиція, яка зазнала змін як у нормах матеріального так й процесуального права. Існування в кримінально процесуальному законодавстві чітких строків досудового розслідування обумовлює необхідність унормування інституту зупинення досудового розслідування. Окремо слід акцентувати увагу на тому, що на відміну від інших видів юридичного процесу кримінальний процес має невід'ємну і обов'язкову складову у вигляді досудового розслідування, що й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Зупинення досудового розслідування – є об'єктивно вимушеною паузою у здійсненні досудового розслідування, що зумовлена обставинами, які перешкоджають здійсненню кримінального провадження. Потреба зупинення досудового розслідування зумовлена передбаченими у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі по тексту КПК України) строками й порядком їх продовження.

Це означає, що доступ особи до правосуддя в кримінальному процесі забезпечується зокрема під час досудового розслідування. Наскільки оперативно воно буде проведено – настільки швидко особа отримає доступ до

правосуддя і навпаки – тривале досудове розслідування перешкоджає доступу особи до правосуддя. Тим більше, якщо воно зупиняється на певний період, тому слід підкреслити, що зупинення досудового розслідування може мати місце лише з підстав та в порядку, які передбачені КПК України, у противному випадку воно перешкоджатиме доступу особи до правосуддя.

Підстави та процесуальний порядок зупинення та відновлення кримінальних проваджень висвітлений у главі 23 КПК України «Зупинення досудового розслідування», норми (ст.ст.280, 281, 282 КПК України), якої регламентують порядок та підстави зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру, розшук підозрюваного та відновлення досудового розслідування.

Додаткової актуальності тема зупинення досудового розслідування набула у зв'язку з введенням правового режиму воєнного стану, який значно вплинувна кримінальні процесуальні норми визначені законодавцем, так й на процес кримінального судочинства в цілому. Такі зміни віднайшли свій зовнішній вияв в п. 3 та п. 4 ст. 280 КПК України додавши нові підстави зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру.

До нових підстав зупинення досудового розслідування, відповідно до норм п. 3 та п.4 ст.280 КПК України відносяться:

- наявні об'єктивні обставини, що унеможливлюють подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану;
- уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну. Рішення про зупинення досудового розслідування з цієї підстави оскарженню не підлягає [1].

Окрім внесених змін щодо зупинення досудового розслідування, відповідних змін зазнали й підстави його відновлення, які визначені у відповідності до впроваджених змін. В новій редакції викладена норма статті 282 КПК України, а саме ч.1 цієї статті, яка визначає підстави відновлення досудового розслідування. Законодавець визначив наступні підстави:

- припинено чи скасовано воєнний стан
- обмін підозрюваного як військовополоненого проведено або такий обмін не відбувся), або наявна можливість подальшого проведення досудового розслідування за таких умов, а також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій [1].

На жаль, через відсутність слідчої та судової практики чи наукового-практичних коментарів, що б містили інформацію щодо конкретизації, умов та особливостей застосування вказаної норми КПК України, змоги повноцінного дослідження вказаної підстави не видається можливим. Висвітлена проблематика стосується й п.5 ч.1 ст.280 КПК, норма якої зазначає, що досудове розслідування може бути зупинено після повідомлення про підозру, якщо уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на

проведення такого обміну. Доцільно зауважити, що порядок здійснення обміну військовополоненими є інформацією з обмеженим доступом, відтак проаналізувати зазначену процедуру та її співвідношення з положеннями кримінального процесуального закону видається неможливим [2, с.31].

Динамічність кримінальної юстиції вимагає певного плину часу аби отримати та ознайомитись з вже впровадженими та використаними в практичній діяльності практиками застосування процесуальних норм у кримінальному судочинстві, як під час досудового так й судового провадження. А тому, проведеним нами дослідженням було лише висвітлено внесені до кримінально процесуального законодавства зміни, які регламентують як зупинення так й відновлення досудового розслідування та проблеми аналізу й отримання практики застосування таких норм у діяльності органів досудового розслідування.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 5 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 20.05.2023).
2. Бурлак М. Урегулювання механізму кримінально процесуального забезпечення обміну осіб як військовополонених. *Актуальні проблеми визначеннння нормативно-правового статусу військовополонених* : зб. наук. пр., м. Київ, НАВС, 10 листоп. 2022 р. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/22112/1/МАТЕРІАЛИ_Військовополонені_РЕД_10.11.2022_p032-036.pdf.

Санакоєв Сергій Дмитрович
курсант 2 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
Юр'єв Денис Сергійович
старший викладач кафедри
кримінального процесу та стратегічних
розслідувань Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ОРГАНІЗОВАНІ ГРУПИ В УКРАЇНІ: СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ

Організована злочинність – це прояв злочинності як соціального явища, що полягає у вчиненні злочинних діянь окремими особами або їх об'єднаннями, які знаходяться між собою у стані взаємодії з приводу вчинення

зазначених діянь та отримання від них матеріального або іншого зиску [1, с. 205].

Законодавство України визначає поняття організованих груп, а також надає підстави для їхнього кримінального переслідування. Кримінальний кодекс України містить відповідні статті, які передбачають кримінальну відповідальність за організовану злочинність. Однак, визначення організованих груп та їхньої діяльності вимагає комплексного підходу та аналізу інших джерел інформації.

Для вивчення сфер діяльності організованих груп в Україні можна використовувати статистичні дані, кейсові матеріали та звіти правоохоронних органів. Наприклад, однією зі сфер, в яких організовані групи проявляють активність, є наркотрафік. За даними поліції, Україна є транзитною країною для контрабанди наркотиків, і організовані групи використовують цю можливість для збуту наркотиків на міжнародному ринку. Іншою сферою діяльності організованих груп є злочини проти майна, зокрема крадіжки автомобілів, розбої та шахрайства.

Організовані групи в Україні також займаються злочинною діяльністю у сфері корупції. Корупція стала серйозною проблемою в українському суспільстві, і правопорушники зловживають своїми повноваженнями для отримання неправомірних вигод. Це може стосуватися владних осіб, політиків, лікарів, а також представників правоохоронних органів.

Для ефективної боротьби з організованою злочинністю в Україні необхідно використовувати різноманітні засоби протидії. Перш за все, це удосконалення оперативно-розшукових заходів. Це включає збір та аналіз оперативної інформації, спільні операції різних правоохоронних органів, використання технічних засобів спостереження та інших сучасних технологій. Наприклад, використання аудіо- та відеозаписів, відслідковування мобільних телефонів, застосування спеціальних програм для аналізу інформації допомагають правоохоронним органам встановлювати зв'язки між членами організованих груп, виявляти їхні злочинні схеми та прогнозувати можливі дії.

Варто погодитись із тим, що серед першочергових завдань держави є викриття організованих злочинних груп і припинення їх дій, підвищення ефективності боротьби із законспірованими злочинними співтовариствами, що використовують міжнаціональні конфлікти, пов’язаними з «тіньовою» економікою, а також зі злочинними групами за кордоном. Перед правоохоронними органами стоїть завдання доведення існування організованої злочинності, а не доведення окремих видів чи злочинів [2].

Важливими є також міжнародне співробітництво з іншими країнами для обміну інформацією та екстрадиції злочинців. Це дозволяє ефективніше виявляти та притягати до відповідальності членів організованих груп, які перетинають межі країни та вчиняють злочини на території інших держав. Законодавча діяльність також грає важливу роль у боротьбі з організованою злочинністю, і в Україні приймаються закони та нормативно-правові акти,

спрямовані на зміцнення правової бази для протидії організованим групам.

Узагалі, організовані групи в Україні мають значний негативний вплив на суспільство та економіку. Вони загрожують правопорядку, стабільності і розвитку країни. Ефективна протидія організованій злочинності вимагає поєднання зусиль правоохоронних органів, судової системи, державних органів та громадськості.

Отже, організовані групи в Україні мають широкий спектр сфер діяльності, що включає наркотрафікінг, злочини проти майна, корупцію та інші злочини. Ефективна боротьба з організованою злочинністю вимагає комплексного підходу та використання різноманітних засобів протидії, які враховують законодавство України, міжнародні стандарти та практику боротьби із організованою злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Комірчий П.О. Дослідження організованої злочинності: системнофункціональний підхід. Право і суспільство: питання кримінального права, 104 кримінаології та кримінально-виконавчого права. №5. Част. 2/2017. С.201-205. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/5_2017/part_2/45.pdf.

2. Кулаковський Р.В. Міністерство юстиції. Сучасні проблеми боротьби з організованою злочинністю та корупцією. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_5179.

Санакоєв Сергій Дмитрович
курсант 2 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
Логінова Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільного права
і процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН НЕГЛАСНИХ СПІВРОБІТНИКІВ ПРИ ВИКОНАННІ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ

Одним із визначальних напрямків забезпечення національної безпеки України є протидія організованій злочинності, яка, враховуючи умови воєнного стану, ускладнену соціально-політичну ситуацію, економічну нестабільність, розвиток криміногенної обстановки, набула значного розвитку та поширення.

Організована злочинність є й однією із найбільш небезпечних загроз світовому порядку. Особливо небезпечними є тенденції зрощення організованих груп та злочинних організацій з органами державної влади та місцевого самоврядування, залучення їх представників до сприяння, прикриття та безпосередньої участі у злочинній діяльності.

Серед найбільш ефективних кримінально-правових інструментів протидії вказаним проявам організованої злочинності є можливості впровадження осіб у організовані групи та злочинні організації в межах виконання спеціальних завдань з розкриття їх злочинної діяльності.

Аналіз міжнародної практики залучення осіб до конфіденційного та негласного співробітництва показав, що переважна частина країн ЄС (Австрія, Бельгія, Болгарія, Естонія, Греція, Італія, Ірландія, Іспанія, Литва, Ліхтенштейн, Республіка Македонія, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словенія, Сполучене Королівство, Туреччина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чеська Республіка) активно практикують використання інформації від вказаних категорій осіб, передусім в рамках здійснення контрольованих поставок та оперативних закупівель наркотичних засобів з використанням можливостей «поліцейських під прикриттям» [1].

Водночас, в теорії та практиці боротьби з організованими формами злочинності виникають проблемні питання, пов’язані з можливостями негласних співробітників під легендою прикриття вступати, зокрема, в цивільно-правові відносини (ч. 3 ст. 13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»), а й, відповідно, укладати цивільно-правову угоду з оперативним підрозділом [2].

Визначення правової природи угоди про негласне співробітництво має і теоретичне, і практичне значення, оскільки стосується правового та соціального захисту цих осіб (оплата праці; питання та спори, що виникають при розірванні угоди; забезпечення їхньої безпеки; пенсійне забезпечення та ін.).

Безумовно, окреслене проблемне питання є актуальним для всіх правоохоронних органів, у т.ч. й для підрозділів кримінальної поліції, зокрема стратегічних розслідувань НП України, роботі яких притаманні свої особливості в межах здійснення оперативно-розшукової діяльності у злочинному середовищі. Здебільшого це пояснюється особливою категорією суб’єктів, які можуть бути залучені до негласної співпраці в рамках ОРД. Неформальна співпраця осіб з оперативними підрозділами Національної поліції визнається законодавцем шляхом закріплення відповідних нормативно-правових актах.

Так, у межах чинного законодавства оперативним підрозділам для виконання завдань ОРД, за наявності передбачених у статті 6 Закону про ОРД підстав, надається право: «…8) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України» (п. 8 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [3].

Частиною другою ст. 11 цього ж Закону визначено, що за бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено у вигляді письмової угоди з дотриманням гарантій конфіденційності [3]. Там само зазначено, що Порядок укладання угоди визначається Кабінетом Міністрів України. Проте законодавець не дав чіткого визначення цього поняття у рамках Закону про ОРД, і не визначив правової природи цього виду угоди.

Проведений нами аналіз фахових публікацій з цього питання засвідчив, що у науці з'явилося кілька точок зору щодо того, до якого виду угоди відноситься письмова угода про співробітництво з оперативним підрозділом, чи то до трудового договору, чи то адміністративного договору, чи контракту як цивільно-правового договору, або ж якогось іншого змішаного виду.

Через те, що у Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначаються саме цивільно-правові відносини, вважаємо доцільним звернутись до окремих норм цивільного права. Змістовний аналіз положень ст. 11 ЦК України показує, що підставами виникнення цивільних прав та обов'язків є, зокрема, договори та інші правочини [4].

Тож, чим є письмова угода про співробітництво – трудовим договором, цивільно-правовим договором, чи правочином. Не вдаючись до змістовного висвітлення позицій науковців з цього питання, а також положень трудового та цивільно-правового законодавства, зазначимо, що у цьому питанні слід зрозуміти, чи є відносини між оперативним співробітником кримінальної поліції та особою, яка бажає негласно співпрацювати, цивільно-правовими. А тому, потрібно виходити з відповідності основних ознак договору і правочину у цивільному праві з письмовою угодою про співробітництво у оперативно-розшуковій сфері. У цьому аспекті нами проаналізовано положення частини першої ст. 626 ЦК України, де визначено, що є договором, а також частини першої ст. 202 цього ж Кодексу, де надано поняття правочину [4]. Додатково проаналізовано положення ст. 21 (Трудовий договір) та ст. 24 (Укладення трудового договору) КЗпП України.

Про те, що така письмова угода є трудовим договором, на наш погляд, мова вестись не може, адже у част. 2 ст. 13 (Соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності) Закону України Про ОРД зазначено, що «співробітництво особи з оперативним підрозділом зараховується до її загального трудового стажу в разі укладення з нею трудової угоди» [3]. Відповідно, не буде трудового договору у випадку відсутності укладеної трудової угоди.

Отже, підсумовуючи результати проведеного нами дослідження проблемних питань, пов'язаних із можливостями негласних співробітників під легендою прикриття вступати, зокрема, в цивільно-правові відносини, а саме, укладати відповідний контракт (угоду) про співробітництво, зазначимо, що на наш погляд, така письмова угода про співробітництво має всі ознаки цивільно-правового правочину, а саме: 1) правомірність укладання правочину, тобто він

з погляду змісту, дотримання правил укладання має відповідати нормам права, виходячи з якого є дійсним (правочин ґрунтується на нормах цивільного права, письмова угода про співробітництво на нормах Закону України Про ОРД та відомчих нормативно-правових актів); 2) укладання правочину є юридичним фактом, який встановлює, змінює або припиняє зобов'язання, що виникли внаслідок його підписання. Оформлення письмової угоди про співробітництво визначає правовий зв'язок між особою та оперативним співробітником (водночас, виникає питання щодо дотримання «свободи договору»); 3) правочин має оплатний та безоплатний характер, що властиве і письмовій угоді про співробітництво, хоча допустимим може бути еквівалент у вигляді інших стимулів; 4) правочин – це вольова дія суб'єктів, як і письмова угода про співробітництво, яка укладається винятково за бажанням особи.

Проте, допоки це питання є неврегульованим, лишаються такими і питання соціального і правового захисту особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Veselov and others vs. Russia (№ 23200/10, 24009/07 и 556/10).
2. Закон України від 30.06.1993 року Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю // Відомості Верховної Ради України, 1993. № 35. ст. 358 https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3341-12#Text
3. Закон України від 18.02.1992 року Про оперативно-розшукову діяльність від 18.02.1992 року // ВВР України. 1992. № 22. Ст. 303 (з наступними змінами та доповненнями).
4. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

Сидоренко Андрій Антонович,
здобувач вищої освіти ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:
Шиян Анатолій Григорович,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИМОГИ ДО СКЛАДАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) передбачає, що діяльність органів досудового розслідування, прокурора і суду в будь-якому кримінальному провадженні повинна забезпечувати всебічне,

повне та об'єктивне дослідження обставин кримінального провадження, а також належне процесуальне документування результатів досудового розслідування і судового розгляду. Якість досудового розслідування та судового розгляду значною мірою залежить від того, як виконуються ці вимоги закону.

У цьому взаємозв'язку слід зазначити, що розробники нового КПК України (2012 року) відвели належне місце процесуальним документам, які складаються в ході кримінального провадження. Водночас, викладені норми потребують подальшого вивчення та вдосконалення, що, безумовно, сприятиме належним процесуальним можливостям як на досудовому розслідуванні, так і під час судового розгляду при вирішенні справи по суті. Необхідність впорядкування процесуальних дій і рішень обумовлює з'ясування та розкриття вимог до процесуальних документів у кримінальному провадженні.

Виконання вимог кримінального процесуального закону забезпечується дотриманням кримінальної процесуальної форми. Уся діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і судів у кримінальному провадженні відбувається в певній процесуальній формі, яка зобов'язує здійснювати слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та судовий розгляд у визначених законом порядку та послідовності [1, с. 5].

Усі процесуальні документи повинні відповідати вимогам законодавства. За наявності правових підстав документ має бути складений уповноваженою особою, оформлений і завірений відповідно до вимог законодавства. Якщо правові процесуальні норми визначають, що є необхідним для документа, це повинно бути зазначено в документі.

Документ повинен відповідати вимогам законодавства як за формою, так і за змістом. При цьому сам КПК має містити оптимальні вимоги для забезпечення швидкості дій правоохоронців та обґрунтованості складених документів. До зазначених вимог можна віднести: відповідність процесуального документа нормі закону, якою передбачається його складання; відповідність змісту документа фактичним обставинам, встановленими матеріалами кримінального провадження; логічність, лаконічність, зрозумілість та ясність процесуального документа; грамотність і культура процесуального документа. Процесуальне документування безпосередньо пов'язане із сутністю матеріалів кримінального провадження, тому обов'язкове документування всіх дій і рішень, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, є однією з особливостей кримінального судочинства України.

На етапі досудового розслідування основним засобом фіксації факту проведення певної процесуальної дії, її змісту та результатів є протокол. Відповідно до частини 3 ст. 104 КПК він має типову структуру і складається з вступної, описової та заключної частин. Саме в ньому фіксуються всі відомості, які стосуються проведення гласних і негласних слідчих

(розшукових) та інших процесуальних дій.

Вимоги, яких необхідно дотримуватися під час оформлення та написання процесуальних документів досудового розслідування, передбачені у КПК. Недотримання цих вимог може призвести до втрати доказової функції та юридичної сили процесуальних документів. Тільки ретельне та якісне складання процесуальних документів дає змогу виконати завдання кримінального провадження. При цьому слід мати на увазі, що окрім вимог, передбачених КПК, деякі вимоги визначає слідча та судова практика, а також наука кримінального процесу.

Дотримання правил оформлення та написання протоколів слідчих (розшукових) дій, належна фіксація ходу їх проведення, та результатів проведення надалі може запобігти появі зі сторони захисту звинувачень щодо незаконності отримання доказової інформації, або спростування її внаслідок недопустимості чи недостовірності. Зазначене набуло популярності у захисті злочинного елемента, який чинить опір не тільки встановленню істини окремих епізодів кримінального правопорушення, але й в загальному досудовому та судовому провадженню [4, с. 11].

Серед процесуальних документів досудового розслідування важливе значення мають також ті, в яких фіксуються процесуальні рішення. У ст. 110 КПК України поняття «процесуальні рішення» визначене як всі рішення органів досудового розслідування, прокурора. Відповідно до частини 3 цієї статті рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови, яка виноситься у випадках, передбачених КПК, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Постанова слідчого, прокурора складається з вступної, мотивувальної та резолютивної частин і повинна бути виготовлена на офіційному бланку та підписана службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення. Прийнята в межах компетенції згідно із законом постанова є обов'язковою для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується. Окремими статтями КПК України конкретизовані вимоги до інших процесуальних документів, за допомогою яких фіксуються процесуальні рішення. Наприклад, ст. 277 КПК – зміст письмового повідомлення про підозру; ст. 291 КПК – вимоги до обвинувального акта [2].

Всі рішення, що приймаються в кримінальному процесі, повинні відповідати загальним для них правовим властивостям – бути законними, обґрунтованими і вмотивованими. Ці загальні властивості процесуальних рішень витікають з принципу законності в кримінальному судочинстві і природи процесуальних рішень як актів застосування права [3, с. 9].

Щоб уникнути помилок при складанні кримінальних процесуальних документів, слід здійснити логіко-структурний аналіз висловлюваних положень та окремих тез за такими правилами:

1. Теза має бути чітко сформульованою та стислою. У необхідних випадках складну тезу слід розчленувати. Вона не повинна містити в собі

логічного протиріччя або бути безглуздою, такою, що не несе ніякого смислового навантаження.

2. Як аргументи можуть виступати лише такі положення, істинність яких доведена, безсумнівна, достовірна.

3. Аргументи (посилання) доказуються, обґрунтовуються, засвідчуються самостійно, незалежно від тези. Коли порушується це правило, то виникає логічна помилка («коло в доведенні»), суть якої полягає в тому, що теза доказується аргументом, а аргумент – тезою.

4. Аргументи не повинні суперечити один одному. Із суперечливих суджень не може з необхідністю випливати жодне істинне положення.

5. Аргументи мають бути достатніми для відповідної тези. У своїй сукупності доводи мають бути такими, щоб з них за правилами мислення з необхідністю походила теза, що доводиться. Недостатня кількість доказів може привести до поспішних висновків [5, с. 158].

Таким чином, однією з основних вимог дотримання законності під час досудового розслідування є належне складання кримінальних процесуальних документів, у яких фіксуються хід і результати проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також прийняття процесуальних рішень. Всі ці документи повинні відповідати вимогам кримінального процесуального закону. При цьому очевидним є те, що питання, пов’язані з вимогами до документування у кримінальному провадженні, зумовлюють необхідність подальшого аналізу відповідних положень та рекомендацій, якими повинні керуватися органи досудового розслідування, прокурори та суди при складанні кримінальних процесуальних документів.

Список використаних джерел:

1. Процесуальні документі у кримінальному провадженні. Зразки. Роз’яснення: наук. – практ. посібник / колектив авторів; за заг. ред. М.А. Погорецького, О.П. Кучинської. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 560 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 88.

3. Тертишник В.М. Кримінальний процес України: підручник / В.М. Тертишник. Київ : Правова єдність, 2014. 438 с.

4. Складання процесуальних документів у досудовому розслідуванні: навчально-методичний посібник / Аленін Ю.П., В.Г. Пожар, О.О. Торбас. [електронний ресурс]. Одеса, 2020. 79 с.

5. Складання кримінальних процесуальних документів на стадії досудового розслідування: навч. посібник / Р.І. Благута, А.-М.Ю. Ангеленюк, Ю.В. Гуцуляк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 384 с.

Смірнова Дар'я Денисівна,
здобувач вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:
Шиян Анатолій Григорович,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ЯК ВИНЯТКОВИЙ ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД: ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ

Тримання під вартою безперечно є одним із найбільш суворих запобіжних заходів, адже його застосовують виключно у разі, якщо прокурор не доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), крім випадків, передбачених частиною 5 ст. 176 КПК [1].

Із сутності положень ст. 29 Конституції України виходить, що для такого істотного обмеження права на свободу та особисту недоторканність потрібен цілий комплекс обставин, таких як: наявність підстав, додержання правил вибору запобіжного заходу, установленого чинним кримінальним процесуальним законодавством, та умотивоване рішення суду.

Щоб виявнити можливість застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно, насамперед, з'ясувати мету цього заходу. Відповідно до частини 1 ст. 177 КПК метою такого заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;

2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Грошевий Ю.М. та Шило О.Г. визначають такі підстави для застосування тримання під вартою: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення; наявність ризиків, які дають достатніпідстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може переховуватися від органів досудового розслідування, суду, перешкоджати

здійсненню кримінального провадження або продовжити протиправну діяльність, знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення тощо. Ще однією складовою для застосування конкретного запобіжного заходу є наявність відомостей про те, що іншими запобіжними заходами виконання завдання кримінального провадження є неможливим [1, с. 222].

На думку Деревянко М.І. цей перелік варто доповнити ще однією підставою, а саме коли в клопотанні про застосування запобіжного заходу короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа, не співпадає з правовою кваліфікацією кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, а також правова кваліфікація не підтверджуються викладом у клопотанні обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і не співпадає з посиланням на матеріали, що підтверджують ці обставини [2, с. 52].

На відміну від попередніх науковців, Банчук О.А. та Лобойко Л.М. визначають дві підстави для застосування взяття під варту: а) матеріально-правову: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення; б) процесуальну: наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений можуть здійснити дії, що зашкодять інтересам розслідування та/або судового розгляду кримінальної справи [3, с. 142].

На думку Лук'янчикова Є.Д. та Лук'янчикова Б.Є. підозра у вчиненні кримінального правопорушення, ризики є наслідком оцінної діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді або суду за матеріалами кримінального провадження. Кожна з цих обставин повинна спиратись на фактичні дані, що містяться в матеріалах провадження. Як підозра, так і ризики мають бути обґрунтовані. У зв'язку з цим постає питання про можливість використання для прийняття рішення про застосування запобіжного заходу не лише доказів, а і відомостей, що отримані в результаті застосування оперативно-розшукових заходів [4, с. 72].

У цьому взаємозв'язку виникає потреба визначитись з поняттям «ризик», який є складовою частиною підстави застосування запобіжного заходу, в тому числі тримання під вартою. Видається правильним його тлумачення як поняття, вивчення якого покладене на суд або ж слідчого суддю, який за результатами його установлення або ж навпаки – відсутності, зобов'язаний прийняти певне процесуальне рішення. З фактичного погляду, ризик потрібно визначати, перш за все, як небезпеку, котрої слід уникати [2, с. 53].

При цьому слід мати на увазі, що при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу тримання під вартою слідчий суддя, суд мають враховувати не тільки підстави для його застосування, а й оцінити сукупність всіх

юридично значимих обставин, які визначені ст. 178 КПК. Вони можуть міститися в поданих сторонами кримінального провадження матеріалах, які підлягають ретельному дослідженню під час судового розгляду. Таке дослідження забезпечить визначення можливої неправомірної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого, потребу застосування до нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, неможливість застосування більш м'яких запобіжних заходів.

Як висновок, слід зазначити, що складовими частинами підстави для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є:

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення;

2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, що зашкодять інтересам розслідування та/або судового розгляду кримінального провадження;

3) неможливість застосування більш м'якого запобіжного заходу.

Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування зазначеного запобіжного заходу у разі відсутності однієї з цих складових частин.

Список використаних джерел:

1. Грошевий Ю.М., Шило О.Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013, № 1. С. 220–226.

2. Деревянко М.І. Підстави застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Вісник кримінального судочинства.* 2015, № 3. С. 49–55.

3. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: навчальний посібник / Л.М. Лобойко, О.А. Банчук. К.: Ваіте, 2014. 280 с.

4. Лук'янчиков Є.Д. Підстави застосування запобіжних заходів / Є.Д. Лук'янчиков, Б.Є. Лук'янчиков // Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки: Матеріали круглого столу 20 листопада 2013 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2013. С. 71–73.

Снісар Владислав Євгенійович
курсант 2 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
Філіпп Анастасія Володимирівна
к.ю.н., доцент кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИДИ ПОКАРАНЬ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ

З урахуванням особливостей класифікації правил призначення покарання неповнолітнім на загальні (ст. ст. 65-67 КК України), спеціальні (ст. ст. 68-71

КК України) та особливі (ст. 103 КК України) можна виділити певні обставини, з'ясування яких є обов'язковим для вирішення питання про призначення покарання неповнолітньому. Вони стосуються відсутності чи існування систематичної кримінальної або антисоціальної активності правопорушника, причин та умов правопорушення, психічного стану особи в час скоєння правопорушення, можливостей та умов для реституції йреабілітації без застосування примусових заходів кримінально-правового впливу з урахуванням культурних факторів середовища, у якому проживає неповнолітній правопорушник.

До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань:

1) штраф;
2) громадські роботи;
3) виправні роботи;
4) арешт;
5) позбавлення волі на певний строк.

До неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [3].

Потребує законодавчого вирішення необхідність перегляду санкцій статей Особливої частини КК України на їх відповідність вимогам щодо покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх, або закріплення в кримінальному законодавстві положення про право суду переходити до більш м'якого

покарання за системою покарань, передбаченою ст. 51 КК України, у випадках, коли жодне із запропонованих у санкції статті Особливої частини КК України покарань не може бути застосоване до конкретного неповнолітнього [4, с. 102].

На нашу думку, зазначену категорію неповнолітніх, необхідно визнавати суб'єктом кримінального правопорушення, проте, у першу чергу, слід ставити питання про можливість звільнення їх від кримінальної відповідальності або покарання із обов'язковим застосовуванням примусових заходів виховного характеру. Такі висновки обумовлені тим, що законодавча міжнародна практика йде по шляху зменшення сурових заходів до неповнолітніх правопорушників і робиться акцент на виховних і реабілітаційних заходах, особливе місце займає заходи пробації. Зокрема такі висновки випливають з Рекомендацій СМ/ЯЕС (2008) 11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх правопорушників, які підлягають призначенню санкцій чи заходів [1, с. 207].

Відомо, що відсутність сталої концепції призначення покарання неповнолітнім в Україні пов'язана з транзитивними тенденціями розвитку української державності: перехід від каральної моделі до моделі відновного правосуддя передбачає поступову гуманізацію системи покарання, дотримання загальнолюдських цінностей і прав неповнолітнього. Таким же чином поступово розвиваються доктринальні настанови [4, с. 103].

Розширення видів покарань, які можуть застосовуватись до неповнолітніх, дало б змогу судам під час вирішення питання про призначення конкретного виду покарання більш широкий вибір, що насамперед сприятиме індивідуалізації кримінальної відповідальності. Таким чином, вважаємо доцільним розглянути питання щодо можливості призначення неповнолітнім покарання у вигляді обмеження волі.

Вікові особливості неповнолітніх і специфіка кримінальних правопорушень, які вони вчиняють, свідчать про необхідність розробки таких заходів покарання, в яких акценти зміщуються з каральних на виховні та попереджувальні аспекти. Тому особливо актуальною є розробка теоретично обґрунтованого і практично значущого комплексу заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, з тим, щоб виключити домінування в ньому позбавлення волі, оскільки це покарання, як жодне інше, впливає на життя неповнолітнього, причому, як правило, змінює його поведінку на ще більш негативну [5, с. 181].

У подальшому потребують системного вирішення такі питання, як установлення мети покарання неповнолітніх і розроблення спеціальної системи покарань для неповнолітніх з урахуванням результатів соціологічних та кримінологічних досліджень і досвіду іноземних держав.

Список використаної літератури:

1. Мирошниченко Н.М. Актуальні проблеми призначення покарання неповнолітнім: шляхи удосконалення *Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України № 10 (2017)* С. 206-212. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/26.pdf.

2. Заєць Я.Б. До проблем встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, скоєні неповнолітніми особами. *Національний юридичний університет*

ім. Ярослава Мудрого. URL: https://instzak.com/index.php/journal/article/download/586/590.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131* – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14Text (дата звернення: 22.02.2023).

4. Дмитришина Т. І. Признач нння покаран я неповно ітнім: питання вдосконалення кримінального законодавства. *Актуаль і проблеми вітчизняної юриспруденції № 2. Том 2. 2017* URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/26.pdf.

5. Казначеєва Д.В. Проблеми признач нння покарання щодо неповнолітніх. *Вісник кримінологічної асоціації України. 2020. № 1 (22).* URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8303/Problemy%20pryznachennia%20pokarannia%20shchodo%20nepovnolitnikh_Kaznacheieva_2020.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Філімоненко Нікіта Юрійович
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Науковий керівник:
Кіяниця Володимир Миколайович
старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Питання відшкодування шкоди в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування кримінальних проступків є актуальною та важливою складовою під час виконання кримінального процесуального законодавства. Відшкодування шкоди потерпілим має на меті відновлення їхніх прав та компенсацію заподіяної шкоди.

У даній доповіді розглянемо законодавчі акти, що регулюють відшкодування шкоди на стадії досудового розслідування кримінальних проступків, а також висвітлимо актуальні питання та проблеми, що виникають у цій сфері.

Основним законодавчим актом, що регулює відшкодування шкоди в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування кримінальних проступків, є Кримінальний процесуальний кодекс України [1] (далі КПК України).

Відповідно до ст. 128 КПК України, особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано

майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред’явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Для подальшого розуміння питання відшкодування шкоди варто звернутися до практики застосування даної норми в Україні.

Варто відзначити, що у практиці часто виникають питання щодо відшкодування шкоди на стадії досудового розслідування кримінальних проступків. Іноді снують ситуації, коли потерпілі зіштовхуються з труднощами у відшкодуванні шкоди, а також затримкою або відмовою відшкодування шкоди (збитків) з боку підозрюваного або обвинуваченого.

На нашу думку, проблема полягає у тому, що на стадії досудового розслідування кримінальних проступків не завжди вдається встановити особу, яка заподіяла шкоду, або збитки виявилися непідтвердженими. У таких випадках потерпілим доводиться шукати інші шляхи відшкодування, наприклад, шляхом звернення до суду з цивільним позовом або застосування механізму державного гарантування компенсації.

На сьогоднішній день існує кілька актуальних питань та проблем, що виникають у зв'язку з відшкодуванням шкоди на стадії досудового розслідування кримінальних проступків.

По-перше, виникають труднощі у встановленні факту заподіяння шкоди та визначенні її розміру. Це пов'язано з необхідністю проведення досліджень, експертиз, збору доказів та інших процесуальних дій.

По-друге, проблемою є відсутність фінансової бази для відшкодування шкоди. Держава повинна забезпечити достатні ресурси для компенсації шкоди постраждалим на стадії досудового розслідування. Однак, існують випадки, коли відшкодування шкоди відбувається за рахунок бюджетних коштів, що може викликати дефіцит фінансових ресурсів для інших сфер правосуддя.

Для отримання актуальної інформації щодо відшкодування шкоди в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування кримінальних проступків можна звертатися до таких сучасних українських джерел інформації:

Інформаційна система "Юридична думка" [2]. Це електронна база даних, яка містить законодавчі акти, судову практику, наукові статті та інші матеріали з юридичної сфери. В ній можна знайти актуальну інформацію щодо відшкодування шкоди на стадії досудового розслідування кримінальних проступків.

Міністерство юстиції України [3]. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції містить інформацію про законодавчі акти, проекти законів, звіти та інші матеріали, пов'язані з правосуддям. Тут можна знайти оновлену інформацію щодо відшкодування шкоди в кримінальному провадженні.

Веб-портал "e-Krime" [4]. Це інформаційний ресурс, присвячений кримінальному праву та правосуддю. На веб-порталі можна знайти новини, статті, коментарі та інші матеріали, що стосуються питань відшкодування шкоди.

Відшкодування шкоди в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування кримінальних проступків є важливим аспектом правосуддя. Це механізм, що сприяє відновленню прав та компенсації заподіяної шкоди потерпілим. Однак, існують актуальні питання та проблеми, що потребують уваги та вирішення.

Законодавчі акти, зокрема КПК України, визначають підстави, порядок та умови відшкодування шкоди на стадії досудового розслідування. Проте, необхідно покращити практику застосування цих норм, в частині примусового стягнення заподіяної шкоди.

Дана проблематика потребує постійного вдосконалення законодавства та забезпечення ефективного механізму відшкодування шкоди в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування кримінальних проступків для забезпечення справедливості та захисту прав потерпілих.

Список використ аних джерел:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 13.05.2023).

2. Інформаційна система "Юридична думка" URL: http://www.yuridichna-dumka.in.ua (дата звернення: 13.05.2023).

3. Міністерство юстиції України URL: https://www.minjust.gov.ua (дата звернення: 13.05.2023).

3. Веб-портал "e-Krime" URL: http://www.e-krime.com.ua/ (дата звернення: 13.05.2023).

Фісун Наталія Олександрівна
курсант 3 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
Шендрик Юлія Володимирівна
викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Серцевиною діяльності органів, які здійснюють кримінальне провадження, є забезпечення режиму законності, суворого виконання законів і підзаконних актів, захисту прав і законних інтересів громадян. Передача

кримінального провадження з однієї стадії провадження в іншу може здійснюватися лише на підставі положень закону і в суворо визначеній послідовності. У разі виявлення порушень законодавства вживаються заходи щодо їх усунення.

Засада законності є універсальною та пронизує всі стадії кримінального процесу, поширюється на всі галузі процесуальної діяльності і є основою всіх правовідносин, що виникають у сфері кримінального судочинства. Принцип законності – це вимога під час кримінального провадження, яка полягає в тому, щоб суд, слідчий суддя, прокурор, слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, органу дізнання, інші органи державної влади дотримувалися Конституції України, законів та інших відповідних нормативно-правових актів. Ця засада є складовою частиною верховенства права, проте кожній з галузей права вона має свої специфічні риси.

Зміст даного принципу розкривається у низці положень Основного закону нашої держави. Відповідно до ч.2 ст.19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах своїх повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України [1].

Так, законність кримінально-процесуальної діяльності значною мірою залежить від того, наскільки дотримані відповідні гарантії. Кримінально-процесуальні гарантії законності – це встановлені законодавством сукупності правових заходів, які дають змогу отримати та зберегти інформацію, котра має значення для кримінального провадження, досягти мети та виконати завдання підготовчого розслідування, захистити та, за можливості, відновити порушені права та законні інтереси всіх учасників кримінального процесу. На мою думку, найважливішою умовою задля забезпечення прийняття законних і обґрунтованих рішень є регламентація в законі конкретних повноважень посадових осіб.

До спеціальних кримінально-правових процесуальних гарантій законності кримінального провадження належать: 1) здійснення прокурорського нагляду; 2) судовий контроль; 3) відомчий контроль.

Відповідно до ч.2 ст. 36 КПК України, прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням [2].

Як зазначає М.І. Смірнов, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням – це передбачена кримінальним процесуальним законодавством діяльність прокурора, що здійснюється у процесуальній формі по відношенню до процесуального суб'єкта, пов'язана із організацією процесу досудового розслідування та його спрямуванням, визначенням напрямів розслідування, координацією процесуальних дій, забезпеченням дотримання у процесі розслідування вимог законодавства України [3, с. 123].

Судовий контроль на стадії досудового розслідування – це закріплена в Конституції України та кримінальному процесуальному законодавстві

діяльність суду, яка реалізується ним у передбаченій законом процесуальній формі. На стадії досудового розслідування судовий контроль здійснюється слідчим суддею, наприклад, під час розгляду клопотань слідчого, прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (ст. 132 КПК України); про проведення окремих слідчих (розшукових) дій – огляду або обшуку житла чи іншого володіння особи (ст.ст. 234, 237 КПК України); про проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК України); а також під час розгляду скарг на рішення, дії та бездіяльність слідчого і прокурора (ст. 303–306 КПК України) та ін. [2].

Також гарантією законності прийняття рішень під час досудового розслідування є відомчий контроль. Так, відповідно до ч. 2 ст. 39 КПК України керівник органу досудового розслідування уповноважений, наприклад, давати слідчому письмові вказівки, вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим. Аналогічні повноваження по відношенню до дізнавача має керівник органу дізнання, відповідно до ч.2 ст. 39-1 КПК України [2].

З огляду на все вищевикладене можна зробити висновок, що тільки завдяки законності може бути встановлена істина у кримінальному провадженні, а також всі обставини вчиненого правопорушення та ті, які характеризують особу правопорушника. Засада законності передбачає вимогу ретельного та послідовного застосування закону органами слідства, прокуратури, суду, додержання всіма іншими суб'єктами кримінального провадження, державними та недержавними установами та організаціями, посадовими особами, громадянами дотримання положень Конституції України, законів та інших нормативних актів. Законність у діяльності правоохоронних органів розглядається у двох аспектах. У першому випадку законність означає відновлення порушеного права, у другому – діяльність зазначених органів має відповідати правовим процедурам.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 18.05.2023).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 18.05.2023).

3. Смирнов М.І. Правова природа нагляду прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої до 70-річчя д.ю.н., професора Ю.П. Аленіна. Одеса: Юридична література, 2017. 344 с.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,

(м. Дніпро, 26 травня 2023 р.)

Редактори, оригінал-макет, дизайн –
Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуга

Підп. до друку 23.08.2023. Формат 60х84/16. Друк – цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 16,74. Обл.-вид. арк. 18,00. Зам. № 14/23-зб

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018.